T.C

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İDİL MASAL VE EFSANELERİ

Hayrettin ADLIĞ

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Şakire BALIKÇI

MARDİN 2019

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 17760005 numaralı öğrencisi Hayrettin ADLIĞ'ın hazırladığı "**İdil Masal ve Efsaneleri**" başlıklı Tezli Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 17/06/2019 Pazartesi günü saat 12:00'de yapılmış, tezin onayına ~~oy çokluğu/~~oybirliğiyle karar verilmiştir.

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Şakire BALIKÇI
Üye
Doç. Dr. Adnan OKTAY
Üye
Dr. Öğretim Üyesi Erhan SOLMAZ

ONAY:
Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../20.. tarih ve ...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../..../20..
Enstitü Müdürü
.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **i**
ÖN SÖZ ..... **vi**
ÖZET ..... **ix**
ABSTRACT ..... **x**
KISALTMALAR ..... **xi**
GİRİŞ **1**
1. İDİL **1**
2. MASAL **3**
2.1. Masalların Kaynağı 4
2.1.1. Mitoloji Okulu 5
2.1.2. Hindoloji Okulu 5
2.1.3. Antropoloji Okulu 5
2.2. Masalların Sınıflandırılması 6
2.3. Türk Masalları Üzerine Yapılan Çalışmalar 8
2.4. Yabancı Kaynaklı Masallarla İlgili Yapılan Çalışmalar 10
3. EFSANE **12**
3.1. Efsanenin Özellikleri ve İşlevleri 13
3.2. Efsanelerin Sınıflandırılması 15
3.3. Türk Efsaneleri Üzerine Yapılan Çalışmalar 15
I. BÖLÜM **18**
PROPP METODU BAĞLAMINDA İDİL MASAL VE EFSANELERİ **18**
I.1. İdil Yöresi Masallar ve Efsanelerinin Propp Yöntemi Açışından İşlev Numaralarına Göre İncelenmesi 24
I.2. İdil Yöresi Masal ve Efsanelerinin Propp Yöntemi Açışından İşlev Numaralarına Göre İncelenmesi 34
I.2.1. İdil Yöresi Masalları 34
II. BÖLÜM **69**
FORMEL İFADE VE MOTİFLERİ BAĞLAMINDA İDİL MASAL VE EFSANELERİ **69**
II.1. Formel İfadeler Bağlamında İdil Masal ve Efsaneleri 69

II.1.1. Başlangıç (Giriş) Formelleri 70
II.1.2. Anlatı Ortası Formelleri 72
II.1.2.1. Bağlayış (Geçiş)Bildirenler 72
II.1.2.2. Uzun Zamanı Kısaca İfade Etmek İçin Kullanılanlar 72
II.1.2.3. Dinleyicinin Dikkatini Arttırmak İçin Söylenenler 74
II.1.2.4.Karşılıklı Konuşmalarla İlerleyen Anlatı Formelleri 76
II.1.2.5. Diğer Formel Unsurları 78
II.1.3. Bitiş Formelleri 81
II.2. İdil Masal Ve Efsanelerinin Motif Yapısının Stith Thompson'a Göre İncelenmesi 83
II.2.1. Mitolojik Motifler 84
II.2.2. Hayvanlar 85
II.2.3. Yasak 86
II.2.4. Sihir 88
II.2.5. Sihirli Nesneler 89
II.2.6. Ölüler 89
II.2.7. Olağanüstülükler 90
II.2.8. İnsan Yiyen Devlerin Türleri 92
II.2.9. Sınamalar 93
II.2.10. Akıllı Ve Akılsızca Davranışlar 94
II.2.11. Akıllılık 94
II.2.12. Aptallar Ve Diğer Akılsız Kişiler 95
II.2.13. Hırsızlıklar Ve Üçkâğıtlar 95
II.2.14. Aldatma Yoluyla Kaçma 95
II.2.15. Toplum 101
II.2.16. Ödüller Ve Cezalar 104
II.2.17. Esirler Ve Kaçaklar 105
II.2.18. İnsanlık Dışı Acımasızlık 107
II.2.19. Cinsellik 111
II.2.20. Hayatın Tabiatı 113
II.2.21. İnanç 114
II.2.22. Kişilik Özellikleri 115

III. BÖLÜM 117

İŞLEVSEL HALKBİLİMİ KURAMI BAĞLAMINDA İDİL YÖRESİ MASAL VE EFSANELERİ 117

III.1. İşlevsel Halkbilimi Kuramı 117

III.2. Halkbiliminin İşlevsel Çözümleme Modelleri 119

III.3. İşlev Teorisi Bağlamında İdil Masal ve Efsaneleri 121

III.3.1. Anlatıcıya Yönelik İşlevler 121

III.3.1.1. Eğitme 121

III.3.1.2. Tarihi Bilgileri Gelecek Kuşaklara Aktarmak 122

III.3.1.3. İlgi Çekme/Prestij/ Bilgisini Ortaya Koyma 122

III.3.1.4. Teselli Etme/ Umut Aşılama 123

III.3.1.5. Uyutma 123

III.3.1.6. Hoşça Vakit Geçirme, Eğlendirme 123

III.3.2. Dinleyiciye Yönelik İşlevler 123

III.3.2.1. Hoş Vakit Geçirme, Eğlenme 124

III.3.3. Metne Yönelik İşlevler 126

III.3.3.1. Toplumsal Kurumlara ve Töreye Destek Verme 126

III.3.3.2. Evlilik 127

III.3.3.3. Yardımlaşma 127

III.3.3.4. Adalet 128

III.3.3.5. Kıskançlık 129

III.3.3.6. Ensest 129

III.3.3.7. Açgözlülük 129

III.3.3.8. Geleneği/Tarihi Genç Kuşaklara Aktarma 130

IV. BÖLÜM 131

PERFORMANS TEORİ BAĞLAMINDA İDİL YÖRESİ MASAL VE EFSANELERİ 131

IV.1. Metinlerin İlk İcraları Bağlamında Performans Teori 136

IV.1.1. Kaynak Kişi Bilgileri 136

IV.1.1.1. Kendi Bilgileri 136

IV.1.1.1.1. Cinsiyet Bağlamında 136

IV.1.1.1.2. Yaş Bağlamında 137

IV.1.1.1.3. Doğum Yeri Bağlamında 138
IV.1.1.1.4. Mesleği Bağlamında 138
IV.1.1.1.5. İkamet Yeri Bağlamında 139
IV.1.1.1.6. Öğrenim Durumları Bağlamında 139
IV.1.1.1.7. Kimden Öğrendiği Bağlamında 139
IV.1.1.2. Anlatım Stilleri 140
IV.1.1.2.1. Jest ve Mimikleri Bağlamında 140
IV.1.1.2.2. Duruş ve Oturuş Bağlamında 141
IV.1.1.2.3. Anlatım Biçimi Bağlamında 141
IV.1.2. Derleme Ortamı Bilgileri 141
IV.1.3. Dinleyici Kesimi Bilgileri 142
IV.2. "Aynı Metin Farklı Kaynak Kişi, Yer ve Zaman" Bağlamında Performans Teori 143
IV.2.1. Şen ve Pen 143
IV.2.2. Zerka Zera 147
IV.3. Aynı Kaynak Kişi Farklı Zaman Ve Mekân Bağlamında Performans Teori.. 150
IV.3.1. Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş 150
IV.3.2. Kuş 152
IV.3.3. Kays'ın Oğlu Yusuf 155
IV.3.4. Beş Kız Kardeş 156
SONUÇ 160
KAYNAKÇA 163
SÖZLÜ KAYNAKLAR 169
EKLER 1 177
DERLEME METİNLERİ 177
MASALLAR 177
1. TARLA ZAMANI 177
2. BÜYÜ 179
3. ÜVEY KIZ 180
4. ALLAH NEMA HEKİM NEMA 182
5. ŞEN VE PEN 184
5.2. ŞENGE VE PENGE 185

6. ZERKA ZERA 185
6.2. ZERKA ZERA 186
7. TAVŞANIN İNTİKAMI 188
8. YEDİ ERKEK KARDEŞ VE BİR KIZ KARDEŞ 188
8.2. YEDİ ERKEK KARDEŞ VE BİR KIZ KARDEŞ 191
9. KAYS'IN OĞLU YUSUF 193
9.2. KAYS'IN OĞLU YUSUF 194
10. PINAR 195
11. KADER 197
12. BABA VE KIZI 198
13. ÜÇ CANLI KURT ADAM 200
14. ŞABILDİKO 202
15. LEYLEK İLE KURT 203
16. TİLKİNİN İHANETİ 204
17. ANNE KALBİ 205
18. KISASA KISAS 206
19. KISMET 206
20. BEŞ KIZ KARDEŞ 207
20.2. BEŞ KIZ KARDEŞ 208
21. SADAKA 210
22. KUŞ 210
22.2. KUŞ 211
EFSANELER 213
23. HANIM KUYUSU 213
24. ÖRGÜLÜ KIZIN HİKÂYESİ 214
25. KIRMIZI TAŞ 215
26. YAZMAN KÖYÜ EFSANESİ 215
27. MUCİZE 216
EKLER 2 217
İDİL FOTOĞRAFLARI 217
ÖZGEÇMİŞ 221

ÖN SÖZ

Sözlü edebiyat toplum hayatının bir parçasıdır. İnsanlar eskiden beri duygu ve düşüncelerini sözlü edebiyat yoluyla aktarmıştır. Bunu yaparken masal, efsane, fıkra ve türküleri kullanmışlardır. İdil sahasında gerçekleşen derleme çalışmasında daha çok masal anlatı türü elde edilmiştir. İdil ve çevre köylerinden derlenen metinlerin 22'si masal, 5'i efsanelerden oluşmaktadır.

İdil yöresinde böyle bir çalışmanın daha önce yapılmaması bu çalışmaya ayrı bir önem kazandırmıştır. Çalışmada derlenen masal ve efsaneler, 27 kaynak kişiden derlenmiştir. Derlemeler yapılırken kimi zaman ses kayıt cihazı kullanılmış kimi zaman da kaynak kişinin rahat edemeyeceği düşünülerek ses kayıt cihazı kullanılmamış, kaynak kişi performansını gerçekleştirirken notlar alınmış ve sonra metnin tamamı yazıya geçirilmiştir. 7, 9, 20, 27 no.lu masallar, performans teori açısında değerlendirilebilmek için aynı kaynak kişiden iki kez dinlenmiştir. Yine performans teori bağlamında çalışmanın değerlendirilebilmesi adına aynı masal farklı kaynak kişilerden de derlenmiştir. Saha çalışması esnasında bir kaynak kişinin birden fazla masal anlattığı tespit edilmiştir. Bu masalları farklı kaynak kişiler de icra ettiklerinde kaynak kişi sayısını arttırmak için bir kaynak kişiden bir masal kaydetme yolu tercih edilmiştir. Kaynak kişilerin aktardıkları ve deşifre edilmeyen anlatılar kişisel arşivimizde kayıtlı olup daha sonraki çalışmalarda kullanılmak üzere saklı tutulmaktadır. Kaynak kişilerin tamamı amatör kaynak kişilerdir. Kaynak kişilerin 17'si kadın, 9'u erkektir. Derlemeler genellikle ev ortamında yapılmıştır. Kaynak kişi metni anlatırken derlemeci tarafından soru sormak marifetiyle bölünmemiştir. Doğal bir icra ortamın sağlanması çalışılmıştır. Tüm metinler Kürtçe anlatılmıştır. Daha sonra metinler derlemeci tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Derlemelerin Kürtçe asılları da dijital arşivimizde saklı tutulmaktadır. Çalışmanın sözlü kaynaklar kısmında kaynak kişilerin isim ve soy isimlerinin yalnızca baş harfleri verilmiş olup tam isimleri kişisel arşivimizde saklıdır.

Çalışmanın giriş bölümünde masal ve efsanenin tanımı yapılmıştır. Masal ve efsane konularında ülkemizde yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, İdil masal ve efsaneleri Vlademir Propp'un Masalın Biçim Bilimi Kuramı'na göre incelenmiştir. İdil masal ve efsanelerinin sadece 5 tanesi Propp'un işlev sırasına uymamıştır. 22 anlatı ise Propp'un işlev sırasına uygunluk göstermiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde anlatılarda yapısal açıdan incelenmiş anlatılarda kullanılan formeller ve Stith Thompson Motif İndeksi'ne göre İdil masal ve efsanelerindeki motifler başlıklandırılmıştır. Kaynak kişiler her ne kadar amatör olsa da masallarda giriş, bağlayıcı ve bitiş formellerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde İdil masal ve efsaneleri işlev kuramına göre incelenmiştir. Bu bölümde kaynak kişiye masal veya efsaneyi niçin anlattığı sorulmuş, dinleyiciye de masal veya efsaneyi niçin dinlediği sorulmuştur. Son olarak da metinlerin verdikleri mesajlar işlevsel açıdan değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde İdil masal ve efsaneleri performans/icra kuramına göre incelenmiştir. Bu bölümde kaynak kişinin mesleği, yaşı, okur-yazarlığı; derleme ortamı, dinleyici kitlesi tespiti yapılmıştır. Metinlerde ortam değişikliğinin anlatıya etkisini tespit edebilmek için kaynak kişilere ikinci defa başvurulmuş ve ortaya çıkan farklılıklar performans teori açısından değerlendirilmiştir. Kaynak kişi faktöründeki farklılıkların (yaş, cinsiyet, meslek vb) anlatıya etkisini saptayabilmek için aynı metin farklı derleme ortamlarında ve farklı kaynak kişilerden derlenmiştir. Çalışmanın bu bölümü üç başlık altında incelenmiştir: Metinlerin İlk İcraları Bağlamında Performans Teori, Aynı Metin Farklı Kişi, Yer ve Zaman Bağlamında Performans Teori, Aynı Kaynak Kişi Farklı Zaman ve Mekân Bağlamında Performans Teori.

Çalışmanın sonuç bölümünde saha çalışması neticesinde elde edilen derleme metinlerinin her bölüm sonucunda elde edilen verilerin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Tez çalışmasına başlamadan önce hedeflenen unsurların yerine getirildiği tespit edilmiş ve İdil sahası halk masalları ve efsaneleri ile ilgili bu çalışmanın üzerine neler yapılabilir sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünden sonra kaynakça kısmına yer verilmiştir. Kaynakça ve metin içi kaynak gösteriminde APA stili tercih edilmiştir.

Çalışmanın ekler kısmında “Derleme Metinleri” ve “Fotoğraflar” a yer verilmiştir. Derleme metinleri sıra numarası ile verilmiş, 27 kaynak kişinin bilgileri (isim, soy isim, mesleği, doğum yeri, yaşı, eğitim durumu, masal veya efsaneyi kimden öğrendiği) verilmiştir. Kaynak kişilerin tamamı şu an İdil merkez ve çevre köylerinde ikamet etmektedir.

Bu çalışmayla İdil masal ve efsanelerinin kaybolmasının önüne geçilmek istenmiştir. İdil masal ve efsanelerini literatüre kazandırmak temel hedeflerden biridir.

Tez hazırlama sürecinde bilgi, tecrübe ve yönlendirmeleriyle bana tam destek olan, bana halk edebiyatını daha çok sevdiren, güler yüzlülüğüyle etrafına mutluluk saçan danışman hocam Doktor Öğretim Görevlisi Şakire Balıkçı’ya sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Çalışmanın hem gidişatı esnasında hem de redaksiyonu sırasında desteğini bizden esirgemeyen saygıdeğer hocamız Sayın Prof. Dr. Nerin Yayın Hanımefendi’ye hassaten şükranlarımı sunarım.

Derleme sürecinde de sürekli yanımda olan, bana destek olan dostlarım aynı zamanda iş arkadaşlarım olan Bahadır Şaman ve Tajdin Bağı’ya, derlemeleri elektronik ortama geçirme sürecinde bana yardımcı olan kardeşim Hakkı Adlığ’a teşekkür ediyorum.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İdil Masal ve Efsaneleri

Hayrettin ADLIĞ

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

2019: (234) Sayfa

"İdil Masal ve Efsaneleri" adlı çalışmanın kapsamı İdil ve köylerinden derlenen 22 masal ve 5 efsaneden oluşmaktadır. Metinler kaynak kişilerden saha çalışması boyunca elde edilmiştir. Çalışma sekiz ayda tamamlanmıştır. 27 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Kaynak kişilerin bazılarıyla çalışmayı performans teori bağlamında değerlendirebilmek için yeniden görüşüldü. Çalışmanın amacı İdil masal ve efsanelerini literatüre kazandırmak ve onları bilimsel açıdan incelemektir. Çalışmada İdil masal ve efsaneleri bilimsel açıdan incelenmiş ve literatüre kazandırılmıştır. İdil halk masal ve efsanelerinin Propp yöntemi açısından işlev sıralarına, motif ve formel ifadeler açısından ise motif indeksine uygunluğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

İdil, masal, efsane, motif, formel, performans teori

ABSTRACT

Master Thesis

İDİL TALES AND LEGENDS

Hayrettin ADLIĞ

Mardin Artuklu University

İnstitute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

2019: (234) pages.

The scope of study named "İdil Tales and Legends" is composed of 22 tales and 5 legends compiled from İdil and its villages. During the field study, the texts obtained by method of interviewing from source people. The study was completed in eight months. 27 source people were interviewed. Some of the source people were reinterviewed to evaluate the work in the context of performance theory. The aim of the study is to introduce Idil tales and legends to the literature and to examine them scientifically.In this study, the tales and legends of İdil were examined scientifically and introduced to literature. İdil tales and legends were determined to be functional in terms of Propp method, motif and formal expressions in terms of motif index.

Keywords

Idil, fairy tale, myth, motif, formal, performans teory

KISALTMALAR

APA: American Psychological Association

BAP: Bilimsel Araştırma Merkezi

C. : Cilt

Çev. : çeviren

M.Ö: Milattan Önce

M.S: Milattan Sonra

m: metre

no: numara

km: kilometre

kk: kaynak kişi

S: Sayı

ss. : Sayfa sayısı

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

vb. : ve benzeri

vd: ve diğerler

GİRİŞ

1. İDİL

İdil Masalları-Efsaneleri metin ve incelemelerine geçmeden önce İdil İlçesi ve tarihine kısaca değinmek gereklidir. İdil sahası ve sahanın dokusu hakkında aydınlatıcı bilgiler aşağıdaki gibidir.

"İdil (Hezex) 1924 yılına kadar köy statüsünde olup 1937 yılından itibaren Mardin'in ilçesi haline gelmiştir. İlçenin yüz ölçümü 1224 km^2rakımı ise 773 m'dir. İlçe merkez nüfusu 28.199, köyleriyle birlikte toplam nüfusu ise 76.523'tür. İdil (Hezex) 1990'dan itibaren Şırnak iline bağlanmıştır. Doğusunda Cizre, batısında Nusaybin ve Midyat ilçeleri, kuzeyinde Dargeçit, Güçlükonak ilçeleri ile Dicle Nehri, güneyde Suriye devleti bulunmaktadır" (Özgen, 1997: 2-3).

"M.Ö. 2000'li yıllarda Hezex ve bölgesi, bölgenin hükümdarlarından Zapt dey (Guta hanedanından) nedeniyle bent Zaptey (Zaptey'in evi) olarak anılmıştır. Bazı kaynaklar yöre tarihini Helenistik dönemden başlatsalar da Cizre'de bulunan kalıntılar, yörenin M.Ö. 2000 yılında Guti'lerin egemenliğinde olduğunu ve daha sonra da Asur yönetimine geçtiğini göstermektedir. M.Ö. 2000'nin sonlarında daha önceden göçebe olan Aramiler, Suriye Krallığı ile Asurlular ve Mısırlıları yıpratmışlar ve nihayet Kuzey Suriye'den başlayarak Şeria Nehrine kadar uzanan topraklarda yerleşmeyi başarmışlardır. Bölge M.Ö. 6. yüzyıl başlarında Asur ve Urartu Krallıklarının yıkılmasıyla yükselen Pers imparatorluğun egemenliğine girdi. İdil yöresinin bu bölgedeki konumu ise tartışmalı görünmektedir. M.Ö. 6. yüzyılda bölge Zarih adıyla anılmaktadır. M.Ö. 311 yılında Pers imparatoru Darius'un Büyük İskender'e yenilmesiyle bu bölge de Helenizm'in etkisi altına girmiştir. Helenistik dönemde Hezex alarak anılan ve M.Ö 323 yılında İskender'in ölümüyle Slevkos krallığının elinde kalan İdil daha sonra Roma hâkimiyetine girdi" (Özgen, 1997: 15-17).

M.S. 84 yılında Adey adında bir havarinin tüm bölgede Hıristiyanlık faaliyetlerini başarıyla gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. Yakub'un Hıristiyanlığı yayma girişimleri içinde Antakya ne kadar önemli bir rol oynamışsa, İdil'in de

önemli bir yere sahip olduğu kaydedilmektedir. Süryani-Kadim cemaatinin bugün İdil'de bulunan kilisenin 1900 yıllık olduğu belirtilmekte ve Suriye'den hemen sonra Hıristiyanlığın ve eşzamanlı olarak Süryaniliğin çıkış yerini sırayla Midyat-Estel, Antakya ve hemen ardından İdil olarak gösterilmektedir. M.S. 600'lü yıllara kadar Roma imparatorluğunun yoğun bastırma girişimleriyle baş etmeye çalışan Süryani cemaati, M.S 629'da İmparator Heraklitos tarafından özel olarak ablukaya alınmış ve zor günler yaşamıştır. Mekkeli Kureyşlilerin Zulmü ve işkencelerinden kaçarak Hz. Muhammed'in davetiyle bir Hıristiyan Hükümdara (Süryanilere) sığınanlar arasında Hz. Ömer de vardı. Cemaattin bugünkü kayıtlarından Hz.Ömer'in kendisine o dönemde yapılan iyiliği ödeyebilmek için bölgeye yardım ettiği hatta asker yolladığı bildirilmektedir. Midyat sınırındaki Deyru'l Umur (Amr-Ömer) adı da, bu dönemde Hz. Ömer'in yardımlarına hürmeten verilmiştir. Hz. Ömer'in beraberinde getirdiği bir miktar Arap ve Kürt savaşçı da bu tarihten itibaren bölgeye yerleşmiştir. M.S. 990-1010 dönemlerinde ilçede yaşayanların büyük çoğunluğu Hıristiyan ve Süryani idi. 1387'de İdil ve çevresinin Timur'un istilasına uğradığı bilinmektedir. Timur İdilde kendi adını taşıyan bir çeşme de inşa etmiştir. Tüm Anadolu baz alındığında Timur'un adıyla anılan tek tarihi eser, bu çeşmedir (Özgen, 1997: 15-17).

Geçmişten günümüze pek çok medeniyet ve dini topluluğa ev sahipliği yaptığı görülen İdil'in bugünkü demografik ve sosyolojik konumuna gelindiğinde "İdil, tarihinin büyük bir bölümünde göç güzergâhlarının bir kavşak noktası olarak pek çok kültürün izini taşıyan bir merkez olma özelliği taşıdığı görülür. İdil ilçesinin önemli yerleşimcileri arasında Süryaniler, Yezidiler ve Kürtler bulunmaktadır. Bununla beraber Cumhuriyet öncesinde kayda değer bir Arap nüfusunun da bölgede yaşadığı bilinmektedir. İdil Süryanileri, uzun sürede ilçede ve çok fazla sorun yaşamaksızın yaşamıştır. Aynı zamanda İdil ve Midyat arasındaki bölgede Yezidi Kürtler de uzun süre yaşamıştır. Bir dönem Bagok Dağı'nda Yezidilerin yaşadığı bilinmekle birlikte, bölgenin yakın tarihinde sadece Kîwex (Mağara) köyünde Yezidilerin yaşadığı bilinmektedir. Bugün İdil'de hiçbir Yezidi yaşamamakta, Süryaniler ise Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayıp 1990'lara uzanan bir zaman aralığında peyderpey göç ederek bitme noktasına gelmiş durumdadır" (Kurt,2011: 152).

İdil ilçesinin ekonomik durumu şu şekildedir: İlçenin temel geçim alanları dağ köylerinde hayvancılık ve ormancılık, kısmen tarım işçiliği biçimindeki mevsimlik-geçici işçilik, ova köylerinde tarım, sınır ticaretinde kamyon sahipliği veya şoförlük; merkez içinde ise geçici işçilik, ticaret, küçük çapta esnaflık, nakliyat, devletle ilgili iş kolları, küçük zenaat atölyeleri ve sınırlı bir grup için hayvancılıktır (Özgen, 1997: 8).

2. MASAL

Masal ve masal çalışmaları denilince araştırmaya öncelikle masalın kelime anlamına bakılması gerekmektedir. "'Masal' kelimesinin bugünkü gerçek anlamında kullanılmasının tarihi oldukça yenidir. Belki 130 yıllık bir geçmişi olan bu terimin yerine daha önceleri başka ve kendilerine has anlamları da bulunan kelimeler kullanılıyordu: Kıssa, dastan, hikâye, vb. kelimenin zamanla masal şekline dönüşecek olan "mesel" şekli, 19. yüzyılın başlarından itibaren görülmeye başlanır; böylece "mesel"e de eski anlamlarına ek olarak yeni bir anlam daha eklenmiş olur. Şinasi, bir bölümünü Fransızcadan çevirdiği manzum masallarını "hikâye" diye adlandırmıştır. Namık Kemal Celal Mukaddimesi'nde masalların özelliklerini saydıktan sonra bunlar için "Kocakarı Masalı" benzetmesini kullanır" (Sakaoğlu, 2016: 18).

Yapısal olarak "Masal gerçekle ilgisiz, tamamen hayal ürünü olan ve anlattıklarına inandırmak iddiası bulunmayan anlatım türüdür. Kahramanları tabiatüstü, konuları hayal ürünü, olayları ve durumları akıl dışı olan masallar, dinleyenleri etkileyerek kendi hayal dünyalarına çekerler. Masal kelimesinin aslı "mesel"dir. Masal kelimesi yerine daha önce "hikâye, kıssa, destan" gibi kelimeler kullanılmıştır" (Bilkan, 2009).

"'Masal' kelimesinin yerine Anadolu'da kullanılan kelimelerden bazıları şunlardır: Metel, mesele, matal, heka, hika, hikiya, hekeya, oranlama, ozanlama ve nagıl. Bölgelerimize göre değişen daha başka kelimeler de kullanılabilir" (Sakaoğlu, 2002: 7-8).

Masal, sözcüğünün Türk Dil Kurumundaki tanımı şu şekilde yapılmıştır: "Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla

insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür. Çocuklara anlatılan ve çoğu olağanüstü olayla süslenmiş ilgi çekici öykü" (Tdk, 1978).

Boratav'a göre "Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamı ile hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatıdır. Hayal ürünü sözünü sadece "olağanüstü şeyler" anlamına almamak gerekir. Bazı masallar, olağanüstü olayları ve kişileri konu edinir. Bazı masallar da tamamıyla hayal ürünü olmakla beraber olağanüstü değillerdir. Masalın olağanüstü çeşidinde de, gerçekçi çeşidinde de anlattığı olayların gerçeğe uyarlık derecesi ne olursa olsun onların hayal yaratması oldukları izlenimini veren bir anlatı türüdür. Masalı efsaneden, destandan ayıran niteliklerin başında bu gelir. Masallar diğer anlatılardan sadece bu yönüyle değil, üslup ve anlatım yönüyle de farklıdır" (Boratav, 2016: 85). Bu fark ileriki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacak olan başlangıç, geçiş ve bitiş formelleri gibi anlatım tekniklerine sahip olması başta olmak üzere masalların üslubunun ve doğasının ön plana çıkmasından kaynaklanır.

2.1.Masalların Kaynağı

Masalların kaynakları neresidir? Sorusunun cevabı daha çok kültürün kaynağı neresidir soruna aranan cevabın içinde değerlendirilmiştir. Halkbilimci, antropolog ve etnologların geçmişten günümüze bu sorulara verdikleri cevaplar bu doğrultuda üç ana başlık altında şekillenmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışma ve tasniflere bakıldığında;

Masalların kaynağını ilk araştıran Wilhelm Grimm'dir. Grimm yayımladığı "Kinder und Hausmarchen" (Çocuk ve Ev Masalları) kitabının ön sözünde farklı milletlere ait masallarda ortak özelliklerin bulunduğunu, Alman ve Arap masallarının bazı yönleriyle birbirine benzediğini ifade etmiştir (Artun,2015: 144-145).

Ülkemizde ise bu konuyla ilgili ilk çalışmaları Pertev Naili Boratav yapmıştır. Boratav, Gedeon Huet'in 1923'te yayımladığı Les Contes Populaires adlı çalışmasının ilgili bölümlerini altı yıl aradan sonra Türkçeye çevirmiştir (Sakaoğlu, 2016: 20).

Masalların kaynağı ile ilgili görüşler ise; Mitoloji Okulu, Hindoloji Okulu, Antropoloji Okulu etrafında şekillenmiştir.

2.1.1. Mitoloji Okulu

"Bu okulun temsilcisi Max Müller (1820-1900) mitolojiler üzerine araştırmalar yapmış ve mitolojinin kaynağını Hindistan'a götürmüştür. Ayrıca bu görüşe göre masallar mitlerin parçalanmış şekilleridir. Müller'in metodunu G.W. Cox geliştirmiş ve bu metodu masallara uygulamıştır. Cox, Grek mitolojisinin diğer milletlerle aynı olduğunu iddia etmektedir" (Artun, 2015: 145).

2.1.2. Hindoloji Okulu

"Bu okula mensup olanlar masalların kaynağı olarak Hindistan'ı gösterirler. İlk defa 1838 yılında L. Deslongehanus, Avrupa masallarının kaynağı olarak Hindistan'ı göstermiştir. Hindistan'dan Batı'ya geçen masalların üç yolla geçmiş olabileceği öne sürülür.

a. X. yüzyıldan önce bazı masallar sözlü gelenek yoluyla Batı'ya yayılmıştır.
b. X. yüzyıldan sonra İslamiyet'in etkisiyle ve yazılı kaynakların aracılığıyla Bizans, İtalya ve İspanya'ya geçmiştir.
c. Budizm'e ait görüşler ve bu görüşe bağlı sözlü malzemeler Moğollar vasıtasıyla Avrupa'ya geçmiştir" (Artun, 2015: 145).

2.1.3. Antropoloji Okulu

"Bu görüşün temsilcileri Andrew Lang, Edward Taylor ve M. Lennan gibi etnograflardır. Lang, masallar konusunda Hindistan'a tanınan önceliği kabul etmez. Lang, masallarda bulunan ilkel fikirlerden yola çıkarak onların çok eski zamanlarda oluştuğu fikrini öne sürer. Masal kaynaklarındaki çeşitlilik görüşünden yola çıkarak masalların farklı yerlerde birbirlerine benzer olarak bağımsız şekilde meydana geldiği görüşünü benimser. Farklı kültür seviyesindeki insanların ortak inanç ve adetlere sahip oldukları görüşünü ortaya koyar. Kültürün paralel olarak gelişmesi sonunda benzer masalların ortaya çıktığını ifade eder. Masalların ortaya çıkışı ile ilgili bir noktaya saplanıp kalınmamalıdır. Masalların değişmeye yatkın bir yapısı vardır. Bir masalda görülen bir unsur

kolaylıkla başka bir masala da geçebilir. Bunun için masallarda Hindistan'ın olduğu kadar, Babil'den İran'a, Yunanistan'dan Mısır'a, Anadolu'ya kadar her coğrafyanın ve kültürün izlerini aramak kaçınılmazdır" (Sakaoğlu, 2016: 24-25).

2.2.Masalların Sınıflandırılması

"Masalları sınıflandırma işini ilk olarak J.G. Von Hahn yapmıştır. Masalların sistematik sınıflandırılması için tip ve motif arasında ayırımın kesinlikle yapılması gereklidir. Tip müstakil varlığa sahip olan geleneksel masaldır. Motif, masal geleneğinde devamlılık gösteren, masalın en küçük elementidir. Bir masal en az bir motiften meydana gelir. Birden fazla motif ihtiva eden masallar vardır. Motifler üçe ayrılırlar: Birinci gruba masal kahramanları, tanrılar, nadir bulunan hayvanlar, fevkalade vasıfları bulunan yaratıklar, devler, periler, cadılar ve çok sevilen küçük çocuk, üvey anne dâhildir. Sihirli nesneler, değişik adet ve inançlar ve benzerleri ikinci gruba dâhildir. Üçüncü grup münferit olaylardan meydana gelir. Bunlar motiflerin çoğunluğunu teşkil eder. Bu sınıf müstakil varlığa sahip olduğundan gerçek masal tipi yerine de geçer. Geleneksel tiplerin çoğunu bu tek motifler meydana getirmiştir" (Günay, 2011: 21-22).

"Stith Thompson 1961'de yayınladığı eserinde 2411 masal tipi tespit etmiştir. Wundt "The Psychology of Peoples" isimli eserinde masalları yedi başlık altında sınıflandırmıştır. Profesör Volkov 1924 yılında yayımladığı "Masal" isimli eserinde masalları 15 teme ayırmıştır. Warren S. Walker ile Ahmet Uysal "Tales Alive in Turkey" ismiyle yayınladıkları masal kitabında masalları yedi kategoriye ayırmışlardır. Burada daha çok Türk masallarında yapılan sınıflandırma üzerinde durulmuştur. Türk masallarının tasnifini W.Eberhard ile P.N. Boratav beraber yapmışlardır. Eberhard ve Boratav'ın hazırladıkları Türk Masal Katalogu'nda 1378 Türk masal tipi tespit edilmiştir. Bu eseri Stith Thompson motif indekse kaynak olarak kullanmıştır. Türk masal katalogunda tespit edilen masal tipleri 23 başlık altında toplanmıştır" (Günay, 2011: 22-23).

A. "Hayvan masalları (22 tip)
B. Hayvan ve insanların beraber rol aldıkları masallar (11 tip)

C. Masal kahramanına bir ruhun veya bir hayvanın yardım ettiği masallar (49 tip)
D. Tabiatüstü bir ruh veya bir hayvanla evlenme konusunu işleyen masallar (27 tip)
E. İyi bir ruhla veya evliyalarla birlikte yaşamayı konu alan masallar (13 tip)
F. İnsanların kaderinin önceden yazıldığını ve değişmeyeceğinin konusunu işleyen masallar.
G. Rüyaları konu alan masallar (3 tip)
H. Kötü ruhlarla birlikte yaşamayı konu edinen masallar(23 tip)
İ. Sihirbazları konu alan masallar (16 tip)
J. Genç kızın sevgili bulmasını konu edinen masallar (12 tip)
K. Erkek kahramanın sevgili bulmasını konu alan masallar (25 tip)
L. Fakir kızın zengin bir erkekle evlenmesini konu alan masallar (16 tip)
M. Kıskançlık ve iftira konusunu işleyen masallar (17 tip)
N. Hor görülen kocaların kahraman olduğu masallar (3 tip)
O. Zina ve baştan çıkarmayı konu alan masallar (22 tip)
P. Acayip olaylar ve acayip icraatı konu alan masallar (8 tip)
Q. Acayip davaları konu alan masallar (13 tip)
R. Realist masallar (9 tip)
S. Acayip tesadüfleri konu olarak işleyen masallar (6 tip)
T. Komik olayları konu alan masallar (6 tip)
U. Aptal ve tembel kadın veya erkekleri konu alan masallar (16 tip)
V. Hırsızlık ve dedektiflik konularını işleyen masallar (11 tip)
W. Akıllı, hilekâr veya cimri kahramanları konu alan masallar" (11 tip) (Günay, 2011: 23).

İdil yöresinde derlenen masal ve efsanelerin tasnifi Eberhard ve Boratav'ın hazırladıkları kataloga göre şu şekildedir.

A. Hayvan Masalları	5, 7, 15, 16
B. Hayvan ve insanların beraber rol aldıkları	6, 10, 11, 13, 19, 22

masallar	
C. Masal kahramanına bir ruhun veya bir hayvanın yardım ettiği masallar	7, 15, 19
D. Tabiatüstü bir ruh veya bir hayvanla evlenme konusunu işleyen masallar	13
F. İnsanların kaderinin önceden yazıldığını ve değişmeyeceğinin konusunu işleyen masallar	2, 11
L. Fakir kızın zengin bir erkekle evlenmesini konu alan masallar	3, 10, 12
M. Kıskançlık ve iftira konusunu işleyen masallar	3, 4, 7, 10, 16, 17,
P. Acayip olaylar ve acayip icraatı konu alan masallar	6, 12, 13,
R. Realist Masallar	1, 14
W. Akıllı, hilekâr veya cimri kahramanları konu alan masallar	7, 16

2.3.Türk Masalları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türk Masal çalışmaları ülkemizde oldukça zengin bir kaynağa sahiptir. Başta Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoğlu, Umay Günay olmak üzere halk edebiyat ve

halkbilimi sahasına mensup pek çok araştırmacının bu konudaki eserlerine ulaşmak mümkündür. Sırasıyla bu eserlere kısaca değinilecek olursa Pertev Naili Boratav'ın "Az Gittik Uz Gittik" adlı eseriyle başlamak mümkündür. Bu eserde yazar "Türk masalı üzerine en eski bilgilere Mevlana Celaleddin'in eserlerinden ulaşılabildiğini ifade etmektedir. Yazar, Mevlana'nın Türk yazın tarihine katkılarını şu ifadelerle dile getirir: "Celaleddin, Belh'den Anadolu'ya genç yaşta gelmiş, Konya'ya yerleşmiştir. Şiirlerini Farsça söylemiş, yazmış olması onu Anadolu insanı ve şairi saymamıza engel olmaz". Eserde Mevlana'nın dolaylı yollardan olsa dahi masal çalışmalarına kaynaklık edebilecek ölçüde eserlerinde anlatı türlerine yer verdiğini ifade eder. (Boratav, 2017) Bu eserinde 48 adet masal yayımlamıştır.

Pertev Naili Boratav, "Zaman Zaman İçinde" adlı yapıtında 22 masal ile 21 tekerleme yayımlamıştır (Boratav, 2018).

"Pertev Naili Boratav Paris'te yayımladığı "Contes Turcs" adlı eserinde bir tekerleme ile 21 masaldan oluşmaktadır. Berlin'de de 1967 yılında "Türkische Volksmarchen" adlı eserinde çoğunluğunu annesinden dinlediği 40 masal yer almaktadır"(Sakaoğlu, 2016).

Pertev Naili Boratav ve Wolfram Eberhard Türk masallarının tasnifini beraber yapmışlardır. Eberhard ve Boratav'ın hazırladıkları Türk Masal Katalogu'nda derlenen 2500 masalda 1378 Türk masal tipini tespit etmiştir. Bu eserinde Stith Thompson motif indeksini kaynak olarak kullanmıştır. Türk Masal Katalogu'nda tespit edilen masal tipleri 23 başlık altında toplanmıştır (Günay, 2011: 23).

Saim Sakaoğlu, "Masal Araştırmaları" adlı eserinde (2016) masalı detaylı bir şekilde tanıtmış ve bazı masalları tip ve motifleri açısından incelemiştir. Bu eserin ikinci cildi "Masal Araştırmaları 2" başlığı altında yayımlamıştır. "Türk Masalları" adlı eserinde ise 1 tekerleme 19 masala yer vermiştir (2018).

"Saim Sakaoğlu, Doğu Anadolu'da derlediği masalları Gümüşhane ve Bayburt Masalları" adlı kitabında yayımlamıştır. Bu kitabı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde masalları nasıl derlediğini anlatmaktadır. İkinci bölümde derlediği masalları sınıflandırmıştır. İncelemeye konu olan 70 metin, Anti Aarne-Stith Thornpson tasnifinin en son şekli esas alınarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca incelenen masalların

sonunda bu masalların varyantları da belirtilmiştir. Bu bölümde incelenen 70 masaldan 3 tanesinin 'Hayvan Masalı' 64 tanesinin 'Asıl Halk Masalı', 2 tanesinin 'Fıkra', 1 tanesinin de 'Zincirlemeli Masal' olduğunu öğreniyoruz. Eserin üçüncü bölümü incelemeye konu olan bu masalların ortak unsurlarını kapsamaktadır. 'Temler', 'Kahramanlar', 'Çevre', 'Şekil-Epik Kanunlar-Ponneller', 'Adetler ve İnanmalar' şeklinde 5 başlık altında incelenen bu ortak unsurlar, alt başlıklarla anlatılmıştır. Dördüncü Bölüm, "Metinler" başlığı taşımakla beraber kitabın hacim olarak en çok yer kaplayan kısmı, 261 sayfa. Burada yer alan metinler, yukarıda değindiğimiz gibi 1969 yılında Gümüşhane'den yapılan derlemelerden oluşmaktadır. Yaklaşık 400 masal derlenmiş, bunlardan 70 masal metni çalışmaya esas teşkil etmiştir. Metinler, anlatıma müdahale edilmeden yazıya geçirilmiştir" (Yılar, 2003: 21).

Umay Günay, "Elazığ Masalları ve Propp Metodu" adlı doktora tezinde Elazığ'da derlediği 70 masalı Vlademir Propp'un "Masalın Biçimbilimi" kuramına göre incelemiştir (2011).

Türk masalcılığında derlemeleri yanında masal metinlerini yeniden yazmasıyla da tanınan Eflatun Cem Güney de Türk masal derlemelerinde önemli bir isimdir. En Güzel Türk Masalları (İstanbul, 1948), Bir Varmış Bir Yokmuş (İstanbul, 1956), Evvel Zaman İçinde (İstanbul,1957), Gökten Üç Elma Düştü (İstanbul,1960), Masallar (Ankara, 1982) başlıca masal kitaplarıdır (Sakaoğlu, 2016).

Bu isimler dışında daha çok derledikleri masallarla tanınan isimler de vardır: Ziya Gökalp, Ahmet Hidayet, Salih Arsal, Yusuf Ziya Demircioğlu, Vasfi Mahir Kocatürk, Muharrem Zeki Korgunal, Mehmet Tuğrul, Tahir Alangu, Bahtaver Hanım, Naki Tezel (Sakaoğlu, 2016).

2.4.Yabancı Kaynaklı Masallarla İlgili Yapılan Çalışmalar

"Birçok araştırmacının tespiti, masalın Hindistan kökenli olduğu yolundadır. Hint masallarından Pançatantra (Beş Kitap), Türkçede 'Kelile ve Dimne' adıyla bilinmektedir. Hint masal kitabı Çakasaptati de 'Tütiname' adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Türkçede bilinen Arap masallarından en önemlisi 'Elif Leyle ve'l-Leyle' dir. Türkçede birçok tercümesi bulunan bu eser, 1429 tarihinde Abdi tarafından

‘Camasbname’ adıyla kısmen tercüme edilmiştir. Eser, ‘Binbir Gece Masalları’ olarak tanınmaktadır. Arap masallarından ‘Ferec Ba’de’ş-Şidde’ de masalcılığımızın üzerinde etkisi olan Arap masallarındandır. Türkçeye ilk defa 16. yüzyılda çevrilir. 1001 Gece Masalları’na adeta nazire olarak düzenlenen 1001 Gündüz Masalları’nda (Elfü’n-Nehar ve’n-Nehar) ise erkeklerin sadakatsizliği gündüz boyunca anlatılmaktadır. Günümüz Türkçesine çevrilmemiştir. Sadece bazı bölümleri küçük hikâyeler halinde dilimize aktarılmıştır” (Sakaoğlu, 2016: 35-36).

“Avrupa’da da bu alanla milattan önce birçok çalışma yapılmıştır. Grek sahasından Aisopos (M.Ö. 620-560) onu latinceye çevirenlerden Arianus (M.Ö.IV.yy.), Phedrus (M.Ö. 50-15); Aisopos tarzında eser verenlerden Hesidos (M.Ö. VIII.yy.) vb. Aisopos’un dilimize ilk çevirisi 19. yüzyılın başlarındadır. Fransa’da Jean La Fontaine (1621-1695) alanın en önde gelen adıdır. La Fontaine’i dilimize ilk çevirenlerin başında Şinasi, Ziya Paşa, Recaizade Mahmut Ekrem gelmektedir. La Fontaine’nin çağdaşlarında Charles Perrault (1623-1703) da bu alanın önde gelen isimlerindendir. İçinde sekiz masal bulunan Contes de ma Mere L’oye‘u 1697’de yayımlar. Bu masallar dilimize “Annemin Masalları” adıyla çevirilmiştir”(Sakaoğlu, 2016: 36).

“Almanya’da Jakob Ludwig Karl Grimm (1785-1863) ile kardeşi Wilhelm Grimm (1786-1859) alanın klasikleri arasında yer alan 1812 ve 1815 tarihli Kinder- und HausMarchen adlı iki ciltlik yayımlarıyla tanınırlar. Aydınlanma çağının ünlü adı Johann Gottfried Herder (1749-1803) masalların eğitim açısından değeri üzerinde dururken Theodor Benfey de (1809-1881) masalların kaynağı konusuna eğilerek bu alana farklı şekillerde yaklaşan Almanlar içinde yer alır” (Sakaoğlu, 2016: 36).

“İskandinav ülkelerinde yetişen masal araştırıcılarının başında masal tipleriyle ilgili ilk sınıflandırmayı yapan Finlandiyalı Antti Aarne’i, Oscar Heckman’ı, İsveçli C.W. von Sydow’ı, Danimarkalı Arthur Christen ve Axel Olrik’i sayabiliriz. Danimarkalı Hans Christan Andersen adı da masal kavramıyla bütünleşmişse de o, daha çok masalları derleyip işlemek, yani onlara yeni şekiller vermek yoluyla ve özellikle de çocuklara seslenmek açısından hizmeti olan bir masalseverdir” (Sakaoğlu, 2016: 37).

3. EFSANE

İdil sahasından elde edilen derleme metinlerinin bir kısmının efsane türüne ait olması çalışmada efsane konusuna da değinmeyi gerektirmiştir. "Efsane terimi Türk dünyasının hemen hemen tamamına yakınında benzer şekilde kullanılmaktadır. Ayrıca rivayet ve hikâye kelimeleri de coğrafi özelliklerine göre farklı şekillere girerek görülmektedir. Efsane terimi günümüzde şu şekillerde kullanılır; rivayet, epsane (Uygur Özerk Bölgesi), anız, anız-engime, epsane, hikayet (Kazakistan), epsana, legenda, anız, anız-engima (Karakal-pakistan), efsane, rivayet (Özbekistan), apsana, rovayat (Türkmenistan), esatir, mif, efsane (Azerbaycan), rivayet, legenda (Başkurdistan), rivayet, legenda, ekiyet, beyt (Kazan Türkleri), efsane (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Balkan Türkleri, Kırım Türkleri), şekillerinde karşımıza çıkmaktadır" (Alptekin, 2018: 16).

"Kelimenin aslı Farsça fesanedir. Türkçede dini özelliklere sahip metinlere menkıbe denir. Yunancadan dilimize geçmiş olan mitos ve mit kavramları da efsane kavramıyla yakından ilgilidir. Türkiye Türkçesinde efsane kelimesinin yanı sıra söylence de kullanılmaktadır" (Alptekin, 2018: 16).

"Efsane deyimiyle Fransızcadaki legende ile Almancadaki Sage ve Legende kavramlarının her ikisi karşılanır. Dinlik konulardaki efsanelere (Almanca Legende) eskiden Türkçede menkâbe denirdi. Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır. Hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bütününden kopup kendine özgü üslup niteliklerini, sanatlık süslemeleri yitirince, sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur" (Boratav, 2016: 111).

Türk Dil Kurumuna göre efsane eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye veya söylencedir (Tdk, 1978).

"Efsane türünü şekil ve yapı, içerik, işlev ve yaratım özelliklerini dikkate alarak şu şekilde tanımlamak uygun olacaktır. Efsane; anlatı türleri içinde masal,

destan ve halk hikâyesine göre daha kısa içinde, içinde olağanüstülük ve abartma bulunan nesir anlatıdır. Konuları doğadaki oluşumlar ve insan (özellikle dini ve tarihi şahsiyetler) olan, somut kanıtlar ortaya koydukları için anlatılanların gerçek olduğuna inanılan bu anlatmalarda olağanüstülüklerle yapılan açıklamalar önemli bir yer tutar. Nedeni belli olmayan varlık, olay ve oluşumlara açıklama getirme, toplumsal ideal ve kurumları geçerli kılma gibi işlevleri vardır. Herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda ve herhangi bir kişi tarafından anlatılabilir" (Açа, Ekici, Yılmaz, 2015: 145).

"Türk tarihinde yer etmiş dinî ve tarihî şahsiyetlerin (evliyalar, erenler, önemli devlet büyükleri) hayatları ve kerametlerinden bahseden efsanelere "menkıbe" adı verilir. Menkıbeler bazen ayrı bir tür gibi görülmekteyse de, bu anlatmalar şekil ve yapı, içerik ve işlev ve de anlatım özellikleriyle efsanelerin bir alt türüdür. Batı dillerinde kullanılan "legende" kelimesi de esas itibariyle bu türden, dini ve tarihi kişilikler etrafında oluşturulmuş anlatmaları ifade etmektedir" (Açа, Ekici, Yılmaz, 2015: 145).

3.1.Efsanenin Özellikleri ve İşlevleri

Bilge Seyidoğlu, masal ve efsaneyi karşılaştırırken "inanma"yı merkeze alarak türü şu şekilde tanımlamıştır: Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatan ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar. Efsaneler bu özellikleriyle masaldan ayrılırlar. Masallarda anlatılan şeylerin yalan olduğu masalın başında giriş formeli vasıtasıyla belirtilir. "Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken" gibi tekerlemelerle masala başlanır. Efsane anlatırken de 'Annemden duyduğuma göre. Büyüklerimden duyduğuma göre olay şöyle olmuş, şöyle gerçekleşmiş' gibi efsanenin gerçek olduğunu kuvvetlendiren sözlerle efsane anlatılır. Efsaneler kısa anlatım türleridir. Bir veya birkaç motif ihtiva ederler. Bu özellikleriyle de diğer anlatım türlerinden ve masallardan ayrılırlar. Efsanelerde gizli ve esrarengiz bir âlem vardır. Bu âlemin sırlarına erişilemez. Gerçeklik unsurunun yanında olağanüstülük ve kutsallık da sahip olduğu

unsurlardandır. Bir efsanenin temelinde inanç mutlaka bulunur fakat diğer özelliklerin biri veya birkaçı mevcuttur" (Seyidoğlu, 2016: 13).

"Efsaneler tarihi devirler içinde teşekkül etmişlerdir. Konusu bir olay, tarihi veya dini bir şahsiyet yahut belli bir yer olabilir. Tarihi devirler içinde teşekkül ettikleri için efsaneler mitlerden bu konuda ayrılırlar. Mit (myth) lerde zaman başlangıç zamanıdır. Mitlerin kahramanları tanrılar ve yarı tanrılardır. Efsanelerde (legend) kahramanların olağanüstü güçleri vardır; fakat tanrı veya yarı tanrı değillerdir. Mitolojiler ilkel dönemlerin ve ilkel kültürlerin mahsulleri oldukları halde efsaneler günümüzde oluşabilir ve tarih sahnesine çıkabilirler" (Seyidoğlu, 2016: 14).

Saim Sakoğlu ise efsane türünün özelliklerini şu şekilde tespit etmiştir:

1. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.
2. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
3. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatımdır (Sakaoğlu, 1980: 5-6).

"Toplumsal işlev bakımından, efsanelerin en önemli özellikleri olan 'inanç, kutsallık ve toplumsal normların korunmasındaki yaptırım gücü' efsaneye diğer halk anlatılarından daha farklı bir konum kazandırmıştır. Efsanelerin bu farklı konumundan hareket eden araştırmacılar efsanelerin ne gibi işlevlerinin olduğu konusunda bazı fikirler öne sürmüşlerdir. Boscom diğer folklor ürünlerinde olduğu gibi efsanelerin de dört işlevi olduğunu belirtir:

1. Eğlenme ve eğlendirme, hoşça vakit geçirme işlevi.
2. Kültürün onaylanması ve ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanması işlevi.
3. Özellikle okuma-yazma olmayan kültürlerdeki eğitim işlevi.
4. Kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme işlemini yerine getirme işlevi" (Boscom, 2005: 139-142).

3.2.Efsanelerin Sınıflandırılması

"Dünyada geçerliliği olan efsane sınıflandırmasını "International Society for Folk-Narative Research" (Uluslararası Halk Anlatmalarını Araştırma Enstitüsü) yapmıştır. Bu enstitünün yaptığı sınıflandırma şu şekildedir:

1. Dünyanın yaratılışı ve sonuyla ilgili efsaneler
2. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihiyle ilgili efsaneler
3. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler
4. Dini efsaneler"

(Sakaoğlu, 1980: aktaran Artun, 2015: 128-130).

Türkiye'de ise konu üzerinde en ayrıntılı biçimde Pertev Naili Boratav durmuştur. Pertev Naili Boratav *Uluslararası Halk Anlatmalarını Araştırma Enstitüsü*nün yaptığı sınıflandırmayı kabul eder ama bu tasnifin Türk efsanelerine uymadığını ifade eder. Boratav'ın Türk efsaneleri göz önüne alarak yaptığı sınıflandırma şu şekildedir:

1. Yaratılış efsaneleri
2. Tarihlik efsaneler
3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler
4. Dinlik efsaneler

(Boratav, 2016: 113).

3.3.Türk Efsaneleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

"Türkiye'de geçmişten günümüze efsane türü ile ilgili çok sayıda çalışmaya imza atılmıştır. Bu sahadaki araştırmacıların başında Pertev Naili Boratav gelmektedir. 1964 yılında Wiesbaden'de yayımlanmış olan 'Philologi Turcicae Fundamenta' nın ikinci cildine yazmış olduğu 'Le conte la legende' başlıklı bölümde efsaneleri türlerine göre sınıflandırmıştır" (Açа, M. , Ekici, M. , Yılmaz, M. , 2015).

"Efsane konusu, diğer halkbilimcilerin de akademik çalışmalarına konu olmuştur. Bu çalışmaların başında, Saim Sakaoğlu'nun Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş kesilme Motifi ve bu Efsanelerin Tip Katalogu (1980) ve 101 Anadolu Efsanesi adlı eserleri gelmektedir. Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş kesilme Motifi ve bu

Efsanelerin Tip Katalogu adlı çalışmada öncelikle efsane hakkında teorik bilgiler; efsane tanımları, efsanenin oluşumuyla ilgili görüşler, efsane tasnifleri ve tipleri, verilmiştir. Batıda ve Türkiye'de yapılan efsane konulu çalışmaları da kısaca tanıtan Sakaoğlu, motif kavramı ve taş kesilme motifi üzerinde durduktan sonra, taş kesilme motifine yer veren efsaneleri yedi grupta toplayıp tasnif etmiştir. Araştırmacı, çalışmasının sonunda, Anadolu-Türk efsanelerinde görülen taş kesilme motifinin tip katalogunu da hazırlamıştır"(Aça, M. , Ekici, M. , Yılmaz, M. , 2015).

Saim Sakaoğlu,"101 Anadolu Efsanesi" adlı kitabında çoğunluğunu Türkiye dışında derlediği 101 efsaneyi toplamıştır (2014).

Hatice Kübra Uygur "Kültürel Doku İçinde Mardin Süryanilerinin Kutsal Mekân Efsaneleri" adlı doktora tezinde Mardin'de yaşayan Süryanileri, kutsal mekânları bağlamında ele almış ve bu çerçevede oluşan ritüellerin (ayinsel ve büyüsel uygulamalar) ve anlatıların (hagiografi, efsane, menkıbe, memorat) kültürel dokuyla olan etkileşimini değerlendirmiştir (2015).

"Bilge Seyidoğlu 1985'te yayımladığı Erzurum Efsaneleri adlı eserinde efsaneleri üç başlık altında incelemiştir. Birinci bölüm 'Dini Binalarla İlgili Efsaneler ve Tahlilleri', ikinci bölüm 'Evler ve İnsanların Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler ve Tahlilleri', üçüncü bölüm ise 'Tabiat ve Kırlarla İlgili Efsaneler ve Tahlilleri' başlıklarından oluşmaktadır" (Aça, M. , Ekici, M. , Yılmaz, M. , 2015).

"Ahmet Yaşar Ocak'ın Bektaşi Menakıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri (1983), Ali Berat Alptekin'in Fırat Havzası Efsaneleri: Metinler (1993), Ruhi Kara'nın Erzincan Efsaneleri üzerine Bir Araştırma(1993), Mehmet Naci Önal'ın Muğla Efsaneleri (2005) adlı çalışmalarının dışında, Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar: Metinler ve incelmeler (1987,2006) başlıklı yüksek lisans teziyle İsmail Görkem, Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkebiler (1987) adlı yüksek lisans teziyle Yılmaz Önay, Diyarbakır Efsanleri Üzerine Bir Araştırma (1989,1993) adlı yüksek lisans teziyle Muhsine Helimoğlu Yavuz, Tarihi Bursa Efsaneleri (1989) adlı doktora teziyle Yusuf Olgun, Bingöl Efsanleri: İnceleme-Metinler (1989) adlı yüksek lisans teziyle Ali Duymaz, Erzincan Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (1991,1993) adlı yüksek lisans teziyle Ruhi Kara,

Malatya Efsaneleri: Metinler ve İnceleme (1991) adlı yüksek lisans teziyle Kudret Yıldırım (Yağbasan), Yozgat Efsaneleri: İnceleme-Metin (1992) adlı yüksek lisans teziyle Zekerya Karadavut, Konya Efsaneleri: İnceleme-Metin (1993) başlıklı yüksek lisans teziyle Seyit Emiroğlu, Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi (1993) başlıklı doktora teziyle Metin Ergun, Adana Yöresi Yatır-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler (1994) başlıklı yüksek lisans teziyle Zekiye Çağımlar, Adana Efsaneleri Araştırması (1994) adlı yüksek lisans teziyle Refiye Okuşluk, Niğde Efsaneleri: Tahlil ve Metin (1994) başlıklı yüksek lisans teziyle Bayram Sönmez, Balıkesir Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (1996,1998) başlıklı yüksek lisans teziyle Necmi Yalçın, Doğu Karadeniz Efsaneleri Derleme ve Araştırma (Trabzon, Rize ve Artvin Efsaneleri (1998) adlı yüksek lisans teziyle Neşe Işık, Tatar-Başkurt Efsanelerindeki Olağanüstü Motifler Üzerine Karşılaştırılmalı Bir Araştırma (2002) başlıklı doktora teziyle Gülhan Atnur, Kırgız Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma: İnceleme-Metin (2004) başlıklı doktora teziyle Aygerim Dıykenbayeva, Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma: İnceleme-Metinler (2008) başlıklı doktora teziyle Adem Öger, Karakalpak Efsaneleri: İnceleme-Metinler (2008) başlıklı doktora teziyle Pınar Dönmez Fedakar gibi isimler gelmektedir" (Açа, M. , Ekici, M. , Yılmaz, M. , 2015).

"Efsaneler, çeşitli kitap ve kitap bölümlerine de konu olmuştur. Bunların başında Pertev Naili Boratav'ın 100 soruda Türk Halk Edebiyatı (1988) ve 100 soruda Türk Folkloru (1997), Bahaeddin Ögel'in iki ciltlik Türk Mitolojisi (1993,1995), Şükrü Elçin'in Halk Edebiyatına Giriş(1986) gibi kitapları gelmektedir (Oğuz, Ekici, Açа, Düzgün, Akarpınar, Arslan, Yılmaz, Eker, Özkan, 2015: 148-150).

I. BÖLÜM

PROPP METODU BAĞLAMINDA İDİL MASAL VE EFSANELERİ

Halkbilimi araştırmalarında metin merkezli araştırmalar içinde, metinlerin yapısal özellikleri üzerine kurulmuş olan kuram ve yöntemler genel olarak yapısalcı kuram ve yöntemler olarak adlandırılır. Yapısalcı yöntemler, belli bir bölge veya anlatı grubu üzerinde inceleme yapıp ortaya çıkan yapıyı bir formül haline getirmektedir. Ortaya çıkarılan bu yapısal formülün evrensel seviyede uygulanabilir olması beklenmektedir. Temelde dilbilim çalışmalarından esinlenerek ortaya çıkmış olan yapısalcı yöntemler bir tür *"halk edebiyatı yaratmaları grameri"* oluşturmaktadır. Bu gramatikal iskeletin metin incelemesi ve karşılaştırmalı metin incelemelerinde kullanımını sağlayıp insan düşüncesinin ve bu düşüncenin ürünü olan halk edebiyatı yaratmalarının nasıl bir gelişme gösterdiğini açıklaması beklenmektedir. Yapısalcı yaklaşımın ortaya koyduğu yöntemler bütün edebi eserlere uygulanmaktadır (Ekici, 2015). Bu çalışmada yapısalcı yaklaşımın bir parçası olan Vlademir Propp'un *"Masalın Biçimbilimi"* adlı çalışmasında uyguladığı yöntem İdil'de derlenen 22 masal ve 5 efsaneye uygulanmıştır.

Umay Günay'ın doktora çalışması olarak Elazığ sahasından derlediği masalları Propp yöntemine göre incelemesinin bugün Türkiye'de V. Propp yöntemi olarak bilinen ve tüm dünyadaki masalların aynı işlev sırasına sahip olduğunu iddia eden yöntem, Türkiye'de yapılan masal çalışmalarında uygulanan bir araştırma yöntemi olmaya devam etmektedir. İdil sahasından elde edilen masal metinlerini Propp yöntemine göre incelemeden önce bu yöntemle ilgili ayrıntılı ifadelere aşağıdaki paragraflarda yer verilecektir.

"Masalların tarihsel ortaya çıkış serüvenleri, şartları ve yayılma süreçlerinden ziyade bu anlatı türünün yapısal özellikleri ve buna bağlı olarak da hangi işlevleri barındırdığı ile ilgilenen Propp" (Ekici, 2012: 81) daha önce derlenmiş 100 Rus peri masalı üzerinde çalışmış ve "Morfolojik Yöntem" ya da "Propp Metodu" adlarıyla ünlenecek çalışma tekniğini "Morfologiya Skazki" (Masalın Biçimbilimi) adlı eseriyle tüm dünyaya tanıtmıştır (Günay, 2011).

“Vlademir Propp 1928 yılında Leningrad’da yayınlanan “Morfogija Skazki” adlı eserinde masalları yapılarına göre incelemiştir. Vlademir Propp’un bu eseri farklı dillere çevrildikten sonra Amerikalı ve Avrupalı folklorcular kendi masallarını Propp’un kuramına göre incelemişlerdir” (Günay, 2011).

“Propp masalların sabit ve değişen değerlerini saptamak için aşağıdaki durumları birbiriyle karşılaştırmıştır.

1. Kral, kahramanın birine bir kartal verir. Kartal, kahramanı başka bir krallığa götürür.
2. Büyükbaba, Suçenko’ya bir at verir. At, Suçenko’yu başka bir krallığa götürür.
3. Büyücü, İvan’a bir kayık verir. Kayık İvan’ı başka bir krallığa götürür.
4. Kraliçe, İvan’a bir yüzük verir. Yüzükten çıkan iri yarı adamlar, İvan’ı başka bir krallığa götürür.

Bu saydığımız durumlarda, değişmez değerler ile değişken değerlere rastlarız. Değişen kişi adları ve aynı zamanda kişilerin özel nitelikleridir; değişmeyen ise, kişilerin eylemleri ya da işlevleridir. Buradan, masalın çoğunlukla aynı eylemleri değişik kişilere yaptırttığı sonucu çıkarılabilir” (Propp, 2017: 23).

“Propp temlerin bilhassa peri masallarının temlerinin birbiriyle çok yakından ilgili olmaları sebebiyle muhtevaya göre yapılan sınıflandırmaların araştırıcıları doğru sonuca ulaştıramayacağı görüşünü benimsemiştir. Bunun için de metodunu masalların sabit unsurları olarak kabul edip ispatladığı “Fonksiyonlar” üzerine kurmuştur. Peri masallarında var olan benzerliklerden hareket ederek masalların sabit ve değişken unsurlarını tespit etmiştir. Masallarda masal kahramanlarının isimleri ve faydalandıkları nesneler değişmekte fakat masal kahramanlarının yaptıkları iş değişmemektedir. Buradan, aynı hareketlerin çeşitli masal kahramanlarına aktarıldığı kolayca görülebilir. Propp, sabit olan ve bir masaldan diğerine nakledilen bu hareketlere “fonksiyon” adını vermiş ve masalları bu sabit unsurlara göre incelemiştir. Masal kahramanları daima aynı fonksiyonları icra ettikleri için fonksiyonların sayısı sınırlı, her masalda değişen masal kahramanlarının sayısı ise

sınırsızdır. Aynilik ve çeşitlilik, masalların iki farklı özelliğidir. Masal kahramanları, faydalanılan nesneler, adet ve inançlar, çevre masallarda ve zenginliği; fonksiyonlar ise aynilik ve tekdüzeliği sağlar" (Günay, 2011).

"Propp, morfolojik olarak masalı şöyle tarif etmektedir: Hainlik (A) veya eksik (kifayetsizlik/yetersizlik) (a) ile başlayan ara fonksiyonlarla evliliğe (W) veya son olarak kullanılan diğer fonksiyonlarla biten bir süreçtir. Mükafat (F), kazanç veya talihsizliğin tasnifiyesi (K), takipten kurtuluş (Rs) masalda sonuç fonksiyonu olarak kullanılabilir. Bu tip süreç veya gelişmeye hareket adı verilir. Hainliğin her yeni şekli veya eksik olan nesnenin cinsi yeni bir hareket yaratır" (Günay, 2011).

"Masalların asli unsurları olan fonksiyonların tarifi yapılırken şu iki husus göz önünde tutulur:

1.) Fonksiyonun tarifi, aksiyonu icra den şahsa dayanmadan hareket ifade den bir isim şeklinde tespit edilmelidir (yasak, soru, uçuş gibi).
2.) Fonksiyon anlatım içindeki yerinden ayrılmamalıdır.

Eldeki fonksiyonun masal içinde devam eden hareketteki yeri morfolojik yönden önem taşır. Mesela, masal kahramanının padişah kızıyla evlenmesiyle, bir babanın iki kızı olan dul bir kadınla evlenmesi birbirinden tamamen farklı hareketlerdir. Her iki hareket aynı gibi görünüyorsa da, morfolojik olarak farklı iki elementi ifade eder. Masal fonksiyonları dört ana özelliğe sahiptir" (Günay, 2011):

1.) Masal kahramanlarının icra ettikleri fonksiyonlar, masalda kim ve nasıl icra eder sorularından ayrı sabit elementlerdir.
2.) Peri masallarında fonksiyonların sayısı sınırlıdır. En fazla 31 fonksiyon bulunur.
3.) Fonksiyonların sırası her zaman aynıdır. Bütün masalların daima bütün fonksiyonları ihtiva etmemesi bu prensibi bozmaz. Bazı fonksiyonların eksik oluşu geri kalan fonksiyonların sırasını etkilemez, eksik olan fonksiyondan bir sonraki masal ile devam eder.
4.) Yapılarına göre peri masalları tek tipe girerler. Peri masallarının tek bir ekseni vardır, diğer masallar için farklı eksenler tespit edilebilir.

Aşağıda verilen fonksiyon listesi ve sırası peri masallarının temelini teşkil eder. Masallar daima başlangıç durumu ile başlar. Burada ailenin fertleri zikredilir veya masal kahramanı ya ismi söylenerek veya durumuna işaret edilerek tanıtılır (bir fakir adam bir padişah gibi). Bu hal, bir fonksiyon önemli morfolojik elementtir. Bu elemente "İLK DURUM" denir. (α) alfa işareti ile gösterilir. İlk durumu sırasıyla 31 fonksiyon takip eder. Fonksiyonlar kendi içlerinde alt sınıflara ayrılırlar" (Günay, 2011).

Vlademir Propp'un masallarda tespit ettiği 31 işlev, başlangıç durumunun ardından şöyle sıralanır:

1. "Aileden biri evden uzaklaşır. (Tanımı: uzaklaşma, simgesi β)
2. Kahraman bir yasakla karşılaşır. (Tanımı: yasaklama, simgesi γ)
3. Yasak çiğnenir. (Tanımı: yasağı çiğneme, simgesi δ)
4. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır. (Tanımı: soruşturma, simgesi ε)
5. Saldırgan kurbanı ile ilgili bilgi toplar. (Tanımı: bilgi toplama, simgesi ζ)
6. Saldırgan kurbanını veya servetini ele geçirmek için onu aldatmayı dener. (Tanımı: aldatma, simgesi η)
7. Kurban aldanır ve istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur. (Tanımı: suça katılma, simgesi θ)
8. Saldırgan aileden birine zarar verir. (Tanımı: kötülük, simgesi A)
9. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir. (Tanımı: aracılık, geçiş anı, simgesi B)
10. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir. (Tanımı: karşıt eylemin başlangıcı, simgesi C)
11. Kahraman evinden ayrılır. (Tanımı: gidiş, simgesi ↑)
12. Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır. (Tanımı: bağışçının ilk işlevi, simgesi D)
13. Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir. (Tanımı: kahramanın tepkisi, simgesi E)

14. Büyülü nesne kahramana verilir. (Tanımı: büyülü nesnenin alınması, simgesi F)
15. Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir. (Tanımı: İki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk, simgesi G)
16. Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir (Tanımı: çatışma, simgesi H).
17. Kahraman özel bir işaret edinir. (Tanımı: özel işaret, simgesi I)
18. Saldırgan yenik düşer. (Tanımı: zafer, simgesi J)
19. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır. (Tanımı: giderme, simgesi K)
20. Kahraman geri döner. (Tanımı: geri dönüş, simgesi ↓)
21. Kahraman izlenir. (Tanımı: izleme, simgesi Pr)
22. Kahramanın yardımına koşulur. (Tanımı: yardım, simgesi Rs)
23. Kahraman kimliğini gizleyerek, kendi evine ya da başka bir ülkeye varır. (Tanımı: kimliği gizleyerek gelme, simgesi O)
24. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer. (Tanımı: asılsız savlar, simgesi L)
25. Kahramana güç bir iş önerilir. (Tanımı: güç iş, simgesi M)
26. Güç iş yerine getirilir. (Tanımı: güç işi yerine getirme, simgesi N)
27. Kahraman tanınır. (Tanımı: tanı(n)ma, simgesi Q)
28. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar. (Tanımı: ortaya çıkarma, simgesi Ex)
29. Kahraman yeni bir görünüm kazanır. (Tanımı: biçim değiştirme, simgesi T)
30. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır. (Tanımı: cezalandırma, simgesi U)
31. Kahraman evlenir ve tahta çıkar. (Tanımı: evlenme, simgesi W°o)" (Propp,2017: 29-65).

Türkiye'de Propp yöntemiyle ilgili yapılan çalışmalar aşağıda verilmiştir:

Mehmet Rıfat ve Sema Rıfat, V.Propp'un "Morfologiya Skazki" Masalın Biçimbilimi adlı eserini Fransızcadan Türkçeye çevirmişlerdir.

Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK, "V. Propp'un Masal Çözümleme Metodu" başlıklı bir makale yazmıştır. Bu masalında "Avcı Yusuf'un Oğlu Masalı" nı Propp yöntemine göre incelemiştir. Avcı Yusuf'un Oğlu Masalında Propp'un tespit ettiği 31 işlevin tamamı yoktur. Ancak işlevlerin sırası Propp'un belirttiği düzen şeklindedir (Çıblak, 2005: 127-140).

Öğretim görevlisi İsmail Abalı, "Yapısal Folklor Kuramı Bağlamında Bir Masal İncelemesi Örneği" başlıklı bir makale yayımlamıştır. İsmail Abalı' nın tespit ettiği işlev sayısı 11'dir. Bu işlevlerin sırası, Propp'un ortaya koyduğu masal işlevleriyle tam olarak örtüşmektedir (Abalı, 2013, cilt 2, sayı 8).

Gülbuğ Erol, "Vlademir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Cesur Yürek Filminin İncelenmesi" adlı bir makale yazmıştır. Gülbuğ Erol, bu makaleyle Propp'un Biçimbilimsel Analiz Yöntemi'nin sadece yazılı metinler için değil, tüm anlatı türleri için önemli bir inceleme yöntemi olduğunu da göstermiştir. Bu çalışmasında işlev sırası değişmiştir (Gülbuğ, 2012: 353-361).

Dr. Öğretim Görevlisi Mehmet Emin BARS, "Vlademir Propp'un Yapısal Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde Battal Gazi Destanı Filminin İncelenmesi." Konulu bir makale yazmıştır. M.Emin Bars, bu makalesinde Propp belirlediği işlevlerden 23'ünü tespit etmiştir. Ancak bu işlevlerin Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmediğini gözlemlemiştir (Bars, 2014: 79-97).

Dr.Öğretim Görevlisi Mehmet Emin Bars "Vlademir Propp'un Biçim Bilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Basat Depegözi Öldürdüğü Boy Üzerine Bir İnceleme." Adlı bir makale daha yazmıştır. Bu makalesinde tespit ettiği işlev sayısı 26'dır. Bu işlevlerin gerçekleşme sırası Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir. "Vlademir Propp'un Yapısal Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde Battal Gazi Destanı Filminin İncelenmesi." Adlı makalesinde işlev sırasının değiştiğini gözlemlemişti (Bars,2014).

Prof. Dr. Umay Türkeş Günay "Elazığ Masalları ve Propp Yöntemi" adlı doktora tezinde Elazığ'da derlediği 70 adet masalı Propp yöntemine göre incelemiştir. Umay Günay 70 Elazığ masalının bu metoda tamamen uyduğunu tespit etmiştir. Umay Günay'a göre işlev sırasında herhangi bir sapma yaşanmamıştır.

Yalnız ana fonksiyonların tali sınıfları için bazı ilaveler yapma gereği duymuştur. Yedi fonksiyon için sekiz yeni varyant tespit etmiş ve bunlara yeni numaralar vermiştir (Günay, 2011).

Propp yönteminin genel hatlarıyla ve Türkiye'de bu yönteme göre yapılan masal incelemerine değindikten sonra çalışmanın bu bölümünde İdil sahasından derlenen 22 masal ve 5 efsane Propp yöntemine göre incelenmesine geçilmektedir.

I.1. İdil Yöresi Masallar ve Efsanelerinin Propp Yöntemi Açışından İşlev Numaralarına Göre İncelenmesi

Vlademir Propp, 100 peri masalı üzerinde yaptığı çalışmanın sonucunda tüm masallarda ortak yönler keşfetmiştir. Propp'a göre farklı kültür ve coğrafyalardaki masallar yapı bakımından birbirinin aynısıdır. Türkiye'de Umay Günay doktora tezi olarak Elazığ'da derlediği 70 masalı Propp yöntemine göre incelemiştir. Umay Günay, derlediği tüm masalların Propp'un tespit ettiği masal yapısına uygun olduğu sonucuna varmıştır (Günay, 2011) Ancak Propp'un masal yapısının Türkiye'deki tüm masallar için geçerli olduğu söylenemez. Çünkü Umay Günay çalışmasını sadece Elazığ ilinde gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada Türkiye'nin Şırnak ilinin İdil ilçesinde derlenen 22'si masal, 5'i efsane olmak üzere toplam 27 halk anlatısı Propp yöntemine göre incelenmiştir. Bu anlatılar İdil ilçe merkezi ve köylerinden derlenmiştir. Umay Günay'ın doktora tezi dışında yapılan makale düzeyinde farklı sahalardan derlenen masallar Propp yöntemiyle incelenmiş olmakla birlikte İdil ve yöresi olarak belirlediğimiz saha ile ilgili benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle çalışma alanda bir ilki temsil etmektedir. Bu bakımdan çalışma Propp yöntemini daha geniş bir sahaya taşımaktadır.

I.1.1. Aileden Biri Evden Uzaklaşır.

(tanımı: **Uzaklaşma**, simgesi (β)

Bu bölümde aileden herhangi biri uzaklaşmaktadır.

- Anne keçi yiyecek bulmak için evden ayrılır. (5. Masal)
- Evin babası iş için başka yerlere gider. (4. Masal)

- Baba arkadaşı tarafından öldürülür. (4.Masal)
- Yusuf malları satmak için Hasankeyf'e gider. (9.Masal)
- Pınar annesini kaybeder. (10. Masal)
- Şabıldiko her gün okula gider. (14. Masal)

I.1.2. Kahraman Bir Yasakla Karşılaşır.

(tanımı: **Yasaklama**, simgesi γ).

Bu fonksiyon ise şöyledir.

Bulunduğu yerden ayrılmama veya yapılmaması gereken bir iş bildirilir. (γ^1)

- Çocukları olduğunda ise imam onu evlendirmemeleri gerektiğini söyler. (11. Masal)
- Anne keçi yavrularına kesinlikle kapıyı kimseye açmamalarını söyler. (5. Masal)

I.1.3. Yasak Çiğnenir.

(tanımı: **Yasağı çiğneme**, simgesi δ).

Bu bölümde kahramanlar, yasaklanan bir eylemi gerçekleştirirler.

- Anneleri kapıyı kimseye açmamalarını söylemesine rağmen yavrular en sonunda kapıyı açar. (5. Masal)
- Erkek ile kız kaçmaya karar verir. (25. Efsane)

I.1.4. Saldırgan Kurbanıyla İlgili Bilgi Toplar.

(tanımı: **Bilgi toplama**, simgesi ξ).

- Kurt leyleğin yavru sahibi olduğunu öğrenir. (15. Masal)
- Üvey anne Pınar'ın nereden yemek bulduğunu öğrenmeye çalışır. (10. Masal)

I.1.5. Saldırgan Kurbanıyla İlgili Bilgi Toplar.

(tanım: bilgi toplama, simgesi ζ)

Bu işlev derlenilen masallarda tespit edilmemiştir.

I.1.6. Saldırgan, Kurbanını ya da Servetini Ele Geçirmek İçin, Onu Aldatmayı Dener.

(tanımı: Aldatma, simgesi ŋ).

Saldırgan ya da kötü kişi, kurbanını elde etmek için değişik yollara başvurur.

- Kurt kapıya gelip yavrulara anneleri olduğunu söyler. (5. Masal)
- Kurt Zerka Zera'yı görünce ona yolu göstereceğini söyler (6. Masal)

I.1.7. Kurban Aldanır ve Böylece İstemeyerek Düşmanına Yardım Etmiş Olur.

(tanımı: **Suça katılma**, simgesi θ).

1. Kahraman saldırgana inanır ve onun dediğini yapar.

- Adam son kızını da kurda verir. (13. Masal)
- Kız kardeş, yaşlı kadının dediğini yapar. (8. Masal)

I.1.8. Saldırgan Aileden Birine Zarar Verir.

(tanımı: **Kötülük**, simgesi A).

Kötülük eylemi değişik şekillerde meydana gelir.

- Kurt altı tane yavruyu alıp gider. (5. Masal)
- Zerka Zera uyuması sonucu arkadaşları tarafından unutulur. (6. Masal)
- Kurt Zerka Zera'yı bir kuyuya hapseder. (6. Masal)
- Gelin damadı yer. (11. Masal)
- Kız kendisini bir sandığa koydurarak suya bıraktırır. (12. Masal)
- Kurt zorla adamın kızını alır. (13. Masal)
- Tilki bazı yiyecekleri av arkadaşlarından saklar. (16. Masal)
- Oğlan annesini öldürür. (17. Masal)
- En sonunda kurt adamı yer. (19. Masal)

I.1.9. Aileden Birinin Bir Eksiği Vardır; Aileden Biri Bir Şeyi Elde Etmek İster.

(tanımı: Eksiklik, simgesi a).

Gelin, çocuk, arkadaş veya herhangi bir şey eksiktir.

- Bekâr olan oğlana adam kızını da vermek ister. (1. Masal)
- Anne geline yemek vermez. (1. Masal)
- Çift bir türlü çocuk sahibi olmazmış. (2. Masal)
- Anne eve döndüğünde yavrularını evde bulamaz. (5. Masal)
- Kız yemek için ateş bulamaz. (8. Masal)
- Üvey anne Pınar'a yemek vermez. (10. Masal)
- Bu çiftin bir türlü çocuğun olmazmış. (11. Masal)
- Ormanda yiyecek bir şey kalmamış. (16. Masal)

I.1.10. Kötülüğün ya da Eksikliğin Haberi Yayılır, Bir Dilek ya da Bir Buyrukla Kahramana Başvurulur, Kahraman Gönderilir ya da Gider.

(tanımı: Aracılık, geçiş anı, simgesi, B).

Bu işlevle birlikte kahraman ortaya çıkar. Masal kahramanı bu fonksiyonla masalın içine girer ve aktif rol oynamaya başlar (Propp, 2017).

- Anne babadan kızı evden göndermesini ister. (3. Masal)
- Baba kızını uzak yerlere götürür. (3. Masal)
- Zerka Zera çobanın sesini duyduktan sonra onu çağırır. (6. Masal)
- Tavşan da filden intikamını almak ister ve bunun için karga ve kurbağadan yardım ister. (7. Masal)
- Üvey anne öz kızını Pınar'ın yanına gönderir. (10. Masal)
- Üvey anne, kocasından ineği kesmesini ister. (10. Masal)
- Kralın oğlu kaybolan ayakkabıyı bulur ve ayakkabının sahibinin hemen bulunmasının ister. (10. Masal)

I.1.10. Arayıcı-Kahraman Eyleme Geçmeyi Kabul Eder Ya Da Eyleme Geçmeye Karar Verir.

(tanımı: Karşıt eylemin başlangıcı, simgesi C).

Bu an, "prenseslerini aramak için yola çıkmamıza izin ver" gibi açıklamalarla belirginleşir. Kimi kez, masalda bu andan söz edilmez ama, arayıştan önce bir kararın alınmış olduğu kesindir. Böyle bir an, kahramanın bir arayışı gerçekleştirmek için yola çıktığı masallarda vardır yalnızca. Kovulan, öldürülen, büyülenen, ihanete uğrayan kahramanların kendilerini kurtarmak ellerinden gelmez; bu durumda da, söz konusu öğeye rastlanmaz (Propp, 2017).

- Anne keçi yavrularını geri almak ister. (5. Masal)

I.1.11 Kahraman Evinden Ayrılır.

(tanımı: Gidiş, simgesi ↑).

Bu gidiş, yukarıda (β ile belirtilen geçici uzaklaşmadan başka bir şeyi simgeler. Arayıcı-kahramanın gidişi, ayrıca kurban-kahramanın gidişinden de farklıdır. Birincisinin amacı bir arayıştır, ikincisiyse, araştırma amacı olmaksızın yola çıkarken, kendisini her çeşit serüven beklemektedir. Şu olguyu göz önünde tutmak gerekir: Bir genç kız kaçırılmış ve kahraman da onu aramaya koyulmuşsa, iki kişi evden ayrılmış demektir. Ama anlatının izlediği yol, olay örgüsünün geliştiği yol, arayıcı-kahramanın yoludur. Buna karşılık, sözgelimi bir genç kız evden kovulur ve hiç kimse onu aramaya çıkmazsa, anlatı, kurban-kahramanın gidişini ve serüvenlerini izler, ↑ göstergesi, arayıcı kahraman söz konusu olsun olmasın, kahramanın gidişini belirtir. Bazı masallarda kahramanın uzamda yer değiştirdiği görülmez. Bütün olay; aynı yerde geçer. Bazen de, tersine, gidiş daha da pekiştirilip bir kaçış biçimini alır (Propp,2017).

- Anne keçi yavrularını kurtarmak için kurdu aramaya gider. (5. Masal)
- Aile şehre taşınır. (11. Masal)
- Adam gider. (19. Masal)

I.1.12. Kahraman Büyülü Bir Nesneyi ya da Yardımcıyı Edinmesini Sağlayan Bir Sınama, Bir Sorgulama, Bir Saldırı, Vb. İle Karşılaşır.

(tanımı: Bağışçının ilk işlevi, simgesi D)

- Kadın şenliğe çağırılmaması üzerine bebeği öldürmeye karar verir. (2. Masal)
- Baba kızını öylece bırakıp gider. (3. Masal)
- Daha sonra hazineyi bulan biri onunla hazineyi bölüştürmek ister ama adam reddeder. (19. Masal)

I.1.13. Kahraman İlerde Kendisine Bağışta Bulunacak Kişinin Eylemlerine Tepki Gösterir.

(tanımı: Kahramanın tepkisi, simgesi E)

Birçok durumda, tepki olumlu ya da olumsuz olabilir.

- Gelin ev işi yapmaya başlar. (1. Masal)
- Şişman adam, öldürdüğü arkadaşının isteğini yerine getirir. (4. Masal)
- Anne keçi öncelikle yavrularını kurtarır. (5. Masal)
- Leylek tekrar yavru sahibi olur, kurt gelip onları da ister ama leylek bu sefer vermez. (15. Masal)

I.1.14. Büyülü Nesne Kahramana Verilir.

(tanımı: Büyülü nesnenin alınması, simgesi F)

Büyülü nesneler şunlar olabilir: 1. Hayvanlar (at, kartal, vb.); 2. İçinden büyülü yardımcıların çıktığı nesneler (çakmak ve at, yüzük ve genç kişiler); 3. Gürz, kılıç, kemani, bilye gibi bir büyülü özellik taşıyan birçok nesne; 4. Sözgelimi, hayvan kılığına dönüştürme gücü, yeteneği, vb. gibi doğrudan doğruya edinilen nitelikler. Aktarılan şeyleri, şimdilik, koşullu olarak, büyülü nesneler diye adlandırıyoruz (Propp, 2017).

- Elma sepetinin içinden iğne çıkar. (2. Masal)
- Pınar ineğin kemiklerinin olduğu yerde altın ayakkabı görür. (10. Masal)

I.1.15. Kahraman, Aradığı Nesnenin Bulunduğu Yere Ulaştırılır, Kendisine Kılavuzluk Edilir ya da Götürülür.

(tanımı: **İki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk**, simgesi G).

Aranan nesne, "bir başka" krallıktadır. Bu krallık da, ya çok uzaklarda ya çok yükseklerde ya da çok derinlerdedir. Ulaşım araçları bütün durumlarda aynı olabilir ama, yüksekliklere ve derinliklere yolculuk yapmanın kendine özgü biçimleri vardır (Propp, 2017).

- Bir adam küçük kıza kurdu nasıl öldüreceğini söyler. (13. Masal)
- Tavşan fili uçurumun kenarına götürür. (7. Masal)

I.1.16. Kahraman ve Saldırgan, Bir Çatışmada Karşı Karşıya Gelir.

(tanımı: **Çatışma**, simgesi H).

Bu çatışma biçimini düşman bağışçıyla yapılan dövüşmeden (ya da dalaşma) ayırt etmek gerekir, iki çatışma biçimi, sonuçları açısından birbirinden ayrılır. Kahraman, çatışma sonucunda, arayışını sürdürmede kendisine yardım edecek bir nesneyi elde ederse, o zaman bir D öğesi karşısındayız demektir. Kahraman, zaferi kazandıktan sonra, aradığı nesneyi (araması için gönderildiği şeyi) elde ederse, o zaman bir H ögesi söz konusudur. Bu unsura derlenilen masallarda ulaşılamamıştır (Propp, 2017).

1. **Kahramanla saldırgan açık alanda dövüşürler.**
2. **Kahramanla saldırgan yarışırlar.**
3. **Kahramanla saldırgan kağıt oynarlar.**

- Tilki ile ayı av arkadaşları olan kurdu öldürüp yer. (16. Masal)

I.1.17. Kahraman Özel Bir İşaret Edinir.

(tanımı: Özel işaret, simgesi I).

Bu unsura derlenilen masalların iki tanesinde rastlanılmıştır.

- Köy ağası isimleri duyunca bu işte bir gariplik olduğunu sezer ve verilmek istenen mesajı alır. (4. Masal)

I.1.19. Saldırgan Yenik Düşer.

(tanımı: **Zafer**, simgesi J).

- Leyleğin yavruları yenilmekten kurtulur, kene de kurdun elinden kaçar. (15. Masal)
- Anne keçi kurdu uykudayken öldürür ve nehre atar. (5. Masal)
- Erkek kardeşler yaşlı kadını öldürür. (8. Masal)

I.1.20. Başlangıçtaki Kötülük Giderilir ya da Eksiklik Karşılanır.

(tanımı: Giderme, simgesi K).

- Ağa oğlu kızın karnında yılan olduğunu anlar ve kızın karnından çıkan yılanı hemen öldürür. (3. Masal)
- Bir avcı sudaki sandığı alarak eve götürür. (12. Masal)
- Oğlu yeniden dirilir. (12. Masal)
- Kız kurda ait gizli odanın anahtarını alır. (13. Masal)
- Şabıldıko bu olaylardan sonra kötü olan derslerini düzeltmek için daha çok çalışır. (14. Masal)
- Azrail Hasan'ı tam öldürecekken annesinin kalbi bunu önler. (17. Masal)

I.1.21. Kahraman Geri Döner.

(tanımı: Geri dönüş, simgesi ↓).

- Yusuf eve döner. (9. Masal)

I.1.22. Kahraman İzlenir.

(tanımı: **İzleme**, simgesi Pr).

- Kurt keneyi yakalayarak onu yok etmeye çalışır. (15. Masal)
- Kadın kendisinin düğüne çağrılmadığını görür. (2. Masal)

I.1.23. Kahramanın Yardımına Koşulur.

(tanımı: Yardım, simgesi Rs).

- Karga ve kurbağa tavşana yardım eder. (7. Masal)

- Çift, bir kadının yanına gider, kadın çiftin isteklerini yerine getirir. (2. Masal)
- Gelinin yaptığı iyilik sonucu yılan gelini sokmaz. (21. Masal)

I.1.24. Kahraman Kimliğini Gizleyerek Kendi Ülkesine ya da Bir Başka Ülkeye Varır.

(tanımı: **Kimliğini gizleyerek gelme**, simgesi O).

Bu işlev, derlenilen İdil anlatılarında tespit edilmemiştir.

I.1.25. Düzmece Bir Kahraman Asılsız Savlar Öne Sürer.

(tanım: **asılsız savlar**, simgesi L)

Bu işlev İdil anlatılarında tespit edilmemiştir.

I.1.26. Kahramana Güç Bir İş Önerilir.

(tanımı: Güç iş, simgesi M)

Masalın en önemli öğelerinden biri burada yer alır. Kahraman veya diğer kişiler istediklerini elde etmek için zor bir görevi yerine getirmelidirler.

- Yusuf yoğun kar yağışı ve soğuğa karşı hayatta kalma mücadelesi verir. (9. Masal)
- Küçük kız ormanda kurtçukları arar. (13. Masal)

I.1.27. Güç İş Yerine Getirilir.

(tanım: **güç işi yerine getirme**, simgesi N)

Bu işlev İdil anlatılarında tespit edilmemiştir.

I.1.28. Kahraman Tanınır.

(tanım: tanı(n)ma, simgesi Q)

Bu işlev İdil anlatılarında tespit edilmemiştir.

I.1.29. Düzmece Kahramanın, Saldırganın Ya Da Kötünün Gerçek Kimliği Ortaya Çıkar.

(tanımı: Ortaya çıkarma, simgesi Ex)

- Köy ağası önce kadını sonra adamı öldüren şişman adamı huzuruna çağırır (4. Masal).

I.1.30. Kahraman Yeni Bir Görünüm Kazanır.

(tanımı: Biçim değiştirme, simgesi T).

- Gelin bir ayıya dönüşür. (11. Masal)
- Oğlanın üzerinde bulunduğu taş bir saraya dönüşür. (12. Masal)
- Kurt da adamın kapısına gittiğinde önce kediye sonra da bir insana dönüşür. (13. Masal)
- Gelinin pişirdiği et kurbağaya dönüşür. (18. Masal)

I.1.31. Düzmece Kahraman ya da Saldırgan Cezalandırılır.

(tanımı: Cezalandırma, simgesi U)

- Köy ağası şişman adamı cezalandırır. (4. Masal)

Düzmece kahraman ya da saldırgan tüfekle öldürülür, yok edilir, bir atın kuyruğuna bağlanır, intihar eder, vb. Bazen de bağışlanarak kurtulduğu görülür (olumsuz U). Cezalandırılan, genellikle ikinci kesitteki saldırganla düzmece kahramandır; birinci saldırgan, öyküde bir çatışma, bir izleme olmadığı zaman cezalandırılır yalnızca. Karşıt durumda, ya dövüş sırasında ya da izleme sırasında ölür (cadı, denizi içmeye çalışırken patlar, vb.)

I.1.32. Kahraman Evlenir Ve Tahta Çıkar.

(tanımı: Evlenme, simgesi W^o).

- Ağa oğluyla kız evlenir. (3. Masal)
- Kralın oğluyla Pınar evlenir. (10. Masal)
- Babanın da eve dönmesi sonucu aile yeniden mutlu bir şekilde yaşamaya başlar. (12. Masal)

I.2. İdil Yöresi Masal ve Efsanelerinin Propp Yöntemi Açışından İşlev Numaralarına Göre İncelenmesi

I.2.1. İdil Yöresi Masalları

I.2.1.1.Birinci Masal

Masalın Adı: TARLA ZAMANI

Masalcı: Ş. A.

Masalın Özeti

1. Anne ve oğul geçim kaynakları olan öküzü kesip yerler.
2. Tarla zamanı anne, öküzün yerine tarlayı sürer ve bir adam bunu gördükten sonra onlara hırçın öküzünü verir.
3. Anne ve oğul öküze tarlayı sürdürür.
4. Bunu gören adam oğlana kızını da verir.
5. Anne gelini ne kadar iş yaparsa ona da o kadar yemek verir.
6. Babası, kızının evine geldiğinde ona da önce iş yaptırır sonra yemek verir.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Bir anne ve oğlu varmış. **(α: başlangıç durumu)**

2. Anne, oğlundan öküzü kesmesini ister. **(Υ^2: buyruk)**

3. Öküzü kesip birlikte yerler. **(δ^2: buyruğu yerine getirmeleri)**

4. Yoldan geçen biri tarlayı neden annenin sürdüğünü sorar. **(ϵ^3: üçüncü bir kişi aracılığıyla yapılan sorgulama)**

5. Adam, anne ve oğluna öküzünü verir. **(A^{12}: yerine koyma)**

6. Bekar olan oğlana adam kızını da vermek ister. **(α^1: bir nişanlı kızın, bir insanın eksikliği)**

7. Anne geline yemek vermez. **(α^5: besin eksikliği)**

8. Gelin ev işi yapmaya başlar. **(E^5: istenilen iyilik yapılır.)**

9. Kaynananın uyguladığı yöntem başarıyla sonuçlanır. **(Olumlu(olm): İşlevin olumlu sonucu)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\Upsilon^{2}\delta^{2}\epsilon\ {}^{3}A^{12}\alpha^{1}\ \alpha^{5}E^{5}olm$

Bu masalda dokuz işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.2. İkinci Masal

Masalın Adı: BÜYÜ

Masalcı: S. K.

Masalın Özeti

1. Bir çiftin çocukları olmazmış.
2. Bu sorunlarını çözmek için bir kadından yardım isterler
3. Kadın bu soruna çözüm bulur ve bir çocukları olur.
4. Çocuk büyür ve evlenme çağına gelir ama anne ve baba kadını düğüne çağırmaz.
5. Bunu duyan kadın çocuğa bir büyü yapar.
6. Çocuk 16 yaşına geldiği zaman eline bir iğne batar ve ölür.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Çocukları olmayan bir çift varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Çift bir türlü çocuk sahibi olmazmış. **(α^{1}: bir insanın eksikliği)**
3. Çift çocuk sahibi olmak için bir kadından yardım ister. **(C: karşıt eylemin başlangıcı)**
4. Bir kadın çocukları olmayan çifte ilaç verir. **(D: bağışçı)**
5. Kadın kendisinin düğüne çağrılmadığını görür. **(Pr: izleme)**
6. Kadın şenliğe çağırılmaması üzerine bebeği öldürmeye karar verir. **(D^{8}: kahramanı yok etme girişimi)**
7. Elma sepetinin içinden iğne çıkar. **(F^{6}: büyülü nesne kendiliğinden görünür.)**
8. Kız ölür. **(A^{14}: öldürme)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\ \alpha^{1}$ C D Pr $D^{8}F^{6}A^{14}$

Bu masalda sekiz işlev tespit edilmiştir. Propp'a göre bu işlevlerin meydana gelme sırasında değişiklik olmaz. Son işleve kadar sırada bir değişiklik gözlenmemiştir. Ancak bu masalda öldürme (kötülük) masalın sonunda gerçekleşmiştir. Bunun nedeni de bu masalın mutlu sonla bitmemesi ya da "dirilme" işlevi masalcı tarafından unutulmuş ya da bilinmiyor olmasıdır.

I.2.1.3. Üçüncü Masal

Masalın Adı: Üvey Kız

Masalcı: R. G.

Masalın Özeti

1. Önceden birer kızları olan dul bir adamla bir kadın evlenir.
2. Kadın üvey kızını sevmez.
3. Kadın bir gün kıza iftira atar.
4. Baba eşine inanır ve kızını çölde bir başına bırakır.
5. Bir ağa oğlu kızı çölde görüp onunla evlenir ve bir çocukları olur.
6. Büyücü bir kadın gelip kızı yok etmeye çalışır ve onun kılığına girer.
7. Ağaoğlu durumu anlayıp eşini tekrar bulur ve büyücü kadını öldürür.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

I. Hareket

1. Dul bir adamla dul bir kadın evlenir. **(α: başlangıç durumu)**

2. Kadın bir şekilde kızın karnına bir yılan koyar ve onun hamile olduğunu iddia eder. **(η: aldatma)**

3. Kadının eşi ona inanır. **(θ: suça katılma)**

4. Anne, babadan kızı evden göndermesini ister. **(B^{1}: çağrı)**

5. Baba kızını uzak yerlere götürür. **(B^{2}: kahramanların gönderilmesi)**

6. Baba kızını öylece bırakıp gider. **(D^{8}: kahramanı yok etme girişimi)**

7. Bir ağanın oğlu kızı görür, kızın karnında yılan olduğunu anlar ve kızın karnından çıkan yılanı hemen öldürür. **(K^{10}: kurtarma)**

8. Ağa oğluyla kız evlenir. **(W^o: evlenme)**

II. Hareket

9. Büyücü bir kadın kızı öldürmeye çalışır. **(A: kötülük)**

10. Kız güvercin olup kaçar. **(β: uzaklaşma)**

11. Ağaoğlu güvercini yakalayıp başındaki iğneleri çıkarır. **(K: kötülük giderilir.)**

12. Ağaoğlu büyücüyü öldürür. **(J^1: çatışma sırasında zafer kazanılır.)**

Masalın İşlev Şeması:

l.Hareket

α ηθ $B^1B^2D^8K^{10}W^o$

ll. Hareket

A β K J^1

Bu masal iki hareket alanından oluşmuştur. Toplamda on iki işlev tespit edilmiştir. Tüm işlevler Propp'un belirlediği göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.4. Dördüncü Masal

Masalın Adı: Allah Nema Hekim Nema

Masalcı: T. E.

Masalın Özeti

1. İki arkadaş birlikte işe gider ve biri diğerini öldürür.
2. Şişman adam birlikte gittiği arkadaşını öldürür ve öldürdüğü adamın vasiyetini yerine getirir.
3. Vasiyet üzerine kadın çocuklarına Allah Nema, Hekim Nema isimlerini koyar.
4. Köy ağası isminin başka çocuklara koyulmasına şaşırır ve bu işte bir terslik olduğunu anlar.
5. Kadın olan biteni köy ağasına anlatır.
6. Köy ağası şişman adamı çağırır ve adam da suçunu itiraf eder.

7. Köy ağası şişman adamı öldürür.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. İki arkadaş birlikte işe gider. **(α: başlangıç durumu)**
2. Adam iş için başka yerlere gider. **(β^1: anne babaların uzaklaşması)**
3. Baba arkadaşı tarafından öldürülür. **(β^2: anne babaların ölümü)**
4. Şişman adam arkadaşına onu öldüreceğini söyler. **(ϵ^1: saldırgan kahramanı sorgular)**
5. Adam çocuklarının olacağını ve bunu yapmamasını söyler**. (θ^1: kahraman saldırganın önerisine tepki gösterir.)**
6. Şişman adamı ikna edemeyeceğini anlayan adam, şişman adamdan hiç değilse vasiyetini yerine getirmesini söyler**. (θ^3: kahraman boyun eğer.)**
7. Şişman adam arkadaşını sonunda öldürür. **(A^{14}: öldürme)**
8. Şişman adam, öldürdüğü arkadaşının isteğini yerine getirir. **(E^5: istenilen iyilik yapılır.)**
9. Köy ağası isimleri duyunca bu işte bir gariplik olduğunu sezer ve verilmek istenen mesajı alır. **(I^3: başka özel işaret biçimleri)**
10. Köy ağası önce kadını sonra adamı öldüren şişman adamı huzuruna çağırır. **(Ex: düzmece kahraman ortaya çıkarılır.)**
11. Köy ağası şişman adamı cezalandırır. **(U: düzmece kahraman ya da saldırganın cezalandırılması)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\beta^1\beta^2\epsilon^1\theta^1\theta^3A^{14}E^5I^3ExU$

Bu masalda toplam 11 işlev tespit edilmiştir. Tüm işlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.5. Beşinci Masal

Masalın Adı: Şen ve Pen

Masalcı: İ. Ş.

Masalın Özeti

1. Bir keçi ve yedi tane yavrusu varmış.
2. Keçi yiyecek için dışarı çıkar ve yavrularına kimseye kapıyı açmamalarını söyler.
3. Kurt keçinin söylediklerini duyup yavruları yemek için kılık değiştirip kapıyı çalar.
4. Yavrular bir süre sonra kapıyı açar.
5. Kurt altı tane yavruyu yer ama birisini yemeyi unutur.
6. Anne keçi eve döner ve sağ kurtulan yavrusu olan biten her şeyi annesine anlatır.
7. Keçi kurdun peşinden gider ve yavrularını kurtarıp kurdu öldürür.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Bir keçi ve yedi tane yavrusu varmış. **(α: başlangıç durumu)**

2. Anne keçi yiyecek için evden ayrılır. **(β^1: anne babaların uzaklaşması)**

3. Anne keçi, yavrularına kesinlikle kapıyı kimseye açmamalarını söyler. **(Υ^1: yasaklama)**

4. Kurt gizlice keçi ve yavrularını izler. **(ξ^1: saldırgan kahraman üstüne bilgi edinir.)**

5. Kurt kapıya gelip yavrulara anneleri olduğunu söyler. **(η^1: saldırganın kurbanı aldatma girişimleri)**

6. Yavrular, ilk başta kurdun anneleri olduğuna inanmaz ve kapıyı açmaz. **(θ^1: kahraman saldırganın önerisine tepki gösterir.)**

7. Anneleri kapıyı kimseye açmamalarını söylemesine rağmen yavrular en sonunda kapıyı açar. **(δ^1: yasağın çiğnenmesi.)**

8. Yavrular kapıyı kurda açar. **(θ^3: kahraman boyun eğer.)**

9. Kurt altı tane yavruyu alıp gider. **(A^8: zorla istenen ve zorla koparılan bilgi; kurban götürülür.)**

10. Anne eve döndüğünde yavrularını evde bulamaz. **(α^6: başka bir biçimde çıkan eksiklik)**

11. Anne keçi yavrularını geri almak ister. **(C: saldırgana karşı koymanın başlangıcı)**

12. Anne keçi yavrularını kurtarmak için kurdu aramaya gider. **(↑: kahramanın gidişi)**
13. Anne keçi öncelikle yavrularını kurtarır. **(E^4: tutsağın kurtarılması)**
14. Anne keçi kurdu uykudayken öldürür ve nehre atar. **(J^5: saldırgan çatışma olmadan öldürülür.)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\beta^1\Upsilon^2\xi^1\eta^1\theta^1\theta^3A^8\alpha^6\uparrow E^4J^5$

Bu masalda 14 işlev tespit edilmiştir. Tüm işlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.6. Altıncı Masal

Masalın Adı: Zerka Zera

Masalcı: Ş. B.

Masalın Özeti

1. Zerka Zera arkadaşlarıyla birlikte çalı çırpı toplamaya gider.
2. Arkadaşları çalı çırpı toplarken Zerka Zera'nın bir ağacın altında uyuyakalır.
3. Arkadaşları Zerka Zera'yı unutup eve gider.
4. Bir kurt Zerka Zera'yı bulur ve ona yolu göstereceğini söyler.
5. Kurt Zerka Zera'yı kandırıp diğer arkadaşlarıyla etrafını sarar ve onu bir kuyuya atar.
6. Zerka Zera uzun bir süre kuyuda kalır ve bu süre içerisinde bir kurttan iki tane çocuğu olur.
7. Bir çoban Zerka Zera'nın sesini duyar ve yedi köyün ipini getirerek Zerka Zera'yı kuyudan çıkarırlar.
8. Zerka Zera kurtarılıp babasına teslim edilir.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Zerka Zera denilen bir kız ve bu kızın yedi tane abisi varmış. **(α: başlangıç durumu)**

2. Zerka Zera çalı çırpı toplamaya gider. **(β^3: çocukların uzaklaşması)**
3. Kurt Zerka Zera'yı görünce ona yolu göstereceğini söyler. (**η^1: saldırganın kurbanını aldatma girişimleri)**
4. Kurt arkadaşlarıyla birlikte Zerka Zera'yı yakalayarak onu kuyuya atar. **(A^1:bir insanın kaçırılması)**
5. Kurt Zerka Zera'yı bir kuyuya hapseder. **(A^{15}: hapsetme)**
6. Baba kızını arayıp bulur. **(α^1: bir insanın eksikliği)**
7. Zerka Zera çobanın sesini duyduktan sonra onu çağırır. **(B^1: çağrı)**
8. Köylüler yedi köyün ipini getirerek Zerka Zera'yı kurtarır. **(K: kurtarma)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\beta^3\eta^1A^1A^{15}\alpha^1B^1$ K

Bu masalda sekiz işlev tespit edilmiştir. Tüm işlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.7. Yedinci Masal

Masalın Adı: Tavşanın İntikamı

Masalcı: Ö. G.

Masalın Özeti

1. Tavşan ve fil kırlarda birlikte yaşar ve bir gün tavşan yedi tane yavru doğurur.
2. Fil bundan hoşlanmaz ve tavşandan yavruları oradan götürmesini ister.
3. Tavşan bunu kabul etmez, bunun sonucunda da fil tüm yavruları ezerek öldürür.
4. Tavşan intikamını almak için karga ve kurbağadan yardım ister.
5. Karga ve kurbağanın yardımı sonucu tavşan fili uçurumdan atarak öldürür.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

l. Hareket

1. Tavşan ve fil kırlarda birlikte yaşar ve bir gün tavşanın yedi tane yavrusu olur. **(α: başlangıç durumu)**
2. Fil tavşana yavrularını başka yere götürmesini söyler. **(γ^2: yasak)**
3. Tavşan yavrularını götürmez. **(δ: yasağın çiğnenmesi)**
4. Tavşan bunu kabul etmez. **(θ^1: kahraman saldırganın önerisine tepki gösterir.)**
5. Fil yavruları öldürür. **(A^{14}: öldürme)**

ll. Hareket

6. Tavşan da filden intikamını almak ister ve bunun için karga ve kurbağadan yardım ister. **(B^1: çağrı)**
7. Karga ve kurbağa tavşana yardım eder. **(Rs: kahramanın yardımına koşulur.)**
8. Tavşanın isteği üzerine karga filin gözlerini oyar. **(A^6: kör etme)**
9. Tavşan fili uçurumun kenarına götürür. **(G: belirlenen yere dek götürme)**
10. Tavşan fili uçurumdan atarak öldürür. **(A^{14}: öldürme)**

Masalın İşlev Şeması

l. Hareket

$\alpha\gamma^2\delta\theta^1$ A^{14}

ll. Hareket

B^1RsA^{6}G A^{14}

Bu masal iki hareket alanından oluşmuştur. Birinci hareket alanındaki beş işlev Propp'un belirlediği sıraya göre oluşmuştur. Ancak ikinci hareket alanındaki olaylar Propp'un belirlediği işlev sırasına göre gerçekleşmemiştir. Bu uyumsuzluk 7 ve 8. İşlevin sıralamasının ters olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus kahramanın değil anti-kahramanın yani filin gözlerinin kör edilmesidir. Bu sebeple "kahramanın yardımına koşma" işlevi "kör etme" işlevinden önce gelir.

I.2.1.8. Sekizinci Masal

Masalın Adı: Yedi Erkek Kardeş ve Bir Kız Kardeş

Masalcı: H. H.

Masalın Özeti

1. Yedi erkek kardeş ile kız kardeşleri bir saray yapıp orada yaşamaya başlar.
2. Kız yemek yaparken boynundaki mercan düşer ve kız mercan parıltısının ateş olduğunu düşünür, bunun sonucunda da gerçek ateş söner.
3. Kız insan yiyen kadının evine gider, oradan ateşi alır ve hemen kendi evine döner.
4. İnsan yiyen kadın bunu hemen anlar, kızın sarayına gider.
5. İnsan yiyen kadın kızın her gün parmağını emmek ister, eğer buna izin vermezse yedi erkek kardeşini de öldüreceğini söyler.
6. Kız sürekli zayıflar, erkek kardeşleri bunun nedenini merak eder.
7. Kız kardeş dayanamayarak durumu ağabeylerine anlatır ve ağabeyleri insan yiyen kadına tuzak kurarak onu öldürür.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

l. Hareket

1.) Yedi erkek kardeş ve bir kız kardeş varmış. **(α: başlangıç, simgesi)**

2.) Yedi erkek kardeş bir gün av için evden uzaklaşır. **(β^3:uzaklaşma)**

3.) Kızın boynundaki mercan ateşin içine düşer. **(ʒ :bağlantı öğesi, simgesi)**

4.) Kız yemek için ateş bulamaz. **(α: eksiklik)**

5.) Kız dumanın olduğu tarafa gider. **(↑: kahramanın gidişi)**

ll. Hareket

6.) Bazı insanlar yaşlı kadın tarafından ve pişirilerek yenilmiştir. **(A^{17}: yamyamlık)**

7.) Yaşlı kadın evine kimin geldiğini öğrenmeye çalışır. **(ξ^1:saldırgan kahramanla ilgili bilgi edinir.)**

8.) Yaşlı kadın kızın evine gider ve kıza evine neden geldiğini sorar. **(ϵ^1:Saldırgan kahramanı sorgular)**

9.) Yaşlı kadın kıza tüm erkek kardeşlerini öldüreceğini söyler. **(A^{17}: yamyamlıkla korkutma)**

lll. Hareket

10.) Kız kardeş, yaşlı kadının dediğini yapar. **(θ^2: kahraman boyun eğer)**

11.) Erkek kardeşler ne olup bittiğini anlamaya çalışır ve kız kardeşlerine bunu ona kimin yaptığını sorar. **(ϵ^2:kahraman saldırganı sorgular)**

12.) Erkek kardeşler yaşlı kadını öldürür. **(J^1:Çatışma sonunda zafer)**

Masalın İşlev Şeması

l. Hareket

$\alpha\beta^3$ ƹ $\alpha\uparrow\epsilon^1$

ll. Hareket

$A^{17}\xi^1$ A^{17}

lll. Hareket

$\theta^2\epsilon^2 J^1$

Bu masal üç hareket alanından oluşmuştur. Toplamda on iki işlev tespit edilmiştir. Bu işlevler sırasına göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.9. Dokuzuncu Masal

Maslın Adı: Kays'ın Oğlu Yusuf

Masalcı: A. U.

Masalın Özeti

1. Bir kuşun ağaca yuva yapması sonucu Yusuf ticaret vaktinin geldiğini anlar ve Hasankeyf'e gider.
2. Yolda kar fırtınası sonucu tüm arkadaşları donarak ölür ama Yusuf sağ kurtulur.
3. Yusuf eve döner ve ikinci karısının ona yalan söylediğini anlar.

4. Yalan söyleyen eşini terk eder.
5. Kuşun da yuvasının yıkıldığını görür.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Kays'ın oğlu Yusuf'un başbazirganlık yapar. **(α :tanım, başlangıç)**
2. Yusuf malları satmak için Hasankeyf'e gider. **(β^2:uzaklaşma)**
3. Yedi kere kar yağar ve yedi kere gökyüzünü bulutlar kaplar**. (B: bağlantı)**
4. Yusuf yoğun kar yağışı ve soğuğa karşı hayatta kalma mücadelesi verir. (**D: sınama)**
5. Yusuf zor durumdan kurtulur. **(E^1: başarılan sınama)**
6. Yusuf eve döner. **(geri dönüş, simgesi:↓)**
7. Yusuf yalancı karısını kovar. (**U: Düzmece kahramanın ya da saldırganın cezalandırılması)**
8. Dürüst olan karısını daha çok sevmeye başlar. **(w2: yinelenen evlilik)**

Masalın İşlev Şeması:

$\alpha\beta^2I^3$ M ↓ w^2

Bu masalda sekiz işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.10. Onuncu Masal

Masalın Adı: Pınar

Masalcı: N. Ş.

Masalın Özeti

1. Küçük bir kız annesini kaybettikten sonra babası başka bir kadınla evlenir.
2. Üvey anne küçük kıza yemek vermez, kız ineğe ekmek ve soğan verdikten sonra inek de ona et ve pilav verir.
3. Üvey anne bu durumdan şüphelenir ve kızını olan biteni öğrenmesi için Pınar'ın yanına gönderir.

4. Pınar üvey kardeşine her şeyi anlatır ve üvey kardeş de her şeyi annesine anlatır.
5. Üvey anne kocasına çeşitli bahanelerle ineği kestirir.
6. Pınar ineğin kemiklerinin olduğu yere gider ve orada altın bir ayakkabı bulur.
7. Dereye giderken ayakkabısının tekini kaybeder ve kralın oğlu Pınar'ın ayakkabısını bulur.
8. Kralın oğlu ayakkabının sahibi olan Pınar'ı bulur ve onunla evlenir.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

l. Hareket

1. Pınar anne ve babasıyla yaşar. **(α: başlangıç durumu)**
2. Pınar annesini kaybeder. **(β^2: ana babaların ölümü)**
3. Pınar'ın annesi ölmeden önce Pınar'a ineğe ekmek ve soğan vermesini söyler. **(Υ^2: buyruk)**
4. Pınar'ın babası başka bir kadınla evlenir. **(W^0: evlenme)**

ll. Hareket

5. Üvey anne Pınar'a yemek vermez. **(A: kötülük)**
6. Pınar soğan ve ekmeği ineğe verdikten sonra inek de karşılığında Pınar'a et ve pilav verir. **(K: kötülük veya eksikliğin giderilmesi)**

lll. Hareket

7. Üvey anne Pınar'ın nereden yemek bulduğunu öğrenmeye çalışır. **(ξ^1: saldırgan, kahraman üstüne bilgi edinir.)**
8. Üvey anne, durumu öğrendikten sonra ineği kesmesi için kocasını kandırır. **(η^1: saldırganın kurbanı aldatma girişimleri.)**
9. Baba ineği keser. **(A^{14}: öldürme)**
10. Pınar ineğin kemiklerinin olduğu yerde altın ayakkabı görür. **(B: bağlantı)**
11. Pınar ayakkabısının tekini nehre düşürür. Kralın oğlu kaybolan ayakkabıyı bulur ve ayakkabının sahibinin hemen bulunmasını ister. **(B^1: çağrı)**
12. Kralın oğlu Pınar'ı bulur ve onunla evlenir. **(W^0: evlenme)**

Masalın İşlev Şeması

l. Hareket

$\alpha\beta^2\Upsilon^2W^0$

ll. Hareket

A K

lll. Hareket

$\xi^1\ \eta^1A^{14}B\ B^1W^0$

Bu masal üç hareket alanından oluşmuştur. Toplamda on iki işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.10. On Birinci Masal

Masalın Adı: Kader

Masalcı: Y. E.

Masalın Özeti

1. Evli bir çift bir türlü çocuk sahibi olamaz ve bunun için bir çare arar.
2. İmam Efendi çifte bir çocuklarının olacağını söyler ama aynı zamanda çocuğu evlendirmemelerini söyler.
3. Bir süre sonra evli çift bir çocuk sahibi olur ve çift şehre taşınmaya karar verir.
4. Çocuk büyür ve evlenmek ister.
5. Aile her ne kadar tereddüt etse de çocuklarını evlendirir.
6. Düğün gecesi gelin bir ayıya dönüşerek damadı yer.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

l. Hareket Alanı

1. Eski zamanlarda bir çift varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Bu çiftin bir türlü çocuğun olmazmış. **(α^1: bir insanın eksikliği)**
3. Çocukları olduğunda ise imam onu evlendirmemeleri gerektiğini söyler. **(γ^1: yasaklama)**

ll. Hareket Alanı

4. Aile şehre taşınır. **(β: uzaklaşma)**
5. Aile yasağa uymayarak çocuklarını evlendirir. **(δ^1: yasağın çiğnenmesi)**
6. Gelin bir ayıya dönüşür. **(T^1: bedensel açıdan yeni bir görünüm)**
7. Gelin damadı yer. **(A^{14}: öldürme)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\alpha^1\gamma^1\uparrow W^oT^1\ A^{14}$

Bu masalda yedi işlev tespit edilmiştir. Ancak işlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmemiştir. Bu masal her ne kadar bir anlamda yasakların ve tabuların çiğnenmemesi gerektiği ve bunları çiğneyenlerin cezalandırıldığı mesajlarını verse de bu masalda dikkati çeken husus yasağı çiğneyenin değil de yasak unsuru olan kişinin başına kötü şeylerin gelmesidir. Standart bir masal evreninde yasağı çiğneyen anne babanın başına kötü şeylerin gelmesi beklenirken, evlenme yasağından habersiz olan oğlanın ise bu kötü sondan etkilenmemesi beklenir. Bu açıdan masal, Propp'un işlev sırasına uyum göstermemektedir.

I.2.1.12. On İkinci Masal

Masalın Adı: Baba ve Kızı

Masalcı: G. A.

Masalın Özeti

1. Bir baba kızıyla birlikte yaşarmış, babanın vefat eden eşinden bir elbisesi varmış ve baba bunu giyecek olan kişiyle evleneceğine dair kendisine söz verir.
2. Bir gün kızı elbiseyi giyer ve baba kızına onunla evleneceğini söyler, bunun üzerine kızı da evden kaçar.
3. Kız kendisini bir sandığa kapattırarak nehre attırır.
4. Bir avcı sandığı görür ve onu eve alır.
5. Kız bazen gizlice sandıktan çıkarak evi temizleyip karnını doyurur ve bu durum sonradan avcı tarafından fark edilir.

6. Kız ve avcı evlenir, bir süre sonra da çocuk sahibi olurlar.
7. Bir gün kızın babası bir satıcı olarak görülür ve baba kızını görür görmez onu tanır.
8. Baba kızının evine gider ve orada torunu öldürür.
9. Annenin isyanı sonucu oğlu dirilir ve üzerine koyduğu taş da bir saray olur.
10. En sonunda anne, baba ve çocukları mutlu bir şekilde yaşar.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

l. Hareket

1. Bir adam kızıyla birlikte yaşar. **(α: başlangıç durumu)**
2. Baba elbiseyi giyecek olan kişiyle evleneceğini söyler. **(γ^2: buyruk)**
3. Kız elbiseyi giyer, bunu gören babası onunla evleneceğini söyler. **(δ^1: yasağın çiğnenmesi)**
4. Kız babasının bu isteğini kabul etmez. **(θ^1:kahraman saldırganın önerisine tepki gösterir.)**

ll. Hareket

5. Kız evden kaçar. **(β^3: çocukların uzaklaşması)**
6. Kız kendisini bir sandığa koydurarak suya bıraktırır. **(A^{10}: suya bırakma)**
7. Bir avcı sudaki sandığı alarak eve götürür. **(K^{10}: kurtarma)**
8. Kız avcıyla evlenir. **(W^o: evlenme)**

lll. Hareket

9. Bir gün baba kızını görür ve evlerine giderek kızının kocasına gidecek bir yerinin olmadığını söyler. **(η^1: saldırganın kurbanı aldatma girişimleri)**
10. Baba torununu öldürür. **(A^{14}: öldürme)**
11. Kız oğlunun ölümü üzerine ağıt yakar. **(B^7: ağıt)**
12. Oğlu yeniden dirilir. **(K^9: dirilme)**
13. Oğlanın üzerinde bulunduğu taş bir saraya dönüşür. **(T^2: bir sarayın yapılması)**
14. Babanın da eve dönmesi sonucu aile yeniden mutlu bir şekilde yaşamaya başlar. **(w^2: yinelenen evlilik)**

Masalın İşlev Şeması

l. Hareket

$\alpha\ \gamma^2\ \delta^1\theta^1$

ll. Hareket

$\beta^3 A^{10}\ K^{10} W^o$

lll. Hareket

$\eta^1 A^{14} B^7 K^9 T^2 w^2$

Bu masal üç hareket alanından oluşmuştur. Toplamda on dört işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.13. On Üçüncü Masal

Masalın Adı: Üç Canlı Kurt Adam

Anlatıcı: E. K.

Masalın Özeti

1. Odunculuk yaparak geçimini sağlayan bir adam varmış.
2. Bu adam bir gün yanlışlıkla bir kurdun içinde bulunduğu bir ağaç kovuğunu keser.
3. Bunun üzerine kurt adamı öldürmek ister ama adam kurda eğer kendisini öldürmezse ona kızını vereceğini söyler.
4. Kurt insana dönüşerek adamın en büyük kızını alır.
5. Kurt kızı alıp eve götürür, öbür gün evden çıkarken kıza bir parça ciğer verir ve kıza da bu ciğeri kesin yemesini söyler.
6. Kız ciğeri yemez, bunu anlayan kurt kızı hapseder ve adama gidip diğer kızı ister.
7. Kurt kızı alır, bu kıza da ciğeri yemesini söyler ama bu kız da ciğeri yemez, kurt bu kızı da hapseder.
8. Kurt adama tekrar gidip bu sefer üçüncü kızını da ister.

9. Kurt bu kıza da aynı ciğeri verip yemesini söyler ve bu kız da ciğeri yer, kurt da bu kızı eşi olarak seçer.
10. Kız ablalarının hapsedildiğini öğrenir ve ormanda kurdu öldürecek olan üç kurtçuğu bulup öldürür, bunun sonucunda da kurt da ölür, küçük olan kız ablalarını kurtarıp babasının yanına gider.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

l.Hareket

1. Geçimini odunculuk yaparak sağlayan bir adam varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Adam kurttan kendisini öldürmemesini ister. **(θ^1: kahraman saldırganın önerisine tepki gösterir.)**
3. Kurt zorla adamın kızını alır. **(A^8: zorla istenen ya da zorla koparılan bilgi; kurban götürülür.)**

ll. Hareket

4. Kurt kıza verdiği ciğeri yemesini söyler. **(γ^2: buyruk)**
5. Kızın ciğeri yememesi üzerine kurt kızı bir odaya hapseder. **(A^{15}: hapsetme)**
6. Kurt adamdan yine zorla ortanca kızı da ister. **(A^8: zorla istenen ya da zorla koparılan bilgi; kurban götürülür.)**

lll. Hareket

7. Adam ortanca kızını da kurda verir. **(θ^3: kahraman saldırganın önerisine boyun eğer.)**
8. Kurt ciğeri yememesi üzerine ortanca kızı da hapseder. **(A^{15}: hapsetme)**
9. Kurt adamın diğer kızını da zorla alır. **(A^8: zorla istenen ya da zorla koparılan bilgi; kurban götürülür.)**

lV. Hareket

10. Adam son kızını da kurda verir. **(θ^3: kahraman saldırganın önerisine boyun eğer.)**
11. Kızın ciğeri yemesi üzerine kurt kızla evlenir. **(W^o: evlenme)**

V. Hareket

12. Kız kurda ait gizli odanın anahtarını alır. **(K^1: aranan nesne zor kullanarak ya da kurnazlıkla hemen elde edilir.)**
13. Küçük kız odada hapsedilen iki ablasını da kurtarır. **(D^4: bağışçı)**
14. Bir adam küçük kıza kurdu nasıl öldüreceğini söyler. **(G^4: kahramana yol gösterilir.)**
15. Küçük kız ormanda kurtçukları arar ve bulur. **(M: güç iş)**
16. Küçük kız kurtçukları bularak kurdu öldürür. **(J: saldırgana karşı zafer)**

Masalın İşlev Şeması

l. Hareket

$\alpha\theta^1TA^8$

ll. Hareket

$\gamma^2A^{15}A^8$

lll. Hareket

$\theta^3A^{15}A^8$

lV. Hareket

θ^3W^o

V. Hareket

$K^1D^4G^4M$ J

Bu masal beş hareket alanından oluşmuştur. Toplamda on altı işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.14. On Dördüncü Masal

Masalın Adı: Şabıldiko

Masalcı: E. B.

Masalın Özeti

1. Şabıldiko başarılı bir öğrencidir ama arkadaşlarının onunla dalga geçmesi sonucu notları düşer.
2. Babası eve kötü karne getiren Şabıldiko'yu çobanlık yapmaya gönderir.
3. Sürüye kurt saldırır ve Şabıldiko eve doğru kaçar ama babasından da korktuğu için sürünün yanına geri döner.
4. Neyseki kurt gitmiştir ama Şabıldiko ağacın yanında uykuya dalar ve kurt tekrar gelip birkaç tane kuzuyu götürüp yer.
5. Babası bunu anlayınca Şabıldiko'yu döver.
6. Tatil sonunda Şabıldiko artık daha çok ders çalışacağına karar verir.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Şabıldiko adında bir çocuk varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Babası derslerden başarısız olduğu için onu köye çobanlık yapmaya gönderir. **(β^3: çocukların uzaklaşması)**
3. Kurt birkaç tane kuzuyu götürüp yer. **(kötülük: A)**
4. Şabıldiko'nun babası kuzuların eksik olduğunu anlar. **(α: eksiklik)**
5. Şabıldiko bu olaylardan sonra kötü olan derslerini düzeltmek için daha çok çalışır. **(K: giderme.)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\beta^3$ A α K

Bu masalda beş işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.15. On Beşinci Masal

Masalın Adı: Leylek ile Kurt

Masalcı: M. O.

Masalın Özeti

1. Leyleğin üç yavrusu olur ve kurt bunları yemek için leylekten alır.

2. Leyleğin üzgün olduğunu gören kene, leyleğe yavrularını kurda vererek aptallık ettiğini söyler. Çünkü kurt istese de leyleğin bulunduğu ağaca tırmanamaz.
3. Bir süre sonra leyleğin tekrar yavruları olur. Bunu duyan kurt tekrar gelip yavruları ister ama bu sefer leylek vermez.
4. Kurt bu aklı leyleğe kenenin verdiğini anlar ve hemen kenenin yanına gider.
5. Keneyi öldürmeye çalışır ama kene hemen kaçıp gider.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Uzun zaman önce bir kurtla bir leylek varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Kurt, leyleğin yavru sahibi olduğunu öğrenir. **(ξ^1: saldırgan kahraman üstüne bilgi edinir.)**
3. Kurt, leylekten yavrularını ister, leylek de çaresiz bir şekilde yavrularını kurda verir. **(θ^3: kahraman boyun eğer.)**
4. Kene leyleğe bir daha bunu yapma. Çünkü kurt ağaca çıkamaz, der. **(D: bağışçı)**
5. Leylek tekrar yavru sahibi olur, kurt gelip onları da ister ama leylek bu sefer vermez. **(E^8: kahraman düşman kişinin başvurduğu yolları ona çevirerek saldırıdan kurtulur.)**
6. Kurt keneyi yakalayarak onu yok etmeye çalışır. **(Pr^6: kahramanı yok etme girişimi)**
7. Leyleğin yavruları yenilmekten kurtulur, kene de kurdun elinden kaçar. **(J: saldırgana karşı zafer)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\xi^1\theta^3$ D E^8Pr^6J

Bu masalda yedi işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.16. On Altıncı Masal

Masalın Adı: Tilkinin İhaneti

Masalcı: M. K.

Masalın Özeti

1. Tilki, kurt ve ayı birlikte avlanır.
2. Tilki kurnazlık yapıp toplanan yiyecekleri saklar.
3. Bir gün ormanda avlanacak bir şey kalmayınca tilki ayıyla birlikte kurdu yer.
4. Tilki sakladıklarını yerken ayı onu görür ancak bir şekilde ayıyı kandırarak gözünü yediğini söyler.
5. Sonunda ayı da gözlerini çıkartıp yer ama aslında tilki gözünü çıkarıp yemez.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

l. Hareket

1. Bir ormanda tilki, ayı ve kurt birlikte avlanırmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Tilki bazı yiyecekleri av arkadaşlarından saklar. **(A^5: başka hırsızlık biçimleri)**
3. Ormanda yiyecek bir şey kalmamış. **(α^5: besin eksikliği)**
4. Tilki ile ayı av arkadaşları olan kurdu öldürüp yer. **(H: çatışma)**

ll. Hareket

5. Ayı tilkiyi sakladığı yiyecekleri yerken görür ama tilki aslında gözünü çıkarıp yediğini söyler. **(η^1: saldırganın kurbanı aldatma girişimleri)**
6. Ayı tilkiye inanıp kendi gözlerini de çıkarır. **(A^6: kör etme)**
7. Tilki sonunda ayıyı öldürür. **(A^{14}: öldürme)**

Masalın İşlev Şeması

l. Hareket

αA^5 α^5 H

ll. Hareket

$\eta^1 A^6 A^{14}$

Bu masal iki hareket alanından oluşmuştur. Toplamda yedi işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.17. On Yedinci Masal

Masalın Adı: Anne Kalbi

Masalcı: F. E.

Masalın Özeti

1. Bir gün bir anne ve Hasan adında oğlu varmış, oğlu büyür ve evlenme çağına gelir.
2. Hasan evlenir ama eşi kayınvalidesini hiç sevmez.
3. Eşinin isteği üzerine Hasan annesini bir çöle götürerek öldürür, kalbini de eşine göstermek üzere evin yolunu tutar.
4. Bunun üzerine Azrail Hasan'ın canını almak için Azrail'in yanına gelir. O sırada annenin kalbi dile gelir ve Azrail'den oğlunu öldürmemesini ister.
5. Azrail Hasan'ı affeder.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

l. Hareket

1. Bir kadın ve oğlu varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Gelin kocasından annesini öldürmesini ister. **(γ^2: buyruk)**
3. Anne oğlundan kendisini öldürmemesini ister. **(θ^1: kahraman saldırganın önerisine tepki gösterir.)**
4. Oğlan annesini öldürür. **(A^{14}: öldürme)**

ll. Hareket

5. Allah Hasan'ı öldürmek için Azrail'i gönderir. **(γ^2: buyruk)**
6. Azrail Hasan'ı tam öldürecekken annesinin kalbi bunu önler. **(K^{10}: kurtarma)**

Masalın İşlev Şeması

l. Hareket

$\alpha\gamma^2\ \theta^1 A^{14}$

ll. Hareket

$\gamma^2 K^{10}$

Bu masal iki hareket alanından oluşmuştur. Toplamda altı işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.18. On Sekizinci Masal

Masalın Adı: Kısasa Kısas

Masalcı: P. N.

Masalın Özeti

1. Bir kadınla kaynanası birlikte yaşarmış.
2. Kadının kocası çalışmak için gurbete gitmiş.
3. Kadın kaynanasını hiç sevmez, kaynanası et istediğinde ona sürekli kurbağa eti verirmiş.
4. Bir gün kaynana ölmüş.
5. Kadının da bir oğlu olmuş ve oğlunu evlendirmiş.
6. Gelini onu çok severmiş, ona sürekli et pişirirmiş.
7. Bir gün pişirdiği et kendiliğinden kurbağaya dönüşürmüş. Gelin bunu kaynanasına söyler, kaynanası da gelinine geçmişte yaptığı kötülüklerin kendisine geri döndüğünü söyler.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Bir kadınla kaynanası birlikte yaşarmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Kadının kocası çalışmak için gurbete gitmiş. **(β^3: çocukların uzaklaşması)**
3. Gelinin kaynanasına normal et yerine, kurbağa eti verir. **(η^1: saldırganın kurbanını aldatma girişimleri)**
4. Kaynana ölür. **(B^7: ağıt)**
5. Gelinin pişirdiği et kurbağaya dönüşür. **(T: biçim değiştirme)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\beta^3\ \eta^1B^7T$

Bu masalda beş işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.19. On Dokuzuncu Masal

Masalın Adı: Kısmet

Masalcı: H. A.

Masalın Özeti

1. Bir adam kısmetini bulmak için bir kurdun yanına gider.
2. Kurt, adama kısmetini aramasını söyler.
3. Adam önüne çıkan iki şansı geri çevirir.
4. Kurt da adamı yer.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Bir adam ve bir kurt varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Adam kurda hiç kısmetinin olmadığını söyler. **(α: eksiklik)**
3. Adam kısmetini aramaya gider. **(↑: kahramanın gidişi)**
4. Adam ilk önce bir kızla karşılaşır. **(D^2: selamlama, sorular)**
5. Daha sonra hazineyi bulan biri onunla hazineyi bölüştürmek ister ama adam reddeder. **(D^6: tartışan kişilerin bölüştürme isteği)**
6. En sonunda kurt adamı yer. **(A^{14}: öldürme)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha \ \alpha \uparrow D^2 D^6 A^{14}$

Bu masalda altı işlev tespit edilmiştir. Propp'un belirlediği işlevlere göre masallar mutlu sonla biter. Ancak bu masalın sonunda kahraman kurt tarafından yenilir ve kahraman aradığını bulamaz. Bu masal Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmemiştir. Bu masalda işlev sırasının bozulmasının temel nedenlerinden bir tanesi üç formelinin masalda yer almamasından kaynaklanmaktadır. Adama iki değil, üç defa şans verilmesi durumunda masalın mutlu bir sonla bitmesi muhtemel görünmektedir.

I.2.1.20. Yirminci Masal

Masalın Adı: Beş Kız Kardeş

Masalcı: R. A.

Masalın Özeti

1. Beş kız kardeş anne ve babalarıyla birlikte yaşarmış.
2. Anne ve babaları sürekli kavga ettiği için beş kız kardeş de evden kaçar.
3. Ormanda yaşlı bir kadının evine giderler.
4. Bu kadın kötü biriymiş, insanları kesip yiyormuş.
5. Gece olduğunda dört kız kardeş uyumayıp kaçmış ama en küçüğü uykuda kalmış.
6. Yaşlı kadın dört kız kardeşi kovalamaya başlamış. Dört kız kardeş nehri geçip kurtulmuş.
7. Yaşlı kadın nehre düşüp ölmüş.
8. Küçük kız kardeş de ölmüş. Kalan dört kız kardeş yaşlı kadının evinde mutlu bir şekilde yaşamaya başlamışlar.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Bir anne babayla beş tane kızları varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Beş kız anne babaları sürekli kavga ettiği için evden kaçar. **(β^3: çocukların uzaklaşması)**
3. Çocukların karanlık ormanda gidecek bir yerleri yoktur. **(α: eksiklik)**
4. Çocuklar acıkır. **(α^5: besin eksikliği)**
5. Yanına gittikleri yaşlı kadın tencerede insan parçaları pişirir. **(A^{17}: yamyamlık)**
6. Yaşlı kadın bu çocukları da öldürüp yemek ister. **(D^8: kahramanı yok etme girişimi)**
7. Çocuklar bu durumu anlayıp oradan kaçar. **(E^8: zarar verme girişimi boşa çıkar.)**
8. Yaşlı kadın nehre düşerek ölür. **(J: saldırgana karşı zafer)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\beta^3\alpha\ \alpha^5A^{17}D^8E^8\ J$

Bu masalda sekiz işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.1.21. Yirmi Birinci Masal

Masalın Adı: Sadaka

Masalcı: S. A.

Masalın Özeti

1. Bir genç kız ve erkek evlenmeye karar verir.
2. Düğün gecesi gelinin odasına bir dilenci kadın gelir.
3. Gelin ona bir bohça hazırlayıp verir.
4. Düğünden sonraki sabah gelin odasında bir yılan görür.
5. Yılan eğer yaşlı kadına yardım etmeseydi kocasını sokacağını söylemiş.
6. Gelin ve kocası mutlu bir şekilde yaşamışlar.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Bir genç kızla genç bir erkek varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Genç kızla erkek evlenmeye karar verir. **(W^o: evlenme)**
3. Yaşlı kadın yardıma muhtaç olduğunu söyler. **(α^6: başka biçimlerde ortaya çıkan eksiklik)**
4. Gelin yaşlı kadına yardım eder. **(E^5: istenilen iyilik yapılır.)**
5. Sabah olduğunda gelin yılan görür. **(D: bağışçı)**
6. Gelinin yaptığı iyilik sonucu yılan gelini sokmaz. **(Rs^9: kahraman öldürülmekten kurtulur.)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha W^o \alpha^6 E^5$ D Rs^9

Bu masalda altı işlev tespit edilmiştir. Ancak bu işlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmemiştir. Masalın Propp'un işlev sırasına uymama nedenlerin biri sınanma ve evden ayrılma sonrasında evlilik işlevinin genelde gerçekleşmesidir. Fakat bu masalda entrika evlilik işleviyle başlamakta ve asıl olaylar evlilik işlevinden sonra gerçekleşmektedir. 4 ve 5. İşlevlerin yerlerinin ters oluşunun sebebi ise iki adet bağışçının yakın zaman dilimlerinde ortaya çıkmış olmasıdır.

I.2.1.22. Yirmi İkinci Masal

Masalın Adı: Kuş

Anlatıcı: H. H.

Masalın Özeti

1. Ayağına diken batan kuş, tandırda ekmek pişiren yaşlı bir kadından yardım ister.
2. Yaşlı kadın, kuşun ayağındaki dikeni çıkarıp tandıra atar. Ama sonra kuş yaşlı kadından ayağından çıkardığı dikeni geri ister.
3. Kadın dikeni veremeyince kuş ondan yedi buçuk ekmek alır ve gider.
4. Kuş daha sonra ekmekleri bir çobanla birlikte yer. Ama kuş yemeği yedikten sonra çobandan yediği ekmekler karşılığında 7 koyun bir kuzu alır.
5. Kuş yolda rastladığı bir çiftçiyle birlikte yedi koyun ve bir kuzuyu yer. Ama daha sonra geri gelip çiftçiden yediği koyunları ve kuzusu karşılığında iki öküz alır.
6. Kuş yoluna devam ederken yolda bir düğün konvoyuyla karşılaşır. Kuş konvoydakilere iki öküzü verip gelini alır.
7. Kuş gelinle birlikte yoluna devam ederken kaval çalan bir çoban görür. Gelini çobana verip kavalı alır. Çobanla gelin mutlu bir şekilde yaşarlar.

Masalın Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Yaşlı bir kadın varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Kuşun yaşlı kadında ekmekleri alır. Çobanla ekmekleri yer. Daha sonra da çiftçiyle birlikte çobandan aldığı koyun ve kuzuları yer. (**α^6: besin eksikliği)**
3. Kuş hoşuna giden kavalı alır. Çoban da gelinle birlikte mutlu bir şekilde yaşar. **(W^0: evlenme)**

Masalın İşlev Şeması

$\alpha\alpha^6W^0$

I.2.2. İdil Yöresi Efsaneleri

I.2.2.23. Yirmi Üçüncü Anlatı

Efsanenin Adı: Hanım Kuyusu

Anlatıcı: S. A.

Efsanenin Özeti

1. Bir köye gitmeye çalışan hamile bir kadın varmış.
2. Köye gitmeye çalışırken bir kuyuya düşmüş.
3. Kuyudan bir türlü çıkamamış ve kuyuda doğurmuş.
4. Açlıktan doğurduğu çocuk hastalanınca çocuğunu yemiş.
5. Bir süre sonra kadın da kuyuda ölmüş.
6. Oradan geçen bir çoban kuyuda ölü bir kadın görmüş.
7. Kadını kuyudan çıkarıp kuyunun yanına gömmüşler, kuyuya da "Hanım Kuyusu" demişler.

Efsanenin Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Başka bir köye gitmek isteyen fakir bir kadın varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Kadın kendi köyünü bırakıp Yazman köyüne gelir. **(β: uzaklaşma)**
3. Kadın bir kuyuya düşer ve kuyuda karnı acıkır. **(α^5: besin eksikliği)**
4. Kadın hastalanan çocuğunu açlıktan yer. **(A^{17}: yamyamlık)**
5. Oradan geçen bir çoban, kadını ve ölen çocuğunu orada çıkarıp kuyunun yanına gömer. **(Rs: yardım)**

Efsanenin İşlev Şeması

$\alpha\beta\alpha^5A^{17}$ Rs

Bu masalda beş işlev tespit edilmiştir. Ancak işlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.2.24. Yirmi Dördüncü Anlatı

Efsanenin Adı: Örgülü Kız

Anlatıcı: Ş. A.

Efsanenin Özeti

1. Bir zamanlar ağabeyiyle yaşayan öksüz bir kız varmış.
2. Kızın yaşadığı yerin yakınlarında sürekli geyiklerin geldiği bir yer varmış.
3. Kız, her gün gidip bu geyiklere su verir, karşılığında da geyiklerden süt alır, yeğenlerine verirmiş.
4. Bir gün yengesi kocasına kız kardeşinin çobanlarla oynaştığını söylemiş.
5. Ağabeyi karısına inanıp kardeşini takip etmiş, kız kardeşinin orada saçını taradığını görünce karısına inanmış ve kız kardeşini orada öldürmüş.
6. Ağabey geyiklerin oraya gelip çığlık attıklarını görünce hata yaptığını anlamış ve bu duruma çok üzülmüş.
7. Ağabey, kız kardeşini oracıkta gömmüş. Mezarı hala orada durmaktadır.

Efsanenin Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Bir zamanlar ağabeyiyle örgülü bir kız varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Örgülü kız bir gölün kenarına gidip geyiklere su verirmiş. **(β: uzaklaşma)**
3. Ağabeyin karısı örgülü kızı sevmez, bir gün eşine örgülü kızın çobanlarla oynaştığını söyler. **(η: aldatma)**
4. Ağabey buna inanır. **(θ: suça katılma)**
5. Ağabey kız kardeşini öldürür. **(A^{14}: öldürme)**
6. Geyiklerin gelip çığlık attığını gören ağabey hata yaptığını anlar ve çok üzülür. **(B^{7}: ağıt)**

Efsanenin İşlev Şeması

$\alpha\beta\eta\theta A^{14}B^{7}$

Bu masalda altı işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.2.25. Yirmi Beşinci Anlatı

Efsanenin Adı: Kırmızı Taş

Anlatıcı: S. D.

Efsanenin Özeti

1. Hayvancılıkla uğraşan bir kafile, hayvancılıkla uğraşan bir köyün yakınına yerleşir.
2. Köyden bir erkek ile kafileden bir kız hayvanları otlatırmış.
3. Erkek ile kız birbirlerine âşık olmuş ama gençlerin aileleri buna kesinlikle karşı çıkar.
4. Gençler ailelerini dinlemeyip kaçmaya karar verirler.
5. Aileler bunun farkına erken varırlar ve iki genci de öldürürler.
6. Gençlerin kanı bir taşa bulanmış ve hiçbir şey o taşın üzerindeki kan kırmızısını çıkaramamış.

Efsanenin Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Hayvancılıkla uğraşan bir kafile varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Erkek ile kız birlikte hayvanları otlatmaya götürürmüş. **(β: uzaklaşma)**
3. Erkek ile kız evlenmek ister ama aileler buna kesinlikle izin vermez. **(γ: yasaklama)**
4. Erkek ile kız kaçmaya karar verir. **(δ: yasağı çiğneme)**
5. Bunun farkına erken varan aileler iki genci de öldürür. **(A^{14}: öldürme)**

Efsanenin İşlev Şeması

$\alpha\beta\gamma\delta A^{14}$

Bu masalda beş işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.2.26. Yirmi Altıncı Anlatı

Efsanenin Adı: Yazman Köyü Efsanesi

Anlatıcı: C. A.

Efsanenin Özeti

1. Cizre Beyi'nin baskısına dayanamayan birkaç kişi İdil tarafına göç etmiş.
2. Birçok köye sığınmak istemişler ama köylüler buna izin vermez.

3. O zamanlar Oyalı köyünün koyunlarını sürekli yiyen bir kaplan varmış.
4. Köylüler bu kaplanla bir türlü baş edemiyormuş.
5. Göç eden gençlerden biri kaplanı öldürebileceğini söyler.
6. Bir tüfek alıp kaplanı öldürür.
7. Oyalı köyündeki insanlar, göç eden bu gruba yerleşmeleri için küçük bir yer verir ve bugünkü Yazman köyünün temelleri atılmış olur.

Efsanenin Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. Uzun yıllar önce Cizre'de yaşayan Mir Botan adında bir Bey varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Mir Botan'ın baskısına dayanamayan birkaç kişi İdil tarafına göçmüş. **(β: uzaklaşma)**
3. Çevredeki köyler oralara yerleşmelerine izin vermezler. **(γ: yasaklama)**
4. Kaplan köylülerin hayvanlarını yer. **(A: kötülük)**
5. Koroşk kaplanı avlamaya gider. **(B: aracılık)**
6. Koroşk kaplanı öldürür. **(J: zafer)**

Efsanenin İşlev Şeması

αβγ A B J

Bu masalda altı işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

I.2.2.27. Yirmi Yedinci Anlatı

Efsanenin Adı: Mucize

Anlatıcı: Ü. S.

Efsanenin Özeti

1. İdil'in Kayı köyünde birbirini çok seven bir delikanlı ile güzel bir kız varmış.
2. Gençler evlenmek ister ama gençlerin aileleri ve köylüler kesinlikle bir araya gelmelerini istemezmiş.
3. Bir gün gençler kaçmaya karar verir.

4. Kaçan gençleri köylüler ve aileleri aramaya başlar.
5. Erkek olanı hiç olmazsa kızı kurtarmak ister ve kızı oradan uzaklaştırır.
6. Delikanlı da tam bulunacakken yanındaki kaya ikiye ayrılır.
7. Delikanlı kayanın içine saklanır ve köylüler onu göremez.
8. Delikanlı ile kız en sonunda birbirlerine kavuşurlar.

Efsanenin Tahlili ve Tespit Edilen İşlevler

1. İdil'in Kayı köyünde birbirini çok seven bir delikanlı ile güzel bir kız varmış. **(α: başlangıç durumu)**
2. Aileler ve köylüler gençlerin bir araya gelmelerine izin vermez. **(γ: yasaklama)**
3. Gençler kaçmaya karar verir. **(δ: yasağı çiğneme)**
4. Genç köşeye sıkıştığı anda yanındaki kaya ikiye yarılır ve genç aniden içine girer. **(F^6: büyülü nesne kendiliğinden apansız belirir.)**
5. Delikanlı ile kız en sonunda kavuşurlar. **(W^o: evlenme)**

Efsanenin İşlev Şeması

$\alpha\gamma\delta F^6 W^o$

Bu masalda beş işlev tespit edilmiştir. İşlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada İdil yöresinde derlenen 27 halk masal ve efsanesi Propp yöntemine göre incelenmiştir. Propp metodu masal özellikleri taşıyan farklı metindeki türler için de uygulanabilir. Bu yüzden derlenen 5 efsane de bu yönteme göre incelenmiştir. Yapılan çalışmada Propp'un belirlediği işlevlerin 28'i tespit edilmiştir. Ancak 24.İşlev (Düzmece kahraman asılsız savlar öne sürer.), 26.İşlev (Güç iş yerine getirilir.), 27.İşlev (Kahraman tanınır.) işlevleri tespit edilmemiştir. 27 anlatının 22'si Propp'un belirlediği işlev sırasına göre gerçekleşmiştir. 5'i ise Propp'un belirlediği işlev sırasına göre gerçekleşmemiştir. Anlatıların 18'i tek hareket alanından, 5'i iki hareket alanından, 3'ü üç hareket alanından, 1'i beş hareket alanından oluşmaktadır. Propp'a göre işlevleri yerine getiren 7 eylem alanı vardır. İdil yöresinde derlenen anlatılarda 7 eylem alanının 6'sı tespit edilmiş, son eylem alanı olan "düzmece kahraman" tespit edilememiştir.

Kaynak kişiler bağlamında Propp yöntemine bakıldığında; kaynak kişiler bu halk anlatılarını aile, komşu veya misafirlerinden öğrenmişlerdir. Kaynak kişilerin yaş ortalaması 45,9'dur. En yaşlı kaynak kişi Fatma Ericek 93, en genç kaynak kişi ise Evin Karagol 25 yaşındadır. Kaynak kişilerin 17'si kadın 10'u erkektir. Kaynak kişilerin meslekleri şöyledir: 16'sı ev hanımı, 2'si öğretmen, 2'si emekli, 1'i müteahhit, 1'i aşçı, 1'i esnaf, 1'i çoban, 1'i hizmetli, 1'i tesisatçı ve 1'i şoförder.

12 kaynak kişi okuma yazma bilmemekte, 15 kaynak kişi ise okuma yazma bilmektedir. Kaynak kişilerden sadece 2'si üniversite, 1'i lise mezunudur. Okuma yazma bilen diğer 12 kaynak kişi ise ilköğretim mezunudur. Kaynak kişilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Bu kadınların çoğu ev hanımıdır. Anlatılar İdil merkez, Yazman ve Oymak köylerinde derlenmiştir. Birden fazla masal veya efsane bilen kişiyle karşılaşılmış ama yabancı insanlara güvenmemeleri nedeniyle anlatıcılar, bildikleri halk anlatılarını anlatmak istememiştir. Anlatılar Kürtçe dinlenmiştir. Derlenilen metinler daha sonra Türkçeye çevrilmiştir.

"Büyü" adlı iki numaralı masalda Propp'un belirlediği işlevler tespit edilmiş ancak bu işlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmemiştir. Çünkü Propp'a göre masallar mutlu sonla biter. Ama bu masal, 8. işlev olan "öldürme" işleviyle bitmiştir.

"Tavşanın İntikamı" adlı 7 numaralı masalda ise 7 ve 8. işlevlerinin sırasının ters olması sebebiyle işlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmemiştir.

"Kader" adlı 11 numaralı masal da Propp'un belirlediği işlev sırasına uymamaktadır. Masal mutlu sonla bitmemekte ve kötü olay yasağı çiğneyenin değil, yasak unsurunun başına gelmektedir. Oysa gerçek masal evreninde kötülüğü kim yaparsa kötülük onun başına gelir.

"Kısmet" adlı 19 numaralı masal, Propp'un belirlediği işlev sırasına uymamaktadır. Masalda işlev sırasının bozulmasının temel nedenlerinden bir tanesi 3 formelinin masalda yer almamasından kaynaklanmaktadır. Adama iki değil, üç defa şans verilmesi durumunda masalın mutlu bir sonla bitmesi muhtemel görünmektedir.

"Sadaka" adlı 21 numaralı masal, Propp'un belirlediği işlev sırasına uymamaktadır. Masalın Propp'un işlev sırasına uymama nedenlerin biri sınanma ve

evden ayrılma sonrasında evlilik işlevinin genelde gerçekleşmesidir. Fakat bu masalda entrika evlilik işleviyle başlamakta ve asıl olaylar evlilik işlevinden sonra gerçekleşmektedir. 4 ve 5. işlevlerin yerlerinin ters oluşunun sebebi ise iki adet bağışçının yakın zaman dilimlerinde ortaya çıkmış olmasıdır.

Elde edilen verilere göre İdil yöresi anlatıları (masal ve efsaneler) büyük ölçüde Propp yöntemine uygundur. Daha iyi veriler elde etmek için daha kapsamlı incelemeler yapılmalıdır.

II. BÖLÜM

FORMEL İFADE VE MOTİFLERİ BAĞLAMINDA İDİL MASAL VE EFSANELERİ

Tarihi-coğrafi yöntem, temeli itibariyle sözlü halk anlatmalarının, özellikle de masalların nerede ve ne zaman yaratıldığını ve onun ilk şeklini bulmaya çalışır. Yönteme göre her anlatı belli bir zamanda, belli bir yerde yaratılmıştır. Sonra ticaret ve göç gibi nedenlere bağlı olarak yayılmıştır (Dorson, 2011). Halkbilimi araştırmacısının yapması gereken iş, bulabildiği bütün eş metinleri toplamak ve bunlardan birini asıl metin olarak kabul edip daha sonra bütün metinler arasında yapacağı karşılaştırma sonucunda bu anlatmanın ilk şeklini bulmaktır. Bütün bu işlemler sırasında ortaya çıkacak benzer ve farklı noktalar bu metnin bir tür yaşam öyküsünü verecek, metnin yayılma yolları ve hatta ilk defa nerede yaratılmış olduğu bile belirlenebilecektir (Ekici, 2015). Bu çalışmada amaç metnin ur-formunu bulmaktan ziyade tarihi coğrafi yöntemin bir araştırma metodu olan Stith Thompson'un Motif İndeksi'ne göre İdil masal ve efsanelerinin bir krokisini ortaya koymaktır.

Bölümün içeriğini oluşturan motif indeksi ve formel ifadeler kuramsal olarak farklı kategorilerde yer almaktadır. Ancak masal ve efsaneleri hem motifleri hem de formel ifadeleri açısından bir arada görmenin masal ve efsaneleri çözümleme açısından bir bütünlük oluşturulacağı düşünüldüğünden bu incelemeler aynı başlık altında değerlendirilmiştir.

II.1. Formel İfadeler Bağlamında İdil Masal ve Efsaneleri

Çalışmamıza konu olan anlatı türleri özellikle masallar dinleyici kitlesini çoğunlukla çocukların oluşturmasından mütevellit, dinleyicilerin dikkatini üzerine çekmek ve anlatımı güçlendirmek için hem giriş, geçiş ve bitiş formellerini hem de secili bir üslubu tercih eder. Masalların doğasını oluşturan bu üslup, aynı zamanda masalların hayal dünyamızın birer ürünü olduğunu da bize hatırlatan ifadelerdir.

Anlatıcı bu yolla hem ritmik bir üslup yakalar hem de dinleyiciye gerçeküstü bir dünyanın kapılarını açtığını hatırlatır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi masalların belirli yerlerinde birtakım sözler yer alır. Bu sözleri hemen her usta anlatıcı kullanmak ister. Bu sözler, daha masalın asıl olaylarının başlamasından önce görülür ve yine masalın asıl olayının bitmesinden sonra da devam eder. Unutma ve yanlışlık gibi sebeplerle biraz bozulmuş olarak görülseler bile aslında bir kalıptan çıkmış gibi görünen bu sözlere 'formel' yani 'kalıp sözler' adı verilmektedir. Kalıp sözlerin belirli görevleri olduğu gibi belirli şekilleri de vardır. Her cinaslı sözü bu bölümün örnekleri arasına katamayız. Bunlar olmadan da masal olabilir, ancak bu tür anlatmalardan beklediğimiz tadı alamayız. Usta bir anlatıcı yani 'masal anası' veya 'masal atası' mutlaka dağarcığında bunlardan bulundurur ve en gerekli yerlerde kullanır. Yerinde kullanılmayan bir kalıp söz, masalların güzelliğini bozabilir" (Sakaoğlu, 2016: 83).

Çalışmanın bu bölümünde İdil sahasında derlenen masal ve efsanelerde tespit edilen formeller beş başlık altında incelenecektir.

II.1.1. Başlangıç (Giriş) Formelleri

"Masalın asıl olaylarına geçilmeden önce, anlatıcıların dinleyicileri masala hazırlamak amacıyla söylediği kalıp sözlerdir. Çeşitli uzunluk ve yapıda bulunmakla birlikte günümüz anlatıcıları kısa olanlarını tercih etmektedir" (Sakaoğlu, 2016: 84) Türk masallarında karşılaşılan başlangıç formeli örnekleri aşağıda verilmiştir.

"Bir varmış, bir yokmuş, bir ..... varmış, evvel zaman içinde bir ..... varmış, bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde bir ..... varmış, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde; develer tellal iken, pireler berber iken; ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken bir ..... varmış" (Sakaoğlu, 2016: 84).

İdil masallarında tespit edilen başlangıç formelleri aşağıda verilmiştir.

- *Bir zamanlar*bir adam ile yaşlı annesi varmış. (1. Masal/ Tarla Zamanı)
- *Eskiden* bir köyde orta yaşlı bir adam, eşiyle birlikte yaşarmış. (2. Masal/ Büyü)

- *Bir zamanlar* dul bir kadın ve bir adam evlenirler. (3. Masal/ Üvey Kız)
- *Bir varmış, bir yokmuş.* İki arkadaş varmış. (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema)
- *Bir varmış, bir yokmuş.* Eski zamanlarda bir keçi ve bu keçinin de yedi tane kuzusu varmış. (5. Masal/ Şen ve Pen)
- *Bir zamanlar* kırlarda bir tane fil ile bir tane tavşan birlikte yaşarmış. (7. Masal/ Tavşanın İntikamı)
- *Eskiden* yedi erkek kardeş ve bu kardeşlerin bir tane de kız kardeşleri varmış. (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş)
- *Bir zamanlar* Kays'ın oğlu Yusuf vardı. (9. Masal)
- *Bir zamanlar* Pınar adında küçük bir kız yaşarmış. (10. Masal/ Pınar)
- *Eski zamanlarda* bir köyde evli bir çift varmış. (11. Masal/ Kader)
- *Bir varmış bir yokmuş.* Uzun zaman önce bir adam kızıyla birlikte yaşarmış. (12. Masal/ Baba ve Kızı)
- *Bir varmış bir yokmuş.* Fakir bir adam varmış. (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam)
- *Günlerden bir gün* Şabıldiko adında bir çocuk varmış. (14. Masal/ Şabildıko)
- *Çok uzun zaman önce* bir kurt ile leylek varmış. (15. Masal/ Leylek ile Kurt)
- *Bir zamanlar* bir tilki, bir kurt ve bir de ayı birlikte yaşarmış. (16. Masal/ Tilkinin İhaneti)
- *Bir gün* bir anne ve bir de oğlu varmış. (17. Masal/ Anne Kalbi)
- *Bir gün* bir insan açlıktan kalkamayan, mağarasında oturan kurdun yanına gitmiş. (19. Masal/ Kısmet)
- *Bir zamanlar* bir evde beş kız kardeş anne ve babalarıyla birlikte yaşarmış. (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).
- *Bir varmış, bir yokmuş.* Eski zamanlarda köyün birinde bir genç varmış. (21. Masal/ Sadaka)

- *Bir zamanlar* karşı köylerin birinden Yazman köyüne sefil, aç ,yorgun , hamile bir kadın gelmiş. (23. Anlatı/ Hanım Kuyusu)
- *Bir zamanlar* bir öküz ve yetim bir kız varmış. (24. Anlatı/ Örgülü Kızın Hikâyesi)
- *Uzun yıllar önce* Cizre'de yaşayan Mir Botan adında Cizre'nin bir beyi varmış. (26. Anlatı/ Yazman Köyü Efsanesi)
- *Bir zamanlar* İdil'in Kayı köyünde birbirini çok seven bir delikanlı ile hanım hanımcık bir kız varmış. (27. Anlatı/ Mucize)

İdil masallarında tespit edilen giriş formelleri ya yoktur ya da kısadır. Bu, bazen dinleyici ortamından kaynaklanabilir bazen de anlatıcıların profesyonel masal anlatıcısı olmamasından da kaynaklanabilir. Tüm masallar amatör anlatıcılardan derlenmiştir.

II.1.2. Anlatı Ortası Formelleri

II.1.2.1. Bağlayış (Geçiş)Bildirenler

"Masallarda önemli rolleri olan bu formellerin başlıca görevleri bir olaydan diğerine geçişi sağlamaktır. Anlatıcıların, dinleyicilerin, üzerindeki etkisini canlı tutmak da bu formellerin yardımıyla gerçekleşir. Bağlayış (geçiş) formelleri örnekleri aşağıda verilmiştir" (Sakaoğlu, 2016: 85).

"Biz haberi verelim Ahmet'ten. Sana haberi kimden verelim? Kızdan verelim. Bir de ne görsün, pişirmediği balık canlandı. Uzatmayalım kameti/ kopartırız kıyameti. Az gitmişler, uz gitmişler. Aradan az zaman, zor zaman geçer" (Sakaoğlu, 2016: 85).

Derlediğimiz masallarda tespit ettiğimiz geçiş formelleri ise şunlardır:

II.1.2.2. Uzun Zamanı Kısaca İfade Etmek İçin Kullanılanlar

Bazı olayların geçmesi için tanınan süre uzun olabilir; yedi yıl gibi. Anlatıcı, dinleyicilerinin sıkılmaması için formellerden birine başvurarak süreyi kısaltıverir (Sakaoğlu, 2016: 86).

- *Oğlu tamam demiş. Öküzü kesmişler, yemişler. Gel zaman gör zaman tarla vakti gelmiş.* (1. Masal/ Tarla Zamanı) Bu masalda kahraman öküze ihtiyaç

duyulmadığı zaman öküzü kesip yemiş. Ancak tarla zamanı geldiğinde öküze ihtiyaçları olmuş. Anlatıcı aradaki zaman "Gel zaman gör zaman" diyerek kısaltmıştır.

- *16 yaşına geldiğinde eline iğne batıp öleceksin. Evli çift o kadar endişeliydi ki köydeki bütün iğneleri toplamış. Yıllar sonra kız 16 yaşına gelmiş.* (2. Masal/ Büyü) Bu masalda kadın bebeğin yanına gelip ona 16 yaşına geldiğinde öleceğini söylemektedir. Anlatıcı da bu süreyi kısaltmak için "yıllar sonra" demiştir.
- *Günler geçer, üvey kızın karnı şişer ve durumu da kötüleşir.* (3. Masal/ Üvey Kız) Bu masalda kötü karakter kahramanın karnına yılanın girmesine neden olur ve kahramanın hamile kalmasını bekler. Anlatıcı da arada geçen bu süreyi "günler geçer" ifadesiyle belirtmiştir. *Günler geçer ve ağanın oğlu karısında bir değişiklik olduğunu anlar.* Anlatıcı aynı masalda "günler geçer" ifadesini tekrar kullanmıştır.
- *Kadın bir süre sonra çocuklarını doğurmuş.* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema) Bu masalda anlatıcı kadının hamilelik ve çocukların doğması arasındaki süreyi "bir süre sonra" diye ifade etmiştir.
- *Sonra da bir şekilde eve geri dönmüş.* (9. Masal/ Kays'ın Oğlu Yusuf) Bu masalda anlatıcı kahramanın eve dönüş sürecini de "sonra da bir şekilde" diyerek kısaltmıştır.
- *İki yıl sonra bu çiftin bir erkek çocuğu olmuş.* (11. Masal/ Kader) Burada kadın çifte bir çocuklarının olacağını söyler. Hemen sonra "iki yıl sonra" ifadesini kullanır.
- *Üç buçuk ay geçmiş, Şabildiko karnesini almaya gitmiş.* (14. Masal/ Şabıldiko) Burada anlatıcı masallarda karşımıza sık çıkan üç formelini kullanarak süreyi kısaltmıştır.
- *Yıllar böyle geçmiş. Kaynana ölmüş.* (18. Masal/ Kısasa Kısas) Anlatıcı aradan geçen süreyi "yıllar böyle geçmiş" diyerek kısaltmıştır.
- *Günler sonra bu iki genç birbirlerine âşık olmuşlar.* (25. Anlatı/ Kırmızı Taş) Anlatıcı bu anlatısında "günler sonra" ifadesini kullanarak süreyi kısaltmıştır.

II.1.2.3. Dinleyicinin Dikkatini Arttırmak İçin Söylenenler

Masalın içinde beklenilmeyen bir olayı birdenbire ortaya atmak veya dinleyicilerin beklediklerinin tersine bir olayı gündeme getirmek şeklinde görülür (Sakaoğlu, 2012: 85).

- *Oradan geçen bir adam:*
  -Kolay gelsin yeğenim, niye tarlayı o kadınla sürüyorsun?(1. Masal/ Tarla Zamanı)Burada anlatıcı soru sorarak dinleyicilerin dikkatini daha iyi çekmek istemiş.
- *Bebekleri doğmuş ve kırk gün kırk gece şenlik yapmışlar. Ama bir şeyi unutmuşlar.* (2. Masal/ Büyü) Anlatıcı bu masalda "Ama bir şeyi unutmuşlar." demekle dinleyicileri meraklandırmak istemiştir.
- *Onlara su götürürken kadın üvey kızının suyunu sıcak, kendi kızının suyunu soğuk götürürdü. Kadının aklına bir şeytanlık daha gelmiş.* (3. Masal/ Üvey Kız) Anlatıcı burada altı çizili ifadeyi kullanarak merak uyandırmak istemiştir.
- *Her tarafa "Baba!" diye seslenir.* (3. Masal/ Üvey Kız) Anlatıcı burada seslenme yaparak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.
- *Kocam nerde?* Uzun zamandır ondan haber alamıyorum, demiş. (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema) Anlatıcı burada soru sorarak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.
- *Ben sizlere yemek almaya gideceğim, kim gelirse gelsin kapıyı kesinlikle açmayın!*(5. Masal/ Şen ve Pen) Burada anlatıcı bir uyarı yaparak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.
- *Akşamleyin kardeşlerim eve gelecekler. Onlara yemeği nasıl pişireceğim? /Kimsin, nerelerdensin, buraya niye geldin?* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş) Anlatıcı soru sorarak dinleyicinin dikkatini çekmeye çalışmıştır. Anlatıcı bu masalda genellikle soru sorma yöntemini kullanmıştır.
- *Ben nerden bileyim?Her fırtınaydı, göz gözü görmüyordu* (9. Masal/ Kays'ın Oğlu Yusuf) Anlatıcı soru sorarak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.

- *Bir sabah gelmiş, bakmış ki kafatası ve ayak kemiklerini gömdüğü yerde altın bir ayakkabı var.* / *Prensin atı birden durmuş. Onu durduran şey altın ayakkabının parıltısıymış.* (10. Masal/ Pınar) Anlatıcı burada beklenilmeyen olayları dile getirerek dinleyicilerin dikkatini çekmiştir.
- *İmam Efendi, benim hiç çocuğum olmuyor, bunun nedeni nedir acaba?* / *Bunun için onu sakın onu evlendirme!* (11. Masal/ Kader) Anlatıcı soru sorarak ve uyarı yaparak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.
- *Baba, şaka yapıyorsun herhalde. Böyle bir şey mümkün değil.* (12. Masal/ Baba ve Kızı) Anlatıcı burada şaşırarak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.
- *Allah'ım niye bunlar hep benim başıma geliyor, ben sana ne yaptım?* (12. Masal/ Baba ve Kızı) Anlatıcı burada soru sorarak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.
- Bir gün, bu adam bir ağaç kesmiş. *Bir de ne görsün?* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam) Anlatıcı burada soru sorarak dinleyicileri meraklandırmak istemiştir. Bu masalda anlatıcı, anlatıcı birçok yerde soru sorarak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.
- *Sen çok aptalsın. O kurt nasıl ağaca tırmansın?* (15. Masal/ Leylek ile Kurt) Anlatıcı burada kötü kahramanın ağaca tırmanamayacağını soru sorarak anlatmaya çalışmıştır.
- *Bu sefer leyleğin dört yavrusu olmuş, bunu duyan kurt hiç durur mu?* (15. Masal/ Leylek ile Kurt) Anlatıcı burada kurdun hemen harekete geçeceğini soru sorarak ifade etmiş ve bu yolla dinleyicinin kendisini dikkatli bir şekilde dinlemesini sağlamıştır. Anlatıcı bu masalda dinleyicinin dikkatini canlı tutmak için birçok yerde sorular sorarak masalı anlatmıştır.
- *Ne yiyeyim kardeş?*
  Artık nasıl yürüyeceğiz tilki kardeş?
  Nasıl kıydın gözüne?
  Sen bilmez misin ayı kardeş? (16. Masal/ Tilkinin İhaneti) Anlatıcı sık sık soru sorarak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.

- *Git, Hasan'ı ortadan ikiye böl, Azrail Hasan'ın yanına gelmiş, tam kılıcı kaldırmıştı ki annesinin kalbi kılıcın altına girer.* (17. Masal/ Anne Kalbi) Anlatıcı "ki" bağlacını kullanarak masalı daha heyecanlı bir hale getirmiş.
- *Ne yaptın?*

  Ben seninle niye ortak olayım? (19. Masal/ Kısmet) Anlatıcı soru sorarak dinleyicilerin dikkatini çekmeye çalışmıştır.
- *Ama tencerenin kapağını kaldırdıklarında bir de ne görsünler? Tencerenin içinde insanlara ait el, kol ve başlar varmış.* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş) Anlatıcı burada soru sorarak dinleyicileri meraklandırmak istemiştir. Masalın birçok yerinde dinleyiciye soru sorarak dinleyicilerin dikkatini canlı tutmaya çalışmıştır.

II.1.2.4.Karşılıklı Konuşmalarla İlerleyen Anlatı Formelleri

Bu bölümde karşımıza daha çok soru-cevap şeklindeki formeller ve karşılıklı konuşma formelleri çıkmaktadır. İdil'de derlenen masallarda karşımıza çıkan örnekler aşağıda verilmiştir.

- *Anne, tarla zamanı gelince kim tarlayı sürecek?*

Annesi: Allah büyüktür, demiş. (1. Masal/ Tarla Zamanı)

- *Kocam nerde? Uzun zamandır ondan haber alamıyorum, demiş.*

Adam: Uzun bir zaman önce öldü ve vasiyetini sana söylememi istedi. (4.Masal/ Allah Nema Hekim Nema)

- *Seni öldüreceğim, demiş.*

Karısı olan adam ise yalvarmış:

Lütfen beni öldürme. Para istiyorsan tüm paramı vereyim, demiş. (4.Masal/ Allah Nema Hekim Nema)

- *Kimsin, nerelerdensin, buraya neden geldin?*

  Kız:

Buraya biraz ateş almak için geldim. (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş)

- *-Kimsin, nerden geliyorsun, nereye gidiyorsun, benden ne istiyorsun?*

  Yaşlı Kadın:

  Sen benim evime gelmişsin, niye geldin?

  Kız kardeş:

  Ateşim yoktu, ateş aldım sizden. (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş)

- *Kaç kere kar yağdı, kaç kere gökyüzünü bulutlar kapladı?*

  Yabancı eşi:

  Ben nerden bileyim? Her yer fırtınaydı, göz gözü görmüyordu. (9. Masal/ Kays'ın Oğlu Yusuf)

- *Hadi gel, seni hekimlere götüreyim, demiş. Karısı da:*

  Hayır, beni bir yerlere götürmeni istemiyorum. Pınar'ın ineğini kesip yiyelim, ben iyileşirim, demiş. (10. Masal/ Pınar)

- *İmam Efendi, benim hiç çocuğum olmuyor, bunun nedeni nedir acaba?*

  İmam:

Senin ilerde bir çocuğun olacak ama eğer sen bu çocuğu evlendirirsen bir ayı gelip onu yiyecek. Bunun için onu sakın evlendirme!

Adam:

Benim çocuğumun başına niye böyle bir şey gelsin ki? İmam:

Kaderi böyle yazılmış onun. (11. Masal/ Kader)

- *Bu annenin elbisesi. Kim bunu giyerse onunla evleneceğim diye yemin etmiştim. Şimdi seninle evlenmek zorundayım.*

Kız:

Baba, şaka yapıyorsun herhalde. Böyle bir şey mümkün değil.

Babası:

Sen ne yaparsan yap ben seninle evleneceğim, demiş. (12. Masal/ Baba ve Kızı)

- *Leyleğe neden böyle bir akıl verdin? Kene de:*

  Senin onu kandırmana izin veremezdim. (15. Leylek ile Kurt)

- *Ne yiyorsun tilki, demiş. Tilki, bir gözünü kapatarak şöyle demiş:*

  Ne yiyeyim kardeş? Açlıktan bir gözümü çıkardım, onu yiyorum, demiş. Ayı:

  Nasıl kıydın gözüne? Ben asla kıyamam. (16. Masal/ Tilkinin İhaneti)

- *Benim kısmetim yok, benim halime bir çare bulsana, demiş. Kurt demiş ki:*

  Sen kısmetini ara, elbet bir gün bulursun, demiş. (19. Masal/ Kısmet)

- *Tenceredeki yemekleri niye yemiyorsunuz?*
  Çocuklar:
  Biz aç değiliz, hemen yatmak istiyoruz. (20. Masal/ Beş Kız Kardeş)

II.1.2.5. Diğer Formel Unsurları

Türk kültüründe 3, 7 ve 40 sayıları hem geleneksel hem de içlerinde barındırdıklarına inanılan kutsiyet bakımında önemli bir yere sahiptir. Bunları masal evreninde düşündüğümüzde ise söz konusu sayıların "formel sayı" olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

"Anlatıcı buraya kadar sözü edilen formellerden başka masalın çeşitli yerlerine sayı ve renk bildiren, zaman ve renkle ilgili formelleri de ekleyerek anlatımı kuvvetlendirmeye çalışır. Dinleyiciler de bu kalıplaşmış sözleri her zaman beklemektedir. Bir iş için istenilen süre mutlaka kırk gün olacak. Bir kahraman üç zor işi hallettikten sonra istediği kızı alabilecektir. Yer için de aynı şeyler söylenebilir. Bir Hindistan'ın, Yemen'in yerini İngiltere veya Almanya alamaz, daha doğrusu almamalıdır" (Sakaoğlu, 2016: 94).

"3, 7 ve 40 sayılarının Türk mitolojisinde ve tasavvufta da önemli bir yeri vardır. Tasavvufta ruh üç derece olarak sınıflandırılır: kötülüğe teşvik eden ruh,

suçlayan ruh, huzurlu ruh. Üç sayısı aynı zamanda Şiilikteki üçlemeyi (Allah, Muhammed, Ali) işaret eder. Bektaşilikte de erişilmesi gereken üç mertebe vardır: Telkin, libas, ahaddiyet. Mevlevilikte de derviş adayı önce çile çeker. Mutfakta post üzerinde üç gün bekler ve düşünerek devam edip etmemeye karar verir. Eğer yine derviş olma kararı değişmemişse üç gün sonra kendisine yakasız kolsuz ve etekli bir giysi olan tennure giydirilir" (Çoruhlu, 2011: 236).

"Yedi sayısı İslami inanışlarda yaygın olarak karşımıza çıkar. Allah göğü yedi katlı olarak yaratmıştır. Bakara suresi 29. ve Mü'minun suresi 17. ayette Allah'ın göğü yedi kat yarattığı belirtilir. Hac'da kâbe yedi kez tavaf edilir. Safa ile Merve arasında yedi şart uygulanır, yedi gidiş dönüş yapılır ve yedişer taşla üç kez şeytan taşlanır. Yedi sayısı en çok cehennem konusuyla ilgili olarak geçer. Kur'an'da Hicr suresinin 44. Ayetinde cehennemin yedi kapısı olduğu ifade edilir. Öte yandan Kur'an'ın yetmiş yedi ayetinde cehennem konusunun yer alması da yedinin katları olan bir sayının olması bakımından ilginçtir. Yedi sayısı Peygamberin miraç hadisesiyle ilgili olarak da karşımıza çıkmaktadır" (Çoruhlu, 2011: 238-239).

"İslam öncesi Türk geleneklerinde de çok yer tutan bu sayı Muhammed'in kırk yaşında Allah'tan ilk vahyini alması, Allah'ın Adem'in çamurunu kırk gün yoğurduğuna inanılması, Mehdi'nin dünyaya tekrar geldiğinde kırk yıl kalacak olması, diriliş esnasında göklerin kırk gün boyunca dumanla kaplanacağı ve dirilişin kırk yıl süreceğini ifade eder. Muhammed'in isminin başladığı ilk harf olan mim harfinin sayısal değeri kırktır" (Çoruhlu, 2011: 240).

Özetle bu sayılar Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. İdil'de derlenen masalların 11'inde bu sayılar tespit edilmiştir.

- *Kadın onu içmiş ve bir hafta sonra hamile kalmış. Bebekleri doğmuş ve kırk gün kırk gece şenlik yapmışlar.* (2. Masal/ Büyü)
- *Kızın ismini Allah Nema erkeğinkini Hekim Nema koymuş. Üç yıl sonra çocukları büyümüş.* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema)
- *Tilki yine gitmiş. Bu sefer sesini inceltmiş ve ayaklarını da una batırarak kuzulara kapıyı açmalarını söylemiş. Üçüncü seferde kuzular, sesi ince ve*

ayakları beyaz olan tilkiye inanmış; kapıyı da açmışlar. (5. Masal/ Şen ve Pen)

- *Eski zamanlarda bir keçi ve bu keçinin de yedi tane kuzusu varmış.* (5. Masal/ Şen ve Pen)
- *Annemizin ayakları beyaz ama seninkikırmızı. Sen bizim annemiz değilsin, demiş.* (5. Masal/ Şen ve Pen) Burada masallarda genellikle kullanılan beyaz ve kırmızı renkler karşımıza çıkmaktadır.
- *Zerka Zera'nın yedi abisi varmış.* (6. Masal/ Zerka Zera)
- *Babama Zerka Zera'nın bu kuyuda olduğunu ve yedi köyün ipini getirip beni kurtarmalarını söyle.* (6. Masal/ Zerka Zera)
- *Bir gün tavşanın yedi tane yavrusu olmuş.* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı)
- *Eskiden yedi erkek kardeş ve bu kardeşlerin bir tane de kız kardeşleri varmış.* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş)
- *Yedi kere kar yağmış, yedi kere bulutlar kaplamış gökyüzünü.* (9. Masal/ Kays'ın Oğlu Yusuf)
- *Ormanda üç tane kurtçuk var. Sen bu kurtçukları bulup öldürürsen kurt adam da ölür.* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam)
- *Leylek kuluçkaya yatmış, bir hafta sonra üç güzel yavrusu olmuş ve kurt da bunu duymuş.* (15. Masal/ Leylek ile Kurt)
- *Bir zamanlar bir tilki, bir kurt ve bir de ayı birlikte yaşarmış. Bu üç hayvan hep birlikte avlanır ve avladıklarını da birlikte yermiş.* (16. Masal/ Tilkinin İhaneti)
- *Bir zamanlar bir evde beş kız kardeş anne ve babalarıyla birlikte yaşarmış. Beş kız kardeşin anne ve babaları durmadan kavga edermiş.* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş)
- *Çoban da kalkmış, kuşa 7 koyun 1 kuzu vermiş.* (21. Masal/ Kuş)

İdil'de derlenen masallarda sayılarla ilgili olarak karşımıza üç ve yedi formelleri çıkmaktadır. Kırk formeli ise sadece bir masalda tespit edilmiştir. Renk formellerine de sadece 5. Masalda (Şen ve Pen) karşılaştık.

II.1.3. Bitiş Formelleri

"Masal boyunca anlatılan olayların bir noktada birleştirilmesinden sonra anlatıcı, masalını uygun bir biçimde bitirmek zorundadır. Kafiyeli bazı sözlerle masalı bağlarken dinleyicilerin kendisine gösterdikleri ilgiyi de dikkate alan anlatıcı kısa veya oldukça uzun olan bir bitiş formeliyle sözlerini bitirir. Burada ilgimizi çeken iki önemli nokta vardır. Bunlardan ilki anlatıcının ustalığı, ikincisi dinleyicinin dikkatidir. Usta anlatıcılar bu tür kalıp sözleri fazlasıyla bildikleri için, uygun olan birini seçip masalı onunla bitirebilir. Dinleyicinin dikkati de anlatıcı üzerinde oldukça etkilidir. Masalın bittiğini anlayan dinleyiciler konuşup gülüşmeye başlarlarsa anlatıcı da ne kadar usta olursa olsun herhangi bir formele başvurmadan 'çıplak bitiş' le masalını bitirebilir. Aslında yaşlı, dalgın, unutkan, hemen gitmesi gereken veya dinleyicisinden memnun olmayan anlatıcıların masallarını bu şekilde bitirmesini de yadırgamamak gerekir" (Sakaoğlu, 2016: 89).

Bitiş formeli örnekleri aşağıda verilmiştir:

"Yiyip içip yaşarlar. Onlar yedi, içti, dünyadan göçtü; siz de yiyin için, dünyada sefa sürün.Onlar muratlarına erdiler, Onlar orada muratlarına ererler, biz de burada erelim, Yiyip içip muratlarına ererler, Sizlere sağlık bizlere selamet, Düğün kurulup kırk gün, kırk gece düğün yapılıp muratlarına ererler, Büyüklerden bir söz vardır: Eden bir gün muhakkak bulur, Bu hikaye burada bitti, Gökten üç elma düştü: Biri Börek'e, biri söyleyene, biri de bana, Onlar orada murat verip murat alırlar; Allah sizlere de murat alıp murat vermek nasip etsin, Yukarıda verilen bitiş formellerini Alman Robert Petsch "Formelhafte Schlüsse im Volksmarchen" adlı eserinde belirlemiştir (Sakaoğlu, 2012: 89-93).

İdil masal ve efsanelerindeki bitiş formelleri aşağıdaki şekildedir.

- *"Buralarda sarımsak ezmeyen dolma yemezmiş".* (1. Masal/ Tarla Zamanı) Burada masalı özetleyen bir ifade kullanılmıştır. Bazı masallar bir atasözü veya ders veren bir sözle bitirilir.
- *"Adamı da astırmış."* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema) Burada masal ani bir şekilde bitmiş. "Bazı masallar dinleyicinin tepkisine göre bu şekilde

bitebilir. Anlatıcı dinleyicilerin sıkıldığını hissederse masalı hemen bitirebilir."

- *"Birlikte mutlu bir şekilde yaşamışlar."* (5. Masal/ Şen ve Pen) Burada ailenin bundan sonra neşe ve mutluluk içinde bir yaşam sürdüğü anlatılmaktadır.
- *"Başını yıkayıp temizlemişler."* (6. Masal/ Zerka Zera) Bu masalda anlatıcı olayı hemen bitirmiş. Anlatıcı dinleyicilerin sıkıldığını hissetmiş olabilir ya da kendisi sıkılmış olabilir.
- *"Tavşan böylece intikamını almıştır."* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı) Bu masalda kahraman muradına ermiştir.
- *Prens ile Pınar evlenmişler ve mutlu bir şekilde yaşamışlar.* (10. Masal/ Pınar) Bu masal düğün motifiyle bitmiştir. Kahraman mutlu bir şekilde yaşamıştır.
- *Gerçekten de kaderin önüne geçilemezmiş.* (11. Masal/ Kader) Anlatıcı bu masalı ders vererek bitirmiştir.
- *Çocuk babasını da alıp saraya gitmiş ve annesiyle birlikte mutlu bir şekilde yaşamışlar.* (12. Masal/ Baba ve Kızı) Bu masalda kahraman muradına ermiş. Kahraman mutlu bir şekilde yaşamıştır.
- *Hep birlikte mutlu bir şekilde yaşarlar.* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam) Bu masal da mutluluk motifiyle bitmiştir.
- Okul açıldığında derslerine kendini verir. (14. Masal/ Şabildiko) Bu masalda kahraman yaşadığı olaylardan bir ders alır. Anlatıcı da bu yolla dinleyiciye bir mesaj vermeyi amaçlamaktadır.
- *Ayıyı bir uçurumun kenarına getirerek onu uçurumdan aşağı atmış, onu da yemiş.* (16. Masal/ Tilkinin İhaneti) Bu masal yiyip içmek motifiyle bitmiş. Yiyip içmek motifiyle biten masallarda genellikle mutlu bir şekilde biterler. Ama bu masalda tilki arkadaşını kandırarak onu yemiştir.
- *Bu Allah'ın bana bir cezasıdır. Sakın ola, sen bu hataya düşme! ''demiş.* (18. Masal/ Kısasa Kısas) Bu masalın sonunda ders verme amacı vardır.

- *Yaşlı kadının evindeki tüm insan parçacıklarını dışarı atmışlar ve orada yaşamaya başlamışlar.* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş) Bu masal mutlu sonla bitmiş. Kahramanlar mutlu bir şekilde yaşamaya devam etmişler.
- *Gelin çok mutlu olmuş ve kocasıyla birlikte mutlu bir şekilde yaşamaya başlamış.* (21. Masal/ Sadaka) Bu masal kahramanlar kötü durumdan kurtulup mutlu bir şekilde yaşarlar.
- *Köylüler ayrıldıktan sonra delikanlı kaçar, sevdiği kıza kavuşur ve mutlu bir şekilde yaşamaya başlarlar.* (27. Anlatı/ Mucize) Burada anlatıcı bir masal değil de bir efsane anlatmıştır. Masalların genelinde başlangıç ve bitiş formellerine rastlanır. Bu efsane de kahramanlar sonunda birbirlerine kavuşur ve mutlu olurlar. Masallar genellikle mutlu sonla biter ancak bu genellemeyi efsaneler için yapamayız. Bu efsane mutlu sonla bitmesi yönüyle masallarla benzerlik göstermektedir.
- *Benim hikâyem de burada biter. Allah dinleyen herkesten razı olsun.* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş) Anlatıcı bu masalın sonunda dinleyicilerine iyi dileklerde bulunmuştur.

II.2. İdil Masal Ve Efsanelerinin Motif Yapısının Stith Thompson'a Göre İncelenmesi

"Motif masalın en çarpıcı unsuru ve masalı masal yapan en temel unsur olması bakımından saha çalışmasından elde edilen masalların motifleri yönüyle incelenmesi çalışmanın bütünlüğü açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Masalların yapısını oluşturan ve 'motif' adını verdiğimiz unsurlar da masal incelemeleri açısından son derece önemlidir. Her masalın en az bir motifli olması gerektiği hatırlanırsa, önemi daha da artacaktır" (Sakaoğlu, 2016).

"Günümüzde masal incelemeleri çok gelişmiştir. Sözlü anlatımın bu dalı çeşitli yönleriyle ele alınmış; tasnif, tahlil ve karşılaştırmalar yapılarak bazı sonuçlara ve kurallara ulaşılmıştır. Masallar bir yandan tiplerine göre tahlil edilirken diğer yandan da motifleri arasındaki ilişkiler tespit edilmiş, benzer olanları aynı numara ile gösterilmiştir. Masalların tip numaraları ile kendisini meydana getiren motiflerinin numaraları milletler arası alanda yapılan çok verimli çalışmalardan sonra bugünkü

şeklini almıştır. Motifler üzerine en kapsamlı çalışmayı Amerikalı Profesör Stith Thompson yapmıştır. Profesör Thompson 1932- 1936 yıllarında 6 cilt halinde yazdığı *'Motif İndex of Folk-Literature'* adlı çalışmasını 1955-1958 yıllarında daha da genişleterek yayımlamıştır. 23 başlık altında toplanan motifler kendi aralarında da çeşitli alt başlıklar halinde ele alınmıştır" (Sakaoğlu, 2016).

"Profesör Thompson, motifi şöyle tanımlar: "Gelenekte kalma gücüne sahip olan, masalın en küçük unsurudur" (Stith Thompson, 1951: 415; Sakaoğlu, 2016).

Motifin günümüz Türk Dil Kurumu sözlüğündeki anlamları şunlardır:

1. *Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan ögelerden her biri. "Halı motifi, danteldeki motifler."*
2. *Kendi başlarına konuya özellik kazandıran ögelerden her biri.*
3. *Bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birim* (http://www.tdk.gov.tr).

Alman masal araştırıcı Max Lüthi de motifi şöyle tanımlamaktadır: "Kendisini gelenekte koruma gücüne sahip olan hikâye etmenin en küçük unsurudur." (Max Lüthi, Märchen, 1962: 18; Sakaoğlu; 2016: 33).

İdil sahasından elde edilen masal metinleri Stith Thompson'in belirlediği "motif indeksi" bağlamında incelendiğinde aşağıdaki başlıklara ulaşıldığı görülmektedir.

II.2.1. Mitolojik Motifler

A100. Tanrı

- *Annesi: Allah büyüktür, demiş* (1.Masal/ Tarla Zamanı).
- *En sonunda ''Allah'ım beni bu büyücünün elinden kurtar.''diye dua etmiş ve bir güvercine dönüşmüş* (3.Masal/ Üvey Kız).
- *Allah Azrail'e der ki: ''o kalbin hatırı için Hasan'ı öldürme, bırak, gitsin."* demiş (17.Masal/ Anne Kalbi).
- *Zamanında ben kaynanama et diye kurbağa yedirdim. Bu Allah'ın bana bir cezasıdır. Sakın ola, sen bu hataya düşme! ''demiş* (18. Masal/ Kısasa Kısas).

II.2.2. Hayvanlar

B210. Konuşan Hayvanlar

- *Ben sizlere yemek almaya gideceğim, kim gelirse gelsin kapıyı kesinlikle açmayın! Size, "Şen, Pen kapıyı açın, anneniz geldi." Demediğim sürece kapıyı kimseye açmayın!* (5.Masal/ Şen ve Pen)
- *Anne keçi evden uzaklaştıktan sonra tilki kapıya gidip:*
  -Şen, Pen kapıyı açın, anneniz geldi, demiş (5.Masal/ Şen ve Pen).
- *Bir kurt Zerka Zera'nın yanına gelmiş. Ona demiş ki:*
  -Gel, yolu takip et, sana yolu göstereceğim (6.Masal/ Zerka Zera).
- *Bir gün gelip tavşandan yavrularını alıp oradan gitmesini istemiş. Gitmezse tüm yavrularını ezeceğini söylemiş* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Tavşan da kargaya olan biteni anlatmış. Karga da tavşana yardımcı olmak istemiş, tavşana bunun için ne yapması gerektiğini sormuş* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Kurt da adama demiş ki:*
  -Sen benim evimi yıktın, ben de senin canını alacağım (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).
- *Kurt: "Leylek, ben geldim. Çabuk yavrularını bana ver, yoksa ben ağaca çıkar, seni de yavrularını da yerim." demiş* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).
- *Bir gece ayı onu görmüş ve tilkiye:*
  -Ne yiyorsun tilki, demiş (16.Masal/ Tilkinin İhaneti).
- *Kurt: "O kadar fırsat ayağına geldi, değerlendiremedin ama ben ayağıma gelen fırsatı kaçırmam." deyip adamı yemiş* (19. Masal/ Kısmet).
- *Yılan demiş ki: Ben düğün gecesi buraya eşini sokmak için gönderildim ama yaşlı kadına verdiğin sadaka sayesinde eşin affedildi* (21. Masal/ Sadaka).
- *O sırada bir kuş tandırın üstüne konmuş ve demiş ki:*
  -Nene, nene! Benim ayağımda bir diken var, sen o dikeni çıkar, tandırına at, tandırın yanar(22. Masal/ Kuş).

B160. Akıl Veren Hayvanlar

- *Kene leyleğe demiş ki: "Sen çok aptalsın. O kurt nasıl ağaca tırmansın? Tamam, tırmandı diyelim, sen uçabilirsin. O gelene kadar uçar, gidersin."demiş* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).

B560. Hayvanların İnsanlara Akıl Vermesi

- *Bir gün bir insan açlıktan kalkamayan, mağarasında oturan kurdun yanına gidip:*

  - Benim kısmetim yok, benim halime bir çare bulsana, demiş. Kurt demiş ki:

  -Sen kısmetini ara, elbet bir gün bulursun, demiş(19. Masal/ Kısmet).
- *Bunu duyan bir kurt Zerka Zera'nın yanına gelmiş. Ona demiş ki:*

  -Gel, yolu takip et, sana yolu göstereceğim(6. Masal/ Zerka Zera).

B330. Yardımsever Hayvanların Ölümü

- *Pınar'ın babası ineğini kesmiş. Bundan böyle Pınar yemeksiz kalmıştır*(10. Masal/ Pınar).

B530. Hayvanların İnsanları besleyip bakması

- Pınar annesinin dediğini yapıp ineğe soğan ve ekmek vermiş. İnek de ona et ve pilav vermiş (10. Masal/Pınar).

B640. Hayvan Şeklinde Bir Kişi ile Evlenme

- *Kurt adam onu karısı seçer ve evdeki her şeyi ona verir* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

B750. Hayvanların Hayali Yaşam Tarzları

- *Bir zamanlar kırlarda bir tane fil ile bir tane tavşan birlikte yaşarmış* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Çok uzun zaman önce bir kurt ile leylek varmış. Bunlar her yıl en az bir kere birbirlerini görüyorlarmış ve bu yıl da göreceklermiş* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).

II.2.3. Yasak

C700. Çeşitli Yasaklar

- *Ben sizlere yemek almaya gideceğim, kim gelirse gelsin kapıyı kesinlikle açmayın* (5.Masal/ Şen ve Pen)!

C820. Yasak: Belirli Bir Sırrı Keşfetme

- *Bu insan yiyen yaşlı kadının yemekleri… Yaşlı kadın, insanları yakalayıp yiyor. Şu ateşi al, hemen kaybol. Eğer ateşi sana verdiğimi duyarsa ikimizi de yer* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ve Bir Kız Kardeş).

C940. Yasağın Çiğnenmesinden Dolayı Hastalanma ya da Güçsüzleşme

- *Yaşadığı yere başkalarının geldiğini anlayan yaşlı kadın, hemen kız ve erkek kardeşlerinin yaşadığı yere gider. Buraya her gün gelip kızın parmaklarını emeceğini söyler. Kız eğer bunu yapmazsa erkek kardeşlerini öldüreceğini söyler. Kız da bunu kabul eder. Yaşlı kadın her gün gelip kızın parmaklarını emer. Bunun sonucunda da kız zayıflar*(8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ve Bir Kız Kardeş).

C160. Evlilikle İlgili Yasak

- *Senin ilerde bir çocuğun olacak ama eğer sen bu çocuğu evlendirirsen bir ayı gelip onu yiyecek. Bunun için onu sakın evlendirme* (11. Masal/ Kader)!
- Günler sonra bu iki genç birbirlerine âşık olmuşlar. İki genç durumu ailelerine anlatmaya karar vermiş. Ama aileleri bu duruma kesinlikle karşı çıkmış. Eğer ikisi bir daha görüşürlerse ikisini de öldüreceklermiş (25.Anlatı-Efsane/ Kırmızı Taş).

C920. Yasağın Çiğnenmesinden Dolayı Ölme

- *İmam aileye oğullarını evlendirmemeleri gerektiğini söylemelerine rağmen aile oğullarını evlendirir. Damat ve gelin odaya girdikleri sırada gelin birden bir ayıya dönüşür ve damadı yer* (11. Masal/ Kader).

C510. Yasak: Ağaca Dokunma

- *Bir gün, bu adam bir ağacı kesmiş* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

C980. Yasağın Çiğnenmesinden Dolayı Verilen Çeşitli Cezalar

- *Ağacını kestiği için kurt gelip adamın üç kızını da alır* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

C610. Yasaklanmış Bir Yer

- *Kurt adam kıza iki odanın anahtarını vermez. Oralara bakmamasını söyler* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

II.2.4. Sihir

D110. İnsanın Vahşi Bir Canavara Dönüşmesi

- *Damat ve gelin odaya girdikleri sırada gelin birden bir ayıya dönüşmüş ve damadı yemiş* (11. Masal/ Kader).

D410. Bir Hayvanın Başka Bir Hayvana Dönüşmesi

- *Kurt akşam kedi şekline girerek adamın kapısına gelmiş ve miyavlamaya başlamış* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

D510. İnsanın Kuşa Dönüşmesi

- *En sonunda ''Allah'ım beni bu büyücünün elinden kurtar.''diye dua etmiş ve bir güvercine dönüşmüş* (3. Masal/ Üvey Kız).

D420. Hayvanın Nesneye Dönüşmesi

- *İneği kestikten sonra ineğin kafatası ve ayak kemiklerini gidip bir yere gömmüş. Bir sabah gelmiş, bakmış ki kafatası ve ayak kemiklerini gömdüğü yerde altın bir ayakkabı var* (10. Masal/ Pınar).

D499. Nesnenin Nesneye Dönüşümü

- *Çocuğu üzerine koydukları taş da bir saray oluvermiş* (12. Masal/ Baba ve Kızı).

D440. Nesnenin Hayvana Dönüşümü

- *Gelin kaynanasına etin en güzel yerini pişirmeye gitmiş. Fakat et pişince kurbağaya dönüşmüş*(18. Masal/ Kısasa Kısas).

II.2.5. Sihirli Nesneler

D800. Sihirli Nesne

- Evli çift sonra ilacı alıp eve gitmiş. Kadın onu içmiş ve bir hafta sonra hamile kalmış (2. Masal/ Büyü).

D990. Sihirli Bedensel Uzuvlar-İnsan

- *Git, Hasan'ı ortadan ikiye böl, Azrail Hasan'ın yanına gelmiş, tam kılıcı kaldırmıştı ki annesinin kalbi kılıcın altına girer, annesinin kalbi Hasan'ın öldürülmesine izin vermez* (17. Masal/ Anne Kalbi).

II.2.6. Ölüler

E. Ölüm

- *Kız sepeti açıp bakmış, eline iğne batmış ve ölmüş* (2. Masal /Büyü).
- *Ağa oğlu da bu büyücü kadını ateşe atıp öldürür* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Köyün ağası adamın bütün mal varlığını kadına ve çocuklarına vermiş. Adamı da astırmış*(4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Tilkinin karnını yarıp tüm yavrularını çıkarmış. Sonra tilkinin karnına taş doldurmuş. Tilkiyi kaldırıp yakınlardaki bir nehre atmış. Tilki de böylece ölmüş* (5. Masal/ Şen ve Pen).
- *Fil de sesin olduğu tarafa doğru gitmiş. Uçurumdan düşmüş ve ölmüş. Tavşan böylece intikamını almıştır* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Kadın eve geldiğinde erkek kardeşler üzerine atlamış ve yaşlı kadını öldürmüşler*(8.Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş).
- *Damat ve gelin odaya girdikleri sırada gelin birden bir ayıya dönüşmüş ve damadı yemiş* (11. Masal/Kader).
- *Kurt da orada ölür* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).
- *Ayıyı bir uçurumun kenarına getirerek onu uçurumdan aşağı atmış. Onu da yemiş* (16. Masal/ Tilkinin İhaneti).
- *Annesini sonunda öldürmüş* (17. Masal/ Anne Kalbi).
- *O kadar fırsat ayağına geldi, değerlendiremedin ama ben ayağıma gelen fırsatı kaçırmam, deyip adamı yemiş* (19. Masal/ Kısmet).

- *Yaşlı kadın ise kaygan taşa basıp kaymış ve nehirde boğulmuş. Dört kız kardeş ve dönerken küçük kız kardeşlerinin öldüğünü görmüş ve buna çok üzülmüşler. Küçük kardeşe bir mezar yapıp orada gömmüşler* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).
- *Kızının eti bitince kadın da açlıktan ölmüş. Bir gün çobanlar o kuyunun yanından geçerken içinde ölü kadını görmüşler* (23. Anlatı- Efsane/ Hanım Kuyusu).

E199. Dirilme

Kızın babası uyanmış, evde bir çocuk görmüş. Kendi torunu olduğunu anlamış. Başını hemen orada kesip öldürmüş. Hemen kaçmış. Kadın evde çocuğunu o halde görünce bağırıp ağlamaya başlamış. Çocuğunu alıp dışarı çıkmış ve bir taşın üzerine koymuş. Şöyle demiş: -Allah'ım niye bunlar hep benim başıma geliyor, ben sana ne yaptım? Bunu söylediği sırada çocuğunun başı tekrar yerine geçmiş ve boynundaki iz de bir kolye olmuş (12. Masal/ Baba ve Kızı).

II.2.7. Olağanüstülükler

F1099. Olağanüstü Olaylar

- *Anne keçinin aklına bir fikir gelmiş. Bir bıçak, iğne ve iplik getirmiş. Tilkinin karnını yarıp tüm yavrularını çıkarmış. Sonra tilkinin karnına taş doldurmuş. Tilkiyi kaldırıp yakınlardaki bir nehre atmış* (5. Masal/ Şen ve Pen).
- *Kız su içerken kızın karnındaki yılan ve sudaki bir yılan birbirleriyle konuşurlar ve birbirlerini bulundukları yerlere davet ederler. Ağanın oğlu da hemen durumu çakmış yılanların çıkardığı seslerden. Kızın karnındaki yılan çok susamış. Yılan kızın ağzından suya atlamış ve susuzluğunu gidermiş. Tam kızın ağzına geri dönecekken ağanın oğlu kızı çeker ve tüfeğiyle yılanı öldürür* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Büyücü kızın saçlarını tarar ve onu yıkamaya başlar. Kızın saçını her tarayışında kıza düzinelerce iğneyi beraberinde batırır. Kız acı içinde feryat figan bağırır. En sonunda ''Allah'ım beni bu büyücünün elinden kurtar.''diye dua etmiş ve bir güvercine dönüşmüş. Büyücü de kızın kılığına girer,*

giysilerini giyip oğlanı da yanına alarak ağa evinin yolunu tutar(3. Masal/ Üvey Kız).

- *Hava çok ama çok soğukmuş. O da hançerini çıkarıp yanındaki hayvanları öldürüp hayvanlarını için boşaltmış ve soğuktan hayvanların içine girmiş* (9. Masal/ Kays'ın Oğlu Yusuf).
- *Pınar annesinin dediğini yapıp ineğe soğan ve ekmek vermiş. İnek de ona et ve pilav vermiş* (10. Masal/ Pınar).
- *Damat ve gelin odaya girdikleri sırada gelin birden bir ayıya dönüşmüş* (11. Masal/ Kader).
- *Sandığı hazırlayıp kızı sandığın içine koymuş ve onu denize bırakmış* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Büyük bir kayanın yanında son anlarını düşünürken büyük kayanın birden ikiye yarıldığını görür. Delikanlı kayanın içine girerek saklanır. Bir anda gözden kaybolan delikanlıyı göremeyen köylüler oradan ayrılırlar*(27. Anlatı-Efsane/ Mucize).

F950. Mucizevî Tedaviler

- *Evli çift sonra ilacı alıp eve gitmiş. Kadın onu içmiş ve bir hafta sonra hamile kalmış* (2. Masal/ Büyü).

F560. Sıra dışı Hayat Tarzı

- *Bu insan yiyen yaşlı kadının yemekleri… Yaşlı kadın, insanları yakalayıp yiyor*(Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş).
- *Çok acıktıkları için de evin içindeki evin içinde kaynayan tencerelere bakmışlar. Ama tencerenin kapağını kaldırdıklarında bir de ne görsünler? Tencerenin içinde insanlara ait el, kol ve başlar varmış* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).

F810. Sıra dışı Ağaçlar, Bitkiler, Meyveler

- *Fakir bir adam varmış. Bu adam, geçimini odunculukla sağlarmış. Bir gün, bu adam bir ağaç kesmiş. Bir de ne görsün? Kovuğun içinde bir kurt*! (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam)

- *Yıllar sonra kız 16 yaşına gelmiş, bir gün evde oturmuş şöyle bir etrafta gezinmiş ve bir elma sepeti bulmuş. Kız sepeti açıp bakmış, eline iğne batmış ve ölmüş* (2. Masal/ Büyü).

F790. Olağanüstü Gökyüzü ve Hava Olayları

- *Hayvanların içindeyken de gökyüzüne de bakarmış. Yedi kere kar yağmış, yedi kere bulutlar kaplamış gökyüzünü* (9. Masal/ Kays'ın Oğlu Yusuf).

F990. Cansız Nesnelerin Canlıymış Gibi Hareket Etmesi

- *Kurt adam, ciğeri çağırır, ciğer de kendisinin toprak altında olduğunu söyler* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).
- *Tam kılıcı kaldırmıştı ki annesinin kalbi kılıcın altına girer, annesinin kalbi Hasan'ın öldürülmesine izin vermez* (17. Masal/ Anne Kalbi).

F910. Olağanüstü Yutmalar

- *Üvey kızının suyuna bir de küçük bir yılan koyar. Kadın kızların yanına varır ve sularını verir. İki kız da sularını içer. Üvey kız suyun sıcak olduğunu ve sanki kıl gibi bir şeyin de boğazından geçtiğini söyler* (3. Masal/ Üvey Kız).

II.2.8. İnsan Yiyen Devlerin Türleri

G10. –G99. Yamyamlar ve Yamyamlık

- *Bu insan yiyen yaşlı kadının yemekleri… Yaşlı kadın, insanları yakalayıp yiyor* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş).
- *Çok acıktıkları için de evin içindeki evin içinde kaynayan tencerelere bakmışlar. Ama tencerenin kapağını kaldırdıklarında bir de ne görsünler? Tencerenin içinde insanlara ait el, kol ve başlar varmış* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).
- *Dünyalar tatlısı bir kızı olmuş. Kızı da aç olduğundan hep ağlıyormuş. Aradan biraz vakit geçtikten sonra kızının hastalandığını ve kötüleştiğini görünce kızını yiyip hayatını devam ettirmiş* (23. Anlatı-Efsane/ Hanım Kuyusu).

G200. Cadı

- *Büyücü kızın saçlarını tarar ve onu yıkamaya başlar. Kızın saçını her tarayışında kıza düzinelerce iğneyi beraberinde batırır. Kız acı içinde feryat figan bağırır. En sonunda ''Allah'ım beni bu büyücünün elinden kurtar.''diye dua etmiş ve bir güvercine dönüşmüş. Büyücü de kızın giysilerini giyip oğlanı da yanına alarak ağa evinin yolunu tutar* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Kadın bu olanları duymuş ve evlerine gitmiş. Bebeğin yanına gidip bir cümle söylemiş: 16 yaşına geldiğinde eline iğne batıp öleceksin. Evli çift o kadar endişeliydi ki köydeki bütün iğneleri toplamış. Yıllar sonra kız 16 yaşına gelmiş, bir gün evde oturmuş şöyle bir etrafta gezinmiş ve bir elma sepeti bulmuş. Kız sepeti açıp bakmış, eline iğne batmış ve ölmüş* (2. Masal/ Büyü).

II.2.9. Sınamalar

H80. İşaretler (simge, belirti, hatıra, yadigâr) Sayesinde Doğrulama

- *Çocukların isimlerinin "Allah Nema, Hekim Nema" olduğunu öğrenen köy ağası, bu işte başka bir iş olduğunu anlar ve katil adamı ortaya çıkarıp cezalandırır* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).

H300. –H499. Evlilik Sınamaları

- *Senin ilerde bir çocuğun olacak ama eğer sen bu çocuğu evlendirirsen bir ayı gelip onu yiyecek. Bunun için onu sakın evlendirme* (11. Masal/ Kader)!
- *İki eşli Yusuf, bir eşine sorduğu soruyu bilmemesi üzerine onu evden atar* (9. Masal/ Kays'ın Oğlu Yusuf).
- *Uzun zaman önce bir adam kızıyla birlikte yaşarmış. Adamın vefat eden eşinden kalma bir elbisesi varmış. Bu adam bir gün: "Bu elbiseyi kim giyerse ben onunla evleneceğim." demiş*(12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Kurt eve gelince üç defa sorar, yedin mi? Kız evet, der. Kurt adam ciğeri çağırır, ciğer de midede olduğunu söyler. Kurt adam onu karısı seçer ve evdeki her şeyi ona verir* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

H360. Gelin Sınaması

- *Gelin odasında beklerken yaşlı bir kadın kapıyı çalmış. Yaşlı kadın ev ev dolaşıp dilenirmiş. Gelin yaşlı kadının haline çok üzülmüş ve elindeki en*

güzel eşyaları bir bohçaya koyup kadına vermiş. Bu olayı gören yılan damadı zehirlemekten vazgeçer (21. Masal/ Sadaka).

- *Zamanında ben kaynanama et diye kurbağa yedirdim. Şimdi kendi gelininin pişirdiği et kurbağaya dönüşür* (18. Masal/ Kısasa Kısas).

H310. Damatlık Sınamaları

- *Eğer o oğlan öküzümü eğitmişse kızımı da ona vereceğim, demiş* (1. Masal/ Tarla Zamanı).

Kahramanlık Sınamaları: Vazifeler.

H1200. Vazife

- *Eğer o oğlan öküzümü eğitmişse kızımı da ona vereceğim, demiş. Gitmiş, öküzün tarlayı sürdüğünü görmüş* (1. Masal/ Tarla Zamanı).

II.2.10. Akıllı Ve Akılsızca Davranışlar

J200. Seçimler

- *Anneni bu evden kov, yoksa ben gideceğim, demiş* (17. Masal/ Anne Kalbi).

II.2.11. Akıllılık

J1110. Akıllı Kişiler

- *Köyün ağası bu işte bir terslik olduğunu anlamış ve hemen kadını çağırtmış* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Tavşan karga ve kurbağaya ne yapmaları gerektiğini söyler* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Adam bir gün bu durumu imama danışmaya karar vermiş. Karısına haber verip imamın yanına gitmiş* (11. Masal/ Kader).
- *Kene leyleğe ne yapması gerektiğini söyler* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).
- *Bir gün bir insan açlıktan kalkamayan, mağarasında oturan kurdun yanına gidip:*

  - Benim kısmetim yok, benim halime bir çare bulsana, demiş(19. Masal/ Kısmet).

J1510. Hilekârın Hile Yapması

- *Tilki kurnazlık yapıp topladıkları avların bir kısmını her zaman saklarmış*(16. Masal/ Tilkinin İhaneti).

II.2.12. Aptallar Ve Diğer Akılsız Kişiler

J1700. –J1729. Aptallar

- *Leylek kurda göre çok yüksek bir yerde olmasına rağmen kendisinden yavrularını isteyen kurda yavrularını hemen verir* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).
- *Tilki file açlıktan gözlerini çıkarıp yediğini söyler. Buna inanan fil de kendi gözlerini çıkarıp yer* (16. Masal/ Tilkinin İhaneti).
- *Adam önüne gelen tüm fırsatları kaçırır ve bunun sonucunda kurda yem olur* (19. Masal/ Kısmet).

J1730.- J1749. Saçma Cahillik

- *Adam eski eşinin elbisesini giyecek olan kişiyle evleneceğini söyler. Kendi kızının annesinin elbisesini giymesi sonucu kızına onunla evleneceğini söyler* (12. Masal/ Baba ve Kızı).

II.2.13. Hırsızlıklar Ve Üçkâğıtlar

K310,- K439. Hırsızlıklar

- *Kız ateşinin bitmesi sonucu insan yiyen yaşlı kadının mağarasından ondan habersiz ateş alır* (8. Masal/Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş).
- *Tilki kurnazlık yapıp topladıkları avların bir kısmını her zaman saklarmış* (16. Masal/ Tilkinin İhaneti).

II.2.14. Aldatma Yoluyla Kaçma

K500. Ölüm ya da Tehlikeden Aldatma Yoluyla Kaçma

- *Beş kız kardeşten dördü uyur gibi yapıp onları öldürmeye gelen yaşlı kadından kaçarlar* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).
- *Kene kurda: O zaman beni yemeden önce Bismillah de, demiş. Kurt da Bismilloooh derken ağzı açık kalmış, kene de uçup gitmiş* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).

- *Babasıyla kesinlikle evlenmek istemeyen kız bir gün babası evde yokken evden kaçar* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Aile de şehre taşınmaya karar vermiş. Çünkü şehirde ayı yokmuş. Böylece çocuklarını da yiyemezmiş. Kalıcı bir şekilde şehirde yaşamaya başlamışlar* (11. Masal/ Kader).

K700. Aldatma Yoluyla Ele Geçirme

- *Anne keçinin evden ayrılması sonucu tilki sesini anne keçi gibi incelterek ve ayaklarını da una batırıp beyazlatarak yavruları onların anneleri olduğuna inandırır ve onları alıp yer* (5. Masal/ Şen ve Pen).
- *Kurt, Zerka Zera'ya yolu göstereceğini söyler ama arkadaşlarının yanına götürüp arkadaşlarıyla birlikte Zerka Zera'yı bir kuyuya atar*(6. Masal/ Zerka Zera).
- *Üvey anne kocasını hasta olduğuna inandırır ve tek ilacının Pınar'ın ineği olduğunu söyler. Bunun üzerine kocası da Pınar'ın ineğini kesip beraber yerler* (10. Masal/ Pınar).

K850. Ölümcül Aldatıcı Oyun

- *Fil artık hiçbir şeyi göremiyormuş. Su içmek için kurbağanın sesine kulak veriyormuş. Sesin geldiği yöne doğru gidip su ihtiyacını karşılıyormuş. Bunu gören tavşan kurbağalardan uçurumun kenarında vraklamalarını istemiş. Kurbağalar da tavşanın dediğini yapmış, uçurumun kenarında vraklamaya başlamışlar. Fil de sesin olduğu tarafa doğru gitmiş. Uçurumdan düşmüş ve ölmüş* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Tilki ayının boynuna bir ip bağlamış ve ipi çekerek onu yürütmüş. Ayıyı bir uçurumun kenarına getirerek onu uçurumdan aşağı atmış. Onu da yemiş* (16. Masal/ Tilkinin İhaneti).
- *Adam annesini bir çöle götürüp öldürür* (17. Masal/ Anne Kalbi).

K2100. İftiralar

- *Günler geçer, üvey kızın karnı şişer ve durumu da kötüleşir. Durumu fırsat bilen kadın hemen kocasının aklına girer ve kızın hamile olduğunu ve ondan kurtulması gerektiğini söyler* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Bir zamanlar bir öküz ve yetim bir kız varmış. Bu kızın evli bir ağabeyinden başka hiç kimsesi yokmuş. Bu kızın yaşadığı yerin yakınlarında bir küçük göl varmış. Bu göle her gün geyikler su içmeye giderken örgülü kız da gider, onlara su verir ve aynı zamanda onlardan süt alıp ağabeyinin çocuklarına verirmiş. Bir gün kızın yengesi kızın ağabeyine:*

  - Senin kardeşin çobanlarla oynaşıyor. Kim bilir neler yapıyor da çobanlar ona süt veriyor, demiş. Ağabeyi de buna inanmış kızı takibe gitmiş. Örgülü kız göl kenarına vardığında daha geyikler gelmemiş. O da bir kayanın dibine oturup uzun saçlarını tahta tarağıyla taramaya ve aynı zamanda geyikleri beklemeye başlamış. Ağabeyi onu saçlarını tararken görünce, içinden: -Demek gerçekmiş. Kardeşim kendini çobanlar için güzelleştiriyor. Bu fakir fukara halimize bakmadan onlarla oynaşıyor, demiş.

  O anda kardeşini çekip vurmuş (24. Anlatı-Efsane/ Örgülü Kız).

K2200.- K2299. Kötü Adamlar ve Hainler

- *Karısı olan adam ise durup dinlenmeden çalışırmış. Diğer adam ise aç gözlü olduğu için de önüne gelen her şeyi silip süpürürmüş. Bunun için çok şişmanlamış. Karısı olan adam ise hep çalıştığı için çok zayıflamış. Bir gün şişman adam arkadaşını sebepsiz yere öldürmüş* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Anne keçinin evden çıktığını gören tilki yavrularını yemek için kapılarına dayanmış* (5. Masal/ Şen ve Pen).
- *Fil tavşanın yedi yavrusunu ezerek öldürmüş* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Evde torununu gören adam onu hemen orada öldürmüş* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Hasan evlenme çağına gelmiş. Evlenmiş, karısını da çok severmiş ama Hasan'ın eşi kayınvalidesini hiç sevmezmiş. Bir gün Hasan'da kayınvalidesini evden kovmasını istemiş* (17. Masal/ Anne Kalbi).

- *Kaynana ne zaman bu gelinden et istese, gelin et yerine ona kurbağa getirirmiş. Kaynana bu duruma çok üzülürmüş* (18. Masal/ Kısasa Kısas).
- *Ama tencerenin kapağını kaldırdıklarında bir de ne görsünler? Tencerenin içinde insanlara ait el, kol ve başlar varmış. Meğerse yaşlı kadın onları da yemek için evine almış* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).

K2210. Kalleş Akrabalar

- *Kadın üvey kızından nefret etmeye ve ona karşı kin gütmeye başlamış* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Annesinin dediği gibi babasının evlendiği kadın kötü bir kadınmış. Pınar'ı hemen ahıra kapatmış. Ona doğru düzgün yemek de vermiyormuş* (10. Masal/ Pınar).

M300. Kehanetler

- *Bebeğin yanına gidip bir cümle söylemiş: 16 yaşına geldiğinde eline iğne batıp öleceksin* (2. Masal/ Büyü).
- *Senin ilerde bir çocuğun olacak ama eğer sen bu çocuğu evlendirirsen bir ayı gelip onu yiyecek. Bunun için onu sakın evlendirme* (11. Masal/ Kader)!

N300.- N399. Şanssız Kazalar

N360. İnsanın Bilmeyerek Suç İşlemesi

- *Bu adam, geçimini odunculukla sağlarmış. Bir gün, bu adam bir ağaç kesmiş. Bir de ne görsün? Kovuğun içinde bir kurt! Kurt da adama demiş ki: "Sen benim evimi yıktın, ben de senin canını alacağım."*(13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

N600.- N699. Başka Şanslı Olaylar

- *Bir gün kralın oğlu atıyla birlikte derenin kenarında dolaşıyormuş. Prensin atı birden durmuş. Onu durduran şey altın ayakkabının parıltısıymış. Prens attan inip ayakkabıyı eline almış ve demiş ki: Bu ayakkabının sahibini bana çabuk bulun, onunla evleneceğim. Prensin adamları Pınar'ı bulmuş ve evlenmişler* (10. Masal/ Pınar).

N650. Şans Eseri Olarak Hayat Kurtarma

- *Bir gün bir adam ormanda avlanırken denizin kıyısında bir sandık görmüş. Sandığı açamamış ama eve götürmüş. Kız bu şekilde denizde ölmekten kurtulur* (12. Masal/ Baba ve Kızı).

N700.-N799. Tesadüfen Karşılaşmalar

- *Adamla annesi tarlayı sürerken yoldan geçen biri tarlayı öküz yerine yaşlı bir kadının sürdüğünü görünce onlara bir öküzünü verir* (1. Masal/ Tarla Zamanı).
- *Bir gün yakınlarda bir ağanın oğlu da köpeklerini yanına alıp ava çıkar. Ağanın oğlu bakar ki köpeklerin hepsi bir tarafa toplanıyor. O da tüfeğini hazırlayıp o yöne doğru gitmiş. Bakmış ki bir kız ve kızın karnı şişmiş. Ağanın oğlu da kızın durumunu ve orada neden bulunduğunu anlar* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Bir gün kız ağa evinin çamaşırlarını yıkamaya dere kenarına gider ve giderken de oğlunu yanına alır. Çamaşırlarını yıkamış, kendisi de yıkanmaya başlayacakken yaşlı bir büyücü gelir ve kızın başını yıkamak için ısrar eder. Kız olmaz, gerek yok, der ama nafile...* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Allah Nema, Hekim Nema peşimden gelmeyin, yürüyemezsin, demiş. Zaten köyün ağası da varmış. Adı Hekim Nema'ymiş. O sırada adamlarından birisi kadının çocuklarını "Allah Nema ve Hekim Nema" diye çağırmasına şaşırmış ve hemen gidip ağasına bunu anlatmış* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Anne baba! Gelin, beni kurtarın! Bunu duyan bir kurt Zerka Zera'nın yanına gelmiş. Ona demiş ki: Gel, yolu takip et, sana yolu göstereceğim* (6. Masal/ Zerka Zera).
- *Bir ağacın altına oturup intikam yemini etmiştir. Ağacın üzerine bir karga konmuş ve tavşana bu üzüntüsünün nedenini sormuş. Tavşan da kargaya olan biteni anlatmış. Karga da tavşana yardımcı olmak istemiş, tavşana bunun için ne yapması gerektiğini sormuş* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Yaşadıkları yere bir gün bir sebze ve meyve satan bir adam gelmiş. Kız komşularıyla sebze ve meyve almaya gitmiş. O sırada kız sebze ve meyve*

satan adamın babası olduğunu anlar. Adam da kızını hemen tanır (12. Masal/ Baba ve Kızı).

- *Şabıldiko okula giderken arkadaşları onunla dalga geçmiş, Şabıldiko onları takmamış, o her zaman ders çalışmak istermiş* (14. Masal/ Şabildiko).
- *Kurdun yavruları üç leyleği görünce çok sevinmişler ve onları afiyetle yemişler. Sonra leylek üzgün üzgün ağacın üstünde otururken yanına bir kene gelmiş ve onun neden üzgün olduğunu sormuş* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).
- *Adam yolda yürürken bir kızla karşılaşmış. Kız demiş ki: Benimle evlenirsen babamdan kalan mirası sana veririm. Adam benim karşıma daha iyi kısmetler çıkar, deyip kabul etmemiş* (19. Masal/ Kısmet).
- *Bir ormana girmişler, ormanın her tarafı karanlıkmış. Kız kardeşler kalacak bir yer aramaya karar vermiş. O sırada ışığı yanan bir ev görmüşler. Kapıyı çalmışlar, kapıyı yaşlı bir kadın açmış* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).

N800. –N899. Yardımcılar

N820. Beşeri Yardımcılar

- *En sonunda bir kadının yanına gitmişler ve ona dertlerini söylemişler. Kadın demiş ki:*

  -Ben ilacınızı biliyorum.

  Evli çift çok heyecanlanmış.

  Kadına:

  -Size bütün malımızı veririz, demiş. Kadın sert bir çıkışla:

  -Benim kimsenin malında gözüm yok, sadece sizin çok üzgün olduğunuzu görünce yardım etmek istedim (2. Masal/ Büyü).
- *Kızın karnında bir yılan varmış ve bu yılan çok susamış. Yılan kızın ağzından suya atlamış ve susuzluğunu gidermiş. Tam kızın ağzına geri dönecekken ağanın oğlu kızı çeker ve tüfeğiyle yılanı öldürür. Kız kurtulur, ağanın oğlu da kızı yanına alır ve evlenirler* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Köyün ağası, kadının kocasının katilini bulur ve kocasının intikamını alır* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).

- *Zerka Zera'nın kuyuda olduğunu gören çoban hemen köye gidip onlardan yardım istemiş* (6. Masal/ Zerka Zera).
- *İmam, evli çifte doğacak çocuklarını evlendirmemeleri gerektiğini söyler* (11. Masal/ Kader).
- *Odalara bakınca ablalarının hapsedildiğini görmüş. Bunu gördükten sonra bir adama danışır* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

II.2.15. Toplum

P0.- P99. Kraliyet ve Soyluluk

P30. Prensler

- *Bir gün kralın oğlu atıyla birlikte derenin kenarında dolaşıyormuş. Prensin atı birden durmuş* (10. Masal/ Pınar).

P50. Soylular (Şövalyeler ve Beyler)

- *Ağanın oğlu bakar ki köpeklerin hepsi bir tarafa toplanıyor. O da tüfeğini hazırlayıp o yöne doğru gitmiş* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Köyün ağası kadına niye çocuklarının ismini Allah Nema, Hekim Nema koyduğunu sormuş* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).

P160. Dilenciler

- *Gelin odasında beklerken yaşlı bir kadın kapıyı çalmış. Yaşlı kadın ev ev dolaşıp dilenirmiş* (2. Masal/ Sadaka).

P200. –P299. Aile

P200. Aile

P210. Karı ve Koca

- *Eskiden bir köyde orta yaşlı bir adam, eşiyle birlikte yaşarmış* (2. Masal/ Büyü).
- *Adam hamile olan eşini bırakarak başka yerlere iş aramaya gider* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Evde iki tane eşi varmış. Bir tanesi amcasının kızı bir tanesi de aileden olmayan yabancı biriymiş* (9. Masal/ Kays'ın Oğlu Yusuf).

- *Eski zamanlarda bir köyde evli bir çift varmış. Bu çiftin hiç çocukları olmazmış* (11. Masal/ Kader).

P230. Anne Baba ve Çocuklar

- *Bir zamanlar bir adam ile yaşlı annesi varmış* (1.Masal/ Tarla Zamanı).
- *Eski zamanlarda bir keçi ve bu keçinin de yedi tane kuzusu varmış. En küçüğünün adı Şen, en büyüğünün adı ise Pen'miş* (5. Masal/ Şen ve Pen).
- *Bir zamanlar Pınar adında küçük bir kız yaşarmış. Bu kızın anne ve babasından başka kimsesi yokmuş* (10. Masal/ Pınar).
- *Uzun zaman önce bir adam kızıyla birlikte yaşarmış* (11. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Adamın üç tane kızı varmış ve bunları birer birer kurda vermiş* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).
- *Sınavdan kötü not alan Şabildıko'yu babası çobanlık yapmaya göndermiş* (14. Masal/ Şabildıko).
- *Leylek kuluçkaya yatmış, bir hafta sonra üç güzel yavrusu olmuş ve kurt da bunu duymuş* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).
- *Bir gün bir anne ve bir de oğlu varmış. Yıllar geçer ve kadının çocuğu büyür* (17. Masal/ Anne Kalbi).
- *Bir zamanlar bir evde beş kız kardeş anne ve babalarıyla birlikte yaşarmış. Beş kız kardeşin anne ve babaları durmadan kavga edermiş* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).

P250. Erkek Kardeşler ve Kız Kardeşler

- *Eskiden yedi erkek kardeş ve bu kardeşlerin bir tane de kız kardeşleri varmış* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Erkek Kardeş).
- *Bir zamanlar bir öküz ve yetim bir kız varmış. Bu kızın evli bir ağabeyinden başka hiç kimsesi yokmuş* (24. Anlatı-Efsane/ Örgülü Kız).

P280. Üvey Akrabalar

- *Üvey anne Pınar'ı hiç sevmez*(10. Masal/ Pınar).

- *Bir zamanlar dul bir kadın ve bir adam evlenirler ve bunların da önceki evliliklerinden doğan birer kızları varmış. Bu iki kız birbirlerini çok severler ve birbirleriyle çok iyi anlaşırlar* (3. Masal/ Üvey Kız).

P290. Başka Akrabalar

- *Bir gün bir anne ve bir de oğlu varmış. Yıllar geçer ve kadının çocuğu büyür* (18. Masal/ Kısasa Kısas).

P300. –P399. Başka Aile Üyeleri

P30. Arkadaşlık

- *İki arkadaş varmış. Birlikte işe gitmişler* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Bir zamanlar kırlarda bir tane fil ile bir tane tavşan birlikte yaşarmış* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Çok uzun zaman önce bir kurt ile leylek varmış. Bunlar her yıl en az bir kere birbirlerini görüyorlarmış ve bu yıl da göreceklermiş* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).
- *Bir zamanlar bir tilki, bir kurt ve bir de ayı birlikte yaşarmış. Bu üç hayvan hep birlikte avlanır ve avladıklarını da birlikte yermiş* (16. Masal/ Tilkinin İhaneti).

P320. Misafirperverlik

- *Ben sebze ve meyve satıyorum. Uzaklardan geldim, gidecek bir yerim yok. Bu gece burada kalabilir miyim? Kız kocasına onu tanımadıklarını, onu eve almamaları gerektiğini söylemiş. Ama kocası onu yine de eve almış* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Kız kardeşler kalacak bir yer aramaya karar vermiş. O sırada ışığı yanan bir ev görmüşler. Kapıyı çalmışlar, kapıyı yaşlı bir kadın açmış. Kız kardeşler kadına:*
  - *Biz evimizin yolunu kaybettik de bu akşam burada kalabilir miyiz? Yaşlı kadın da:*

- *Tabi ki kalabilirsiniz, burayı kendi eviniz bilin, demiş* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).

- *Gelin odasında beklerken yaşlı bir kadın kapıyı çalmış. Yaşlı kadın ev ev dolaşıp dilenirmiş. Gelin yaşlı kadının haline çok üzülmüş ve elindeki en güzel eşyaları bir bohçaya koyup kadına vermiş* (21. Masal/ Sadaka).

P360. Efendi ve Hizmetçi

- *Yaşlı kadının bir bekçisi varmış* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş).

P400.- P499. Ticaret ve Meslek Türleri

P400. Ticaret ve Meslek Türleri

- *Bir zamanlar Kays'ın oğlu Yusuf vardı. Yusuf bazirgandı. Bazirgan ticaret yapmak için uzak yerlere giden kişidir* (9. Masal/ Kays'ın Oğlu Yusuf).
- *Fakir bir adam varmış. Bu adam, geçimini odunculukla sağlarmış* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

P410. İşçiler

- *Anne ve oğlu tarla zamanında öküzleriyle birlikte tarlayı sürermiş* (1. Masal/ Tarla Zamanı).
- *İki arkadaş varmış. Birlikte işe gitmişler* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Oğul ise gurbette çalışıyormuş* (18. Masal/ Kısasa Kısas).

II.2.16. Ödüller Ve Cezalar

Q10. Cesaretli Davranışların Ödüllendirilmesi

- *Hırçın öküzü sakinleştirip çalıştıran gence, adam kızını da verir* (1.Masal/Tarla Zamanı).

Q400.-Q599. Cezalandırma Türleri

Q410. Ölüm Cezası

- *Evli çift çocuk sahibi olmak ister, bir kadın bunun için onlara yardım eder ve sonunda çocuk sahibi olurlar. Evli çift bunun için şenlik düzenler ama çocuk*

sahibi olmalarını sağlayan kadını şenliğe çağırmazlar. Bunun üzerine kadın çocuğa beddua eder ve çocuk 16 yaşına geldiğinde ölür (2. Masal/ Büyü).

- *Adam karısına eziyet eden büyücü kadını ateşe atarak öldürür* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Birlikte işe giden iki arkadaştan birisi diğerini öldürür. Arkadaşını öldüren adam sonra tekrar köye döner ama kimseye arkadaşını öldürdüğünü söylemez. Bir gün köyün ağası bunu fark eder. Adamın tüm mal varlığını öldürdüğü arkadaşının eşine ve çocuklarına verir. Adamı da öldürür* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Keçi yavrularını kaçırıp yiyen tilkiyi bulur ve hemen tilkinin karnını yararak yavrularını çıkarır. Tilkinin karnını taşla doldurarak onu nehre atar* (5. Masal/ Şen ve Pen).
- *Yedi erkek kardeş kız kardeşlerinin kanını emen yaşlı kadını öldürür* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş Bir Kız Kardeş).
- *Büyüyecek olan çocuklarını evlendirmemeleri gerektiğini bildikleri halde evlendiren çiftin çocukları düğün gecesi ayıya dönüşen gelin tarafından yenilir* (11. Masal/ Kader).
- *Küçük kız ablalarını hapsedip onlara eziyet eden kurt adamı sonunda öldürür* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

II.2.17. Esirler Ve Kaçaklar

R0.- R99. Tutsaklık

R40. Esaretin Mekânı

- *Pınar'ın annesi bir gün ansızın ölmüş. Babası başka bir kadınla evlenmiş. Annesinin dediği gibi babasının evlendiği kadın kötü bir kadınmış. Pınar'ı hemen ahıra kapatmış. Ona doğru düzgün yemek de vermiyormuş* (10. Masal/ Pınar).
- *Kurt adam istediğini yapmayan iki kızı bir odaya kapatır* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

R100. –R199. Kurtarmalar

- *En küçük kız kardeş kurt adamı öldürerek iki ablasını kurtarır* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).
- *Erkek kardeşleri kız kardeşlerini insan yiyen yaşlı kadının zulmünden kurtarır* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş).

R150. Kurtarıcılar

- *Küçük kız kardeş kendisinden büyük iki ablasını kurt adamın elinden kurtarır* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).
- *Erkek kardeşleri kız kardeşlerini insan yiyen yaşlı kadının elinden kurtarır* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş).
- *Ağa oğlu kızın karnından çıkan yılanı öldürüp kızı kurtarır ve onunla evlenir* (3. Masal/ Üvey Kız)
- *Anne keçi yedi yavrusunu tilkinin elinden kurtarır* (5. Masal/ Şen ve Pen).
- *Zerka Zera'nın babası gidip kızını kuyudan çıkarıp kurtarır ve eve gider* (6. Masal/ Zerka Zera).

R200. - R299. Kaçışlar ve Takip Etmeler

R210. Kaçışlar

- *İmam eğer çocuklarını evlendirirlerse çocuklarının bir ayı tarafından öldürüleceğini söyler, aile de şehirde ayının olmadığını düşünerek şehre taşınır* (11. Masal/ Kader).
- *Babasıyla kesinlikle evlenmek istemeyen kız babası evde yokken evden kaçar* (13. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Yaşlı kadının kendilerini de yiyeceğini düşünen kız kardeşlerden dördü uyumamış, kız kardeşler, yaşlı kadın kapıyı açar açmaz kaçmaya başlarlar* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).
- *Kurdun kendisine doğru geldiğini gören Şabildıko eve doğru koşmaya başlamış* (14. Masal/ Şabildıko).
- *Bir gün tüm zorluklara ve engellemelere rağmen gençler köyden kaçmaya karar vermiş* (27. Anlatı- Efsane/ Mucize).

R220. Uçuşlar

- *Büyücü kızın saçlarını tarar ve onu yıkamaya başlar. Kızın saçını her tarayışında kıza düzinelerce iğneyi beraberinde batırır. Kız acı içinde feryat figan bağırır. En sonunda ''Allah'ım beni bu büyücünün elinden kurtar.''diye dua etmiş ve bir güvercine dönüşmüş ve uçup gitmiş* (3. Masal/ Üvey Kız).

R260. Takip Etmeler

- *Dört kız kardeş kaçmaya başlar. Yaşlı kadın da onların peşinden koşmaya başlamış* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).

II.2.18. İnsanlık Dışı Acımasızlık

S0.-S99. Acımasız Akrabalar

S0. Acımasız Akrabalar

- *Kızıyla birlikte yaşayan bir adam, ölen eşinden kalma bir elbiseyi saklarmış. Bu elbiseyi kim giyerse giysin onunla evleneceğini söylermiş. Bir gün öz kızı bu elbiseyi giymiş. Bunu gören adam kızına ne olursa olsun onunla evleneceğini söylemiş. Kızı bunu kesinlikle kabul etmeyeceğini söylemiş ve evden kaçmış* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Bir gün oduncu bir adam içinde bir kurdun bulunduğu bir ağacın kovuğunu kesmiş. Kurt adama evini yıktığını söyleyerek onu öldüreceğini söylemiş. Adam eğer canını bağışlarsa ona kızlarını vereceğini söylemiş. Böylece adam kendi canını kurtarmak için kurt adama üç kızını da vermiş* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

S20. Acımasız Evlatlar ve Torunlar

- *Hasan evlenmiş. Ama Hasan'ın eşi kayınvalidesini hiç sevmezmiş. Bir Hasan'da onu öldürmesini istemiş. Eşinin ısrarlarına dayanamayan Hasan annesini bir çölün ortasına götürerek öldürür ve annesinin de kalbini çıkararak eşine götürür* (17. Masal/ Anne Kalbi).

S30. Acımasız Üvey ve Evlatlık Akrabalar

- *Bir kız çocuğu sahibi olan adam eşi öldükten sonra bir kadınla evlenir ve bu kadının da önceki evliliğinden bir kızı vardır. Adamın yeni eşi üvey kızını hiç sevmez ve bir gün üvey kızına içinde küçük bir yılan olan bir su verir. Yılan, suyu içen kızın karnına girer. Yılan büyür ve bunun sonucunda kızın karnı da büyür. Üvey anne kıza iftira atarak onun hamile olduğunu ve eşine ne yapıp edip ondan kurtulması gerektiğini söyler. Baba da kızı ıssız bir yere bırakarak eve geri döner* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Pınar'ın annesi bir gün ansızın ölmüş. Babası başka bir kadınla evlenmiş. Annesinin dediği gibi, babasının evlendiği kadın kötü bir kadınmış. Pınar'ı hemen ahıra kapatmış. Ona doğru düzgün yemek de vermiyormuş* (10. Masal/ Pınar).

S40. Acımasız Dede ve Nineler

- *Adam evin ortasında gördüğü çocuğun torunu olduğunu anlar ve hemen orada torunun başını keser* (12. Masal/ Baba ve Kızı).

S60. Acımasız Eşler (karı-kocalar)

- Hasan'ın eşi ondan kayınvalidesini öldürmesini ve kayınvalidesinin kalbini de ona getirmesini söyler (17. Masal/ Anne Kalbi).
- *Bir gelin ve kaynanası varmış. Gelin çok kötü bir insanmış. Kaynana ise yaşlı ve yatalakmış. Kaynana ne zaman bu gelinden et istese, gelin et yerine ona kurbağa getirirmiş. Kaynana bu duruma çok üzülürmüş* (18. Masal/ Kısasa Kısas).

S100.-S199. Adam Öldürmelere ve Sakat Bırakmalara Başkaldırmalar

S100. Adam Öldürmelere ve Sakat Bırakmalara Başkaldırmalar

- *Çocuğunun orada cansız bir şekilde yattığını görenkadın şöyle der: Allah'ım niye bunlar hep benim başıma geliyor, ben sana ne yaptım?* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Adam eşinin isteği üzerine annesini bir çöle götürüp öldürür ve annesinin kalbini çıkarıp eşine götürür. Allah, Azrail'e gidip adamın canını almasını*

söyler. Azrail adamın canını alacağı sırada ölmüş annesinin kalbi Azrail'e izin vermez (17. Masal/ Anne Kalbi).

S110. Öldürmeler

- *Büyücü kadın kıza eziyet eder. Ağa oğlu da bir gün durumu anlar ve büyücü kadını ateşe atıp öldürür*(3.Masal/ Üvey Kız).
- *Birlikte işe giden arkadaşlardan biri bir gün diğer arkadaşını öldürür. Köye döner. Köyün ağası bir gün köye dönen bu adamın arkadaşını öldürdüğünü anlar. Köyün ağası da onu astırır* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Tavşan yedi yavrusunu ezerek öldüren fili karga ve kurbağanın yardımıyla öldürür* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).
- *Erkek kardeşler kız kardeşlerinin kanını emerek onu zayıflatan ve hasta eden yaşlı kadına pusu kurar ve onu yakalayıp öldürür* (8. Masal/ Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş).
- *Küçük kız kardeş, iki ablasını bir odaya kapatıp eziyet eden kurt adamı öldürür (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).*
- *Dört kız kardeş insan yiyen yaşlı kadını öldürür* (20. Masal/ Beş Kız Kardeş).
- *-Demek gerçekmiş. Kardeşim kendini çobanlar için güzelleştiriyor. Bu fakir fukara halimize bakmadan onlarla oynaşıyor, demiş.*
  O anda kardeşini çekip vurmuş. Örgülü kız yaralı haliyle ağabeyine:
  -Beni neden vurduğunu bilmiyorum. Ama burada biraz daha kalırsan neden burada olduğumu anlarsın, demiş (24. Anlatı- Efsane/ Örgülü Kız).

S140. Acımasızca Terk Etmeler ve Ortada Bırakmalar

- *Adam kızına iftira atan eşine hemen inanır. Bir gün kızını yanına çağırıp onunla bir gezintiye çıkacağını söyler. Baba kız beraber çok uzaklara doğru gezmeye ve birbirleriyle sohbet etmeye başlarlar. Sonra da yorulur ve biraz dinlenmek için de otururlar. Kız yorgunluktan biraz kestirmeye başlar, babası da kendi ceketiyle kızına gölge yapar ve kızını o çölde bırakıp evine döner* (3. Masal/ Üvey Kız).

S300.- S399. Terk Edilmiş ya da Öldürülmüş Çocuklar

- *Kız, babası tarafından bir çölün ortasında bırakılır* (3. Masal/ Üvey Kız).

- *Zerka Zera ve ağabeyleri çalı çırpı toplamaya gider. Zerka Zera bir yerde uyuyakalmış. Ağabeyleri de onu unutup eve gitmişler*(6. Masal/ Zerka Zera).
- *Kızın babası uyanmış, evde bir çocuk görmüş. Kendi torunu olduğunu anlamış. Başını hemen orada kesip öldürmüş. Hemen kaçmış* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Adam, evine zarar verdiği kurdun kendisini öldürmemesi için üç kızını da ona verir* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).
- *Kızı da aç olduğundan hep ağlıyormuş. Aradan biraz vakit geçtikten sonra kızının hastalandığını ve kötüleştiğini görünce kızını yiyip hayatını devam ettirmiş* (23. Anlatı- Efsane/ Hanım Kuyusu).

S310. Çocuk Terk Etmenin Sebepleri

- *Kızın üvey annesi, kızın karnına küçük bir yılan sokar. Yılan büyür ve kızın karnı şişer. Üvey anne kız hamile bırakılmış diye ona iftira atar. Bunun üzerine kızın babası kızı bir çölün ortasına bırakıverir* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Zerka Zera'yı ağabeyileri onu ormanda unutmuş* (6. Masal/ Zerka Zera).

S350. Terk Edilmiş Çocuğun Kaderi

- *Çölün ortasına bırakılan kızı ağanın oğlu görür ve onunla evlenir*(3. Masal/ Üvey Kız).
- *Ormanda kalan Zerka Zera'yı bir kurt bulur ve onu bir kuyuya atar, Zerka Zera'nın kurttan iki çocuğu olur. En sonunda Zerka Zera'nın babası onu kuyudan çıkarır ve evine götürür* (6. Masal/ Zerka Zera).

S400. –S499. Korkunç Zulümler

S400. Korkunç Zulümler

- *Pınar'ın annesi bir gün ansızın ölmüş. Babası başka bir kadınla evlenmiş. Annesinin dediği gibi, babasının evlendiği kadın kötü bir kadınmış. Pınar'ı hemen ahıra kapatmış. Ona doğru düzgün yemek de vermiyormuş* (10. Masal/ Pınar).
- *Kurt adam dediğini yapmayan iki kız kardeşi bir odaya kapatmış*(13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).

- *Kaynana ne zaman bu gelinden et istese, gelin et yerine ona kurbağa getirirmiş. Kaynana bu duruma çok üzülürmüş* (18. Masal/ Kısasa Kısas).

II.2.19. Cinsellik

T0.- T99. Aşk

T10. Aşık Olma

- *Ben bir kızla tanıştım, birbirimizi çok seviyoruz, onunla evlenmek istiyorum, demiş* (11. Masal/ Kader).
- *Kızla avcı birlikte bir vakit geçirdikten sonra birbirlerini sevmeye başlamışlar* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Eski zamanlarda köyün birinde bir genç varmış. Bu genç yakışıklı, cesur ve iyi kalpli biriymiş. Bu genç köyün en güzel kızına âşık olmuş* (21. Masal/ Sadaka).
- *Hayvanları otlatmak için kafileden bir kız, köyden de bir erkek gidermiş. Bir gün bu iki genç birbirlerini görür, her gün bir araya gelip sohbet ederlermiş. Günler sonra bu iki genç birbirlerine âşık olmuşlar* (25. Anlatı- Efsane/ Kırmızı Taş).

T100.- T199. Evlilik

T100. Evlilik

- *Adam öküzü eğiten gence kızını da verir. İki genç evlenir* (1. Masal/ Tarla Zamanı).
- *Kızı çölün ortasından kurtaran ağanın oğlu, kızla evlenir*(3. Masal/ Üvey Kız).
- *Üvey annesi tarafından eziyet edilen Pınar sonunda kralın oğluyla evlenir* (10. Masal/ Pınar).
- *Bir gün çiftin oğlu ailesine demiş ki:*
  -Ben bir kızla tanıştım, birbirimizi çok seviyoruz, onunla evlenmek istiyorum. Ailesi de buna karşı çıkmaz. Oğlanı evlendirmeye karar verirler (11. Masal/ Kader).

- *Kızla avcı birlikte bir vakit geçirdikten sonra birbirlerini sevmeye başlamışlar. Bir gün ikisi de evlenmiş* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Bir gün bir anne ve bir de oğlu varmış. Yıllar geçer ve kadının çocuğu büyür. Adı da Hasan, Hasan evlenme çağına gelmiş. Evlenmiş* (17. Masal/ Anne Kalbi).
- *Eski zamanlarda köyün birinde bir genç varmış. Bu genç yakışıklı, cesur ve iyi kalpli biriymiş. Bu genç köyün en güzel kızına aşık olmuş. Gel zaman, git zaman bunlar evlenmeye karar vermişler* (21. Masal/ Sadaka).

T400.- T499. Yasak Cinsel İlişkiler

T410. Ensest

- *Uzun zaman önce bir adam kızıyla birlikte yaşarmış. Adamın vefat eden eşinden kalma bir elbisesi varmış. Bu adam bir gün: "Bu elbiseyi kim giyerse ben onunla evleneceğim." demiş. Bir gün kızıyla vedalaşıp evden çıkmış. Kızı da babası evde yokken annesinin elbisesini görmüş ve giymiş. Annesinin elbisesini çok beğenmiş. Babası eve gelince koşarak ona göstermiş. Babası elbiseyi kızının üzerinde görünce çok şaşırmış. Kızına:*
  -Bu annenin elbisesi. Kim bunu giyerse onunla evleneceğim diye yemin etmiştim. Şimdi seninle evlenmek zorundayım (12. Masal/ Baba ve Kızı).

T500.- T599. Hamile Kalma ve Doğurma

T500. Hamile Kalma ve Doğurma

- *Adam hamile olan eşini bırakarak uzaklara çalışmaya gider ve adam işteyken karısı doğurur* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).
- *Zerka Zera kuyudayken onu oraya atan kurttan iki çocuğu olur* (6. Masal/ Zerka Zera).
- *Kızla avcı birlikte bir vakit geçirdikten sonra birbirlerini sevmeye başlamışlar. Bir gün ikisi de evlenmiş. Bir çocukları da olmuş* (12. Masal/ Baba ve Kızı).

- *Kadın günlerce, haftalarca aç aç o kuyuda kalmış. Günlerden bir gün kadın çocuğunu doğurmuş. Dünyalar tatlısı bir kızı olmuş* (23. Anlatı- Efsane/ Hanım Kuyusu).

T600.- T699. Çocukların Bakımı

T640. Evlilik Dışı Çocuklar

- *Zerka Zera kuyudayken onu oraya atan kurttan iki çocuğu olur* (6. Masal/ Zerka Zera).

II.2.20. Hayatın Tabiatı

U0.- U99. Hayatın Eşitsizliği

U0. Hayatın Eşitsizliği

- *İki arkadaş işe gider. Biri ailesini geçindirmek için çok çalışır ve parasını biriktirir. Diğeri ise tüm parasını yermiş. Bir süre sonra bu adam baya şişmanlamış. Bir gün şişman adam hiçbir sebep yokken ailesi için çalışan adamı öldürür* (4. Masal/ Allah Nema Hekim Nema).

U10. Adalet ve Adaletsizlik

- *Evli çiftin bir kadın sayesinde çocukları olur. Bunu bir şenlik vererek kutlarlar ama çocuk sahibi olmalarını sağlayan kadını çağırmazlar bunun üzerine kadın çocuğa beddua eder ve çocuk ölür. Çocuk anne ve babasının yaptığı hata yüzünden ölür* (2. Masal/ Büyü).
- *Bir zamanlar dul bir kadın ve bir adam evlenirler ve bunların da önceki evliliklerinden doğan birer kızları varmış. Bu iki kız birbirlerini çok severler ve birbirleriyle çok iyi anlaşırlar ama kadın üvey kızından nefret etmeye ve ona karşı kin gütmeye başlamış. Bu iki kız çobanlık yapardı. Bu kadın ise onlara su ve yiyecek götürürdü. Onlara su götürürken kadın üvey kızının suyunu sıcak, kendi kızının suyunu soğuk götürürdü* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Tavşan ve fil kırlarda birlikte yaşarmış. Bir gün tavşanın yedi yavrusu olmuş. Fil tavşana yavrularını buradan alıp gitmesini istemiş. Tavşan bunu kabul etmeyince fil tavşanın yedi yavrusunu da ezerek öldürmüş* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).

- *Pınar'ın annesi bir gün ansızın ölmüş. Babası başka bir kadınla evlenmiş. Annesinin dediği gibi, babasının evlendiği kadın kötü bir kadınmış. Pınar'ı hemen ahıra kapatmış. Ona doğru düzgün yemek de vermiyormuş* (10. Masal/ Pınar).
- *İmam evli çifte çocuklarını evlendirmemelerini söyler. Aksi takdirde oğulları ölür. Ama evli çift oğullarını evlendirir. Hiçbir suçu olmamasına rağmen oğlan düğün gecesi ölür* (11. Masal/ Kader).
- *Baba kızını kendisiyle evlenmesi için zorlar* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Küçük çocuk hiçbir suçu yokken dedesi tarafından öldürülür* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Adam kendi hayatını kurtarmak için üç kızını da kurda verir* (13. Masal/ Üç Canlı Kurt Adam).
- *Leyleğin üç yavrusunun olduğunu duyan kurt leylekten yavrularını ister, eğer vermezse ağaca çıkıp onu öldüreceğini söyler. Leylek, kurda yavrularını verir. Kurt da leyleğin yavrularını alıp kendi yavrularına yem olarak verir* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).
- *Tilki, ayı ve kurt birlikte avlanır. Topladıkları yiyecekleri birlikte yerler ama tilki her seferinde ayı ve kurttan yiyecek saklayıp yer* (16. Masal/ Tilkinin İhaneti).
- *Hasan, kendisini büyütüp evlendiren annesini eşinin isteği üzerine çöle götürüp öldürür* (17. Masal/ Anne Kalbi).
- *Zamanın kaynanasına normal et yerine kurbağa eti veren kadının bir oğlu olur ve onun evlendirir. Onun gelini de ona et pişirdiği zaman eti kurbağaya dönüşür* (18. Masal/ Kısasa Kısas).

II.2.21. İnanç

V200.- V299. Kutsal Şahsiyetler

V200. Kutsal Şahsiyetler

- *Eski zamanlarda bir köyde evli bir çift varmış. Bu çiftin hiç çocukları olmazmış. Bunun nedenini de kimse bilmezmiş. Adam bir gün bu durumu*

imama danışmaya karar vermiş. Karısına haber verip imamın yanına gitmiş (1. Masal/ Kader).

V230. Melekler

- *Allah, Hasan'ın annesini öldürdüğünü görünce Azrail'e demiş ki: "Git, Hasan'ı ortadan ikiye böl." Azrail Hasan'ın yanına gelmiş, tam kılıcı kaldırmıştı ki annesinin kalbi kılıcın altına girer, annesinin kalbi Hasan'ın öldürülmesine izin vermez. Allah Azrail'e der ki: ''O kalbin hatırı için Hasan'ı öldürme, bırak, gitsin."(* 17. Masal/ Anne Kalbi).

II.2.22. Kişilik Özellikleri

W0.- W99 Kişiliğin Olumlu Özellikleri

W10. İyiliksever

- *Yoldan geçen bir adam, tarlayı öküz yerine yaşlı bir kadının sürdüğünü görünce kadın ve oğluna öküzünü verir (1. Masal/ Tarla Zamanı)*
- *Çocuğu olmayan bir çift bir kadının yanına gider. Kadın çocuk sahibi olmaları için onlara bir ilaç yapar. Evli çift kadına bunun için ona istediğini vereceklerini söyler ama kadın bunu kabul etmez* (2. Masal/ Büyü).
- *Ağanın oğlu da kızın durumunu ve orada neden bulunduğunu anlar. Kız da utanarak ağa oğluna susadığını söyler. Ağanın oğlu da kızı bir dere kenarına götürür. Kız çok susadığı için bol bol su içmeye başlar. Kız su içerken kızın karnındaki yılan ve sudaki bir yılan birbirleriyle konuşurlar ve birbirlerini bulundukları yerlere davet ederler. Ağanın oğlu da hemen durumu çakmış yılanların çıkardığı seslerden. Kızın karnındaki yılan çok susamış. Yılan kızın ağzından suya atlamış ve susuzluğunu gidermiş. Tam kızın ağzına geri dönecekken ağanın oğlu kızı çeker ve tüfeğiyle yılanı öldürür. Kız kurtulur* (3. Masal/ Üvey Kız).
- *Tavşan da kargaya olan biteni anlatmış. Karga da tavşana yardımcı olmak istemiş, tavşana bunun için ne yapması gerektiğini sormuş* (7. Masal/ Tavşanın İntikamı).

- *Kapı çalar, kapıdaki adam kızın kötü babasıydı. Kocası ise bunu bilmezmiş. Kız kocasına onu tanımadıklarını, onu eve almamaları gerektiğini söylemiş. Ama kocası onu yine de eve almış* (12. Masal/ Baba ve Kızı).
- *Leylek yavrularını isteyen kurda hiç zorluk çıkarmadan yavrularını verir. Bunu gören kene, leyleğe bunu yapmaması gerektiğini söyler. Çünkü kurt istese de ağaca tırmanamaz* (15. Masal/ Leylek ile Kurt).

III. BÖLÜM

İŞLEVSEL HALKBİLİMİ KURAMI BAĞLAMINDA İDİL YÖRESİ MASAL VE EFSANELERİ

III.1. İşlevsel Halkbilimi Kuramı

"İşlevsel kuram, günümüz halkbilimi çalışmalarında en yaygın olarak kullanılan teorilerden birisidir. İşlev teorisi, antropoloji alanında yetişmiş olan antropologlar tarafından geliştirilmiştir. Bu kuramın kurucuları Bronislaw Kaspar Malinowski (1884-1942), A. Reginald Radcliffe-Brown (1881-1955), R. Thurnwald (1869-1954) ve Ruth Benedict (1887-1948)'tir" (Çobanoğlu, 2016: 267-268).

"İşlevsel kuramın en önemli temsilcilerinden biri Bronislaw Kaspar Malinowski'dir. W. Bascom'a göre, Malinowski'nin halkbilimine doğrudan katkılarının başında, kültürü değişik cephe ve kurumlarının birbiriyle ilişki ve tesir içinde olarak gören çalışması yer almaktadır. Malinowski'ye göre kültür "açıkçası âletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır " (Çobanoğlu, 2016: 269). "Malinowski'ye göre insanın ve ırkın organik ya da temel ihtiyaçlarının karşılanması her bir kültüre yüklenen koşullar dizisinin en azıdır. İnsanın beslenme, üreme ve sağlığı koruma ihtiyaçlarından doğan sorunlar çözülmelidir. Bunlar yeni, ikincil ya da yapay bir çevre yaratılarak çözülür. Kültürün kendisinden ne daha çok, ne de daha az olan bu çevrenin sürekli bir biçimde yeniden üretilmesi, sürdürülmesi ve yönetilmesi gerekir. Bu durum terimin en geniş anlamıyla topluluğun kültürel düzeyine, çevreye ve grubun verimliliğine dayanan yeni bir yaşam standardı yaratır. Ama kültürel bir yaşam standardı yeni ihtiyaçların ortaya çıktığı ve yeni buyrukların ya da belirleyicilerin insan davranışını zorladığı anlamına gelir. Açıkçası, kültürel gelenek bir kuşaktan sonrakine aktarılmalıdır. Bu nedenle de her kültürde eğitime yönelik yöntemler ve mekanizmalar bulunmalıdır. Her kültürel başarının özü iş birliği olduğuna göre düzen ve yasa sürdürülmelidir. Her toplulukta töre, ahlâk ve yasayı doğrulayan düzenlemeler olmalıdır. Kültürün maddi temeli yenilenmeli ve işler

durumda tutulmalıdır. Bundan dolayı da, en ilkel kültürlerde bile bazı ekonomik örgütlenme biçimleri kesinlikle gereklidir" (Çobanoğlu, 2016: 268-269).

"Böylece insan, Malinowski'ye göre her şeyden önce organizmasının ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Onun beslenme, ısınma, barınma, giyinme ya da soğuktan, rüzgârdan ve havadan korunmak için birtakım düzenlemeler yapıp etkinliklerde bulunması gerekir. Onun kendisini koruması ve dış düşmanlara fiziksel hayvansal ya da insandan gelen tehlikelere karşı örgütlenmesi zorunludur. İnsan varlıklarının bütün bu temel sorunlarına, bireylerin yarattığı zanaat ürünleriyle, işbirliği yapan gruplar halinde örgütlenmeleriyle ve ayrıca bilginin, bir değer ve ahlak duygusunun geliştirilmesiyle çözüm bulunur" (Çobanoğlu, 2016: 270).

"Kültürel kurumların hepsinin ve her birinin örgütlenmesi yapısal bir yasaya, bir dizi değer ve anlaşmalara dayanır. Gene bunların her biri içinde yaşayanların genellikle toplumun belli ihtiyaçlarını karşılar, böylece bir işlevi yerine getirir. Kültürü bu şekilde tanımlayan Malinowski temel gereksinmelere ve kültürel kurumların ve işlevlerinin belirlenmesi için geliştirdiği modele göre analizinin gerekliliğini ortaya koyar. Buna göre temel ihtiyaçlar ve bunlara verilen kültürel cevaplar şu şekilde sıralanabilir"(Çobanoğlu, 2016: 271-272).

"Temel İhtiyaçlar	**Kültürel Cevaplar**
Metabolizma	Besin Sağlanması
Üreme	Akrabalık
Bedensel Rahatlıklar	Barınma
Güvenlik	Koruma
Hareket	Etkinlikler
Büyüme	Yetiştirme
Sağlık	Hijyen

"İşlevsel kurama göre metnin kendi, tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmaz ya da metin icra edilmezse anlamsızdır. Bu nedenle de Malinowski 'Şüphesiz metin önemlidir fakat bağımsız metin ölüdür.' demektedir. Kısaca, işlevsel kurama göre icra edilen bir folklor unsurunun onu anlatan ve dinleyende oluşturduğunun veya oluşturduklarının niteliğinin ortaya konulmasını amaçlamıştır. Bir başka deyişle, folkloru ve onun insan hayatındaki rolünü tam anlamıyla anlayabilmek için folklorun mitler, efsaneler, ninniler, türküler ve atasözleri gibi bütün türler ve türküler örneğinde görülebileceği gibi de her türün içindeki aşk türküleri, iş türküleri, savaş türküleri alt türlerine ait ve formlarına ait ürünlerin veya icraların değişik toplumlardaki uygulamalarına dair çok daha fazla bilgi sahibi olmamız gerekmektedir. Bir folklor unsuru birden fazla işleve sahip olabilir. Dahası bir folklor unsurunun işlevi icra edildiği bağlama bağlı olarak da değişebilir" (Çobanoğlu, 2016: 281-282).

"Tüm bunlara ek olarak işlevsel kuramın bir diğer temsilcisi Bascom, yaşayan toplum kültürünün statik değil dinamik, yalıtılmış değil bütünleşmiş, periferideki değil merkezdeki parçalarından oluşan yaratıcı ürünleri için folklor terimi yerine "sözlü sanatlar" terimini düşünür. Bascom, Bronislaw Malinowski'nin Myth in Primitive Psychology'deki (İlkel Psikolojide Mit, 1926) bakış açısını genişleterek folklorun çeşitli işlevlerine dikkat çeker. Atasözleri yasal hükümlerin yerleşmesine, bilmeceler zekânın keskinleşmesine, mitler davranışların onaylanmasına, hicivli şarkılar gizli düşmanlıkların açığa çıkmasına yardım eder. Bu nedenle antropologlar metin kadar bağlamı da araştırırlar. Hikâye satır arasına yazılmış çevirilerle dikte ettirilmiş bir metin değil, ancak dinleyicilerin geleneğe ve tabuya destek gibi kültürel amaçları için verilen bir cevabın yaşayan tekrarıdır" (Dorson, 2011: 34-35).

III.2. Halkbiliminin İşlevsel Çözümleme Modelleri

Folklorun çok sayıdaki işlevi arasında William Bascom'un basite indirgeyerek en önemli gördüğü birkaç tanesi şunlardır:

1. *Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi:* Bu bağlamda bütün folklor icraları sadece bir eğlence olmaktan uzaktır. Eğlence veya eğlendirme her ne

kadar folklorun önemli hem de son derece önemli bir işleviyse de tek işlevi değildir.

2. *Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme:* Folklorun ikinci işlevi, içinde yer aldığı kültürdeki icraları yapanlara ve bu icraları seyredip dinleyenlere, söz konusu kültürdeki ritüellerin toplumsal kurumları ve değerleri doğrulayıp onaylamasıdır. Böylece, toplumsal kurum ve değerlerin güncelleşmesini ve güçlenip köklenmesini sağlar.
3. *Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi:* Folklorun üçüncü işlevi ise, özellikle yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve öğretimleri son derece önemli olarak kabul edilir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünülmektedir.
4. *Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması:* Folklorun yerine getirdiği bir başka işlev de, önemli olmasına rağmen çoğunlukla gözden kaçırılan kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulabilmeyi sağlamaktır (Bascom, 1954).

"Halkbilimi çalışmalarında "İşlevsel Kuram"'ın son derece başarıyla kullanıldığı çalışmalardan birisi de Macar halkbilimci Linda Dêgh'in "Masallar ve Toplum: Bir Macar Topluluğunda Hikâye Anlatımı" adlı eseridir. Linda Dêgh, 1948 ve 1960 yılları arasında Kaskad topluluğunda yaptığı on iki saha araştırması neticesinde tamamladığı çalışmasında ele aldığı toplulukta masal anlatmanın sosyal rolü ve kültürel değerlerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, masal anlatma geleneği bir sosyal kurum olarak ele alınmakta zayıf ve orta halli anlatıcıların yanı sıra önde gelen sanatçılardan derlenen birkaç anlatının ötesinde bütün repertuarları tespit edildikten sonra masal anlatma geleneğinin sosyo-kültürel bağlamındaki adeta biyolojisi tespit edilmektedir. Buna göre, toprakların dağılmasından sonra zengin arazi sahiplerinin topraklarında çalışan işçilerin, en fakir köylü sınıfına dönüşmesiyle, halk masalının eğlendirme işlevini kaybederek emelleri ve umutları

anlatma işlevini yüklenmeye dönüşmesi ortaya konulmuştur" (Çobanoğlu, 2016: 283).

Yukarıdaki örnekten hareketle işlevin sabit olmadığını kabul etmek mümkündür ve halk anlatılarının işlevlerinin zamanla yerini başka işlevlere bıraktığını görmekteyiz. İşlev teorisinin tüm bu özelliklerinden yola çıkarak çalışmanın konusunu teşkil eden İdil masal ve efsaneleri işlev teorisi bağlamında değerlendirilecek olduğunda şu sonuçlar/başlıklar karşımıza çıkmaktadır:

III.3. İşlev Teorisi Bağlamında İdil Masal ve Efsaneleri

İşlev teorisi bağlamında İdil masal ve efsaneleri ele alındığında Bascom'un dört işlevine ek olarak yeni işlevlerin tespit edildiğini belirtmek gerekir. Daha önce de üzerinde durulduğu üzere işlevler zamanla yer değiştirebildiği gibi anlatı türlerine değişen dünya koşullarına bağlı olarak yeni işlevler yüklendiği tespit edilmiştir. Söz konusu işlevleri anlatıcıya, dinleyiciye ve metnin kendisine bağlı olarak üç gruba ayırmak mümkündür.

III.3.1. Anlatıcıya Yönelik İşlevler

Anlatıcıya yönelik işlevler zaman, mekâna ve anlatıcının sosyal ve psikolojik durumuna göre değişebilir. Anlatıcı bir masalı ve efsaneyi icra ederken yalnızca dinleyicileri eğlendirmek amacı gütmeyebilir, aynı zamanda kendisi de eğlenmek hoşça vakit geçirmek arzusundadır. Anlatıcıya yönelik işlevlerden bir diğeri de "prestij" unsurudur. Bu durumda anlatıcı toplum içerisindeki konumunu masal performansının etkisi ile güçlendirmeyi hedeflemektedir. Prestij işlevine ek olarak yakın çevresine ve özellikle küçük yaştaki çocuklara masalların ve efsanelerin bilge anlatımı aracılığıyla mesaj vermeyi de hedeflemektedir. Tüm bunlar ve aşağıda yer alan diğer unsurlar anlatıcının icrayı gerçekleştirirken hedeflediği işlevler arasında sayılır.

III.3.1.1. Eğitme

Anlatıcı, hedef kitlesini (özellikle çocukları) masallar aracılığıyla eğitme yolunu tercih edebilir. 1, 5, 14, 19 no.lu kaynak kişiler masalları özellikle torunları ve çocuklarına eğitim verme, toplum kurallarını masallar aracılığıyla aktarmak için

masal anlattıklarını ifade ettiler. Anlatıcı grubu kimi masallardaki kötü kahramanların sonlarının hep kötü olmasının, iyilerin ise sabır ve inanç gösterdikleri takdirde mutlu sona ulaşmalarının çocukların eğitimi için önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

III.3.1.2. Tarihi Bilgileri Gelecek Kuşaklara Aktarmak

Halk anlatılarının bu işlevi daha çok İdil efsanelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni efsanelerin tarihle bağlantısının masal türüne göre daha güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Efsanelerin gerçek olduğunun düşünülmesi ve tarihi mekân ve olaylarla anlatının iç içe olması bunda en etkili rolü üstlenir. İdil sahasından derlenen efsanelerde de İdil'deki bazı mekân ve tarihi olaylarla ilgili bilgi verilmektedir. Bu işlev 22, 23, 24, 25, 26 no.lu kaynak kişilerin aktardığı efsanelerde 22 no.lu efsanede Yazman köyünün yakınındaki bir kuyu hakkında bilgi verilmiş. 23 no.lu efsanede köyün yakınında kime ait olduğu belli olmayan bir mezar ile ilgili bilgi verilmiş. 24 no.lu efsanede köyün yakınındaki kırmız taş hakkında bilgi verilmiş. 25 no.lu efsanede Yazman köyünün kuruluşu hakkında bilgi verilmiş. 26 no.lu efsanede ise Kayı köyü yakınındaki büyük bir kaya hakkında bilgi verilmiştir.

III.3.1.3. İlgi Çekme/Prestij/ Bilgisini Ortaya Koyma

Anlatıcıya yönelik işlevlerden bir diğeri de "ilgi çekmek", "prestij sahibi olmak" için anlatıcının icra edilmesidir. İdil sahasında gerçekleştirilen derlemeler sırasında 9 no.lu kaynak kişinin bu işlev açısından anlatıları icra etmek istediği açıkça söylemese de gözlem tekniği ile elde edilmiştir. Kırsal bölgelerde yaşlı kişiler vakitlerinin çoğunu cami, kahvehane gibi sosyalleşebileceği ortamlarda geçirirler. Bu vakitlerde ister tanıdık olsun ister olmasın tecrübelerini ve bildiklerini etraflarıyla paylaşmak istemede genç nesillerden daha hevesli oldukları gözlemlenir. 9 no.lu kaynak kişi de derlemeci sıfatıyla benimle birlikte 4 dinleyicinin anlattıklarını ilgiyle dinlediğini fark edince masal ve efsanelere dair bildiği her şeyi aktarmakta ısrarcı olmuştur.

"Bilgiyi ortaya koyma" işlevi de prestij işlevi ile birlikte düşünülebilir. 5 ve 7 no.lu kaynak kişiler de masal ve efsanelerle ilgili bildiklerini paylaşmakta bilge kimseler olarak ön plana çıkmak istedikleri gözlemlenmiştir.

III.3.1.4. Teselli Etme/ Umut Aşılama

Masalların ve efsanelerin "teselli etme" işlevi diğer işlevler kadar ön planda olmasa da aslında anlatı türlerinin önemli işlevlerinden bir tanesidir. Anlatıcı ağlayan ve bir konuda ısrarcı olan çocukları avutmak için masal ve efsane anlatma yolunu tercih edebilir. Teselli etme işlevinin bir diğer yanı da masalların ve efsanelerin taşıdığı "sabrın sonu selamettir" mesajıyla ilgili olarak anlatıcının dinleyicilere dolaylı yoldan teselli etmek ihtiyacından kaynaklanmaktadır. 3 no.lu kaynak kişinin beyanı şu şekildedir: "Özellikle yaz geceleri çocuklarımız dışarı çıkmak istemektedirler. Biz de bunu istemiyoruz. Çocukları evde tutmak için yaz geceleri onlara bazen masal anlatırız. Bu sayede çocuklarımızı evde tutarız. Çocuk masal dinlerken de asla yaramazlık yapmaz. Yazın dışarıda yattığımız için de çocuk gökyüzüne ve yıldızlara bakarak bizi dinler."

III.3.1.5. Uyutma

Özellikle ebeveyn konumundaki anlatıcılar çocukları uykuya hazırlamak için uyku saatlerinde masal ve efsane anlatmayı tercih etmektedirler. 10 no.lu kaynak kişinin beyanı şu şekildedir: " Biz küçükken büyüklerimiz biz uyumadan bize masal okurlardı. Şimdi bunu yapmıyoruz. Çocuk genelde televizyon başında uyuyakalmaktadır."

III.3.1.6. Hoşça Vakit Geçirme, Eğlendirme

İnsanoğlu doğası gereği topluma ayak uydurmayı, bir arada yaşamayı ön plana alan bir canlı türüdür. Bu bakımdan sosyalleşmenin bir çeşidi olarak da anlatıcı masal ve efsane icrasında bulunabilir. Söz konusu icra sırasında hem kendini hem de dinleyici kitlesini eğlendirmek amacını gerçekleştirir. 27 no.lu kaynak kişi Emin Adlığ'a masalı neden anlattığımızı sorduğumuzda: "Masalı anlattığımda hem dinleyenler hem de ben mutlu oluyorum." Demiştir.

III.3.2. Dinleyiciye Yönelik İşlevler

Sözlü kültür unsurları olan halk anlatıların icrası anlatıcı, dinleyici ve icra ortamından oluşur. Bu üç temel unsurun önemli bir parçası olan dinleyici grubu farklı yaş, meslek ve eğitim düzeylerinde olabilir. Dinleyici gruplarının anlatılardan bekledikleri işlevler farklılıklar içerebilir. Kimi dinleyiciler hoşça vakit geçirmek,

eğlenmek arzusundayken kimi dinleyiciler ise sosyalleşmek, kültürel bir etkinlik ihtiyacını karşılamak, geleneksel ve tarihi icraların gerçekleştiği ortamların bir parçası olmak niyeti taşımaktadırlar. Bu bağlamda İdil sahasında gerçekleştirilen derleme çalışmaları esnasında ortaya çıkan dinleyiciye yönelik işlevler tespit edildiğinde aşağıdaki işlevlerle karşılaşmaktayız. Bu bilgiler, çoğu zaman kaynak kişiye doğrudan yöneltilen sorular yoluyla elde edilmiş; bir kısmı da derleme çalışması esnasında gerçekleştirilen gözlemler neticesinde elde edilmiştir.

III.3.2.1. Hoş Vakit Geçirme, Eğlenme

Gerek aile içi gerekse de dost ve arkadaşların bulunduğu toplantılarda hatta uzun kış gecelerinde kahvehanelerde, mahfellerde, erkeklerin veya erkeklerle kadınların düzenledikleri toplantılarda masal anlatma geleneği varlığını devam ettirmektedir. Geçmişte iletişim araçlarının (tv, internet, vb) günümüzdeki kadar çeşitli olmaması sebebiyle daha sık rastlandığını (Balıkçı, 2015: 196) düşünmek mümkündür. Bugün ise eğlence anlayışının hızla değişmesi sebebiyle azalan "masal ve efsane anlatma geleneği" İdil sahasında etkinliğini yoğunluğu azalmasına rağmen devam ettirebilmeyi başarmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi halk edebiyatı anlatı türleri sözlü ürünler olduğundan dolayı her icracı/anlatıcı bir zamanlar dinleyici pozisyonundadır. Profesyonel icralar da ise bu durum usta-çırak ilişki yöntemine dönüşür. Bu düşünceden hareketle "dinleyiciye yönelik işlevler" kısmını iki başlık altında incelemek gerekmektedir. Öncelikle derleme sahamızda icralarını gerçekleştiren kaynak kişilere bu anlatıları daha önce dinledikleri kişilerden niçin dinledikleri sorusu yöneltildi. Bölümün ikinci kısmını oluşturan derlemeci olan şahsımın yanında bulunan diğer dinleyici kitlesine de aynı soru soruldu. Kaynak kişilerin verdiği cevaplar ve dinleyici grubun verdiği cevaplar incelenerek aşağıdaki başlıklara ulaşıldı.

İdil'de derlenen toplan 27 kaynak kişiden 5'ine "niçin bu anlatıları anlatıyorsunuz" sorusunun yanında "niçin bu anlatıları dinlediniz" ve " genellikle anlatılar niçin anlatılır? " soruları yöneltildiğinde, kaynak kişiler, masal veya efsaneleri hoşça vakit geçirmek ve eğlenmek, eğlendirmek amacıyla "dinlediklerini" ifade etmişlerdir. Sırasıyla konuyla ilgili verdikleri cevaplar aşağıdadır:

Kaynak kişi 4: T. E.

"*Bizim çocukluğumuz yaylalarda geçti. Televizyon ya da herhangi bir elektronik aletimiz yoktu. Güneş batar batmaz yatmak zorunda kalırdık. Bazen çok yorulduğumuz için hemen yatardık bazen de ya soğuktan ya da uyku tutmadığından uyumazdık. Annem, bazen de halam bizlere masal anlatırdı. Bu bizi çok mutlu ederdi.*"

Kaynak kişi 8: H. H.

"Biz küçükken İdil'de sürekli elektrikler kesilirdi. Hemen hemen her hafta trafolar patlardı. Biz kalabalık bir aileydik. Elektrikler kesildiğinde hepimiz sobanın olduğu odaya gelirdik. Büyük ablam çok masal bilirdi. Bize hep anlatırdı. Sobanın etrafında herkes ilgiyle ablamı dinlerdi. Ablam elektrik varken sürekli dantel örerdi. O zamanlar genç kızlar çeyizlerini hazırlarlardı. Şimdi böyle şeyler kalmadı artık. Ablam sadece elektrikler kesildiği zaman masal anlattığı için bazen elektriklerin kesilmesine sevinirdik. En sevdiğim masalı 'Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız' idi. Ablam bize çok masal anlatırdı. Hatırlayamıyorum şimdi."

Kaynak kişi 5: İ. Ş.

"Çünkü masalları dinlerken mutlu oluruz."

Kaynak kişi 12: G. A.

"Rahmetli ninem çok masal bilirdi. Biz ne zaman istersek bize anlatırdı. Masal dinlemek bizim çok hoşumuza giderdi."

Kaynak kişi 10: N. Ş.

"*Masal dinlerken vakit çok çabuk geçer, o an çok güzel geçer."*

Derleme çalışmaları sırasında derleme ortamında bulunan dinleyici kitlesine aynı sorular yöneltildiğinde;

9 no.lu metin icra edilirken derleme ortamında bulunan ve meslekleri öğretmenlik olan Tajdin Bağı ve Bahadır Şaman adlı dinleyiciler şunları İfade etti.

Tajdin Bağı: *Ben çocukken masalı anlatanı, masal kahramanının yerine koyardım. O yüzden ben bizden büyüklerin olağanüstü güçlere sahip olabileceğini*

düşünürdüm. Bugün her ne kadar büyüklerin olağanüstü güçlere sahip olmadığını bilsem de onları masal kahramanının yerine koymaya devam ediyorum. Bunun hayalini kurmak benim hoşuma gider.

Bahadır Şaman: *Masalın var olan gerçekleri dolaylı bir şekilde insanların kabul edebileceği bir şekle koyup insanların önüne koyması olayı çok hoşuma gider. Masalların bu sihirli yönünü seviyorum*

III.3.3. Metne Yönelik İşlevler

Masallar, insanları eğlendirmelerinin yanı sıra onlara toplumun değerlerini aşılamayı hedefler. Ailenin önemi, büyüklere saygılı olma, insanlara iyilik yapma, yardımlaşma gibi toplumsal değerler masalda verilir. Masal anlatıldığı yerin gelenek ve görenekleri hakkında bize bilgiler verir. Bazen normal şartlarda söylenemeyen ve şikâyet edilen durumlar masallar aracılığıyla anlatılır. Masal anlatırken atalardan, cinlerden, perilerden, farelerden, berber olan pirelerden bahsederken aslında insanın asla olamayacağı fakat hep ütopik olarak kafasında kurduğu ya da masal anlatımından sonra kuracağı bir evren yaratmak insanın içini açan, onu ferahlatan bir durumdur. Masalda bir devle güreş tutabilir, bir kralı zekânla dize getirebilirsin. Tüm bunlar insana muktedir olabileceği bir dünya hayali kurdurur. Zihin dünyamızda olağanüstülüklerle kurulan bu dünya bize bazı mesajlar vermek ister ve bu da anlatıların işlevlerini oluşturur. İdil sahasından derlenen masal ve efsane metinlerinin işlevleri göz önünde bulundurulduğunda "toplumsal kurumlara destek verme" ve "geleneği genç kuşaklara aktarma" işlevlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

III.3.3.1. Toplumsal Kurumlara ve Töreye Destek Verme

Bascom'un dört temel işlevi arasında yer alan "toplumsal kurumlara ve töreye destek verme" Bu bağlamda toplumsal hayatın en başta gelen kurumlarından biri olan evlilik kurumu masal ve efsanelerin çok fazla üzerinde durduğu konulardan bir tanesidir. Bunun yanında yardımlaşmanın, adaletin önemi, kıskançlığın açgözlülüğün ve ensestin doğurduğu yıkıcı sonuçlar İdili masalları ve efsanelere doğrudan yansımıştır.

III.3.3.2. Evlilik

3, 9, 10, 11, 12, 17, 20, 21 numaralı metinler evlilik motifini içeren anlatılar aktarmışlardır. Evlilikle ilgili motiflerin çokluğu bize evliliğin toplumdaki değeri ve önemini hatırlatmaktadır. 3 no.lu metinde birer çocuk sahibi olan dul bir adamla dul bir kadın evlenir. 9 no.lu metinde Yusuf iki evlilik yapar. 10 no.lu metinde adam eşi öldükten sonra yine evlenir. 11 no.lu metinde büyüyen çocuklarını evlendirmeleri her ne kadar yasaklansa da anne baba çocuklarını evlendirir. Evlilik motifi 12, 17, 20, 21 no.lu anlatılarda da karşımıza çıkmaktadır. Derlenen anlatılar evlilik kavramının toplum için önemli olduğunu göstermektedir.

III.3.3.3. Yardımlaşma

1 no.lu masalda (Tarla Zamanı) yolda geçen biri, tarlada bir adamın bir öküz ve yaşlı kadına tarlayı sürdürdüğünü görür ve onlara evdeki bir öküzünü verir.

2 no.lu masalda (Büyü) çocuk sahibi olmak isteyen evli çift büyücü kadına ne isterse vereceklerini söyler. Büyücü kadın : *"Benim kimsenin malında gözüm yok, sadece sizin çok üzgün olduğunuzu görünce yardım etmek istedim."* der.

3 no.lu masalda (Üvey Kız) da yardımlaşma işlevi karşımıza çıkmaktadır. Üvey annesi tarafında karnına yılan koyulan ve üvey annesinin isteği üzerine öz babası tarafından çölün ortasında bırakılan kıza bölgedeki bir ağanın oğlu yardım etmektedir. Olay şöyle gerçekleşir: *"Ağanın oğlu köpeklerini alıp ava çıkar. Ağanın oğlu bakar ki köpeklerin hepsi bir tarafa toplanıyor. O da tüfeğini hazırlayıp o yöne doğru gitmiş. Bakmış ki bir kız ve kızın karnı şişmiş. Ağanın oğlu da kızın durumunu ve orada neden bulunduğunu anlar. Kız da utanarak ağa oğluna susadığını söyler. Ağanın oğlu da kızı bir dere kenarına götürür. Kız çok susadığı için bol bol su içmeye başlar. Kız su içerken kızın karnındaki yılan ve sudaki bir yılan birbirleriyle konuşurlar ve birbirlerini bulundukları yerlere davet ederler. Ağanın oğlu da hemen durumu çakmış yılanların çıkardığı seslerden. Kızın karnındaki yılan çok susamış. Yılan kızın ağzından suya atlamış ve susuzluğunu gidermiş. Tam kızın ağzına geri dönecekken ağanın oğlu kızı çeker ve tüfeğiyle yılanı öldürür."*

6 no.lu (Zerka Zera) masalda kuyunun dibindeki Zerka Zera'ya yoldan geçen çoban yardım eder.

7 no.lu masalda (Tavşanın İntikamı) filden intikamını almak isteyen tavşana karga yardım eder.

12 no.lu masalda (Baba ve Kızı) babasından kaçan kıza daha önceden tanıştığı bir adam yardım eder.

15 no.lu masalda (Leylek ile Kurt) kene leyleğe yardım eder. Böylece leylek de yavrularını kurttan kurtarır.

21 no.lu masalda (Sadaka) yeni evlenen gelin kapısına gelen yaşlı dilenci kadına yardım eder.

III.3.3.4. Adalet

4 numaralı masalda *(Allah Nema Hekim Nema) iki arkadaş birlikte işe gider. Arkadaşlardan biri diğer arkadaşını suçsuz yere öldürür. Ölen adamın eşi hamiledir. Adam ölmeden önce arkadaşına doğacak çocuklarına "Allah Nema, Hekim Nema" isimlerinin konulmasını vasiyet eder. Adam arkadaşını öldürdükten sonra köye döner ve öldürdüğü adamın vasiyetini onun eşine iletir. Çocuklar doğar ve Allah Nema, Hekim Nema isimleri onlara verilir. Bir gün kadın çocuklarına seslenir. Bunu duyan adam, köy ağasının yanına gider ve onun isminin bir çocuğu verildiğini söyler. Köy ağasının adı da Hekim Nema'dır. Bunu duyan köyün ağası bu işte bir gariplik olduğunu anlar. Hemen kadını yanına getirtir. Kadın ağaya olan biten anlatır. Köy ağası katil arkadaşı da yanına getirtir. Katil arkadaş suçunu itiraf eder. Köy ağası da onu astırır.* Bu masalda adaletin er geç tecelli ettiği, kötülüğün kimsenin yanına kalmadığı vurgulanmıştır.

7 no.lu masalda (Tavşanın İntikamı) tavşan yavrularını ezerek öldüren fili öldürür.

18 no.lu masalda kaynanasına sürekli normal et yerine kurbağa eti veren gelin, bir gün kaynana olur. Onun gelini ona et pişirdiğinde et, kurbağaya dönüşür. Yapılan kötülük böylece karşılığını bulur.

Buraya kadar sahadan elde edilen masallarda toplum hayatını düzenleyici kurumların varlığının devamı ve kaliteli işleyişine yönelik işlevlerin söz konusu olduğu tespit edildi. Bundan sonraki başlıklardaki işlevlerin ise toplumsal kurumları

zedeleyici olgu ve davranışların yıkıcı etkileri ve bunlardan kaçışın mümkün olduğu gerçeğini içerdiği görülmektedir.

III.3.3.5. Kıskançlık

3 no.lu masalda (Üvey Kız) eşi ve bir kızıyla birlikte yaşayan adamın eşi bir gün ölür. Adam başka bir kadınla evlenir. Adamın evlendiği kadının da bir kızı vardır. Kadın üvey kızını hiç sevmez.

10 no.lu masalda da (Pınar) yukarıdaki olayın benzeri karşımıza çıkmaktadır. Pınar'ın babası öldükten sonra babası başka bir kadınla evlenir. Üvey anne Pınar'ı sevmez ve ona yemek vermeyip onu bir ahıra kapatır. Pınar hiçbir suçu olmamasına rağmen sadece üvey annesi tarafından kıskanıldığı için açlığa mahkum edilmek istenir.

III.3.3.6. Ensest

12 no.lu masalda (Baba ve Kızı) baba vefat eden eşinin elbisesini saklar. Bunu giyecek olan biriyle her ne olursa olsun evleneceğini söyler. Bir gün eve geldiğinde öz kızının o elbiseyi giydiğini görür. Bunun üzerine kızına onunla evleneceğini söyler. Kızı bunu istemez ve evden kaçar. Ensest ilişkiyi genellikle güçlü taraf zayıf tarafa dayatır. Bu da zayıf tarafta bulanım yaratır. Kimi kurbanlar bu bulanımla ömür boyu yaşarken kimileri de bundan kaçar. Bu masalda kız evden kaçmış ve bu durumdan kurtuluşun mümkün olduğu umudunu dinleyiciye hatırlatmaktadır.

III.3.3.7. Açgözlülük

13 no.lu masalda (Üç Canlı Kurt Adam) oduncu bir adam, kurt adamın yaşadığı ağaç kovuğunu keser. Kurt adam, oduncuya onu öldüreceğini söyler. Oduncu da eğer kendisini öldürmezse ona üç kızından birini vereceğini söyler. Kurt adam bunu kabul eder. Oduncu ona en büyük kızını verir. Kurt adam kızı alır ama daha sonra gelip oduncudan diğer iki kızı da alır. Oduncunun son kızı diğer ikisi gibi değildir. Kurdun ablalarına yaptıklarını öğrenir ve en sonunda kurdu öldürür.

16 no.lu masalda (Tilkinin İhaneti) tilki, kurt ve ayı birlikte avlanırlar. Av sonunda topladıkları avları birlikte yerler. Ama tilki her avın sonunda topladıkları

avın birazını saklar. Hiç kimseye görünmeden gidip o avı tek başına yer. Tilkinin bu aç gözlülüğü arkadaşları kurt ile ayının ölümüne sebep olur.

III.3.3.8. Geleneği/Tarihi Genç Kuşaklara Aktarma

Masallar toplumun geleneklerini ve değerlerini yansıtır. Evlilik, arkadaşlık, aile gibi değerler masallarda karşımıza çıkmaktadır. Efsanelerde ise daha çok tarihi bilgiler yer almaktadır. Eski çeşmeler, büyük taşlar, kuyular ile ilgili bilgilere efsanelerde rastlamaktayız. Bu yüzden efsaneler masallara göre daha gerçekçidir.

Hem anlatıcıya yönelik hem de dinleyicilere yönelik ön plana çıkan "eğlenme, eğlendirme, hoşça vakit geçirme" işlevinin metne yönelik işlevlerde görülmemesinin sebebi masal ve efsane metinlerinin tek başlarına eğlendirme işlevlerinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Anlatıcı, dinleyici ve anlatı ortamı eğlence işlevini sonradan metinlere eklemişlerdir. Masallar ve efsanelerin öncelikli amacı toplumsal olana destek verme, ahlak kurallarını pekiştirme, genç kuşakları kökleriyle buluşturmadır. 21 no.lu "Sadaka" adlı metinde sadaka vermenin önemine dikkat çekilmiştir. Sadaka veren gemi yılan tarafından sokulmaktan korunmuştur.

IV. BÖLÜM

PERFORMANS TEORİ BAĞLAMINDA İDİL YÖRESİ MASAL VE EFSANELERİ

Bu çalışmada 22'si masal, 5'i efsane olmak üzere 27 halk anlatısı derlenmiştir. Bunların tamamı anlatıcının yaşı eğitim durumu, jest ve mimikleri, dinleyici sayısı, eğitimi ve yaşları açısından değerlendirilmiştir. Anlatıların dört tanesi aynı anlatıcıdan farklı zaman ve mekânlarda yeniden dinlenmiştir. İki metin farklı anlatıcılardan dinlenmiştir. Performans teori temelli bu çalışmanın neticesinde değişen anlatı ortamı, anlatıcı ve dinleyicinin etkisiyle anlatı metninin değişen ve değişmeyen unsurları üzerinde durulmuştur.

"19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarındaki ilk teorik söylemlerden yüzyılın sonuna gelene kadar, her şeyden önce halk biliminin tanımında ciddi sorunlar yaşanmış ve yüzyılın sonlarına doğru "halk" , "halk bilimi" ve "halk bilgisi (folklor)" terimlerinin yeni tanımlarına ulaşılmıştır. Böylece, halk biliminin çalışma ve araştırma alanı sınırlı ve marjinal olmaktan çıkarılıp köy ve kent ayırımı yapmayan daha geniş ve dinamik bir çalışma alanı kazanmıştır. İşte bu yeni dinamik alanda yapılacak çalışmaların başlangıcını da "performans (icra) yöntemi" oluşturmaktadır. Özellikle "Sözlü Kompozisyon Yöntemi"yle dikkat çekilen anlatıcı ve dinleyicinin bir metnin oluşmasındaki etkisi, performans yönteminin ilk temel tanımını oluşturmuştur. Ancak bu yöntemin oluşmasındaki asıl etki Moskova ve Prag dilbilim okullarından gelen Roman Jakobson ve E. Saussure'ün dilbilim alanında ortaya attıkları edebi yaratmaların anlamlandırılmasıyla ilgili teorik söylemde aranmalıdır. Dilin farklı bağlamlarda kullanılması ve aynı cümlenin bir edebi eserde anlam kazanmasının veya doğru algılanmasının temelde kullanıldığı bağlama dayalıdır düşüncesi, halk bilimciler tarafından sürekli benimsenmiştir" (Ekici, 2015: 129).

"Performans Teori'nin oluşturulması sürecinde yer alan öncül çalışmalardan bir başkası da, Milmann Parry ve Albert Lord'un ileri sürdükleri "Sözlü Kompozisyon Teorisi"dir. Daha önce de işaret edildiği ve temel paradigmaları

bakımından incelendiği gibi A. Lord'un "The Singer Of Tales" adlı çalışması sözlü destanların doğası, yapısı ve icra özelliklerinin birçoğunu ortaya koyması bakımından Performans Teori'nin oluşum sürecinde son derece önemli rol oynamıştır" (Çobanoğlu, 2016: 320-321).

"E. Sapir'in 1910'larda başlayan yaş ve cinsiyet gruplarına ve benzeri diğer özelliklere bağlı olarak değişen konuşma ve anlatma gibi dilin sosyal kullanımlarına ve icrasına dikkat çekmesi ve İşlevsel Kuram'ın kurucularından Malinowski'nin 1926 yılında "şüphesiz metin çok önemlidir fakat bağımsız metin ölüdür." şeklinde ifade ettiği "bağlam" (context) fikri, Performans Teori'nin en önemli kavramsal başlangıç noktaları arasındadır" (Çobanoğlu, 2016: 318).

"Bu yeni kuramsal yapının temel kavramı olan "performans" ikili bir anlama sahiptir veya bir başka ifadeyle iki temel unsuru içermektedir. Bunlardan birincisi "folklorun gerçekleştirilişi veya icrası" anlamıyla artistik veya sanatsal bir eylemdir (artistic action). İkincisi ise performansın icracısı, sanatın formu, dinleyici veya izleyiciyle birlikte icranın gerçekleştiği çevre bütünü olarak artistik veya sanatsal olaydır (artistic event). Bu ikili yapı performans bakış açısının geliştirilmesinin temel elementleridir. Bu şekilde kullanımları üzerine inşa edilen kuramsal yapı folklorun bir "materyaller" veya "şeyler" toplamı olması anlayışından, "bir iletişim biçimi olarak folklor" şeklinde anlaşılmasını sağlamıştır. Bu yeni anlayışa göre folklor, anlatan ve dinleyen arasında geleneksel bir anlatı yoluyla kurulan iletişim biçimi olarak ele alınmakta ve sosyal bir olay olarak folklorun canlı icraları incelenmektedir" (Çobanoğlu, 2016: 326-327).

"Performans Teori'yi oluşturan halkbilimciler, 1920'lerden sonra gelişmeye başlayan "Prag DilbilimOkulu"nun çalışmalarının da etkileri altında kalmışlardır. Bu bağlamda, Prag Dilbilim Okulu'nu oluştun elliyi aşkın bilim adamından özellikle Saussure'un eşzamanlı (sinokranik) dil çalışmaları ve soyut bir sistem olarak "dil" (langua) ve "onun bireysel uygulaması" anlamındaki "Parol" kategorizasyonuna dayalı sistematiği, Naom Chomsky başta olmak üzere pek çok dilbilimciyi etkilemiştir. Bunlar arasında yer alan ve esasen, önceleri Rus halkbilimi üzerine çalışmaları ile şöhret yapmış bir halkbilimci olan Roman Jacobson, Karl Bührer ve Jan Mukarovski'nin "sosyal dilbilimi" üzerine yaptıkları çalışmalar Performans

Teori'nin kurucularını kavramsal ve kurumsal formülasyonlarında doğrudan etkili olmuştur" (Çobanoğlu, 2016: 319).

"Karl Bührer, 1934 yılında yaptığı bir çalışmasında konuşmanın, "gönderme" (reference), "dışavurum" (expression) ve "başvurma" (appeal) şeklindeki üç işlevini tespit eder ve daha sonra Jan Mukarovski bunlara dördüncü işlev olarak "estetik" (aestetic) yani dilin şiirsel kullanımını ekler ve ilk üçünün bunun, yani "sözel sanat" (verbal art) üzerine temellendiğini ileri sürer. Dahası, ona göre bu sanat kendi içinden faktörlere bağlı olması nedeniyle bir "söyleyip ifade eden" ve bir de "söylenilen" veya "dinleyenin" yani sosyal bağlamında bir icranın içinde çalışılmasını gerekli görmüştür" (Çobanoğlu, 2016: 319).

"Performans olayının yapısı, icranın çevresi, töresi, eylem akışı gibi pek çok faktörün sonucunda oluşur. Bu performans olayının yapısının temeli aynı zamanda icracılar ve dinleyiciler olarak katılımcılardır. Bu roller yapının şekillenişini sağlar. Bir icranın kalitesi de, belirli bir durumda yer alan iletişimsel kaynaklar ile bunların kullanımına dayalı bireysel yeterlilik ve katılanların amaçları arasında yer alır. Bu ifadede yer alan, iletişimsel kaynaklar bir topluluğun üyelerince bütün cepheleriyle kullanılabilir ve icra meydana getirmeye uygun durumdaki iletişim sistemidir. Bunların esaslarını icrasal çerçeve anahtarları, anlatı türleri, hareketler roller, olaylar ve icra töreleri ki bunlar topluluğun gelenekselleşmiş icra sistemini oluşturmaktadır, bunlara bir de katılımcıların amaçlarını katmak gerekir ki tamamen kültüre özel olup kültürden kültüre değişiklikler gözlenebilir" (Çobanoğlu, 2016: 132).

Anlatı esnasında "Masalcının ruh hali mühimdir. O, anlatırken daima zayıflardan, hakkı yenenlerden olur. O, bu halini, masalın yapısında bulunmayan bazı sözlerle ortaya koyar. Aslında masalın kalıplaşmış bir yapısı yoktur. O, şiir gibi değildir; ancak motifleri sabittir. Her anlatıcı aynı hadiseyi değişik kelimelerle anlatabilir, işte anlatıcılar bu anlatma sırasında masala bir şeyler de katarlar. Hatta kendilerini masalla bütünleştirirler" (Sakaoğlu, 2016: 157).

"Alan Dundes, bu konuda neredeyse mevcut bütün halk bilimi kuram ve yöntemlerini çalışmalarında uygulaması, yine hemen hemen hepsini eleştirmesi ve yeni yorumlayışlar geliştirmesi bakımından da dünya çapında haklı bir üne

kavuşmuştur. A. Dundes'in (1964a) yılında yayınladığı "Sözeldoku, Metin ve Bağlam", adlı çalışması ve bu çalışmasında ileri sürdüğü üç seviyeli bir modele göre araştırma formülasyonu, diğerleriyle birlikte onun "Genç Türkler Hareketi"ni veya "Performans Teori"yi haber veren daha doğru bir söyleyişle de bir bakıma ortaya çıkış veya tecelli zeminini hazırlayan bir çalışma olmak bakımından son derece önemlidir. Alan Dundes, "Sözeldoku, Metin ve Bağlam" adını taşıyan çalışmasında, halkbilimi ve türlerini tanımlayacak o ana kadar yeterli ölçüt ortaya konulmamış oluşu ve ileri sürülen ölçülerin de tutarsızlıklarını irdeledikten sonra bu ölçütlerin harici değil dâhili olmalarının gerekliliğini ele alır. Halkbilimi tür ve şekillerini tanımlamada ve dolayısıyla halkbiliminin tanımlanışında kullanılmak üzere üç seviyeli bir tahlil önerir. Buna göre tahlil, sözeldoku (texture), metin (text) ve bağlam (context) seviyelerinde olmalıdır. Alan Dundes "Sözeldoku, Metin ve Bağlam" kavramlarını şöyle tanımlar" (Çobanoğlu, 2016: 333-334):

"Texture (Sözeldoku): Bir folklor ürününün anlatımı sırasında icracının aksanı ve dili, vurgu yapılan yerler, ses tonu, kullanılan tekrarlar başta olmak üzere kalıp ifadeler, deyim ve atasözleri, kafiye gibi unsurlar tamamen anlatıcının sözel sanatlarını ifade etmektedir. Bütün bunlar sözlü anlatım (icra) sırasında icracının folklora kattığı şeyler olup onun performansı ile ilgili bir durumdur" (Dorson, 2011: 58-75).

"Metin: folklor ürününün kendisi olup herhangi türkü, masal, atasözü, bilmece vb'nin söylenmesi veya bu yolla elde edilmesidir. Dundes'e göre folklor ürünlerinin yapısal incelemeye tabi tutulan kısmı, metnidir. Buna rağmen bir ürünün başka bir dile çevrilebilmesi sözel dokusundan dolayı her zaman sağlıklı olmayabilir" (Dorson, 2011: 58-75).

"Bağlam: Dundes için "bağlam"ı meydana getiren iki unsur söz konusudur: Dinleyici ve icracı. Dolayısıyla bağlam, bir folklor ürününün doğal ortamı içinde derlenmesi anlamına gelir. Bu manada elde edilen metnin bağlamı sözel doku ile metni de etkileyecektir. "Dinleyicilerin icracıya etkisi" olarak da tanımlanabilecek bu duruma göre icracının dinleyici grubunun cinsiyetini, yaşını, kültürel ve eğitim durumunu, sosyal statüsünü göz önüne alarak metnin belli yerlerinde değişiklikler, ekleme çıkarmalar yapabilecektir. Aynı şekilde dinleyici de ürünün anlatılması

sırasında olumluya da değil tepki verebilecek; bunu çeşitli şekillerde gösterebilecektir" (Dorson, 2011: 58-75).

"Bunlardan sadece biri folklor ürününü tanımlamaya yetmez; özellikle bağlam, son derece önemlidir. Ürünün işlevinin de ortaya çıktığı bağlam, metnin hayatiyeti demektir; bir başka ifadeyle bağlamsız metin, ölüdür"(Çobanoğlu, 2016: 337-338).

"1960'larda Roger Abrahams, Dan Ben-Amos, Alan Dundes, Robert Georges, Kenneth Goldstein gibi folklorcular, folklor kavramının metne değil, geleneğin icra edildiği ya da nakledildiği zamanın etkinliğine dikkat çekmişlerdir. Bu nedenle bütün performans ya da iletişimsel hareketler kayıt edilmelidir. Derlemeci artık basit bir şekilde metni not alamaz ya da teybe kaydedemez; çünkü metin artık her biricik etkinliğin sadece bir parçasıdır" (Dorson, 2011: 77-80).

"Sosyal bağlam, kültürel davranış, retoriğe ait durum ve şahsi kabiliyet değişkendir ve bunlar sözlü, müziğe veya plastik sanatlara ait bir ürünün nihai şeklinde, metninde ve yapısında açık farklılıklar meydana getirirler. Çocuklar veya yetişkinler, erkekler veya kadınlar, normal düzenli bir toplum veya kazara bir araya gelmiş grup olsun, dinleyicinin kendisi folklor türünün şeklini ve sunuluş tarzını etkiler. Dahası, nesir anlatmaların farklı türler içinde sınıflandırılması, masallara karşı kültürel tavır ve sözlü geleneğin mahalli sınıflandırılmasına geniş şekilde bağlıdır. Böylece bir kültürden başka bir kültüre geçişte, masallar anlatma kategorilerini de aşabilirler ve aynı anlatı bir grup tarafından mit olarak kabul edilirken bir diğeri tarafından masal olarak kabul edilebilir. Böyle bir durumda masal kendi aslında bulunan bağımsız özelliklere değil de, bir kültürün onu kabul ettiği esasa bağlı olduğu için masalın gerçek bir tür sınıflaması mantıksız olur. Nihai bir analiz için icra durumu, mevcut metin için hayati öneme sahip bir bağlamdır. Profesyonel bir sanatçının hususi bir becerisi, bu sanatçının icra sırasındaki hevesi ve dinleyicinin ona tepkisinin hepsi, o sanatçının masal veya türküsünün metnini etkileyebilir" (Çobanoğlu, 2016: 352).

"Performans teorinin ilk değerlendirilmesi gereken unsuru anlatıcıdır. "Sözlü gelenek, bugün kaynak kişi olarak adlandırılan ve derleme metodunda en önemli

unsur olarak görülen, "insana dayanan" bir özellik gösterir. Bir anlamda insan hikâye, destan, gelenek, görenek, deyim, atasözü başta olmak üzere hem anlatı türlerini hem de ona bağlı veya değil bütün ritüelleri geçmişten günümüze ve geleceğe taşıyan, yaşamasını sağlamak için kültürel zemine oturtan ve uyduran kişidir. Elbette bu süreçte insanın söz konusu uyumu sağlayabilmek için sadece bildiklerini nakletmekle yetinmeyeceği, bunu çeşitli unsurlarla süsleyip zenginleştireceği ortadadır. Bu bağlamda insan sadece taşıyıcı ve yaşatıcı değil, yaratıcı olarak da karşımıza çıkar. Bu husus dünyadaki halk bilimi çalışmalarında da fark edilmekte gecikmemiştir. O nedenle sözünü ettiğimiz yani kaynak kişinin anlatıya veya uygulamaya eklediği gerek tutum ve davranış, gerek jest ve mimik gerekse anlatım sırasında başvurduğu çeşitli yolların önemine değinen çalışmaları gözden geçirmenin yerinde olacağını (Balıkçı, 2015) düşünmek mümkündür.

İdil sahasından elde edilen 27 adet masal ve efsane metni de öncelikle anlatıcının, dinleyicinin ve anlatı ortamının tahlil edilmesiyle performans teori kapsamında değerlendirilecektir. İnceleme esnasında kaynak kişinin dinleyicinin, zamanın ve mekânın performans üzerindeki etkileri aşağıdaki başlıklar halinde ele alınacaktır.

IV.1. Metinlerin İlk İcraları Bağlamında Performans Teori

IV.1.1. Kaynak Kişi Bilgileri

Belirtmemiz gerekir ki bir ürünün icra ortamında değerlendirilmesinde en önemli unsur kaynak kişidir. Kaynak kişinin kişiliği, karakteri ve eğitim durumu masalın gidişatını etkileyebilmektedir. Bu bağlamda kaynak kişiyle ilgili bilgileri iki alt başlık altında değerlendireceğiz: Kendi bilgileri ve anlatım stili bilgileri.

IV.1.1.1. Kendi Bilgileri

IV.1.1.1.1. Cinsiyet Bağlamında

Üzerinde çalıştığımız 27 metnin 17 tanesi kadınlardan 10 tanesi ise erkeklerden derlenmiştir. Kadın kaynak kişilerimiz neredeyse erkek kaynak kişilerimizin iki katıdır. Bunun bazı sebepleri vardır. Derlemeler genelde gündüz vaktinde yapılmıştır. Bu vakitte de erkekler genelde çalışırlar. Bundan dolayı sahamızda kadın

kaynak kişilere daha kolay ulaşılmıştır. Saha çalışmamız sırasında kadın kaynak kişilere daha kolay ulaşmamızın bir diğer nedeni de İdil'de kadınların çalışma hayatına yeni yeni giriyor olması ve çalışan kadın nüfusunun erkeklere oranla çok düşük olmasıdır. (https://biruni.tuik.gov.tr)Ev işlerinden arda kalan zamanlarda kadınlar birbirlerine masal, efsane gibi halk anlatıları naklederek vakit geçirme yolunu seçmektedirler. Kimi zaman ise anlatı nakletmeyi çocukları oyalamak ve eğlendirmek için gerçekleştirdikleri kaynak kişilere sorulan sorulara yanıt olarak elde edilen bilgilerdendir.

IV.1.1.1.2. Yaş Bağlamında

Kaynak kişilerin yaşlarına baktığımızda genelde orta yaşlı kesimin daha fazla olduğunu görüyoruz. 1970-1980 yılları arasında doğan kaynak kişilerin ağırlıkta olduğunu tespit ettik. Bu yaş aralığında doğan 9 tane kaynak kişimiz vardır. En yaşlı kaynak kişimiz 17 no.lu 93 yaşındaki F. E.'dir. En genç kaynak kişimiz ise 13 no.lu 25 yaşındaki E. K'dir. Kaynak kişilerin yaş aralıkları kaynak kişi numaralarına göre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Kaynak Kişilerin Doğum Yılı Aralıkları	Kaynak Kişilerin Derlemede Kayıtlı Numaraları
1920-1930	17
1940-1950	9
1950-1960	16, 22
1960-1970	5, 8, 14, 24
1970-1980	3, 4, 6, 11, 15, 18, 19, 20, 25
1980-1990	1, 2, 7, 10, 12, 21, 23,27
1990-2000	13, 26

IV.1.1.1.3. Doğum Yeri Bağlamında

Kaynak kişilerimizin hemen hemen hepsi İdil ve çevre köylerinde doğmuşturlar. 8 ve 12 no.lu kaynak kişilerimiz İdil'e 25 km uzaklıkta olan Cizre'de doğmuştur. 23 ve 24 no.lu kaynak kişiler ise İdil'e bağlı köylerde doğmuştur. 19 no.lu kaynak kişi ise Mardin/Midyat'ta doğmuş ama 15 senedir İdil'de ikamet etmektedir.

IV.1.1.1.4. Mesleği Bağlamında

Kaynak kişilerimizin mesleklerine baktığımızda, çoğunluğunu ev hanımlarının oluşturduğunu görüyoruz. 15 kişi ev hanımıdır. Kaynak kişilerin meslekleri kaynak kişi numaralarına göre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Meslekler	Kaynak Kişi Numaraları
Ev Hanımı	1,2, 3,4, 6, 8, 10, 11, 12, 15,16, 17, 18, 21,23
İnşaat İşçisi	9, 22
Çoban	5
Hizmetli	7
Öğretmen	13, 26
Müteahhit	14
Tesisatçı	27
Aşçı	19
Esnaf	20
Şoför	25

IV.1.1.1.5. İkamet Yeri Bağlamında

Kaynak kişilerin 24'üİdil ilçe merkezinde ikamet etmektedir. 23 no.lu kaynak kişi Oymak köyünde, 24 no.lu kaynak kişi ise Yazman köyünde ikamet etmektedir.

IV.1.1.1.6. Öğrenim Durumları Bağlamında

Kaynak kişilerin çoğunluğunu okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu kişiler oluşturmaktadır. 12 kişi okuma yazma bilmemekte, 10 kişi ilkokul mezunu, 2 kişi ortaokul mezunu, 1 kişi lise mezunu ve 2 kişi de lisans mezunudur. Kaynak kişilerin eğitim durumları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Öğrenim Durumu	Kaynak Kişi Numaraları
Okuma-Yazma Bilmeyen	1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 16, 17, 23
İlkokul Mezunu	2,7, 10, 12, 14, 19, 20, 22, 24, 25
Lise Mezunu	27
Ortaokul Mezunu	18, 21
Lisans Mezunu	13, 26,

IV.1.1.1.7. Kimden Öğrendiği Bağlamında

Kaynak kişilere baktığımızda çoğunun anlatıları anneannelerinden ve annelerinden öğrendiğini görüyoruz. 12 kişi annesinden, 5 kişi anneannesinden, 2 kişi babasından, 2 kişi dedesinden diğerleri ise babaannesinden, misafirden, iş arkadaşından, abisinden, köylüsünden ve komşusundan öğrenmiştir.

Kimden öğrendiği	Kaynak Kişi Numaraları
Anneannesinden	1, 10, 12, 15, 24
Babaannesinden	23

Annesinden	2, 3, 4, 6, 8, 9, 13, 16, 17, 18, 21,27
Babasından	5, 14
Dedesinden	7, 26
Misafirden	11
İş Arkadaşından	19
Abisinden	20
Köylüsünden	22
Komşusundan	25

IV.1.1.2. Anlatım Stilleri

Halk bilimciler ve antropologlar için icra ortamı çok önemlidir. Kaynak kişi metni icra ederken jest, mimik, duruş, ses tonu gibi kavramlar çok önemlidir. Buradan hareketle biz de kaynak kişi metnini icra ederken bu kavramlara dikkat etmeye çalıştık. Üzerinde çalıştığımız derleme metinlerini elde ettiğimiz kaynak kişileri anlatım sırasındaki tekniklerine bakarak beş alt başlık halinde toplayıp değerlendirmek istiyoruz:

IV.1.1.2.1. Jest ve Mimikleri Bağlamında

İdil ve çevresinde 27 tane metni derledik. Derlemeler sırasında bazı kaynak kişilerin metni icra ederken kendilerini dinletmek için jest ve mimiklerini etkili bir şekilde kullanmaya çalıştığını gözlemledik. 9 ve 5 no.lu kaynak kişilerin icra sırasında elleri sürekli havadaydı. Özellikle 9 no.lu kaynak kişi o kadar heyecan ve istekle anlattı ki masal kahramanın soğuktan korunma şeklini önümüzde uzanarak anlatmaya çalışmıştır. 19 no.lu kaynak kişi de dinleyicilerle sürekli göz teması kurmuş, bazı şeyleri vurgulamak istercesine işaret parmağını sık sık kullanmıştır. 12 no.lu kadın kaynak kişi ise genellikle göz teması kurmaktan kaçınmıştır. Bu dinleyici ortamının çoğunlukla erkeklerden oluşmasından kaynaklanabilir. Yine aynı şekilde

11 no.lu kadın kaynak kişisi de jest ve mimiklerini kullanmaktan kaçınmıştır. Genel olarak erkek anlatıcıların bayan anlatıcılara göre jest ve mimiklerini daha rahat kullandıkları gözlemlenmiştir.

IV.1.1.2.2. Duruş ve Oturuş Bağlamında

Derleme çalışmasının tamamı yaz aylarında gerçekleştirilmiştir. Yazın İdil'de insanlar öğleden sonra ikindiye doğru evden çıkar. Akşamları da sürekli dışarıda dururlar. Hatta dışarıda yatarlar. Bu yüzden derlemeler genelde evin içinde değil evin bahçesinde gerçekleştirilmiştir. 8, 9, 12, 13, 19, 20 kaynak kişileri iç mekânda, evlerinin misafir odasında anlatıyı icra etmişlerdir. Diğer kaynak kişiler ise dış mekânda sandalye üzerinde otururak icralarını gerçekleştirmişledir.

IV.1.1.2.3. Anlatım Biçimi Bağlamında

Masal ve efsaneler sohbet havası içinde derlenmiştir. Anlatıcı her ne kadar bunların bilimsel bir amaçla kullanılacağını bilse de belli bir süre sonra ortamdaki ciddiyet havası kaybolmuştur. Masal/efsane icra ortamının doğal bir havaya dönmesi bizim de amacımıza daha çok hizmet etmiştir. Anlatım süreleri 1-10 dakika arasında değişiklik göstermektedir. Anlatıcılar bazen masalı hatırlamaya çalıştığı için duraklamıştır. Bazen de sonradan hatırladığı kısımları eklemek için geriye dönmüştür. Derlemeciye yapılan ikramlar da bazen anlatıcının durmasına neden olmuştur.

5 ve 9 no.lu kaynak kişilerin ses tonları bazen yükseltip bazen alçaltmışlardır. Derlemeler sırasında yapılan gözlemler, erkeklerin kadınlara oranla ses tonlarını daha etkili bir şekilde kullandıklarını göstermiştir. Kadın anlatıcılar ses tonlarını değiştirmeden anlatmayı tercih etmiştirler.

IV.1.2. Derleme Ortamı Bilgileri

Derlemeler yapılırken kaynak kişilere bu çalışmanın bilimsel bir çalışma için kullanılacağı ifade edildi. Bundaki amaç hiçbir neden yokken kaynak kişilerin bildiklerini paylaşmada isteksiz olmalarından ve bu durumu garip karşılamalarından kaynaklanmaktadır. Sözlü gelenekte yer alan bu anlatıların yazılı hale getirip hem yok olmalarını engellemek hem de bilimsel açıdan inceleneceğini belirtmek kaynak kişilerin bize güven duyarak bildiklerini aktarmalarını sağladı. Kaynak kişilerin

güven duygularını pekiştiren bir diğer etken ise İdil'in küçük bir ilçe olması ve çoğunluğun birbirini tanıyor olmasıdır. Kaynak kişilerin çoğunluğunun şahsımı (derlemeci) tanıyor olmaları bildiklerini samimi bir şekilde dile getirmelerinde ve rahat tavırlar sergilemelerinde etkili olmuştur.

Yukarıda özetlenen saha çalışmamızın icra ortamı çalışmanın tamamı açısından büyük önem arz eder. Ortam anlatıcının anlatım şeklini, süresini hatta masal veya efsanenin içeriğini dahi etkileyebilir. Derlemenin kaynak kişinin kendini rahat hissettiği bir ortamda yapılması daha sağlıklıdır. Gürültünün olmadığı, anlatıcının o an başka bir işle uğraşmadığı, çocukların anlatıyı bölmediği ortamların kaynak kişiyi olumlu yönde etkidiği gözlemlenmiştir. 15, 16, 21, 22 no.lu kaynak kişilerin icrası sırasında bu durum gözlemlenmiştir.

"Mesleği Bağlamında" başlığında belirtildiği gibi 15 anlatıcı ev hanımıdır. Bu yüzden derlemelerin geneli ev ortamında yapılmıştır. Bu ortam çoğu zaman evin bahçesi bazen de misafir odasıdır. 12 ve 8 no.lu masallar derlemecinin evinde gerçekleşmiştir. Kaynak kişiler derleme ortamında misafir olarak bulunmuşlardır.

5 ve 19 no.lu masallar kaynak kişilerin çalıştıkları esnada derlenmiştir. 5 no.lu kaynak kişi çobanlık yapmaktadır. Derlemeci arkadaşlarıyla piknik yaparken kendisiyle tesadüfen karşılaşmıştır. 19 no.lu kaynak kişi aşçıdır. Kaynak kişi icrasını yemek yaptığı esnada gerçekleştirmiştir.

IV.1.3. Dinleyici Kesimi Bilgileri

Halkbiliminde icra ortamının önemine daha önceki bölümlerde değinildiği üzere, halk anlatıları icra ortamları vasıtasıyla gelişir ve yayılır(Balıkçı, 2015). Yapılan derlemelerde sadece kaynak kişi ve derlemeci değil, derlemenin yapıldığı ortam da çok önemlidir. Derleme sırasında, dinleyicilerin eğitim durumu, mesleği, cinsiyeti, ortamın kalabalık olup olmaması, yaş ortalamaları anlatıyı etkileyen önemli faktörlerdir. Bu faktörlerin kaynak kişilerle uyumlu olması metni olum yönde etkiler.

Bu çalışmada derlemeler yapılırken derlemeci genellikle yanında öğretmen arkadaşlarını bulundurmuştur. Derleme ortamlarında en çok bulunanlar öğretmenlerdir. Bunda derlemecinin öğretmen olması etkili olmuştur.

8 no.lu kaynak kişi, derlemecinin evine gelen bir misafirdir. Oradaki dinleyici kesim, derlemecinin ailesinden oluşmaktadır. Derlemeci, arkadaşlarıyla pikniğe giderken 5 no.lu kaynak kişiyle tesadüfen karşılaşmıştır. Dinleyiciler yine derleyicinin akrabalarından oluşmaktadır.

En kalabalık dinleyici sayısı 8 ve 9 no.lu kaynak kişilerin masallarını icra ettiği ortamdadır. 8 ve 9 no.lu kaynak kişiler masallarını icra ederken onları 12 kişi dinlemiştir. En az dinleyici de 12 no.lu kaynak kişinin masalını icra ettiği ortamdadır. O sırada ortamda derlemeci, kaynak kişi ve kaynak kişinin 5 yaşındaki çocuğu bulunmuştur.

Derlemeci, derlemeleri yaparken çoğunlukla iş arkadaşları (öğretmenler) ona eşlik etmiştir. Dinleyici kesimi genellikle belli bir eğitim almış kişilerden oluşmuştur.

IV.2. "Aynı Metin Farklı Kaynak Kişi, Yer Ve Zaman" Bağlamında Performans Teori

Masalların belli bir yapısı vardır. Her masalda iyiler kazanır, kötüler de kaybeder. Masallar her ne kadar farklı kişiler tarafından farklı yer ve zamanlarda icra edildiğinde bazı değişiklikler meydana gelse de masalların yapısında genelde değişiklikler olmaz. İyiler yine kazanır, kötüler de yine kaybeder. Derleme sırasında aynı masalı bilen farklı anlatıcılarla karşılaştık. Aynı masalı kaynak kişilerin yaş cinsiyet, meslek ve diğer kişisel farklılıklarının anlatıya etkileri bağlamında değerlendirebilmek adına farklı kaynak kişilerden yeniden dinledik.

Çalışmanın bu bölümünde 2 masal üzerinde durulacaktır. 5 ve 6 no.lu masalları farklı kaynak kişiler, farklı yer ve zamanlarda icra etmiştirler. 5 no.lu masalı 5 ve 14 no.lu kaynak kişiler icra etmiştir. 6 no.lu masalı ise 6 ve 27 no.lu kaynak kişiler icra etmiştirler.

IV.2.1. Şen ve Pen

5 no.lu masal (Şen ve Pen) öncelikle 5 no.lu kaynak kişiden derlenmiştir. Bu masal derleyici ve arkadaşları, kırlarda piknik yapmaya giderken piknik yaptıkları yerin yakınlarında gördüğü bir çobandan derlemiştir. Kaynak kişi, sıcakkanlı ve

konuşkan biriydi. İnsanlarla bildiklerini paylaşmaktan zevk alan bir görünümdeydi. "Şen ve Pen" masalını zevkle anlattı. İkindi vaktiydi. Anlatıcının zaman endişesi yoktu. Çünkü hayvanlarını eve götürmeye hala iki saati vardı. Ses tonu yüksekti, jest ve mimiklerini etkili bir şekilde kullandı. Kaynak kişi 247 sözcükle masalı anlatmıştır. Anlatım 3 dakika 56 saniye sürmüştür. Kaynak kişiye ait bilgiler aşağıda verilmiştir.

Kaynak Kişi 5: İ. Ş.

Yaşı: 52

Eğitim durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Çoban

Kimden Öğrendiği: Babası

Bir süre sonra "Şen ve Pen" adlı metin 14 no.lu kaynak kişiden derlenmiştir. Metin kaynak kişinin evinde derlenmiştir. Derleme evin bahçesinde güneşli bir günde yapılmıştır. Derleme ortamında derlemeci ve bir arkadaşı, kaynak kişi, kaynak kişinin eşi ve yaşı 12 olan bir erkek çocuğu ile yaşı 17 olan bir kız çocuğu vardı. Kaynak kişinin masalı anlatırken masalı hatırlamakta zorluk çektiği gözlemlendi. Bu durum daha önce bir masalı yabancı kişilere anlatmadığından kaynaklandığı söylenebilir. Derleme ortamı da kaynak kişiyi etkilemiş olabilir. Kaynak kişi 178 sözcükle masalı anlatmıştır. Anlatım 3 dakika 5 saniyede sürmüştür. Kaynak kişiye ait bilgiler aşağıda verilmiştir.

Kaynak Kişi 14: E. B.

Eğitim Düzeyi: İlkokul mezunu

Yaşı:51

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Müteahhit

Kimden Öğrendiği: Babası

Kaynak Kişi 5

Anne keçi kuzularına bunları söylerken tilki de onları gizlice dinliyormuş.

Kaynak Kişi 14

Keçinin yavrularına söylediklerini duyan kurt gidip kapıyı çalar.

5 no.lu kaynak kişi saldırganın bir tilki olduğunu belirtir. 14 no.lu kaynak kişi ise saldırganın kurt olduğunu belirtir.

Kaynak Kişi 5

Anne keçi kuzularına bunları söylerken tilki de onları gizlice dinliyormuş. Anne keçi evden uzaklaştıktan sonra tilki kapıya gidip:

-Şen, Pen kapıyı açın, anneniz geldi, demiş.

Şen, kapıyı açmaya çalışmış ama Pen onu durdurmuş ve demiş ki:

-Sen bizim annemiz değilsin, annemizin sesi ince, demiş.

Tilki başka bir sefere sesini incelterek gelmiş. Şen yine kapıyı açmaya çalışmış ama Pen yine izin vermemiş ve demiş ki:

-Annemizin ayakları beyaz ama seninki kırmızı. Sen bizim annemiz değilsin, demiş.

Tilki yine gitmiş. Bu sefer sesini inceltmiş ve ayaklarını da una batırarak kuzulara kapıyı açmalarını söylemiş. Üçüncü seferde kuzular, sesi ince ve ayakları beyaz olan tilkiye inanmış; kapıyı da açmışlar.

Kaynak Kişi 14

Keçi, yavrularına bunları söyledikten sonra gider. Keçinin yavrularına söylediklerini duyan kurt gidip kapıyı çalar. Anne keçinin yavrularına söylediği tüm sözleri sesini incelterek kapıda söyler. Şenge ve Penge kurda hemen inanıp kapıyı açar.

5 no.lu kaynak kişi masalı anlatırken yavru keçiler kurdun ilk başta söylediklerine inanmayıp kapıyı açmazlar. Ancak kurdun birkaç denemesinden sonra kapıyı açarlar. 14 no.lu kaynak kişinin anlatımında ise yavru keçiler kurda inanıp kapıyı hemen açarlar.

Kaynak Kişi 5

Tilki altı tanesini yemiş, gitmiş. Şen ise saatin arkasına saklandığı için onu görememiş. Anne keçi eve dönünce ortalığın dağınık olduğunu görmüş. Şen de saatin arkasından çıkıp annesine olan biteni anlatmış.

Kaynak Kişi 14

Kurt da kapıyı açan Şenge ve Penge'yi yer. Akşam olduğunda anne keçi eve döner. Yavrularının evde olmadığını ve evin dağınık olduğunu görür. Yavrularının orada olmadığını gören keçi ağlar. Sonra aklına yavrularını keçinin kaçırmış olabileceği fikri gelir.

5 no.lu kaynak kişi keçinin 7 tane yavrusu olduğunu belirtir. 14 no.lu kaynak kişi ise sadece 2 yavru (Şen ve Pen) olduğunu belirtir. 14 no.lu kaynak kişi, saldırganın iki yavruyu da yediğini belirtmiş ve keçi de yavrularının kurdun yediğini kendisinin anladığını belirtmiştir. 5 no.lu kaynak kişi ise saldırganın altı tanesini yiyip saatin arkasına saklanan Pen'i göremediğini belirtmiştir. Olan biteni de anne keçiye yavrusu Pen anlatmıştır.

Kaynak Kişi 5

Anne keçi evden sinirli ve hızlı bir biçimde çıkmış. Tilkinin bir ağacın altında derin bir uykuya daldığını görmüş. Anne keçinin aklına bir fikir gelmiş. Bir bıçak, iğne ve iplik getirmiş. Tilkinin karnını yarıp tüm yavrularını çıkarmış. Sonra tilkinin karnına taş doldurmuş. Tilkiyi kaldırıp yakınlardaki bir nehre atmış. Tilki de böylece ölmüş. Kuzular artık kapıyı anneleri dışında hiç kimseye açmayacaklarına dair annelerine söz vermiş. Birlikte mutlu bir hayat yaşamışlar.

Kaynak Kişi 14

Keçi kurdun evine gider. Kurt da keçiye yavruları yediğini itiraf eder. Keçi, kurdu evin dışında bir alanda dövüşmeye davet eder. Kurt bunu kabul eder. Evin dışında kurt ile keçi dövüşür. Keçi boynuzunu kurdun karnına saplar ve yavrularını oradan çıkarır. Keçi, kurdu öldürür. Yavrularıyla birlikte evine gider.

Yukarıda da görüldüğü gibi masalların sonu farklı bir şekillerde bitmiştir. 5 no.lu kaynak kişi keçinin, tilkinin karnını yararak yavrularını çıkardığını ve tilkinin karnına taş doldurarak onu nehre attığını belirtmiştir. 14 no.lu kaynak kişi ise keçi ve kurdun dövüştüğünü en sonunda keçinin boynuzlarıyla kurdun karnını yararak yavrularını çıkardığını belirtmiştir.

IV.2.2. Zerka Zera

"Zerka Zera" adlı masal öncelikle 6 no.lu kaynak kişiden derlenmiştir. Derleme kaynak kişinin evinde misafir odasında yapılmıştır. Derleme ortamında derlemeci ve bir arkadaşı, kaynak kişi, kaynak kişinin 12 yaşında bir kız çocuğu ve kaynak kişinin 4 yaşlarında küçük bir torunu bulunmaktaydı. Derleme çay içilirken yapılmıştır. Kaynak kişinin genellikle jest ve mimiklerini kullanmadığı, aynı ses tonunda anlatımı gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. Kaynak kişi masalı 207 sözcükle anlatmıştır. Anlatımı 2 dakika 55 saniye sürmüştür. 6 no.lu kaynak kişi bilgileri aşağıda verilmiştir.

Kaynak Kişi 6: Ş. B.

Yaşı: 47

Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev Hanımı

Kimden Öğrendiği: Annesi

"Zerka Zera" adlı masal, daha sonra 27 no.lu kaynak kişiden derlenmiştir. Derleme kaynak kişinin evinin bahçesidir. Derleme ortamında derlemeci, anlatıcı, kaynak kişinin babası, amcası, ağabeyi, babasının iş arkadaşı bulunmaktaydı. Kaynak kişi masalı anlatırken jest ve mimiklerini az kullanmıştır. Kaynak kişi, ses tonunu da genellikle değiştirmemiştir. 27 no.lu Kaynak kişiye ait bilgiler aşağıda verilmiştir.

Kaynak Kişi 27: E. A.

Yaşı: 33

Eğitim Durumu: Lise mezunu

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Tesisatçı

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 6

Zerka Zera'nın yedi abisi varmış. Bir gün tüm arkadaşlarını toplayıp çalı çırpı toplamaya karar vermişler. Zerka Zera hariç herkes çalı çırpı toplamaya başlamış. Onun uykusu gelmiş, arkadaşı onun saçını okşamış ve uyku boncuğunu onun kulağına koymuş ve Zerka Zera uyumuş.

Kaynak Kişi 27

Günlerden bir gün, yedi kız varmış. Bu kızlar odun toplamaya giderler. Odunları bitince Zerka Zera kızlara der ki:

─ Başımda çok bit var. Bu bitleri çıkarsanıza.

Kızlar Zerka Zera'nın başındaki bitleri çıkarırken Zerka Zera uykuya dalar.

Yukarıda da görüldüğü gibi Zerka Zera'nın nasıl uyuduğu farklı şekillerde dile getirilmiştir. 6 no.lu kaynak kişi arkadaşı Zerka Zera'nın başını okşarken kulağına uyku boncuğunu koyduğunu ve Zerka Zera'nın ondan sonra uyuduğunu belirtmiştir. 27 no.lu kaynak kişi ise arkadaşı Zerka Zera'nın başındaki bitleri çıkrırken uyuduğunu ifade etmiştir.

Kaynak Kişi 6

─ Anne, baba! Gelin, beni kurtarın! Bunu duyan bir kurt, Zerka Zera'nın yanına gelmiş. Ona demiş ki:

─ Gel, yolu takip et, sana yolu göstereceğim.

Bir anda kurtlar onun etrafını sarmış ve onu yakalayıp bir kuyuya atmışlar. Zerka Zera kuyuda öylece kalmış.

Kaynak Kişi 27

─ Anneciğim nerdesin, der. Bir kurt da:

─Uuuu, der. Zerka Zera:

─ Sen benim annem değilsin. Benim annemin sesi ipince, der.

Zerka zera bu sefer de babasını çağırır:

─ Baba, Baba! Der. Sonra kurt da:

─ Uuuuu, der. Zerka Zera da:

─ Benim babamın sesi kısa ve kalın, der.

En sonunda kurt Zerka Zera'yı alıp mağarasına götürür.

İki kaynak kişinin anlatımına bakılarak kurdun Zerka Zera'yı farklı şekillerde de olsa kandırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. 26 no.lu kaynak kişinin anlatımında kurt Zerka Zera'ya onun anne ve babası olduğunu göstermeye çalışmaktadır. 6 no.lu kaynak kişinin anlatımında ise kurt ona evin yolunu göstereceğini söyleyerek kandırmaktadır. 6 no.lu kaynak kişinin anlatımında kurt Zerka Zera'yı bir kuyuya atmaktadır. 26 no.lu kaynak kişinin anlatımında ise kurt, Zerka Zera'yı mağaraya götürmektedir.

Kaynak Kişi 6

Çoban hemen köydekilere gidip her şeyi anlatmış. Ama kimse ona inanmamış. Bu olayı her gün söylüyormuş. Bir gün Zerka Zera'nın babası birisini çobanla göndermiş, ondan çobanın doğruyu söyleyip söylemediğini öğrenmesini istemiş. Adam, babasına çobanın doğruyu söylediğini söylemiş. Zerka Zera'nın babası gidip kızını kurtarmış ve bakmış ki kızının kurttan iki oğlu olmuş. Zerka Zera'nın saçları ve tırnakları upuzunmuş ve leş gibiymiş. Onu eve götürmüşler, yıkamışlar saçlarını ve tırnaklarını kesmişler, başını yıkayıp temizlemişler. Zerka Zera ailesiyle birlikte yaşamaya başlar.

Kaynak Kişi 27

Çoban oradan uzaklaşır ve Zerka Zera'nın abilerine haber verir. Zerka Zera'nın abileri yedi köyün ipini götürerek mağaraya gider. Hep birlikte mağaraya inerler. Zerka Zera'nın yanındaki yedi çocuktan altısını öldürürler. Bir tanesi

saklanır ve ölmekten kurtulur. Kurt akşamleyin eve döner. Zerka Zera ve altı çocuğun evde olmadığını görür. Kurtulan çocuk olan biteni kurda anlatır.

Zerka Zera artık babasının evine dönmüştür. Bir gün çeşmeye su almaya gider. Orada kurdu görür. Kurt, Zerka Zera'yı tekrar almaya çalışır. Ama Zerka Zera'nın ağabeyleri gelerek kurdu öldürür.

Yukarıda da görüldüğü gibi masalların sonları farklı şekillerde bitmiştir. 6 no.lu kaynak kişinin anlatımında köydekiler çobana hemen inanmazlar. 27 no.lu kaynak kişinin anlatımında ise kızın yedi abisi çobana hemen inanır. 6 no.lu kaynak kişinin anlatımında Zerka Zera'nın babası onu kurtarmaya gitmiş ve oradaki çocuklara ne yaptığını belirtmemiştir. 27 no.lu kaynak kişinin anlatımında ise Zerka Zera'nın yedi abisi Zerka Zera'yı kurtarmaya gidip oradaki yedi çocuktan altısını öldürmüştürler. Sadece biri saklanmıştır. Kurt, eve döndüğünde çocukların öldüğünü ve Zerka Zera'nın orada olmadığını görür. Olan biten her şeyi kurtulan çocuk anlatır. Kurt Zerka Zera'yı görmeye giderken Zerka Zera'nın ağabeyleri onu öldürür.

IV.3. Aynı Kaynak Kişi Farklı Zaman Ve Mekân Bağlamında Performans Teori

IV.3.1. Yedi Erkek Kardeş ile Bir Kız Kardeş

Kaynak Kişi: H. H. , doğum yeri ve yılı: Şırnak/ Cizre 1967, öğrenim durumu: okuma yazma bilmiyor, ev hanımı.

Masalın ilk icrası derleme metinleri 7 no.da kayıtlıdır. Masal dış mekânda icra edilmiştir. Masal ortamında derleyici, yaşları 29, 31 olan iki erkek, anlatıcı kadın, anlatıcı kadının eşi ve anlatıcının 3 yaşındaki torunu bulunmaktaydı. Anlatım saat 16.35'te gerçekleşmiştir. Masalın anlatımı 5 dakika 24 saniye sürmüştür. Anlatım 531 sözcükle gerçekleştirilmiştir.

7/2 no.lu metin olan masalın ikinci varyantı aynı kadın tarafından dinlenilmiştir. Yine ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Birinci masal dinlenildikten 3 gün sonra aynı masal dinlenilmiştir. Masal dış mekânda icra edilmiştir. Masalın söylendiği ortamda masalı kaydeden, masalı söyleyen kadının 3 yaşındaki torunu. Yaşları 45, 28 ve 36 olan üç kadın; yaşları 63, 58, 31, 41 olan dört erkek ve yaşları

10 ve 14 olan iki çocuk olmak üzere toplamda 10 kişi mevcuttu. Masal akşam yemeğinden sonra saat 20.00'de anlatılmaya başlanmıştır. Masalın anlatımı, 6 dakika 37 saniye sürmüştür. Anlatım 549 sözcükle gerçekleştirilmiştir.

1.Performans

Allah bu hikâyeyi dinleyenlerden, söyleyenden ve omzumuzun üzerindekilerden razı olsun.

2.Performans

Eskiden yedi erkek kardeş ve bu kardeşlerin bir tane de kız kardeşleri varmış.

Kaynak kişi ilk icradaki giriş formelini (Allah bu hikâyeyi dinleyenlerden, söyleyenden ve omzumuzun üzerindekilerden razı olsun.) ikinci icrada es geçmiştir. Hemen masalı anlatmaya başlamıştır.

1. Performans

Şu dağa çıkıp oraya yerleşelim. Orada avlanır, gül gibi yaşarız. Kız bunu kabul etmiş ve dağa yerleşmişler.

2. Performans

Yedi erkek kardeş bir araya gelip dağlarda bir saray yapmışlar.

İkinci performansta dağlarda bir saray yapacakları belirtilmektedir ancak birinci performansta sadece dağa yerleşecekleri belirtilmişti.

1. Performans

Bir gün yemek pişiriyormuş. Ateş yakmış. Ateşini yakarken başka bir işe de bakmış. Arada sırada ateşi de kontrol ediyormuş. Ama bir defasında baktığında ateşin söndüğünü görmüş. Kız ne yapacağını bilemez halde dışarı çıkmış.

2. Performans

Kız kardeş bir gün ateşi yakmış. Ateşi yakarken de boynunda bir mercan ateşin içine düşmüş. Başka işler için sarayın başka bir bölümüne gitmiş. Arada sırada kapının aralığından ateşin sönüp sönmediğini de kontrol edermiş. Kız kardeş kapının aralığından parlayan şeyin ateş olduğunu düşünmüş. Ama ateş çoktan sönmüş ve o

etrafına ışık veren şeyde boynundan düşen mercanmış. Kızın elinde hiç ateş de kalmamış. Kız kardeş buna çok üzülmüş.

Mercanın ateşin içine düşüp kızın da mercanın parlaklığını ateş zannetmesi ikinci performansta dile getirilmiştir. Birinci performansta mercan yoktur.

1. Performans

Erkek kardeşleri neden üzgün olduğunu, neden böyle zayıfladığını sormuşlar. Ama kız, erkek kardeşlerine hiçbir şey söylememiş.

2. Performans

Bir gün sizin için yemek yapmaya çalışırken ateşim söndü. Ben, duman yükselen yerden ateş almaya gittim. Orda insanları yiyen yaşlı bir kadın varmış. Ama gittiğim esnada orda değildi. Sonra benim oradan ateş aldığımı öğrenmiş. Buraya gelip her gün parmağımı emmek istedi. Bunu yapmazsam sizleri öldüreceğini söyledi. Ben de size bir zarar gelmemesi için bunu kabul ettim.

Erkek kardeşler kıza neden üzgün olduklarını sorduğunda kız, ilk performansta bunu gizlemiştir. İkinci performansta ise olayı detaylı bir şekilde anlatmıştır.

İncelenen metinde meydana gelen değişiklikler gözlemlendi. Anlatıcı ikinci anlatımında daha fazla sözcük ve süre kullanmıştır. Olayların akışında belirgin değişiklikler gözlemlenmemiştir. Anlatıcının ilk anlatımına oranla daha fazla sözcük ve süre kullanmak istediği görülmüştür.

IV.3.2. Kuş

Kaynak Kişi: H. H. , doğum yeri ve yılı: Şırnak/ Cizre 1967, öğrenim durumu: okuma yazma bilmiyor, ev hanımı.

"Kuş" adlı metnin ilk icrası 22 no.lu masalda verilmiştir. Masal dış mekânda icra edilmiştir. Masal ortamında derleyici, yaşları 29, 31 olan iki erkek, anlatıcı kadın, anlatıcı kadının eşi ve anlatıcının 3 yaşındaki torunu bulunmaktaydı. Anlatım saat 16.00'da gerçekleşmiştir. Masalın anlatımı 3 dakika 45 saniye sürmüştür. Anlatım 306 sözcükle gerçekleştirilmiştir.

"Kuş" adlı hikâye aynı kadın tarafından tekrar anlatılmıştır. Ortam bir evin bahçesidir. Hikâyenin anlatıldığı ortamda kadın, hikâyeyi kaydeden, kadının 5 yaşındaki bir erkek torunu, kadının kocası, 33, 31 27, 65, 55 yaşlarında 5 adam ve 23, 19, 38,45 yaşlarında 4 kadın olmak üzere toplamda 12 kişi bulunmaktaydı. Vakit saat 15.30'du. Kadın hikâyeyi 4 dakika 23 saniyede anlatmıştır. Anlatıcı, anlatımında 383 tane sözcük kullanmıştır.

1. Performans

Yaşlı bir kadın varmış. Ekmek pişirmek için tandırını temizlemiş ve yakmaya çalışmış.

2. Performans

Bir varmış bir yokmuş. Allah bu masalı söyleyenden ve dinleyenlerden ve omzumuzun üstündekilerden herkesten razı olsun.

Kaynak kişi birinci performansta giriş formeline başvurmamıştır. İkinci performansta ise giriş formelini kullanmıştır.

1. Performans

Yaşlı kadın ekmekleri pişirdikten sonra kuş, tekrar gelip tandıra konmuş. Demiş ki:

- *(Ağlayarak)Nene, nene! Ya benim dikenimi geri verirsin ya da o yedi buçuk ekmeği bana vereceksin.*

Yaşlı kadın kuşa ekmekleri vermiş ve kuş uçmaya başlamış.

2. Performans

Yaşlı kadın ekmekleri pişirdikten sonra kuş, tekrar gelip tandıra konmuş. Demiş ki:

- *(Ağlayarak)Nene, nene! Ya benim dikenimi geri verirsin ya da o yedi buçuk ekmeği bana vereceksin.*
- *Yaşlı kadın: Ama ben senin dikenini tandıra attım. Diken yandı, bitti, kül oldu. Ben geri verememki sana onu.*

İlk performansta nene, dikeni karşılığında ekmek isteyen kuşa ekmek leri hemen verir. İkinci performansta ise ekmekleri vermemek için ısrar eder ama sonunda verir.

1. Performans

-Hey Çoban! iki koyun getir de kesip ekmeklerimle yiyelim.

Çoban kuşun dediğini yapmış, koyunları kesip yemişler.

2. Performans

   Kuş gökyüzünde uçarken bir çoban görmüş ve çobana seslenmiş:
   -Hey çoban! Gel, keçilerinden biraz süt sağ da benim ekmeklerimle birlikte yiyelim.

İlk performansta kuş, çobandan iki tane koyun getirip kesmesini ve yemelerini istemişti. İkinci performansta ise koyunların yerini keçi almış ve koyun kesip yemek yerine keçilerin sütü ekmeklerle yenilmiştir.

1. Performans

   Bir süre sonra tekrar kuş çobanın yanına gelmiş ve demiş ki:
   -(Ağlayarak) Ya benim ekmeklerimi verirsin ya da bana 7 koyun 1 kuzu vereceksin.

2. Performans

Kuş çobana demiş ki:

- Ya benim ekmeklerimi geri verirsin ya da bana 7 keçi ve 1 kuzu vereceksin.

İlk performansta kaynak kişi, kuşun çobandan 7 koyun bir kuzu istediğini ifade etmiştir. İkinci performansta ise keçinin yerini koyun almıştır.

Bu masal Performans/İcra Kuramı'na göre incelendi. Tespit edilen değişiklikler yukarıda verilmiştir. Olayların akışında belirgin değişiklikler gözlemlenmemiştir.

IV.3.3. Kays'ın Oğlu Yusuf

Kaynak Kişi 9: A. U. , Yaşı: 73,Memleketi: Şırnak/İdil, Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmemektedir, Mesleği: Emekli inşaat işçisi, Kimden Öğrendiği: Annesi.

Masalın ilk icrası 9 no.lu masalda verilmiştir. Masalın ilk icrası ev ortamında gerçekleşmiştir. İcra ortamında derlemeci, yaşları 29, 30 olan iki öğretmen, 55 yaşında bir adam bulunmaktaydı. Masalın anlatımı 2 dakika 55 saniye sürmüştür. Anlatıcı masalı 276 sözcükle anlatmıştır.

Aşağıdaki metinde aynı anlatıcı masalı 7 gün sonra seslendirmektedir. İcra ortamı akşam yemeğinden sonra bir evde çay içilirken anlatılmıştır. Bu sefer yaşları 42, 36, 32, 33, 29, 27,25 olan bir öğretmen topluluğu; 55 yaşında bir adam, 48 yaşında bir kadın, yaşları 26,27 olan evin iki erkek genci vardı. Ev ortamında toplamda anlatıcıyla birlikte 12 kişi vardı. Masalın anlatımı 3 dakika 20 saniye sürmüştür. Anlatıcı 288 sözcükle masalı anlatmıştır.

1. Performans

Kays'ın oğlu Yusuf başbazirgandı. Bir gün ocak ayında soğuk bir kış gününde bir vadinin içinde bir kuş yuvası ve yuvanın içinde de yumurtalarını yapmış bir kuş bulunuyordu. Yusuf da kuşun bu durumuna bakarak elindeki malları başka yerlere götürüp satma vaktinin geldiğini anlar.

2. Performans

Bir zamanlar Kays'ın oğlu Yusuf vardı. Yusuf bazirgandı. Bazirgan ticaret yapmak için uzak yerlere giden kişilerdir. Bir gün bir ağacın üzerinde bir kuşun yuva yaptığını görür. Bu da demek oluyor ki bazirganların vakti geldi.

Kaynak kişi ikinci performansta bazirganlığın tanımını yapmaktadır. Birinci performansta bunu yapmamıştır.

1. Performans

O zamanlar Hasankeyf dünyanın en önemli ticaret merkezlerindendi. Ticaret merkezleri olarak Halep ve Hasankeyf vardı. Günümüzdeki Dubai gibi... Her millet mallarını Hasankeyf'e getirip satmak isterdi.

2. Performans

O zamanlar tüm ticaret Hasankeyf'te yapılırdı. Her yerden insanlar oraya gelip ticaretini yapardı. Kays'ın oğlu Yusuf da arkadaşlarıyla birlikte yola koyulmuş.

Birinci performansta Hasankeyf ile birlikte iki önemli ticaret merkezi olan Halep ve Dubai'den bahsedilmişti. Kaynak kişinin ikinci performansta bunun üzerinde durmadığı gözlenmektedir.

1. Performans

Yusuf bunun üzerine gidip amcasının kızı olan eşini alnından öper. Diğerini ise ne yaptığı bilinmiyor. Bu olaydan sonra Yusuf vadiye gittiğinde ona ticaret yapma zamanın geldiğini işaret eden kuşun da donarak öldüğünü görür. Kuşa der ki:

-Ey güzel kuş! Hem benim yuvamı hem de kendi yuvanı yıktın.

2. Performans

Yusuf da o esnada gidip amcasının kızını alnından öptü. Bazı söylentilere göre yabancı olan karısını terk etti. Bazılarına göre de onu öldürdü.

İlk performansta yabancı eşine ne yaptığı hakkında hiçbir şey belirtilmemişti. İkinci performansta ise ne yaptığına dair bazı söylentiler belirtilmektedir.

IV.3.4. Beş Kız Kardeş

Kaynak Kişi 20: R. A. , Yaşı: 43, Eğitim durumu: İlkokul mezunu, Kimden öğrendiği: Ağabeyi, Mesleği: Esnaf

Masalın ilk icrası 20 no.lu masalda verilmiştir. Masalın ilk icrası ev ortamında gerçekleşmiştir. Masalın ilk icrası saat 17.00 gibi gerçekleşmiştir. İcra ortamında derlemeci, anlatıcı, anlatıcının eşi ve kardeşi iki tane öğretmen bulunmaktaydı. Anlatıcı masalı 298 sözcükle tamamlamıştır. Anlatım yaklaşık 4 dakika sürmüştür.

Bu masal ikinci kez aynı kaynak kişi tarafından anlatılmıştır. Masalın icrası, akşam yemeğinden sonra çayın içildiği bir ortamda gerçekleşmiştir. İcra sırası ortamda üç öğretmen, kaynak kişi ve çay servisi yapan kaynak kişinin 12 yaşlarında bir erkek çocuğu olmak üzere beş kişi vardı. Anlatım yaklaşık olarak 4 dakika sürmüştür. Anlatıcı masalı 304 sözcükle anlatmıştır.

1. Performans

Kız kardeşler yaşlı kadının söylediklerine inanmamış ve uyumamaya karar vermişler. Ama en küçüğü uyur. Yaşlı kadın kapıyı açmış. Dört kız kardeş kaçmaya başlar. Yaşlı kadın da onların peşinden koşmaya başlamış. Kız kardeşler kaçarken karşılarına bir nehir çıkmış. Bu nehrin içinde de iki tane taş varmış. Bu taşlardan birisi kaygan, diğeri ise kaygan değilmiş. Kız kardeşler kaygan olmayan taşa basıp nehri geçmişler. Yaşlı kadın ise kaygan taşa basıp kaymış ve nehirde boğulmuş. Dört kız kardeş ve dönerken küçük kız kardeşlerinin öldüğünü görmüş ve buna çok üzülmüşler. Küçük kardeşe bir mezar yapıp orada gömmüşler. Yaşlı kadının evindeki tüm insan parçacıklarını dışarı atmışlar ve orada yaşamaya başlamışlar.

2.Performans

En küçük kız kardeş uyumuş. İki saat daha geçtikten sonra yaşlı kadın gelmiş. Kız kardeşlerden dördü kaçmış. Ama küçük kız uyuduğu için yaşlı kadın onu kesip öldürmüş. Yaşlı kadın daha sonra diğerlerini kovalamaya başlamış. Kız kardeşleri tam olarak donmayan bir göle varırlar. Kız kardeşler gölün etrafından dolaşıp gölün diğer tarafına giderler. Yaşlı kadın da göle varır. Dört kız kardeş gölün diğer tarafından yaşlı kadına seslenir:

─ Hadi, bu tarafa gel, biz buradayız.

Yaşlı kadın buzun üstünden geçerek diğer tarafa geçmek ister. Ama buz kırılır ve yaşlı kadın buz gibi suyun içine girerek donmuş. Dört kız kardeş, kulübeye geri döner. Oradaki insan etlerini ve kız kardeşlerini gömerler. Yaşlı kötü kadın gölde donarak ölür. Dört kız kardeş de kulübede mutlu bir şekilde yaşamışlar.

"Beş Kız Kardeş" adlı masalın ikinci anlatımına bakıldığında masalın sonuç bölümünde belirgin bir değişiklik tespit edilmiştir. İlk anlatımda yaşlı kadın nehrin diğer tarafına geçmek ister ama kaygan bir taşa bastığı için kayar ve boğularak ölür. İkinci anlatımda ise nehir kavramı yerini buz tutan bir göle bırakmıştır. Yaşlı kadın gölün diğer tarafına geçmek için buzun üzerinden yürümeye çalışır. Bu sırada buz kırılır ve göle düşen yaşlı kadın donarak ölür.

1.Performans

Yaşlı kadının evindeki tüm insan parçacıklarını dışarı atmışlar.

2.Performans

Dört kız kardeş, kulübeye geri döner. Oradaki insan etlerini ve kız kardeşlerini gömerler.

İlk anlatımda yaşlı kadının daha önceden öldürdüğü insan etlerinin dışarıya atıldığı söylenmişti. İkinci anlatımda ise kaynak kişi, kız kardeşlerin bunları gömdüklerini dile getirmiştir.

Sonuç olarak, saha çalışmasına katılan 26 kişinin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Anlatıcıların çoğu 1970-1990 yılları arasında doğmuştur. Kaynak kişiler farklı meslek gruplardan oluşup çoğunluğun mesleği ev hanımlığıdır. Kaynak kişilerin tamamı halen İdil ve İdil'in köylerinde yaşamaktadır. 8, 12, 19 no.lu kaynak kişiler dışındaki tüm anlatıcılar aynı zamanda İdil doğumludur. 23 ve 24 no.lu kaynak kişiler İdil'in köylerinde ikamet etmektedirler. Kaynak kişiler icra ettikleri masal ve efsaneleri çoğunlukla anne ve anneannelerinden öğrenmişlerdir. Anlatıcılar bilinçli olarak seçilmemiştirler. Herhangi bir profesyonel kaynak kişiye ulaşılamamış, derleme çalışmasının tamamı amatör kaynak kişilerden elde edilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde masalları Propp yöntemine göre incelemiştik. 7, 11, 19, 21 no.lu kaynak kişiler, işlev sıralarını karıştırmışlardır. Formeller bölümünde de 6 no.lu kaynak kişi giriş formellerine başvurmamıştır.

Kimi zaman kaynak kişiler birden fazla masal veya efsane anlatmıştırlar fakat birden fazla anlattıkları metinler kişisel arşivimizde saklı bulunmaktadır. Bu durumun nedeni ise kaynak kişilerin çoğunlukla diğer kaynak kişilerle benzer metinleri aktarmış olmalarıdır. Bu durumda daha çok farklı kaynak kişiler ve farklı ortamlarda derleme yapmak ve çalışmayı kaynak kişi sayısı açısından zenginleştirmek için farklı kaynak kişilere yöneldik. Bu sebepten 27 derleme metni 27 kaynak kişiden elde edilmiştir.

Anlatıcı ve dinleyicilerin eğitim seviyeleri, dinleme ortamı, zaman gibi faktörler masal ve efsaneler üzerinde etkili olmuştur. Dinleyicilerin genellikle öğretmen olması kaynak kişiler üzerinde etki bırakmıştır. İdil halkı öğretmenlere değer verir ve onlara saygı gösterir. Öğretmenlerin taleplerine genelde olumlu cevap

verir. Dinleyicilerin öğretmen olması kaynak kişide masalı anlatmak için istek uyandırmış ve masalı anlatırken daha ciddi bir tavır takınmasını sağlamıştır.

Masallar ikinci defa dinlendiklerinde masallarda gözlemlenen değişiklikler farklılıklar yukarıda verilmiştir. "Beş Kız Kardeş" adlı masala bakıldığında her iki performansta da mutlu son mevcut olsa da olayların akışında değişiklikler tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler, halk anlatılarının sürekli bir değişim halinde olduğunu göstermektedir.

Şen ve Pen adlı masal 5 ve 14 no.lu kaynak kişilerden derlenmiştir. 5 no.lu kaynak kişi masalı 14 no.lu kaynak kişiye göre daha uzun ve ayrıntılı anlatmıştır. "Şen ve Pen" adlı masal, 5 no.lu kaynak kişiden doğada tek başına çobanlık yaparken derlenmiştir. Çoban vakti olduğu için ve muhtemelen işini tek başına gerçekleştirdiğinden sıkıldığı için metni biraz daha uzun bir şekilde anlatmıştır. İki farklı kaynak kişiden derlenen "Şen ve Pen" adlı masal incelendiğinde derleme ortamının kaynak kişi üzerinde etkili olduğu gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Çalışmadan elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde; kaynak kişilerin çoğunluğunu (17) kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların 15'i ev hanımıdır. Kaynak kişilerin çoğunluğunu okuma yazma bilmeyen ve ilkokul mezunu kişiler oluşturmaktadır. 12 kişi okuma yazma bilmemekte, 10 kişi ilkokul mezunu, 2 kişi ortaokul mezunu, 1 kişi lise mezunu, 2 kişi de lisans mezunudur. Kaynak kişilerin yaşlarına baktığımızda genelde orta yaşlı kesimin daha fazla olduğunu görüyoruz. 1970-1980 yılları arasında doğan kaynak kişiler (9 kişi) çoğunluktadır.

Saha çalışmalarında yapılan gözlemler İdil yöresinin sözlü edebiyat yönünden zengin olduğunu göstermiştir. Ancak bu bölgede halk anlatılarıyla ilgili tespit edilen bilimsel çalışmaların azlığı sözlü edebiyat ürünlerinin yok olmasına ya da anlatım ve içerik yönünden zayıflamalarına sebep olmuştur. Bu yüzden elde edilen derleme metinlerinin otantik metinlerden daha kısa olduğu düşünülmektedir.

Saha çalışması neticesinde elde edilen anlatı metinleri deşifre edildikten sonra Vlademir Propp'un Masalın Biçimbilimi Kuramı'na göre incelendiğinde İdil masal ve efsanelerinin çoğunluğunda Propp'un belirlediği işlevler tespit edilmiş ve işlevler Propp'un belirlediği sıraya göre gerçekleşmiştir. Derlemelerden yalnızca 5 tanesi Propp'un belirlediği işlev sırasına uymamaktadır. Bunun nedeni kaynak kişinin amatör olması veya derleme ortamının anlatının sağlıklı icrasını etkileyebilmiş olmasındandır.

İkinci bölümde derlenen masallarda kullanılan formeller ve masal motifleri tespit edilmiştir. Bu bölümde tespit edilen formel ifadeler üç başlık altında toplanmıştır: Başlangıç Formelleri, Anlatı Ortası Formeller ve Bitiş Formelleri. Motifler Stith Thompson'un motif indeksinde oluşturduğu başlıklar altında incelenmiştir. İdil masal ve efsanelerinde tespit edilen formel ifadeler dünya literatüründe tespit edilen formel ifadelerle paralellik göstermiştir. İdil masal ve efsanelerinin motif yapısı ise Stith Thompson'un motif indeksine uymaktadır. Fakat evlilik gibi doğu toplumlarının çok önem verdiği kurumlar İdil masal ve efsanelerinde daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde İdil masal ve efsaneleri İşlev Kuramı'na göre incelenmiştir. Bu bölümde kaynak kişiye masal veya efsaneyi niçin anlattığı sorulmuş, dinleyiciye masal veya efsaneyi niçin dinlediği sorulmuştur. Son olarak da metinlerin vermek istediği mesajlar işlevsel açıdan tespit edilmiştir. En çok tespit edilen işlevler hoşça vakit geçirme, evlilik, yardımlaşma ve eğitmedir. Bu da insanların halk anlatılarını farklı amaçlar için kullandıklarını bize göstermektedir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise İdil masal ve efsaneleri Performans/İcra Kuramı'na göre incelenmiştir. Bu bölümde kaynak kişinin mesleği, yaşı, okur-yazarlığı; derleme ortamı, dinleyici kitlesi bizim için çok önemlidir. Çünkü bunlar metnin anlatımını doğrudan etkileyebilen unsurlardır. Metinleri ikinci kez dinlediğimizde bunu gördük. İkinci anlatımlarda kaynak kişi aynı olmasına rağmen bazı değişiklikler gözlemlendi. Bu bölümde bazen de aynı metin farklı derleme ortamlarında ve farklı kaynak kişilerden derlendi. Çalışmamızın bu bölümü de üç başlık altında incelendi: "Metinlerin İlk İcraları Bağlamında Performans Teori", "Aynı Metin Farklı Kişi, Yer ve Zaman Bağlamında Performans Teori","Aynı Kaynak Kişi Farklı Zaman ve Mekân Bağlamında Performans Teori".

İncelemeler sonrasında ortaya çıkan sonuç, İdil masal ve efsaneleri dünya masal ve efsane anlatma geleneğinden bağımsız değildir ve evrensel masal/efsane anlatma gelenek ve yapısına uygundur. Buna rağmen bölgenin kendine has dokusuna uygun olarak yerel motif ve kavramlara rastlamak mümkündür. Buna verilebilecek en güzel örnek "evlilik" motifidir. İdil masal ve efsanelerinde evlilik motifi çoğunlukla başat motif olarak karşımıza çıkmakta, aksi durumlarda ise anlatıda bir şekilde yer almayı başarmaktadır. Bu bölgenin evlilik kurumuna verdiği önem ve ciddiyetle ilgili bir durumdur.

Sonuç olarak İdil halk masal ve efsaneleri genel olarak değerlendirildiğinde, İdil sözlü kültür ürünlerinin bilimsel metotlarla daha önce ele alınıp değerlendirilmemiş olmasından kaynaklı İdil sahası folklor çalışmaları açısından yapılacak yeni çalışmalara açıktır. "İdil Masal ve Efsaneleri" başlıklı çalışma bu alanda bir başlangıcı temsil etmekte, önümüzdeki yıllarda yapılacak daha kapsamlı bir saha çalışmasının bir parçası olmayı hedeflemektedir. Bu konuda gerek UNESCO'nun "Somut Olmayan Kültürel Miras"; gerek TÜBİTAK ve BAP

projeleri, gerekse üniversitelerin lisansüstü programları bünyesinde yönetilen lisansüstü tezlerde İdil ve yakın çevresi halk anlatıları (masal, efsane, fıkra, bilmece, halk hikâyeleri, türkü, mani, tekerleme,) saha çalışması yöntemiyle elde edilmeli ve bilimsel anlamda değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Abalı, İ. (2013). "Yapısal Folklor Kuramı Bağlamında Bir Masal İncelemesi Örneği" .*İdil Dergisi*. Cilt 2. Sayı 8. ss. 26-40.

Acar, H. (2013). *Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.

Aça, M. , Ekici, M. ,Yılmaz, M. (2015). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Akkuş, E. (2018). *Ordu Efsaneleri*. Ordu Üniversitesi. Ordu.

Akyol, E. (2010). *Muğla Masalları: Metin-İnceleme*.Gazi Üniversitesi. Ankara.

Alakuş, E. (2014). *Afyonkarahisar Merkezde Yer Adlarına Bağlı Oluşan Efsaneler: Derleme-İnceleme-Metinler*. Afyon Kocatepe Üniversitesi. Afyonkarahisar.

Alptekin, A.B. (2018). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara:Akçağ Yayınları.

Alptürker, İ. G. (2013). *Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma: İnceleme-Metinler*. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir.

Anuk, N. (2012)."*Sözlü Kültür ve Zazaca Masallar"*. Cilt 0. Sayı5.ss.75-87.

Artun, E. (2015). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri.* Adana:Karahan Kitabevi.

Aydın H. (2012). *Iğdır Masalları: İnceleme-Metin*. Ahi Evran Üniversitesi. Kırşehir.

Balaban, T. (2013). *Amasya Efsane, Menkabe ve Memoratları: Derleme, İnceleme, Metin.* Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Balıkçı, Ş. (2015). *Mardin ve Çevresinde Yaşayan Kıyâmetle İlgili Anlatmalar*. Ege Üniversitesi. İzmir.

Bars, M. E. (2014). "Vlademir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Basat Tepegözü Öldürdüğü Boy Üzerine Bir İnceleme"*, İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Cilt 9. Sayı 3. ss. 257-269.

Bars, M. E. (2014). "Vlademir Propp'un Yapısal Çözümleme Yöntemi Çerçevesinde Battal Gazi Destanı Filminin İncelenmesi",*Tarih Okulu Dergisi*, Sayı 18, ss.79-97.

Bascom, W. (1954). “Four Functions of Folklore”. *Journal of American Folklore*, Cilt 67. Sayı 266. ss.333-349.

Başarkanoğlu, L. (2010). *Nizip Efsaneleri*. Gaziantep Üniversitesi. Gaziantep.

Batı, N. (2015). *Terme İlçesinin Kültürel Dokusunda Amazon Efsanesi*. 19 Mayıs Üniversitesi. Samsun.

Baysan, S, Dündar, Z. (2018). “Aydın İlindeki Efsanelerde Geçen Coğrafi Ögelerin Analizi”.*Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.Cilt 20. Sayı 2. ss.19-39.

Bazancir, R. (2010). *Bingöl Efsaneleri*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Van.

Bilkan, A.F. (2009). *Masal Estetiği*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Boratav, P. N. (2016). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara:Bilgesu Yayınları.

Boratav, P.N. (2018*). Zaman Zaman İçinde*. Ankara: İmge Kitabevi.

Boratav, P.N. (2017). *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: İmge Kitabevi.

Bütüner, Ş . (2017). “Masallarda Ağaç Kültü”.*Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi.* Sayı 64.ss.491-514.

Çıblak, N. (2005). V.Propp’un Masal Çözümleme Metodu. *Türk Dili Dergisi*. Sayı 635. ss. 127-140

Çıblak, N. (1995). *İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Çukurova Üniversitesi. Adana.

Çiftçi, K. (2015). *Aydın Halk Masalları.* Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.

Çobanoğlu, Ö. (2016). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çoruhlu, Y. (2011). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul:Kabalcı Yayınevi.

Dağlı, A. (2012). *Yapısalcı Açıdan Amasya Efsaneleri*. 19 Mayıs Üniversitesi. Samsun.

Deger, M. B. (2014). *Hatay Efsanelerinin Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri Açısından İncelenmesi*. Mersin Üniversitesi. Mersin.

Demir, B. (2016). *Çîrokên Kurdî li gorî motîf îndeksa Stith Thompson (Bi nimûneyên çîrokên Mîrze Mihemed) / Stith Thompson'un motif indeksine göre Kürt masallarında motifler (Mîrze Mihemed masalları örneğinde)*. Artuklu Üniversitesi. Mardin.

Dervişoğlu, M. (2016). *Edirne Efsaneleri*. Trakya Üniversitesi. Edirne.

Dorson, M. R. (çev. Gürçayır S. , Özay, Y.), (2011) *Günümüz Folklor Kuramları*. Ankara: Geleneksel Yayınları.

Duman, N. (2018). "*Peri Masallarının Orijini"*. *Akademik Sosyal Araştırmalar*. Sayı 5.ss. 67-72.

Dundes, A. (1998b). "Doku, Metin ve Kontex". *Milli Folklor*, (çev. Mehmet Ekici), Cilt 5. Sayı 38. ss.139-153.

Eker, G. G. Özkan, T. (2015). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı.*Ankara: Grafiker Yayınları.

Ekici, M. (2015). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Elçin, Ş. (2016). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara:Akçağ Yayınları.

Emiroğlu, S. (1993). *Konya Efsaneleri: İnceleme-Metin.* Selçuk Üniversitesi. Konya.

Erol, G. (2012). "Vlademir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımı Çerçevesinde Cesur Yürek Filminin İncelenmesi".*İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*.Cilt 67. Sayı 23. ss.333-349.

Göde, H. A. (2002). *Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Selçuk Üniversitesi. Konya.

Gökçimen, A. (2000) .*" Türkmen Masalları Üzerine Motif İncelemesi: Hayvan Masalları"*. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Görkem, İ. (1987). *Elazığ Efsaneleri Üzerine Araştırmalar*. Fırat Üniversitesi. Elazığ.

Gümüştepe, P, Ayaz, B . (2018). "İslami Dönem Türk Destanlarında "Kötülüğün" Masal Unsurları İle Temsili: Battalnâme Örneği". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*.Cilt11. Sayı 22.ss. 77-97.

Günay, U.T. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gürsu, S. (2017). *Bingöl/Kiğı Yöresi Masal Örnekleri ve Tahlilleri*. Bingöl Üniversitesi. Bingöl.

Güzel, C. (2016). *Kırşehir'den Derlenen Efsanelerin Retorik Analizi*. Ahi Evrân Üniversitesi. Kırşehir.

http://www.tdk.gov.tr

Kara, M , Teres, E . (2014). "Türklerin Yaratılış Efsanesi ile Japonların Benzer Metinleri Arasındaki Benzer ve Paralel Noktalar".*Folklor/Edebiyat*.Cilt 20, Sayı 77.ss. 189-196.

Karagöz, E. (2016). *Tatar-Başkurt Sihirli Masalları Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması (Aktarma – Motif Tespiti (Motif-Index of Folk Literature'ye Göre) – Motif Dizini).* Gazi Üniversitesi. Ankara

Karakaş, R . (2013)."Siirt Efsane ve Halk İnanışlarında Yılan Miti". *Folklor/Edebiyat*, Cilt 19. Sayı 73. ss. 49-62.

Kartal, A . (2017). "Konya'da Türbeler Etrafında Oluşan Adlandırmalar". *Turkish Academic Research Review*. Cilt 2. Sayı.3. ss. 55-68.

Kaya, M . (2017). "Troya ve Troya Savaşı: Efsane ve Tarih".*Akademik-Der*. Sayı 1.ss. 1-14.

Kocaer, S. (2017). *Türk Efsanelerindeki Ceza ve Mükâfatların İşlevsel Açıdan İncelenmesi.* Bartın Üniversitesi. Bartın.

Kurt, M. (2011). "*İdil'de Göç ve Kimliklerin Dönüşümü"*. *Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu*. Şırnak Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Memmedova, H. (2011). "Hanefi Zeynallı Masalları Hakkında".*Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. Sayı 2. ss. 207-215.

Nazlı, A. (2011). *Binbir Gece Masalları'nın Anadolu Türk masallarına etkileri üzerine bir araştırma*. Selçuk Üniversitesi. Konya.

Ochirova, B. (2013). *Türk ve Buryat Efsanelerinde Dağ Kültü*. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Olgun, Y. (1989). *Tarihî Bursa Efsaneleri: Derleme-Metin*. Uludağ Üniversitesi. Bursa.

Oral, Ş. (2016). *Kayseri Yöresi Efsaneler: İnceleme- Metin*. Erciyes Üniversitesi. Kayseri.

Osan, M. (2006). *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*. Pamukkale Üniversitesi. Denizli.

Ögel, B. (2014). Türk Mitolojisi. 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ölmez, E. (2015). "Vlademir Propp'un Masal Çözümleme Metodu Çerçevesinde Padişahın Evlatlığı Masalı Üzerine Bir İnceleme".*Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Cilt13. Sayı 1. ss. 533-541.

Önal, M. N. (2005). *Muğla Efsaneleri*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Özdemir, Y. (2003). *Gaziantep Efsaneleri: İnceleme-Metin*. Gaziantep Üniversitesi.

Özgen, N. (1997). "*İdil'de Sosyo-Ekonomik Durum, Sosyal Yapılar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*" İzmir.

Özkaynak, M. E. (2013). *Masal Formellerinin Sembolik Çözümlemesi*. Fırat Üniversitesi. Elazığ.

Özünel, Ö. E. (2011). "Yazının İzinde Masal Haritalarını Okuma Denemesi: Masal Tarihine Yeniden Bakmak".*Milli Folklor*. Cilt 23. Sayı 91. ss. 60-71.

Propp, V. (Çev. M. Rıfat- S.Rıfat). (2017).*Masalın Biçimbilimi*. İstanbul:Kültür Yayınları.

Sadıç, Ş. A. (2008). *Masallarda Kadın (Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz Masal Örnekleri)*. Gaziantep Üniversitesi. Gaziantep.

Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2002)."Afyonkarahisar Efsaneleri Üzerine".*Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 4, Sayı 1.

Sakaoğlu, S. (2016). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2018). *Masal Araştırmaları 2*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sakoğlu, S. (2018). *Efsane Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınları.

Sancak, N. (2008). *Mardin Efsaneleri*. Sakarya Üniversitesi. Sakarya.

Seyidoğlu, B. (1978). *Erzurum'da Belli Yerle İlgili Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerine Bir İnceleme*. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Seyidoğlu, B. (2016). *Erzurum Efsaneleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Seyidoğlu, B. (2016). *Erzurum Masalları.*İstanbul: Dergâh Yayınları.

Sönmez, B. (1994). *Niğde Efsaneleri: Tahlil ve Metin*. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Sümbüllü, Y.Z. (2000). *Türkmen halk masalları üzerine motif incelemesi: Büyülü Masallar*. Atatürk Üniversitesi. Mardin.

Tuna, S.T. (2014). *Türk Masallarının Varoluşçuluk Açısından İncelenmesi*. Muğla: Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Yayınları.

Turhan Tuna, S. (2013).''Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Bir Metin Aktarımı Örneği: Muğla'dan Derlenmiş Bir Efsane İle Kurumuş Ağaçlar Hikâyesinin Mukayeseli İncelemesi''. *Electronic Turkish Studies*. Vol. 8. Issue 8. p.1347-1361.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (1978). Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uygur, H. , K. (2015). *Kutsal Mekân Bağlamında Mardin Süryanilerinin Anlatıları*. Doktora Tezi. Ankara.

Yaldız, A. (2002). *Hayvanlarla İlgili Efsaneler*. Selçuk Üniversitesi. Konya.

Yılar, Ö. (2003). "Gümüşhane ve Bayburt Masalları".*A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı 21. ss. 347-349.

Yıldırım, A. (2016). *Masallarda Büyü Motifi ile Gerçekleşen Dönüşümler*. 19 Mayıs Üniversitesi. Samsun.

Yıldız, A. (2011). *Anadolu Efsanelerinin Tanımı ve Tasnifi*. Kafkas Üniversitesi. Kars.

Yüksel, G. (2011). *Kastamonu Efsaneleri*. Bozok Üniversitesi. Yozgat.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Kaynak Kişi 1: Ş. A.

Eğitim Durumu: Okuma-yazma bilmemektedir.

Yaş: 35

Memleketi: Şırnak/İdil

Kimden Öğrendiği: Anneannesi

Mesleği: Ev hanımı

Kaynak Kişi 2: S. K.

Eğitim: İlkokul Mezunu

Yaş: 38

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev hanımı

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 3: R. G.

Yaş:45

Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev Hanımı

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 4: T. E.

Yaşı: 45

Eğitimi: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev hanımı

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 5: İ. Ş**.**

Yaşı: 52

Eğitim durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Çoban

Kimden Öğrendiği: Babası

Kaynak Kişi 6: Ş. B.

Yaşı: 47

Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev Hanımı

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 7: Ö. G.

Yaş: 34

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Okulda hizmetli

Kimden Öğrendiği: Dedesi

Kaynak Kişi 8: H. H.

Yaşı: 52

Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: İdil/Şırnak

Mesleği: Ev hanımı

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 9: A. U.

Yaşı: 73

Memleketi: Şırnak/İdil

Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Mesleği: Emekli inşaat işçisi

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 10: N. Ş.

Yaşı: 30

Eğitim durumu: İlkokul Mezunu

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev hanımı

Kimden Öğrendiği: Anneannesi

Kaynak Kişi 11: Y. E.

Yaşı:43

Eğitim durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev Hanımı

Kimden Öğrendiği: Evine gelen misafirden

Kaynak Kişi 12: G. A.

Yaşı: 36

Eğitim durumu: İlkokul mezunu

Memleketi: İdil/Şırnak

Mesleği: Ev hanımı

Kimden Öğrendiği: Anneannesi

Kaynak Kişi 13: E. K.

Yaş: 25

Eğitim Durumu: lisans

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Öğretmen

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 14: E. B.

Eğitim Düzeyi: İlkokul mezunu

Yaşı:51

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Müteahhit

Kimden Öğrendiği: Babası

Kaynak Kişi 15: M. O.

Yaş: 40

Eğitim durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev hanımı

Kimden Öğrendiği: Anneannesi

Kaynak Kişi 16: M. K.

Yaş: 65

Eğitim Durumu: Okuma-yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev hanımı

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 17: F. E**.**

Eğitim durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Yaş: 93

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev hanımı

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 18: P. N.

Yaş: 48

Eğitim durumu: Ortaokul mezunu

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Ev hanımı

Kimden Öğrendiği: Annesi

Kaynak Kişi 19: H. A.

Eğitim durumu: İlkokul mezunu

Yaş: 40

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Aşçı

Kimden Öğrendiği: İş arkadaşı

Kaynak Kişi 20: R. A.

Yaşı: 43

Eğitim durumu: İlkokul mezunu

Kimden öğrendiği: Ağabeyi

Mesleği: Esnaf

Kaynak Kişi 21: S. A.

Yaş: 35

Eğitim Durumu: Ortaokul Mezunu

Kimden öğrendiği: Annesi

Mesleği: Ev hanımı

Kaynak Kişi 22: S. A.

Yaşı: 63

Eğitim durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: Emekli

Memleketi: Şırnak/İdil

Kimden Öğrendiği: Bir Köylüden

Kaynak Kişi 23: Ş. A.

Yaşı: 32

Eğitim durumu: Okuma yazma bilmemektedir.

Memleketi: Şırnak/İdil/ Oymak köyü

Kimden Öğrendiği: Babaannesinden

Mesleği: Ev Hanımı

Kaynak Kişi 24:S. D.

Yaşı:53

Eğitim durumu: İlkokul Mezunu

Memleketi: Şırnak/İdil (Yazman Köyü)

Kimden Öğrendiği: Annesinden

Mesleği: Ev Hanımı

Kaynak Kişi 25:C. A.

Yaşı:49

Eğitim durumu: İlkokul Mezunu

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Şoför

Kimden Öğrendiği: Komşusundan

Kaynak Kişi 26: Ü. S.

Yaş: 28

Eğitim durumu: Lisans

Mesleği: Öğretmen

Kimden Öğrendiği: Dedesi

Kaynak Kişi 27: E. A.

Yaşı: 33

Eğitim Durumu: Lise mezunu

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Tesisatçı

Kimden Öğrendiği: Annesi

EKLER 1

DERLEME METİNLERİ

MASALLAR

1. TARLA ZAMANI

Bir zamanlar bir adam ile yaşlı annesi varmış. Mayıs ayı, öküzlerin tarlaları sürdüğü zamandı. Annesi dedi ki: oğlum, bir öküz keselim. Canım et çekiyor. Oğlu demiş ki:

—Anne, tarla zamanı gelince kim tarlayı sürecek?

Annesi: Allah büyüktür, demiş.

Oğlu tamam, demiş. Öküzü kesmişler, yemişler. Gel zaman, gör zaman tarla vakti gelmiş. Oğlu annesine:

—Anne yarın hazırlan, tarla sürmeye gideceğiz, demiş.

Annesi:

Tamam, demiş.

Diğer gün annesini ve öküzü tarlaya götürmüş, ikisini yan yana bağlamış, tarlayı sürmeye başlamışlar. Oradan geçen bir adam:

—Kolay gelsin yeğenim, Niye tarlayı kadınla sürüyorsun, demiş.

Oğlu demiş ki:

O benim annem, bunu o istedi. Bizim bir öküzümüz vardı. Benden öküzü kesmemi istedi. Tarlayı da kendisinin süreceğini söyledi.

Adam:

—Ben sana yardım edeceğim, hadi bizim eve gidelim. Bizim bir öküzümüz var, onu sana verelim ancak öküzümüz yerinde durmayan, çok hareketli bir öküz. Oğlan gitmiş, ipi öküzün boynuna atmış ve eve getirmiş. Diğer gün, annesinin yardımını istemiş. Annesi yardıma gitmiş ve öküz tarlayı sürmeye başlamış. Bir hafta geçmiş, öküzü veren adam demiş ki:

—Eğer o oğlan öküzümü eğitmişse kızımı da ona vereceğim, demiş. Öküzün tarlayı sürdüğünü görmüş. Oğlana seslenmiş:

—Kolay gelsin yeğenim, bu öküzü eğittiğine göre sen baya becerikli bir oğlansın. Gel, sana kızımı da vereceğim. Oğlan, annesine sormuş:

—Ana, bize öküzü veren adam bana kızını da verecekmiş.

Annesi demiş ki:

—Oğlum bir yorganımız var, yedirecek yemeğimiz yok.

Oğlu dinlememiş. Gidip kızı almış, sabah olmuş annesine demiş ki:

—Anne, kız ne kadar iş yaparsa o kadar yemek ver.

Annesi:

—Tamam, demiş.

Kız akşama kadar yatmış, oğlu işten eve gelmiş.

—Anne ne yaptın?

Annesi:

—Yataktan kalkmadı, ben de ona yemek vermedim.

Oğlan:

Tamam, demiş.

Ertesi gün olmuş, kız bu sefer yatağından kalkmış, yatağını düzeltmiş, yatağının üzerine oturmuş, kadın da biraz ekmek ve peynir vermiş. Kız anlamış ki iş yoksa yemek de yok, oğlu işten eve gelmiş.

Anne ne yaptın? Demiş.

Annesi:

—Oğlum, kalktı yatağını düzeltti, ben de biraz ekmek ve peynir verdim.

Oğlu:

—Tamam, demiş.

Diğer gün olmuş, yataklar düzeltmiş, bulaşıkları yıkamış, bahçeyi süpürmüş. Bunun üzerine kadın da gitmiş, bir kaz kesmiş; yanında pilav yapmış ve kızın önüne sermiş. Kız da bunun üzerine bu evde işlerin nasıl döndüğünü anlamış. Akşam oğlu işten gelmiş:

—Anne ne yaptın? Diye sormuş.

—Oğlum sabah kalktı, bütün işleri yaptı, ben de bir kaz kestim, yanında da bir pilav yaptım, önüne serdim.

Oğlan da yine:

— Tamam, demiş.

Bir iki hafta geçmiş, kızın babası kızını merak etmiş ve ziyaret etmek istemiş. Adam bir de ne görsün? Kızı ev işi yapıyormuş. Adam kızının hal ve hatırını sormuş. Kız da babasına bir avuç sarımsak getirmiş ve babasına vermiş. Babası:

—Bunları ne yapayım? Demiş. Buralarda sarımsak ezmeyen dolma yemezmiş. Adam şaşırmış ve bir o kadar da sevinmiştir.

2. BÜYÜ

Eskiden bir köyde orta yaşlı bir adam, eşiyle birlikte yaşarmış. Hiç çocukları yokmuş, daha doğrusu olmazmış. Gitmedikleri yer kalmamış ama çocukları bir türlü olmuyormuş. En sonunda bir kadının yanına gitmişler ve ona dertlerini söylemişler. Kadın demiş ki:

—Ben ilacınızı biliyorum.

Evli çift çok heyecanlanmış.

Kadına:

—Size bütün malımızı veririz, demiş. Kadın sert bir çıkışla:

—Benim kimsenin malında gözüm yok, sadece sizin çok üzgün olduğunuzu görünce yardım etmek istedim.

Evli çift sonra ilacı alıp eve gitmiş. Kadın onu içmiş ve bir hafta sonra hamile kalmış. Bebekleri doğmuş ve kırk gün kırk gece şenlik yapmışlar. Ama bir şeyi unutmuşlar. İlacı veren kadını çağırmamışlar, kadın bu olanları duymuş ve evlerine gitmiş. Bebeğin yanına gidip bir şunu söylemiş:

—16 yaşına geldiğinde eline iğne batıp öleceksin.

Evli çift o kadar endişeliydi ki köydeki bütün iğneleri toplamış. Yıllar sonra kız 16 yaşına gelmiş, bir gün evde oturmuş, şöyle bir etrafta gezinmiş ve bir elma sepeti bulmuş. Kız sepeti açıp bakmış, sepetin içindeki iğne eline iğne batmış ve ölmüş.

3. ÜVEY KIZ

Bir zamanlar dul bir kadın ve dul bir adam evlenirler. Bunların da önceki evliliklerinden doğan birer kızları varmış. Bu iki kız birbirlerini çok severler ve birbirleriyle çok iyi anlaşırlar ama kadın üvey kızından nefret etmeye ve ona karşı kin gütmeye başlamış. Bu iki kız çobanlık yapardı. Kadın ise onlara su ve yiyecek götürürdü. Yaz gününde onlara su götürürken kadın üvey kızının suyunu sıcak, kendi kızının suyunu soğuk götürürdü. Kadının aklına bir şeytanlık daha gelmiş. Üvey kızının suyuna bir de küçük bir yılan koyar. Kadın kızların yanına varır ve sularını verir. İki kız da sularını içer. Üvey kız suyun sıcak olduğunu ve sanki kıl gibi bir şeyin de boğazından geçtiğini söyler. Üvey anne endişelenecek bir şey olmadığını söyler. Günler geçer, üvey kızın karnı şişer ve durumu da kötüleşir. Durumu fırsat bilen kadın hemen kocasının aklına girer. Kızın hamile olduğunu ve ondan kurtulması gerektiğini söyler. Tabi adam da buna hemen inanır ve bir gün kızını yanına çağırıp onunla bir gezintiye çıkacağını söyler. Baba kız beraber çok uzaklara doğru gezmeye, birbirleriyle sohbet etmeye başlarlar. Sonra da yorulur ve biraz dinlenmek için de otururlar. Kız yorgunluktan biraz kestirmeye başlar, babası da kendi ceketiyle kızına gölge yapar, kızını o çölde bırakıp evine döner.

Gecenin bir vakti kız uyanır. Etrafına bakar ki her yer karanlık. Her tarafa "Baba!" diye seslenir. Ancak hiçbir yerden ses seda yoktur. Kız da babasının ondan kurtulmaya çalıştığını anlar. Sessizce oturup haline yanar.

Bir gün yakınlarda bir ağanın oğlu da köpeklerini yanına alıp ava çıkar. Ağanın oğlu bakar ki köpeklerin hepsi bir tarafa toplanıyor. O da tüfeğini hazırlayıp o yöne doğru gitmiş. Bakmış ki bir kız... Kızın karnı şişmiş. Ağanın oğlu da kızın hamile olduğunu anlar. Kız da utanarak ağa oğluna susadığını söyler. Ağanın oğlu da kızı bir dere kenarına götürür. Kız çok susadığı için bol bol su içmeye başlar. Kız su içerken kızın karnındaki yılan ve sudaki bir yılan birbirleriyle konuşurlar, birbirlerini bulundukları yerlere davet ederler. Ağanın oğlu da hemen durumu çakmış yılanların çıkardığı seslerden. Kızın karnındaki yılan çok susamış. Yılan kızın ağzından suya atlamış ve susuzluğunu gidermiş. Tam kızın ağzına geri dönecekken ağanın oğlu kızı çeker ve tüfeğiyle yılanı öldürür. Kız kurtulur, ağanın oğlu da kızı yanına alır ve evlenirler. Daha sonra da bu iki çiftin ‘’kumsorok’’ adında bir oğulları olur.

Bir gün kız ağa evinin çamaşırlarını yıkamaya dere kenarına gider. Oğlunu da yanına alır. Çamaşırlarını yıkamış, kendisi de yıkanmaya başlayacakken yaşlı bir büyücü gelir, kızın başını yıkamak için ısrar eder. Kız olmaz, gerek yok, der ama nafile... Kız da tamam, der. Büyücü kızın saçlarını tarar ve onu yıkamaya başlar. Kızın saçını her tarayışında kıza düzinelerce iğneyi beraberinde batırır. Kız acı içinde feryat figan bağırır. En sonunda ‘’Allah’ım beni bu büyücünün elinden kurtar.’’diye dua etmiş ve kız bir güvercine dönüşmüş. Büyücü de kızın giysilerini giyip oğlanı da yanına alarak ağa evinin yolunu tutar. Günler geçer, ağanın oğlu karısında bir değişiklik olduğunu anlar. Bu duruma şüphe ile bakar ama yapacağı bir şey de yoktur. Birkaç gün geçer ve ağanın uşaklarından biri ağa oğlunun yanına gelir ve ona:

—Birkaç günden beri bir güvercinin gelip sizin ve oğlunuzun nasıl olduğunu sorup tekrar uçup gidiyor, dedi.

Ağanın oğlu şüphelenir, ertesi gün de o uşakla söylediği yere gider, saklanıp bekler. Sonra uşağın dediği gibi olur, güvercin tam uçacakken ağanın oğlu güvercini ayaklarından tutar. Sonra da eliyle güvercinin başını okşar. Başındaki iğneleri teker teker çıkarır. Güvercin kanlar içinde kalır. Allah’a dua eder, bu elimdeki ilkin ne ise ona çevir, diye yalvarır. Bir anda karısı gözünün önünde belirir. Karısı olan biteni anlatır. Ağa oğlu da bu büyücü kadını ateşe atıp öldürür. Oğullarıyla mutlu mesut yaşar.

4. ALLAH NEMA HEKİM NEMA

Bir varmış, bir yokmuş. İki arkadaş varmış. Birlikte işe gitmişler. Birisi evliymiş varmış ve eşi hamileymiş. Bunun için çok çalışması gerekiyormuş. Arkadaşının ise böyle bir sorunu yokmuş. Bunun için kazandığı parayı har vurup harman savururmuş. Evli olan adam ise durup dinlenmeden çalışırmış. Diğer adam ise açgözlü olduğu için önüne gelen her şeyi silip süpürürmüş. Bunun için çok şişmanlamış. Evli olan adam ise hep çalıştığı için çok zayıflamış. Bir gün şişman olan adam evli olan adamın yanına gitmiş:

— Seni öldüreceğim, demiş. Evli adam ise yalvarmış:

— Lütfen beni öldürme. Para istiyorsan tüm paramı vereyim, demiş. Şişman olan adam ise:

— Paranı istemiyorum. Sadece seni öldürmek istiyorum, demiş. Karısı olan adam ise:

— Neyim varsa senin olsun ama beni öldürme. Karım var ve hamile. İki tane çocuğum olacak, demiş.

Ama adam anladı ki ne yaparsa yapsın şişman adam onu dinlemeyecek ve ona şunu demiş:

— Ne dersem diyeyim, ne yaparsam yapayım yine beni dinlemeyeceksin. Sadece senden son bir isteğim olacak: Vasiyetimi eşime söylemen. İki tane çocuğumuz olacak. Kız ise ismini Allah Nema koysun. Eğer erkekse ismini Hekim Nema koysun.

Şişman adam, vasiyetini kabul etmiş ve adamı öldürüp bütün parasını almış. Zayıf olan adamın eşi ise köyde onu bekliyormuş. Bir gün kapı çalınmış. Kapıyı açmış. Adam:

— Ben senin kocanın arkadaşıyım, demiş. Kadın meraklanmış:

— Kocam nerde? Uzun zamandır ondan haber alamıyorum, demiş.

Adam:

— Uzun bir zaman önce öldü ve vasiyetini sana söylememi istedi:

— İki tane çocuğumuz olacak. Eğer kızsa ismini Allah Nema koysun; erkekse Hekim Nema koysun, dedi.

Kadın bir süre sonra çocuklarını doğurmuş. Biri kız biri erkek ikiz çocukları olmuş. Kızın ismini Allah Nema erkeğinkini Hekim Nema koymuş. Üç yıl sonra çocukları büyümüş. Bir gün kadın inekleri sürüye götürürken iki çocuğu da peşinden gelmiş. Kadın:

—Allah Nema, Hekim Nema peşimden gelmeyin, yürüyemezsiniz, demiş.

Yaşadıkları köyün bir ağası varmış. Adı Hekim Nema'ymiş. O sırada adamlarından birisi kadının çocuklarını "Allah Nema ve Hekim Nema" diye çağırmasına şaşırmış ve hemen gidip ağasına bunu anlatmış. Köyün ağası:

—Bu işte bir terslik var. Hemen gidip o kadını çağırın, demiş.

Adam gidip kadını çağırıp ağanın yanına getirmiş. Köyün ağası kadına niye çocuklarının ismini Allah Nema, Hekim Nema koyduğunu sormuş. Kadın olanları birer birer anlatmış. Köyün ağası her şeyi anlamış ve adamlarından şişman adamı yanına getirmelerini söylemiş. Şişman adamı getirmişler. Köyün ağası: — Bu kadının kocasını sen mi öldürdün? Demiş.

Şişman adam:

— Hayır, ben öldürmedim, deyip yalan söylemiş.

Köyün ağası:

— O adamı sen öldürdün. Eğer sen öldürmeseydin bu adları çocuklarına koydurmazdı. Allah Nema Hekim Nema hem Allah'ın yok sayıldığını hem hakkın yok sayıldığı anlamına geliyor. Sen istesen de istemesen de bunun cezasını çekeceksin. Adam mecbur kaldığı için suçunu itiraf etmiş. Köyün ağası adamın bütün mal varlığını kadına ve çocuklarına vermiş. Adamı da astırmış.

5. ŞEN VE PEN

Bir varmış, bir yokmuş. Eski zamanlarda bir keçi ve bu keçinin de yedi tane kuzusu varmış. En küçüğünün adı Şen, en büyüğünün adı ise Pen'miş. Bir gün anneleri, onlara:

— Ben sizlere yemek almaya gideceğim, kim gelirse gelsin kapıyı kesinlikle açmayın! Size, "Şen, Pen kapıyı açın, anneniz geldi." Demediğim sürece kapıyı kimseye açmayın!

Anne keçi kuzularına bunları söylerken tilki de onları gizlice dinliyormuş. Anne keçi evden uzaklaştıktan sonra tilki kapıya gidip:

— Şen, Pen kapıyı açın, anneniz geldi, demiş.

Şen, kapıyı açmaya çalışmış ama Pen onu durdurmuş ve demiş ki:

— Sen bizim annemiz değilsin, annemizin sesi ince.

Tilki başka bir sefere sesini incelterek gelmiş. Şen yine kapıyı açmaya çalışmış ama Pen yine izin vermemiş ve demiş ki:

— Annemizin ayakları beyaz ama seninki kırmızı? Sen bizim annemiz değilsin.

Tilki yine gitmiş. Bu sefer sesini inceltmiş ve ayaklarını da una batırarak kuzulara kapıyı açmalarını söylemiş. Üçüncü seferde kuzular, sesi ince ve ayakları beyaz olan tilkiye inanmış; kapıyı açmışlar. Tilki hemen kuzuların üzerine atlamış. Bazıları saatin arkasına, bazıları koltuğun ve bazıları da kapının arkasına saklanmış. Tilki altı tanesini yemiş, gitmiş. Şen ise saatin arkasına saklandığı için onu görememiş. Anne keçi eve dönünce ortalığın dağınık olduğunu görmüş. Şen de saatin arkasından çıkıp annesine olan biteni anlatmış. Anne keçi evden sinirli ve hızlı bir biçimde çıkmış. Tilkinin bir ağacın altında derin bir uykuya daldığını görmüş. Anne keçinin aklına bir fikir gelmiş. Bir bıçak, iğne ve iplik getirmiş. Tilkinin karnını yarıp tüm yavrularını çıkarmış. Sonra tilkinin karnına taş doldurmuş. Tilkiyi kaldırıp yakınlardaki bir nehre atmış. Tilki de böylece ölmüş. Kuzular artık kapıyı anneleri dışında hiç kimseye açmayacaklarına dair annelerine söz vermiş. Birlikte mutlu bir hayat yaşamışlar.

5.2. ŞENGE VE PENGE

Bir varmış, bir yokmuş. Bir keçi ile iki yavrusu varmış. Keçi bir gün yavrularına der ki:

─ Ben kırlara otlanmaya gideceğim. Sizin çok süt içebilmeniz için memelerime süt dolduracağım. Ben gelene kadar kapıyı kesinlikle kimseye açmayın! Kapıya geldiğimde şu sözleri söyleyeceğim: "Şeng'im Peng'im, anneniz yaylaya gitti, otu yedi, memelerine süt doldurdu, çabuk kapıyı açın." Bu sözleri duymadan kapıyı kesinlikle kimseye açmayın!

Keçi, yavrularına bunları söyledikten sonra gider. Keçinin yavrularına söylediklerini duyan kurt gidip kapıyı çalar. Anne keçinin yavrularına söylediği tüm sözleri sesini incelterek kapıda söyler. Şenge ve Penge kurda hemen inanıp kapıyı açar. Kurt da kapıyı açan Şenge ve Penge'yi yer. Akşam olduğunda anne keçi eve döner. Yavrularının evde olmadığını ve evin dağınık olduğunu görür. Yavrularının orada olmadığını gören keçi ağlar. Sonra aklına yavrularını kurdun kaçırmış olabileceği fikri gelir. Keçi kurdun evine gider. Kurt da keçiye yavruları yediğini itiraf eder. Keçi, kurdu evin dışında bir alanda dövüşmeye davet eder. Kurt bunu kabul eder. Evin dışında kurt ile keçi dövüşür. Keçi boynuzunu kurdun karnına saplar ve yavrularını oradan çıkarır. Keçi, kurdu öldürür. Yavrularıyla birlikte evine gider.

6. ZERKA ZERA

Zerka Zera'nın yedi abisi varmış. Bir gün tüm arkadaşlarını toplayıp çalı çırpı toplamaya karar vermişler. Zerka Zera hariç herkes çalı çırpı toplamaya başlamış. Onun uykusu gelmiş, arkadaşı onun saçını okşamış ve uyku boncuğunu onun kulağına koymuş, o da uyumuş. Kalktığında gece yarısıymış. Bütün arkadaşları eve gitmiş. Annesi ve babasına seslenmiş:

—Anne baba! Gelin, beni kurtarın! Bunu duyan bir kurt Zerka Zera'nın yanına gelmiş. Ona demiş ki:

—Gel, yolu takip et, sana yolu göstereceğim.

Bir anda kurtlar onun etrafını sarmış ve onu yakalayıp bir kuyuya atmışlar. Zerka Zera kuyuda öylece kalmış.

Bir gün babasının çobanı koyunlarla kuyunun yanından geçmiş. Zerka Zera onun sesini duymuş, ona seslenmiş:

—Babamın çobanı! Babama Zerka Zera'nın bu kuyuda olduğunu ve yedi köyün ipini getirip beni kurtarmalarını söyle. Burası çok derin bir kuyu.

Çoban hemen köydekilere gidip her şeyi anlatmış. Ama kimse ona inanmamış. Bu olayı her gün söylüyormuş. Bir gün Zerka Zera'nın babası birisini çobanla göndermiş, ondan çobanın doğruyu söyleyip söylemediğini öğrenmesini istemiş. Adam babasına çobanın doğruyu söylediğini söylemiş. Zerka Zera'nın babası gidip kızını kurtarmış ve bakmış ki kızının kurttan iki oğlu olmuş. Zerka Zera'nın saçları ve tırnakları upuzunmuş ve leş gibi kokuyormuş. Onu eve götürmüşler, yıkamışlar saçlarını ve tırnaklarını kesmişler, başını yıkayıp temizlemişler. Zerka Zera tekrar ailesiyle birlikte mutlu bir şekilde yaşamaya başlar.

6.2. ZERKA ZERA

Günlerden bir gün, yedi kız varmış. Bu kızlar odun toplamaya giderler. Odunları bitince Zerka Zera kızlara der ki:

─ Başımda çok bit var. Bu bitleri çıkarsanıza!

Kızlar Zerka Zera'nın başındaki bitleri çıkarırken Zerka Zera uykuya dalar. Kızlar, Zerka Zera'yı alıp odunların üstüne koyar. Zerka Zera gece yarısına kadar orda kalır. Uyandıktan sonra etrafta kimsenin olmadığını görür. Zerka Zera:

─ Anneciğim nerdesin? Der.

Bir kurt da:

─Uuuuuuu!

Zerka Zera:

─ Sen benim annem değilsin. Benim annemin sesi ipince.

Zerka zera bu sefer de babasını çağırır:

─ Baba, Baba!

Sonra kurt da:

─ Uuuuu!

Zerka Zera:

─ Benim babamın sesi kısa ve kalın.

En sonunda kurt Zerka Zera'yı alıp mağarasına götürür. Yedi yıl boyunca Zerka Zera orada kalır. Zerka Zera'nın yedi çocuğu olur. Bir gün bir çoban koyunlarını güder. Yakınlardaki mağaradan seslerin geldiğini görür. Mağaraya yaklaşır, orada kız ve yedi çocuğu görür. Çoban Zerka Zera'ya sorar:

─ Sen de kimsin, ne yapıyorsun burada?

Zerka Zera:

─Ben Zerka Zera'yım. Yedi yıldır bu kurdun elindeyim.

Zerka Zera çobana olan biteni anlatır. En sonda çobana der ki:

─ Benim yedi tane ağabeyim var. Onlara yedi köyün ipini getirip beni buradan çıkarmalarını söyle.

Çoban oradan uzaklaşır ve Zerka Zera'nın ağabeylerine haber verir. Zerka Zera'nın ağabeyleri yedi köyün ipini götürerek mağaraya gider. Hep birlikte mağaraya inerler. Zerka Zera'nın yanındaki yedi çocuktan altısını öldürürler. Bir tanesi saklanır ve ölmekten kurtulur. Kurt akşamleyin eve döner. Zerka Zera ve altı çocuğun evde olmadığını görür. Kurtulan çocuk olan biteni kurda anlatır.

Zerka Zera artık babasının evine dönmüştür. Bir gün çeşmeye su almaya gider. Orada kurdu görür. Kurt Zerka Zera'yı tekrar almaya çalışır. Ama Zerka Zera'nın ağabeyleri gelerek kurdu öldürür.

Kaynak Kişi 27: Emin Adlığ

Yaşı: 33

Eğitim Durumu: Lise mezunu

Memleketi: Şırnak/İdil

Mesleği: Tesisatçı

Kimden Öğrendiği: Annesi

7. TAVŞANIN İNTİKAMI

Bir zamanlar kırlarda bir tane fil ile bir tane tavşan birlikte yaşarmış. Bir gün tavşanın yedi tane yavrusu olmuş. Tavşan yavruları için bir yuva yapmış ve kırlarda yaşamaya devam etmiş. Bu filin hoşuna hiç gitmemiş. Bir gün gelip tavşandan yavrularını alıp oradan gitmesini istemiş. Gitmezse tüm yavrularını ezeceğini söylemiş. Tavşan bunu kabul etmemiş. Buraların herkes için yeterli olduğunu söylemiş. Ama ne yapıp edip fili ikna edememiş. Fil bir gün tavşanı ve yavrularını ezmeye gitmiş. Anne tavşan bir şekilde kaçıp kurtulmuş ama yavrularını kurtaramamış. Fil tüm yavruları ezmiş. Tavşan bu duruma çok üzülmüş. Bir ağacın altına oturup intikam yemini etmiştir. Ağacın üzerine bir karga konmuş ve tavşana bu üzüntüsünün nedenini sormuş. Tavşan da kargaya olan biteni anlatmış. Karga da tavşana yardımcı olmak istemiş, tavşana bunun için ne yapması gerektiğini sormuş. Tavşan kargadan tüm arkadaşlarını toplayıp filin gözlerini oymalarını istemiş. Karga da tavşanın dediğini yapıp diğer arkadaşlarıyla birlikte filin gözlerini oymuş. Fil artık hiçbir şeyi göremiyormuş. Su içmek için kurbağanın sesine kulak veriyormuş. Sesin geldiği yöne doğru gidip su ihtiyacını karşılıyormuş. Bunu gören tavşan kurbağalardan uçurumun kenarında vraklamalarını istemiş. Kurbağalar da tavşanın dediğini yapmış, uçurumun kenarında vraklamaya başlamışlar. Fil de sesin olduğu tarafa doğru gitmiş. Uçurumdan düşmüş ve ölmüş. Tavşan böylece intikamını almıştır.

8. YEDİ ERKEK KARDEŞ VE BİR KIZ KARDEŞ

Eskiden yedi erkek kardeş ve bu kardeşlerin bir tane kız kardeşleri varmış. Bir gün yedi erkek kardeş kız kardeşlerine şunu demiş:

— Gel, şu dağlarda bir tane saray yapalım. O sarayda gül gibi yaşayalım. Gündüzleri avlanmaya gider, geceleri de sarayımıza gelip otururuz.

Yedi erkek kardeş bir araya gelip dağlarda kendilerine bir saray yapmışlar. Yedi erkek kardeş sabahtan akşama kadar avlanmaya, dolaşmaya çıkarlar. Kız kardeş de evde kalır. Erkek kardeşleri için yemekler yapar, temizlik yaparmış.

Kız kardeş bir gün ateşi yakmış. Ateşi yakarken boynundaki mercan ateşin içine düşmüş. Başka işler için sarayın başka bir bölümüne gitmiş. Arada sırada kapının aralığından ateşin sönüp sönmediğini de kontrol edermiş. Kız kardeş kapının aralığından parlayan şeyin ateş olduğunu düşünmüş. Ama ateş çoktan sönmüş ve o etrafına ışık veren şey de boynundan düşen mercanmış. Kızın elinde hiç ateş kalmamış. Kız kardeş buna çok üzülmüş. Şöyle demiş:

— Akşamleyin kardeşlerim eve gelecekler. Onlara yemeği nasıl pişireceğim?

Dışarı çıkmış ve uzak bir yerden yükselen bir duman görmüş. Dumanın olduğu yere ulaşmış. Orada her yerde tencereler ve kazanlar dolu et yemekleri pişiyormuş. Oradaki bekçi kıza sormuş:

— Kimsin, nerelerdensin, buraya neden geldin?

Kız:

— Buraya biraz ateş almak için geldim.

Bekçi kıza ateşi vermiş. Kız da dayanamayarak şunu sormuş:

— Peki, şu tencereler ve kazanlar dolu etler de neyin nesi?

Bekçi demiş ki:

— Bu insan yiyen yaşlı kadının yemekleri… Yaşlı kadın, insanları yakalayıp yiyor. Şu ateşi al, hemen kaybol. Eğer ateşi sana verdiğimi duyarsa ikimizi de yer.

Kız kardeş ateşini alıp gitmiş. İnsan yiyen yaşlı kadın gelmiş ve bekçiye şöyle demiş:

— Yabancı bir insanın kokusunu alıyorum. Kim geldi buraya?

Bekçi:

— Hiç kimse gelmedi buraya. Yanılıyorsun.

Yaşlı kadın bekçiye inanmamış. Biraz ilerde bir ip görmüş. Bu ip kız kardeşin oraya beraberinde getirdiği yumaktan oraya takılmıştı. Yaşlı kadın ipi takip etmiş ve kız kardeşin olduğu saraya gelmiş. Kapıyı çalmış. Kız kapıdan bakmış:

— Kimsin, nerden geliyorsun, nereye gidiyorsun, benden ne istiyorsun?

Yaşlı Kadın:

— Sen benim evime gelmişsin, niye geldin?

Kız kardeş:

— Ateşim yoktu, ateş aldım sizden.

Yaşlı kadın:

— Parmağını şu delikten çıkar, parmağını her gün buraya gelip emeceğim. Bunu yapmazsan yedi erkek kardeşini öldürürüm

Kız kardeş, yaşlı kadının dediğini yapmak zorunda kalmış. Yaşlı kadın kızın parmağını emdikten sonra gitmiş. Her gün bunu yapmaya gelmiş. Kız bundan dolayı çok üzülüyormuş. Erkek kardeşleri durumu fark etmiş. Hasta olup olmadığını sormuşlar. Ama kız kardeş olayı kardeşlerine bir türlü anlatmamış. Bunun sonucunda iki erkek kardeş diğer kardeşleri ava giderken evde kalıp gizlice nöbet tutmaya başlamışlar. Durumu öğrenmeye çalışmışlar. Yaşlı kadının eve geldiğini görmüşler. Kadın yaklaşık bir saat kaldıktan sonra gitmiş. İki erkek kardeş eve gelip ne olup bittiğini kız kardeşe sormuşlar. Kız kardeş durumu anlatmaya başlamış.

Kız kardeş:

— Bir gün sizin için yemek yapmaya çalışırken ateşim söndü. Ben, duman yükselen yerden ateş almaya gittim. Orda insanları yiyen yaşlı bir kadın varmış. Ama gittiğim esnada orda değildi. Sonra benim oradan ateş aldığımı öğrenmiş. Buraya gelip her gün parmağımı emmek istedi. Bunu yapmazsam sizleri öldüreceğini söyledi. Ben de size bir zarar gelmemesi için bunu kabul ettim.

Erkek kardeşleri:

Biz yarın evin önünde bekleyeceğiz, geldiği zaman onun hakkından geleceğiz. Eve geldiği zaman onu eve davet et. Siz evde otururken biz de atlayacağız. Birlikte öldüreceğiz. Kadın eve geldiğinde erkek kardeşler üzerine atlamış ve yaşlı kadını öldürmüşler.

Benim hikâyem de burada biter. Allah dinleyen herkesten razı olsun.

8.2. YEDİ ERKEK KARDEŞ VE BİR KIZ KARDEŞ

Allah bu hikâyeyi dinleyenlerden, söyleyenden ve omzumuzun üzerindekilerden razı olsun. Eskiden bir kız ve bu kızın yedi tane erkek kardeşi varmış. Bir gün erkek kardeşler, kız kardeşlerine demişler ki:

— Şu dağa çıkıp oraya yerleşelim. Orada avlanır, gül gibi yaşarız.

Büyük ağabey kıza:

— Gel bizimle kardeşim, orada bizimle birlikte yaşar, biz avlanmaya giderken yemeğimizi pişirirsin.

Kız bunu kabul etmiş. Kardeşleri avlanmaya giderken o da sürekli evde kalırmış. Bir gün yemek pişiriyormuş. Ateş yakmış. Ateşini yakarken başka bir işe de bakıyormuş. Arada sırada ateşi kontrol ediyormuş. Ama bir defasında baktığında ateşin söndüğünü görmüş. Kız ne yapacağını bilemez halde dışarı çıkmış. Dışarıda bir yerden dumanların yükseldiğini görmüş. Kız dumanın yükseldiği yöne doğru gitmeye başlamış. Dumanın yükseldiği yere varmış. Her yerde yemek kapları ve bunların içinde pişen etler görmüş. Orada bir bekçi varmış.

Bekçi:

— Kimsin, neredensin, ne arıyorsun burada?

Kız kardeş:

— Sizden biraz ateş istiyorum, benim ocağımdaki ateş söndü. Kardeşlerime yemek yapmak için bana ateş lazım. Şu yemek kapları da neyin nesi? Kimin için bu etler?

Bekçi:

— Buradan çabuk uzaklaş bence, bunlar hep insan etleri… Yaşlı kadın insanları öldürüp burada pişirir, sonra onları yer.

Kız, ateşi aldıktan sonra evine geri dönmüş. Yalnız dönerken ateşi aldığı yere yanındaki ip yumağı düşmüş. Kısa bir aradan sonra yaşlı kadın evine dönmüş. Yaşlı kadın evde yabancı kokusu almış.

Yaşlı kadın:

— Buraya birileri mi geldi? Yabancı bir koku alıyorum.

Bekçi:

— Hayır, hiç kimse gelmedi.

Yaşlı kadın bekçiye inanmamış, dışarı çıkmış. Kızdan düşen ipi takip etmiş ve kızın evine gitmiş. Kapıyı çalmış. Kız bir türlü kapıyı açmamış.

Yaşlı kadın:

— Ya şimdi kapıyı açarsın ya da yedi erkek kardeşini öldürürüm.

Kız:

— Hayır, kapıyı açmayacağım.

Yaşlı kadın:

— O zaman parmağını kapının deliğinden çıkar, onu her gün buraya gelip emeceğim ve gideceğim.

Kız da yaşlı kadının dediğini yapmış, yaşlı kadın her gün gelip kızın parmağını emip gidiyormuş. Kız yavaş yavaş kuruyormuş ve hastalanıp üzülüyormuş. Erkek kardeşleri neden üzgün olduğunu, neden böyle zayıfladığını sormuşlar. Ama kız, erkek kardeşlerine hiçbir şey söylememiş. Bir gün iki tane erkek kardeşi evde kalmış. Bunun nedenini öğrenmeye karar vermişler. Yaşlı kadının evlerine geldiğini görürler. Yaşlı kadın gittikten sonra erkek kardeşler, kıza bu evlerine gelen yaşlı kadının kim olduğunu sormuşlar. Kız kardeş onlara durumu anlatır:

— Eğer parmağımı emmesine izin vermezsem sizi öldüreceğini söyledi. Ben de size bir şey yapmaması için buna izin verdim.

Erkek kardeşler:

— Keşke bunu bize daha önce söyleseydin. Şimdiye kadar çoktan halletmiştik. Yarın biz iki kişi evde kalacağız. Kadın geldiği zaman sen yine parmağını uzat. Sonra yavaş yavaş eve davet et. Birimiz evin damında birimiz de kapının arkasında bekleyeceğiz. İçeri girer girmez onun boynunu keseceğiz. Kız kardeş de dediklerinin aynısını yapmış ve insan yiyen yaşlı kadını öldürmüşler. Allah dinleyenden ve söyleyenden razı olsun.

9. KAYS'IN OĞLU YUSUF

Bir zamanlar Kays'ın Yusuf adında bir oğlu varmış. Yusuf bazirgandı. Bazirgan ticaret yapmak için uzak yerlere giden kişidir. Bir gün bir ağacın üzerinde bir kuşun yuva yaptığını görür. Bu bazirganların gitme vaktinin geldiğini gösterirdi.

O zamanlar tüm ticaret Hasankeyf'te yapılırdı. Her yerden insanlar oraya gelip ticaretini yapardı. Kays'ın oğlu Yusuf da arkadaşlarıyla birlikte yola koyulmuş. Biraz ilerledikten sonra bir fırtına kopmuş. Tüm arkadaşları donarak ölmüş.

Bir tek Kays'ın oğlu Yusuf kalmış. Hava çok ama çok soğukmuş. O da hançerini çıkarıp yanındaki hayvanları öldürüp hayvanlarını için boşaltmış ve soğuktan hayvanların içine girmiş. Orası dışarıya göre daha sıcakmış. Hayvanların içindeyken gökyüzüne bakarmış. Yedi kere kar yağmış, yedi kere bulutlar kaplamış gökyüzünü. Sonra bir şekilde eve geri dönmüş.

Eve varmış. Evde iki tane eşi varmış. Bir tanesi amcasının kızı bir tanesi de aileden olmayan yabancı biriymiş. Yusuf amcasının kızı olanı çok sevmiyormuş. Daha çok yabancı olanı seviyormuş. Yabancı olan eşi Yusuf'u görür görmez yanına koşmuş, onu çok özlediğini, onu düşünmekten gözüne uyku girmediğini söylemiş. Amcasının kızı ise içinden şöyle demiş:

— Ateşin yanında sürekli uzanıp yatıyordun. Ateşe durmadan odun atıp duruyordun. Şimdi ise yalan söylüyorsun.

Yusuf yabancı eşine sormuş:

— Ben yokken kaç kere kar yağdı, kaç kere gökyüzünü bulutlar kapladı?

Yabancı eşi:

— Ben nerden bileyim? Her yer fırtınaydı, göz gözü görmüyordu.

Amcasının kızı da o esnada demiş ki:

—Yedi kere bulutlar kapladı gökyüzünü, yedi kere de kar yağdı.

Yusuf o esnada gidip amcasının kızını alnından öptü. Bazı söylentilere göre yabancı olan karısını terk etti. Bazılarına göre onu öldürdü.

Bir süre sonra ona gitme vaktinin geldiğini işaret eden kuşun yuvasına bakmak istemiş. Kuşun da yuvasında donduğunu görmüş. Kuşa bakıp şunu demiş:

—Güzel kuş, hem kendi yuvanı hem de benim yuvamı yıktın.

9.2. KAYS'IN OĞLU YUSUF

Kays'ın oğlu Yusuf başbazirgandı. Bir gün ocak ayında soğuk bir kış gününde bir vadinin içinde bir kuş yuvası ve yuvanın içinde yumurtalarını yapmış bir kuş bulunuyordu. Yusuf da kuşun bu durumuna bakarak elindeki malları başka yerlere götürüp satma vaktinin geldiğini anlar. Başbazirgan Yusuf elindeki malları satmak için yola koyulur. Malları satmak için Hasankeyf'e gitmek üzere yola koyulur.

O zamanlar Hasankeyf dünyanın en önemli ticaret merkezlerindendi. Ticaret merkezleri olarak Halep ve Hasankeyf vardı. Günümüzdeki Dubai gibi... Her millet mallarını Hasankeyf'e getirip satmak isterdi.

Hasankeyf'e gelmeden yoğun bir kar yağışı bastırır. Yanındaki tüm arkadaşları donar. Sadece o kalır. Yanındaki hançerle hayvanların içini delip tüm organlarını çıkarır. Isınabilmek amacıyla hayvanların içine saklanır. Kar yağıp duruyordu. Yedi kere yağdı, yedi kere de gökyüzünü bulutlar kapladı. Bunun üzerine daha fazla dayanamaz. Eve dönmek ister. Evde iki tane eşi vardı. Birisi amcasının kızı diğeri ise yabancı biriydi. Yusuf amcasının kızını çok sevmezdi. Yabancı olanı daha çok severdi. Eve döndüğünde yabancı olan karısı şöyle der:

—Meraktan öldüm, gözüme hiç uyku girmedi.

Amcasının kızı olan eşi ise yabancı eşine şöyle der.

—Sabahtan akşama kadar ateşin önünde oturup yattın sen. Bir kere bile ayağa kalkmadın.

Yusuf yabancı karısına şunu sorar:

—Kaç kere kar yağdı, kaç kere bulutlar gökyüzünde göründü?

Yabancı eşi:

—Fırtına ve kar baya vardı. Ona hiç bakmadım.

Amcasının kızı olan eşi:

—Yedi kere kar yağdı, yedi kerede bulutlar kapladı gökyüzünü.

Yusuf bunun üzerine gidip amcasının kızı olan eşini alnından öper. Diğerini ise ne yaptığı bilinmiyor. Bu olaydan sonra Yusuf vadiye gittiğinde ona ticaret yapma zamanın geldiğini işaret eden kuşun da donarak öldüğünü görür. Kuşa der ki:

—Ey güzel kuş! Hem benim yuvamı hem de kendi yuvanı yıktın.

10. PINAR

Bir zamanlar Pınar adında küçük bir kız yaşarmış. Bu kızın anne ve babasından başka kimsesi yokmuş. Bir gün annesi ağır bir şekilde hastalanmış. Annesi öleceğini biliyormuş artık. Kendisi öldükten sonra eşinin başka bir kadınla evleneceğini biliyormuş. Eşinin evleneceği kadın da kötü bir kadınmış. Bir gün kız Pınar'ı çağırıp ona şöyle demiş:

—Ben artık ölmek üzereyim. Baban başka biriyle evlenecek. Bu kadın iyi biri olmayabilir ve sana yemek vermeyebilir. Yemek vermediği zaman ahırdaki ineğimizin yanına git, ona soğan ve ekmek ver, o da sana et ve pilav verecek.

Pınar'ın annesi bir gün ansızın ölmüş. Babası başka bir kadınla evlenmiş. Annesinin dediği gibi, babasının evlendiği kadın kötü bir kadınmış. Pınar'ı hemen ahıra kapatmış. Ona doğru düzgün yemek vermiyormuş. Pınar annesinin dediğini yapıp ineğe soğan ve ekmek vermiş. İnek de ona et ve pilav vermiş. Günler sonra üvey anne duruma bir anlam verememiş. Çünkü Pınar'a doğru düzgün yemek ve içecek bir şey vermiyormuş. Buna rağmen Pınar ne kilo veriyor ne de hasta

oluyormuş. Üstelik gayet güzel görünüyormuş. Bu arada üvey annenin bir kızı olmuş ve bu kız büyümüş. Üvey anne kızını Pınar'ın yanına göndermiş. Pınar'ın yiyecek ve içeceklerini nereden elde ettiğini öğrenmesini istemiş. Üvey kız Pınar'ın yanına gitmiş. Yiyeceklerini nereden aldığını sormuş. Kimseye söylemeyeceğine dair Pınar'a söz vermiş. Pınar da ona her şeyi anlatmış. Üvey kardeşi tabi ki sözünü tutmamış. Annesine her şeyi anlatmış.

Üvey annenin aklına sinsi bir plan gelmiş. Bir gün gidip küçük taşlar toplayıp yatağının altına koymuş. Gece yatarken kocasına çok hasta olduğunu söylemiş. Kocası yatağın altından gelen seslerin karısının kemik sesleri olduğunu zannetmiş. Karısına:

—Hadi gel, seni hekimlere götüreyim, demiş.

Karısı:

—Hayır, beni bir yerlere götürmeni istemiyorum. Pınar'ın ineğini kesip yiyelim, ben iyileşirim.

Kocası karısının dediğini yapmış. Pınar ağlar, sızlar ama yapacak bir şeyi yoktur artık. Pınar'ın babası ineğini kesmiş. Bundan böyle Pınar yemeksiz kalmıştır. İneği kestikten sonra ineğin kafatası ve ayak kemiklerini gidip bir yere gömmüş. Bir sabah gelmiş, bakmış ki kafatası ve ayak kemiklerini gömdüğü yerde altın bir ayakkabı var. Pınar bu ayakkabıyı giyip derenin kenarına su almaya gitmiş. Tam o sırada ayakkabısının bir teki dereye düşmüş. Pınar bu duruma çok üzülmüş.

Bir gün kralın oğlu atıyla birlikte derenin kenarında dolaşıyormuş. Prensin atı birden durmuş. Onu durduran şey altın ayakkabının parıltısıymış. Prens attan inip ayakkabıyı eline almış ve demiş ki:

—Bu ayakkabının sahibini bana çabuk bulun, onunla evleneceğim.

Kralın adamları her yeri aramış ve sonunda ayakkabının gerçek sahibi olan Pınar'ı bulmuşlar. Prens ile Pınar evlenmişler ve mutlu bir şekilde yaşamışlar.

11. KADER

Eski zamanlarda bir köyde evli bir çift varmış. Bu çiftin hiç çocukları olmazmış. Bunun nedenini de kimse bilmezmiş. Adam bir gün bu durumu imama danışmaya karar vermiş. Karısına haber verip imamın yanına gitmiş. Adam imama:

— İmam Efendi, benim hiç çocuğum olmuyor, bunun nedeni nedir acaba?
İmam:

— Senin ilerde bir çocuğun olacak ama eğer sen bu çocuğu evlendirirsen bir ayı gelip onu yiyecek. Bunun için onu sakın evlendirme!

Adam:

— Benim çocuğumun başına niye böyle bir şey gelsin ki?

İmam:

— Kaderi böyle yazılmış onun.

İmamın dediği olmuş. İki yıl sonra bu çiftin bir erkek çocuğu olmuş. Bu çocuk büyümüş. Aile şehre taşınmaya karar vermiş. Çünkü şehirde ayı yokmuş. Böylece çocuklarını yiyemezmiş. Böylece şehre yerleşmişler. Bir gün çiftin oğlu ailesine demiş ki:

— Ben bir kızla tanıştım, birbirimizi çok seviyoruz, onunla evlenmek istiyorum.

Annesi bu işe sıcak bakmıyormuş, içi hiç rahat değilmiş. Ama babası belli bir süre sonra kadere inanmamaya başlamış. "İnsan kendi kaderini kendisi yazar." dermiş. Bu evliliği yapmaya karar vermişler. Evlilik tarihini kararlaştırmışlar. Ama anne ve baba yine de tedbiri elden bırakmamış. Düğün gecesi her tarafa silahlı koruma yerleştirmişler. Ayı gelse bile içeri girememesi için tüm tedbirleri almışlar. Düğün geceleyin bitmiş, gelin ve damat odalarına çekilmiş. Damat ve gelin odaya girdikleri sırada gelin birden bir ayıya dönüşmüş ve damadı yemiş. Sonra yine insana dönüşmüş, gelinlik kandan dolayı kıpkırmızı olmuş. Gelin ağlamaya başlamış. Gelinin ağlamasını duyan anne ve baba odaya girmiş, gelinin kanlar içinde olduğunu görmüş. Gelin, damadı yediğini anne ve babasına söylemiş. Anne ve baba:

— Üzülme kızım. Bu olayın olacağı daha önce bize söylenmişti. Ama biz bu koca şehirde ayının oğlumuzu yiyemeyeceğini düşünmüştük ama yanılmışız. Gerçekten de kaderin önüne geçilemezmiş.

12. BABA VE KIZI

Bir varmış, bir yokmuş. Uzun zaman önce bir adam kızıyla birlikte yaşarmış. Adamın vefat eden eşinden kalma bir elbisesi varmış. Bu adam bir gün: "Bu elbiseyi kim giyerse ben onunla evleneceğim." demiş. Bir gün kızıyla vedalaşıp evden çıkmış. Kızı babası evde yokken annesinin elbisesini görmüş ve giymiş. Annesinin elbisesini çok beğenmiş. Babası eve gelince koşarak ona göstermiş. Babası elbiseyi kızının üzerinde görünce çok şaşırmış.

Kızına:

— Bu annenin elbisesi! Kim bunu giyerse onunla evleneceğim diye yemin etmiştim. Şimdi seninle evlenmek zorundayım.

Kız:

— Baba, şaka yapıyorsun herhalde! Böyle bir şey mümkün değil.

Babası:

— Sen ne yaparsan yap ben seninle evleneceğim.

Kız bir gün babası evde yokken evden kaçmış. Daha önceden tanıdığı bir adamın yanına gitmiş. Adama demiş ki:

— Bana bir sandık hazırla, içine de yeteri kadar yiyecek ve içecek koy, sonra beni denize at.

Adam kızın dediğini yapmış. Sandığı hazırlayıp kızı sandığın içine koymuş ve onu denize bırakmış. O arada babası kızın evden kaçtığını öğrenmiş.

Bir gün bir adam ormanda avlanırken denizin kıyısında bir sandık görmüş. Sandığı açamamış ama eve götürmüş. Evde annesiyle birlikte yaşıyormuş. Sandığı eve bıraktıktan sonra tekrar avlanmaya gitmiş. O sırada kız acıkmış, gizlice dışarı

çıkmış. Ev çok kirliymiş. Kız kendisine yemek yapıp yedikten sonra her tarafı güzel bir şekilde temizlemiş. Avcı evin halini görünce şaşırmış.

Annesine:

— Anne, sen mi temizledin her tarafı?

Annesi:

— Evet.

Annesi böylece oğluna yalan söylemiş. Bu olay iki üç gün sürmüş. Kız her gün sandığından çıkıp yemeğini yer ve evi temizlermiş. Avcı bu durumdan şüphelenmiş, bir gün evi gizlice gözetlemeye karar vermiş. Ava gitmemiş, evi gizlice gözetlemiş. O sırada kız sandıktan çıkmış ve adam bunu görmüş. Gözlerine inanamamış. Kızın yanına gitmiş. Kız da olan biten her şeyi avcıya anlatmış. Kızla avcı birlikte bir vakit geçirdikten sonra birbirlerini sevmeye başlamışlar. Bir gün ikisi evlenmiş. Bir çocukları olmuş. Mutlu bir şekilde yaşamaya başlamışlar.

Yaşadıkları yere bir gün bir sebze ve meyve satan bir adam gelmiş. Kız komşularıyla sebze ve meyve almaya gitmiş. O sırada kız sebze ve meyve satan adamın babası olduğunu anlar. Adam kızını hemen tanır. İkisi de çok şaşırmış. Kız hemen eve gitmiş. Akşam kocası eve gelmiş, birlikte yemek yemişler. Birden kapı çalmış. Gelen adam sebze ve meyve satan adammış.

Adam:

— Ben sebze ve meyve satıyorum. Uzaklardan geldim, gidecek bir yerim yok. Bu gece burada kalabilir miyim?

Kız kocasına onu tanımadıklarını, onu eve almamaları gerektiğini söylemiş. Ama kocası onu yine de eve almış. Sabahleyin avcı erkenden çıkmış. Eşi su almaya gitmiş. Kızın babası uyanmış, evde bir çocuk görmüş. Kendi torunu olduğunu anlamış. Başını hemen orada kesip öldürmüş. Hemen kaçmış. Kadın evde çocuğunu o halde görünce bağırıp ağlamaya başlamış. Çocuğunu alıp dışarı çıkmış ve bir taşın üzerine koymuş. Şöyle demiş:

— Allah'ım niye bunlar hep benim başıma geliyor, ben sana ne yaptım?

Bunu söylediği sırada çocuğunun başı tekrar yerine geçmiş ve boynundaki iz bir kolye olmuş. Çocuğu üzerine koydukları taş bir saray oluvermiş. Kadının eşi kaybolmuş. Yıllar sonra on iki yaşına gelen çocuk, ava çıkmış. O sırada babasını görmüş. İkisi birbirini tanımış. Çocuk babasını alıp saraya gitmiş ve annesiyle birlikte mutlu bir şekilde yaşamışlar.

13. ÜÇ CANLI KURT ADAM

Bir varmış, bir yokmuş. Fakir bir adam varmış. Bu adam, geçimini odunculukla sağlarmış. Bir gün, bu adam bir ağaç kesmiş. Bir de ne görsün? Kovuğun içinde bir kurt! Kurt adama demiş ki:

— Sen benim evimi yıktın, ben de senin canını alacağım.

Adam korkmuş ve demiş ki:

— Akşam evime gel, sana bir tane kızımı vereyim,

Kurt akşam kedi şekline girerek adamın kapısına gelmiş ve miyavlamaya başlamış. Kurdun geldiğini anlayan adam, en büyük kızını kediye yemek vermesi için kapıya göndermiş. Kız dışarıya çıkınca kedi insana dönüşür ve kızı alır. Kızı bir saraya götürür. Ağaç kovuğunu da hayvanları avlamak için kullanıyormuş. Kıza bir kedi ciğeri vermiş demiş ki:

— Ben işe gideceğim, geldiğimde onu yemiş ol.

Kız:

— Tamam, demiş.

Kız, bunu saklarsam anlamaz deyip ciğeri çöpe atmış. Akşam olunca kurt eve gelir ve kıza şöyle der:

— Ciğeri yedin mi?

Kız:

— Evet, yedim.

Kurt bunu üç defa sormuş. Kız üçüne de evet, demiş. Kurt ciğeri çağırmış. Ciğer, kızın onu çöpe attığını söyler ve kurt kızı bir odaya kapatır. Kurt daha sonra tekrar adamın evine gider ve kedi sesi çıkartır. Bunu anlayan adam ortanca kızını kediye yemek vermesi için yollar. Kız tam yemeği verecekken kurt insan olup onu kaçırmış. Sonra aynı ciğeri ona vermiş. Kız onu toprağa gömer, aynı şeyleri kurt ortanca kıza söyler. Kız, ciğeri yediğini söyler. Kurt adam, ciğeri çağırır, ciğer kendisinin toprak altında olduğunu söyler. Kurt adam onu da hapseder. Daha sonra gene adamın evine gider. Miyavlar, adam yine kurdun geldiğini anlar ve diğer kızı da yollar. Kurt bu kızı da alır. Sonra aynı ciğeri buna verir. Kız ciğerin bir parçasını köpeğe verir, diğer parçasını kediye, kalan parçayı kendisi yer. Kurt eve gelince üç defa sorar, yedin mi?

Kız:

— Evet.

Kurt adam ciğeri çağırır, ciğer de midede olduğunu söyler. Kurt adam onu karısı seçer ve evdeki her şeyi ona verir. Kız evi gezer ve adamın ona iki odanın anahtarını vermediğini görür, bunun nedenini sorar, kurt adam:

— Adam da ‘’onlar benim özel eşyamdır, sen anlamazsın.’’der.

Kadın da merak etmiş, bakmış, içeriyi görememiş, sonunda bir gün kurt adam yatarken anahtarı almış. Odalara bakınca ablalarının hapsedildiğini görmüş. Bunu gördükten sonra bir adama danışır. Adam da kadına şöyle der:

—Bu kurt çok güçlü ancak zayıf bir yanı var. Ormanda üç tane kurtçuk var. Sen bu kurtçukları bulup öldürürsen kurt adam da ölür.

Kız kurtçukları arar ve bulur. Birincisini öldürür ve kurt adamda bir sancı başlar. İkincisini öldürür, kurdun sancıları artar. Kurt durumu hemen anlar ve eve doğru koşmaya başlar. Kurt eve vardığı sırada kız diğerini de öldürür. Kurt orada ölür. Kız ablalarını alıp babasının yanına gider. Hep birlikte mutlu bir şekilde yaşarlar.

14. ŞABILDİKO

Günlerden bir gün şabıldiko adında bir çocuk varmış. Şabıldiko sabah vakti evden çıkmış. Okula gidiyormuş. Okula giderken arkadaşları onunla dalga geçmiş, Şabıldiko onları takmamış, o her zaman ders çalışmak istermiş. Onun çalışmasını engelleyen bir şey varmış. O gün onu engelleyen şey arkadaşlarının onunla dalga geçmesiydi. Şabıldiko ertesi gün sınava girmiş, sınavı çok kötü geçmiş. Şabıldiko'nun notu çok kötüydü. O gün ağlamış okuldan kaçmış. Öğlen arası eve gitmiş, babası neden üzüldüğünü sormuş. Şabıldiko hiçbir şey söylememiş. Üç buçuk ay geçmiş, karnesini almaya gitmiş, çok heyecanlıydı. Öğretmeni ona karneyi verince hayal kırıklığına uğradı. Şabıldiko karnesinde zayıf olduğu için çok üzgündü. Sabahtan akşama kadar eve gitmemiş. Babası da oğlunu merak ediyordu, akşam eve gidince babası çok heyecanlıydı, oğlunun karnesini görmek istemiş. Şabıldiko ağlayarak babasına karneyi uzatır, çok tedirgindi. Babası karneyi görünce çok kızmış. Ona bu karnenin halini sormuş. Şabıldiko ağlamaya başlamış, babasına ne söyleyeceğini bilmiyormuş. Babası onun kulağını çekmiş, Şabıldiko ağlamaya başlamış. Tatilde babası onu çobanlığa göndermiş, sürüyü ona emanet etmiş. Bir gün hayvanları gütmeye gider. Tek başına sürüyü otlatmaya götürmüş. Şabıldiko o gün ağacın gölgesinde oturmuş. Birden karşısına bir kurt çıkmış ve çok korkmuş. Şabıldiko kurdu uzaklaştırmak istemiş, sopasıyla kurdu kovalamış. Kurdu kovalarken yere düşmüş. Şabıldiko yere düşerken kurt ona doğru ilerlemiş. Şabıldiko korkmuş, hemen kalkıp eve doğru koşmuş, bir an durmuş ve ne yapacağını bilmiyormuş. Çünkü eve gitse babası onu dövecek ve kurt da sürünün hepsini yiyecekti. Eve gitmekten vazgeçip sürünün yanına gitmeye karar vermiş. Sürünün yanına gittiğinde kurdun da gittiğini görmüş. Şabıldiko'nun içi rahatlamış. Şabıldiko ağacın gölgesinde oturmuş ve uykuya dalmış. O esnada kurt Şabıldiko'nun uyuduğunu görünce yanına birkaç tane arkadaşını da alıp sürüye doğru ilerlemiş. Kurtlar sürüye dalmış ve birkaçını götürüp onları sürüden uzaklaştırmış. Kuzuları parçalayıp yemişler. Şabıldiko kalkmış, sürüye bakmış, sürünün eksiksiz olduğunu sanmış. Şabıldiko saat akşam yediye doğru eve gitmiş. Eve gittikten sonra yemeğini yemiş, kuzular ve keçileri sağmışlar. Sürüyü ahıra götürünce babası sürüyü saymaya başlamış. Sürünün eksik olduğunu anlamış. Babası Şabildiko'ya çok ama çok kızmış.

Onu dövüp eve kapatmış. Tatil bittiğinde artık Şabıldiko çok ders çalışacağına karar verir. Okul açıldığında derslerine kendini verir.

15. LEYLEK İLE KURT

Çok uzun zaman önce bir kurt ile leylek varmış. Bunlar her yıl en az bir kere birbirlerini görüyorlarmış ve bu yıl da göreceklermiş. Leylek kuluçkaya yatmış, bir hafta sonra üç güzel yavrusu olmuş ve kurt bunu duymuş. Leylekle yavrularının yaşadığı ağacın yanına gelmiş ve bağırmış:

— Leylek, ben geldim. Çabuk yavrularını bana ver, yoksa ben ağaca çıkar, seni de yavrularını da yerim.

Sonra leylek çok korktuğu için üç küçük yavrusunu vermiş. Kurt üç yavruyu kaptığı gibi yavrularına götürmüş. Yavrular üç leyleği görünce çok sevinmişler ve onları afiyetle yemişler. Sonra leylek üzgün üzgün ağacın üstünde otururken yanına bir kene gelmiş, onun neden üzgün olduğunu sormuş. Leylek her şeyi anlatmış. Kene demiş ki:

—Sen çok aptalsın. O kurt nasıl ağaca tırmansın? Tamam, tırmandı diyelim, sen uçabilirsin. O gelene kadar uçar, gidersin, demiş.

Leylek keneye hak vermiş ve kısa bir süre sonra leylek yine kuluçkaya yatmış. Bu sefer leyleğin dört yavrusu olmuş, bunu duyan kurt hiç durur mu? Hemen leyleğin yanına gelmiş ve yine geçen sefer ki gibi:

— Leylek, senin dört yavrun olmuş.

Leylek demiş ki:

— Eee...

Kurt:

— Onları hemen bana ver, yoksa oraya çıkar hem seni hem de yavrularını yerim.

Leylek:

— Gel de al.

Kurt ağaca çıkmaya çalışmış ama beceremeyiş ve leyleğe sormuş:

— Sana bu aklı kim verdi?

— Leylek:

— Kene.

Kurt hemen kenenin yanına gitmiş ve keneyi tutmuş. Ona demiş ki:

— Leyleğe neden böyle bir akıl verdin?

— Kene:

— Senin onu kandırmana izin veremezdim.

Kurt:

— Sen, benim ve yavrularımın besin kaynağını aldın, ben de seni yiyeceğim. Keneyi ağzına almış.

Kene::

-O zaman beni yemeden önce Bismillah de.

Kurt Bismillah derken ağzı açık kalmış, kene de uçup gitmiş ve bu masal da burada bitmiş.

16. TİLKİNİN İHANETİ

Bir zamanlar bir tilki, bir kurt ve bir de ayı birlikte yaşarmış. Bu üç hayvan hep birlikte avlanır ve avladıklarını birlikte yermiş. Tilki kurnazlık yapıp topladıkları avların bir kısmını her zaman saklarmış. Bir gün ormanda artık avlayacak bir hayvan kalmamış. Tilki ayıya kurdu öldürüp yemeyi teklif etmiş. Ayı bunu kabul etmiş. Ayı kurda bir pençe atıp onu öldürmüş ve birlikte kurdu afiyetle yemişler. Tilki bir gece ayı uyurken yerin altında sakladığı yiyeceklerini yemeğe gitmiş. Bir gece ayı onu görmüş ve tilkiye:

— Ne yiyorsun tilki?

Tilki, bir gözünü kapatarak şöyle demiş:

— Ne yiyeyim kardeş? Açlıktan bir gözümü çıkardım, onu yiyorum.

Ayı:

— Nasıl kıydın gözüne? Ben asla kıyamam.

Tilki ne yapıp edip ayıyı gözünü çıkarıp yemesi için onu ikna etmiş. Ayının bir tane gözünü çıkarmış. Tilki yine kurnazlık yapıp ayının ağzına onun gözü diye yerdeki hayvan pisliğini atmış.

Ayı:

— Tilki kardeş bu göz çok acıymış, demiş.

Tilki de ona:

— Sen bilmez misin ayı kardeş? Göz acıdır.

Diğer gece tilki yine aynı şeyi yapmış. Ayının diğer gözünü de çıkarmış. Ağzına yine gözü diye yerdeki hayvan pisliğini atmış. Ayı tilkiye:

— Artık nasıl yürüyeceğiz tilki kardeş?

Tilki:

— Sen hiç merak etme. Ben biraz görüyorum.

Ayı tilkinin kendi gözünü çıkarmadığını onu kandırdığını anlamış. Ama artık iş işten geçmişti ve elinden hiçbir şey gelmiyormuş. Tilki ayının boynuna bir ip bağlamış, ipi çekerek onu yürütmüş. Ayıyı bir uçurumun kenarına getirerek onu uçurumdan aşağı atmış. Onu da yemiş.

17. ANNE KALBİ

Bir gün bir anne ve bir de oğlu varmış. Yıllar geçer, kadının çocuğu büyür. Adı Hasan. Hasan evlenme çağına gelmiş. Evlenmiş, karısını çok severmiş ama Hasan'ın eşi kayınvalidesini hiç sevmezmiş. Bir gün Hasan'a demiş ki:

—Anneni bu evden kov, yoksa ben gideceğim.

Hasan annesini kovmak istemiyor. Eşinin dediğini ilk önce yapmayıp annesini kovmuyor. Eşi de ona der ki:

— Anneni çöle götür, öldür, kalbini de bana getir.

Hasan eşini kaybetmemek için bunu yapmış. Annesini çöle götürmüş. Annesi ona yalvarmış, oğluna demiş ki:

—Tamam, eğer sen istersen ben bir daha bu köye gelmem ama lütfen beni öldürme.

Hasan:

— Ben seni öldürmesem, kalbini götürmezsem, eşim bana inanmaz ki.

Annesini sonunda öldürmüş. Eve doğru yürürken Allah Azrail'e demiş ki:

—Git, Hasan'ı ortadan ikiye böl. Azrail Hasan'ın yanına gelmiş, tam kılıcı kaldırmıştı ki annesinin kalbi kılıcın önüne geçer, annesinin kalbi Hasan'ın öldürülmesine izin vermez. Allah Azrail'e der ki: ''O kalbin hatırı içinHasan'ı öldürme, bırak, gitsin."

18. KISASA KISAS

Bir gelin ve kaynanası varmış. Gelin çok kötü bir insanmış. Kaynana ise yaşlı ve yatalakmış. Bunlar aynı evde yaşarlarmış. Oğul ise gurbette çalışıyormuş. Bu yüzden gelin ve kaynanası yalnız kalmış. Kaynana ne zaman bu gelinden et istese, gelin et yerine ona kurbağa eti getirirmiş. Kaynana bu duruma çok üzülürmüş. Yıllar böyle geçmiş. Kaynana ölmüş. Gelinin de bir oğlu olmuş. Gelin ise oğluna bir kız istemiş. Ama bu kız çok iyiymiş. Kaynanasına çok iyi davranıyormuş. Bir gün gelininden et istemiş. Gelin kaynanasına etin en güzel yerini pişirmeye gitmiş. Fakat et pişince kurbağaya dönüşmüş. Birkaç kez daha denemiş, yine aynı sonuç. Durumu kaynanasına anlatmış. Kaynana ise kurbağayı getirmesini söylemiş. Daha sonra geline:

—''Zamanında ben kaynanama et diye kurbağa yedirdim. Bu Allah'ın bana bir cezasıdır. Sakın ola, sen bu hataya düşme! ''demiş.

19. KISMET

Bir gün bir insan açlıktan kalkamayan, mağarasında oturan kurdun yanına gidip:

— Benim kısmetim yok, benim halime bir çare bulsana.

— Kurt demiş ki:

— Sen kısmetini ara, elbet bir gün bulursun.

Adam yolda yürürken bir kızla karşılaşmış.

Kız demiş ki:

—Benimle evlenirsen babamdan kalan mirası sana veririm.

Adam benim karşıma daha iyi kısmetler çıkar, deyip kabul etmemiş. Yürümüş, yürümüş gözleri görmeyen bir adama denk gelmiş.

Kör adam:

— Şurada altın var, kazıp çıkar, paylaşırız.

Adam:

— Ben seninle niye ortak olayım? Deyip kurdun yanına gitmiş.

Kurt sormuş:

— Ne yaptın?

Adam demiş ki:

— Bir kızla karşılaştım, bana benimle evlenirsen babamın mirasını sana veririm, dedi. Ben kabul etmedim. Kör bir adam şurada hazine var, dedi. Çıkar, bölüşelim, dedi. Ben kabul etmedim. Kurt:
— O kadar fırsat ayağına geldi, değerlendiremedin ama ben ayağıma gelen fırsatı kaçırmam, deyip adamı yemiş.

20. BEŞ KIZ KARDEŞ

Bir zamanlar bir evde beş kız kardeş, anne ve babalarıyla birlikte yaşarmış. Beş kız kardeşin anne ve babaları durmadan kavga edermiş. Beş kız kardeş de buna dayanamayıp evden kaçmış. Bir ormana girmişler, ormanın her tarafı karanlıkmış. Kız kardeşler kalacak bir yer aramaya karar vermiş. O sırada ışığı yanan bir ev görmüşler. Kapıyı çalmışlar, kapıyı yaşlı bir kadın açmış. Kız kardeşler kadına:

— Biz evimizin yolunu kaybettik de bu akşam burada kalabilir miyiz?

Yaşlı kadın da:

— Tabi ki kalabilirsiniz, burayı kendi eviniz bilin.

Çocuklar buna çok sevinmişler. Çok acıktıkları için evin içindeki evin içinde kaynayan tencerelere bakmışlar. Ama tencerenin kapağını kaldırdıklarında bir de ne görsünler? Tencerenin içinde insanlara ait el, kol ve başlar varmış. Kız kardeşler çok korkmuşlar. Yaşlı kadın çocuklara:

— Tenceredeki yemekleri niye yemiyorsunuz?

Çocuklar:

— Biz aç değiliz, hemen yatmak istiyoruz.

Yaşlı kadın çocukları uyuyacakları odaya götürür.

Ablaları çocuklara:

— Kesinlikle uyumayın, biz uyuduğumuzda yaşlı kadın bizi de kesip yiyecek.

Ablaları bunları söylerken en küçük kardeş çok korkmuş ve ağlamaya başlamış. Bunu duyan yaşlı kadın içeri girmiş ve çocuklara:

—Ne oldu çocuklar, niye ağlıyorsunuz?

Küçük kardeş yaşlı kadına ablasının tüm söylediklerini anlatmış.

Yaşlı kadın:

—Ben sizi nasıl yerim çocuklar, olur mu öyle şey? Hadi yatın bakayım.

Kız kardeşler yaşlı kadının söylediklerine inanmamış ve uyumamaya karar vermişler. Ama en küçüğü uyur. Yaşlı kadın kapıyı açmış. Dört kız kardeş kaçmaya başlar. Yaşlı kadın da onların peşinden koşmaya başlamış. Kız kardeşler kaçarken karşılarına bir nehir çıkmış. Bu nehrin içinde de iki tane taş varmış. Bu taşlardan birisi kaygan, diğeri ise kaygan değilmiş. Kız kardeşler kaygan olmayan taşa basıp nehri geçmişler. Yaşlı kadın ise kaygan taşa basıp kaymış ve nehirde boğulmuş. Dört kız kardeş eve dönerken küçük kız kardeşlerinin öldüğünü görmüş ve buna çok üzülmüşler. Küçük kardeşe bir mezar yapıp orada gömmüşler. Yaşlı kadının evindeki tüm insan parçacıklarını dışarı atmışlar ve orada yaşamaya başlamışlar.

20.2. BEŞ KIZ KARDEŞ

Bir köyde beş kız kardeş varmış. Bu beş kız kardeşlerin babaları ve anneleri sürekli kavga edermiş. Bir gün bu beş kız kardeş aralarında anlaşıp evden kaçmışlar.

Yolları bir ormana düşmüş. Akşam olmuş ve hava çok soğukmuş. Onlar da yolda giderken bir kulübe görmüşler. Hemen gidip kapıya vurmuşlar. Kapıyı yaşlı bir kadın açmış. Çocuklar, yaşlı kadına burada kaybolduklarını ve geceyi yaşlı kadının yanında burada geçirmek istediklerini söylerler. Yaşlı kadın kız kardeşlerin bu isteklerini seve seve kabul eder. Kız kardeşler eve girmiş. Evde kaynayan birçok kazan ve tencere varmış. Hepsinin içinde insan eti varmış. Yaşlı kadın onları yiyormuş. Yemekte kızlara da insan eti vermiş. Kız kardeşler yemeği yiyor gibi yapıp yememişler. Yaşlı kadın ise tabağındaki etlerin hepsini yemiş. Sonra çocuklar uyumaya gitmiş. Uyumadan önce en büyük kardeş diğerlerine şöyle der:

─ Bu akşam sakın uyumayın! Yoksa yaşlı kadın bizi de kesip öldürecek. Bir süre sonra yaşlı kadın onları kontrol etmek için odaya girmiş. En küçük kız yaşlı kadına şöyle demiş:

─ Teyze ablam diyor ki sen bu akşam bizi kesecekmişsin, doğru mu?

Yaşlı kadın:

─ Yok yavrum, ablan sana şaka yapıyor, artık uyuyun.

En küçük kız kardeş uyumuş. İki saat daha geçtikten sonra yaşlı kadın gelmiş. Kız kardeşlerden dördü kaçmış. Ama küçük kız uyuduğu için yaşlı kadın onu kesip öldürmüş. Yaşlı kadın daha sonra diğerlerini kovalamaya başlamış. Kız kardeşleri tam olarak donmayan bir göle varırlar. Kız kardeşler gölün etrafından dolaşıp gölün diğer tarafına giderler. Yaşlı kadın da göle varır. Dört kız kardeş gölün diğer tarafından yaşlı kadına seslenir:

─ Hadi, bu tarafa gel, biz buradayız.

Yaşlı kadın buzun üstünden geçerek diğer tarafa geçmek ister. Ama buz kırılır ve yaşlı kadın buz gibi suyun içine girerek donmuş. Dört kız kardeş, kulübeye geri döner. Oradaki insan etlerini ve kız kardeşlerini gömerler. Yaşlı kötü kadın gölde donarak ölür. Dört kız kardeş de kulübede mutlu bir şekilde yaşamışlar.

21. SADAKA

Bir varmış, bir yokmuş. Eski zamanlarda köyün birinde bir genç varmış. Bu genç yakışıklı, cesur ve iyi kalpli biriymiş. Bu genç köyün en güzel kızına aşık olmuş. Gel zaman, git zaman bunlar evlenmeye karar vermişler. Düğün dernek kurulmuş, yemekler pişirilmiş ve çok eğlenilmiş. Herkes çok mutluymuş. Gelin odasında beklerken yaşlı bir kadın kapıyı çalmış. Yaşlı kadın ev ev dolaşıp dilenirmiş. Gelin yaşlı kadının haline çok üzülmüş ve elindeki en güzel eşyaları bir bohçaya koyup kadına vermiş. Gelin, yaşlı kadından kendisi ve kocası için dua etmesini ister. Düğün biter, herkes odasına çekilir. Sabah olduğunda gelin yatakları toplamaya başlar. Gelin yatakları toplarken yorganın altında bir yılan görür. Gelin çok korkmuş. O esnada yılan dile gelir. Yılan demiş ki:

—Ben düğün gecesi buraya eşini sokmak için gönderildim ama yaşlı kadına verdiğin sadaka sayesinde eşin affedildi.

Gelin çok mutlu olmuş ve kocasıyla birlikte mutlu bir şekilde yaşamaya başlamış.

22. KUŞ

Yaşlı bir kadın varmış. Ekmek pişirmek için tandırını temizlemiş ve tandırını yakmaya çalışmış. Ama bir türlü tandırı yakamıyormuş. O sırada bir kuş tandırın üstüne konmuş ve demiş ki:

— Nene, nene! Benim ayağımda bir diken var, sen o dikeni çıkar, tandırına at, tandırın yanar.

Yaşlı kadın, kuşun dediğini yapmış ve dikeni kuşun ayağından çıkarıp tandıra atmış, tandır yanmaya başlamış. Yaşlı kadın ekmeği pişirmeye başlamış. Yedi buçuk ekmek pişirmiş.

Yaşlı kadın ekmekleri pişirdikten sonra kuş, tekrar gelip tandıra konmuş. Demiş ki:

— (Ağlayarak)Nene, nene! Ya benim dikenimi geri verirsin ya da o yedi buçuk ekmeği bana vereceksin.

Yaşlı kadın kuşa ekmekleri vermiş ve kuş uçmaya başlamış. Uçarken bir çoban görmüş ve çobana demiş ki:

—Hey Çoban! iki koyun getir de kesip ekmeklerimle yiyelim.

Çoban kuşun dediğini yapmış, koyunları kesip yemişler. Bir süre sonra tekrar kuş, çobanın yanına gelmiş ve demiş ki:

—(Ağlayarak) Ya benim ekmeklerimi verirsin ya da bana 7 koyun 1 kuzu vereceksin.

Çoban da kalkmış, kuşa 7 koyun 1 kuzu vermiş. Kuş koyunlarıyla dolaşırken bir çiftçi görmüş ve çiftçiye demiş ki:

— Hey çiftçi! Gel senin birlikte bu koyunları ve kuzuyu kesip yiyelim.

Çiftçiyle birlikte koyunları ve kuzuyu kesmiş, pişirip yemişler. Kuş da gitmiş; ama bir süre sonra tekrar geri dönmüş ve çiftçiye demiş ki:

— (Ağlayarak) Ya benim yedi koyun ve kuzumu verirsin ya da iki öküzünü vereceksin.

Çiftçi iki öküzünü vermek zorunda kalmış. Kuş öküzlerini alıp gitmiş. Bir süre gittikten bir düğün konvoyu görmüş. Konvoydakilere demiş ki:

— Bana gelininizi verin, ben de size iki öküzümü vereyim.

Konvoydakiler buna her ne kadar karşı çıksa da kuşun ısrarlarına dayanamamış ve kuşa gelini vermişler. Kuş, gelinle birlikte yürürken kaval çalan bir çoban görmüş. Kuş kaval çalan çobana seslenmiş:

— Hey Kavalcı! Sen bana kavalını ver, ben de sana bu güzel gelini vereyim.

Çoban gelini almış, kavalı kuşa vermiş. Çobanla gelin mutlu bir hayat yaşamış. Kuş da durmadan kavalını çalmış.

22.2. KUŞ

Bir varmış bir yokmuş. Allah bu masalı söyleyenden ve dinleyenlerden ve omzumuzun üstündekilerden herkesten razı olsun. Yaşlı bir kadın varmış. Ekmek

pişirmek için tandırını temizlemiş ve yakmaya çalışmış. Ama bir türlü tandırı yakamıyormuş. O sırada bir kuş tandırın üstüne konmuş ve demiş ki:

—Nene, nene, benim ayağımda bir diken var, sen o dikeni çıkar, tandırına at, tandırın yanar.

Yaşlı kadın, kuşun dediğini yapmış, dikeni kuşun ayağından çıkarıp tandıra atmış ve tandır yanmaya başlamış. Yaşlı kadın ekmeği pişirmeye başlamış. Yedi buçuk ekmek pişirmiş.

Yaşlı kadın ekmekleri pişirdikten sonra kuş, tekrar gelip tandıra konmuş. Demiş ki:

— (Ağlayarak)Nene, nene! Ya benim dikenimi geri verirsin ya da o yedi buçuk ekmeği bana vereceksin.
— Yaşlı kadın: Ama ben senin dikenini tandıra attım. Diken yandı, bitti, kül oldu. Ben geri verememki sana onu.
— Kuş: Beni ilgilendirmez. Ben dikenimi istiyorum.

Yaşlı kadın yedi buçuk ekmeği sonunda kuşa vermek zorunda kalmış. Kuş, ekmekleri alıp gitmiş. Yaşlı kadın da evine dönmüş. Kuş gökyüzünde uçarken bir çoban görmüş ve çobana seslenmiş:

— Hey çoban! Gel, keçilerinden biraz süt sağ da benim ekmeklerimle birlikte yiyelim.

Çoban da bunu kabul etmiş ve sütle birlikte tüm ekmeklerini yemişler. Kuş, çobanla birlikte ekmekleri yedikten sonra uçmuş. Ama sonra tekrar geri dönmüş. Çobana demiş ki:

— (yine ağlayarak) Ya benim ekmeklerimi geri verirsin ya da bana yedi keçi ve bir kuzu vereceksin.

Çoban bunu kabul etmemiş; ama kuş çok itiraz etmiş. Çoban da yedi keçi bir kuzuyu vermiş. Kuş keçileriyle dolaşırken bir çiftçi görmüş ve çiftçiye demiş ki:

— Hey çiftçi! Gel senin birlikte bu keçileri ve kuzuyu kesip yiyelim.

Çiftçiyle birlikte keçileri ve kuzuyu kesmiş, pişirip yemişler. Kuş da gitmiş; ama bir süre sonra tekrar geri dönmüş ve çiftçiye demiş ki:

— (Ağlayarak) Ya benim yedi keçi ve kuzumu verirsin ya da iki öküzünü vereceksin.

Çiftçi de iki öküzünü vermek zorunda kalmış. Kuş öküzlerini alıp gitmiş. Bir süre gittikten bir düğün konvoyu görmüş. Konvoydakilere demiş ki:

— Bana gelininizi verin, ben de size iki öküzümü vereyim.

Konvoydakiler buna her ne kadar karşı çıksa da kuşun ısrarlarına dayanamamış ve kuşa gelini vermişler. Kuş, gelinle birlikte yürürken kaval çalan bir çoban görmüş. Kuş kaval çalan çobana seslenmiş:

—Hey Kavalcı! Sen bana kavalını ver, ben de sana bu güzel gelini vereyim.

Çoban gelini almış, kavalı kuşa vermiş. Çobanla gelin mutlu bir hayat yaşamış. Kuş da durmadan kavalını çalmış.

EFSANELER

23. HANIM KUYUSU

Bir zamanlar karşı köylerin birinden Yazman köyüne sefil, aç,yorgun, hamile bir kadın gelmiş. Kadın köye gelirken bir kuyuya düşmüş. Kuyunun içine düşerken bayılmış. Ayıldıktan sonra çıkmaya çalışmış, yalnız hamile olduğundan çocuğunun başına bir şey geleceğinden korkuyormuş. Bir iki kez çıkmaya çalışırken düşüyormuş. Sonunda pes etmiş. Kadın günlerce, haftalarca aç aç o kuyuda kalmış. Günlerden bir gün kadın çocuğunu doğurmuş. Dünyalar tatlısı bir kızı olmuş. Kızı aç olduğundan hep ağlıyormuş. Aradan biraz vakit geçtikten sonra kızının hastalandığını ve kötüleştiğini görünce kızını yiyip hayatını devam ettirmiş. Kızının eti bitince kadın açlıktan ölmüş. Bir gün çobanlar o kuyunun yanından geçerken içinde ölü kadını görmüşler. Hemen köylülere haber vermişler. Köylülerin çoğu gelip sefil kadını o kuyunun yanına gömmüşler. Kadın o kuyuda öldüğü için herkes bu kuyuya ‘’ HANIM KUYUSU’’diyormuş. O günden bugüne adı HANIM KUYUSUDUR.

24. ÖRGÜLÜ KIZIN HİKÂYESİ

Bir zamanlar bir öküz ve yetim bir kız varmış. Bu kızın evli bir ağabeyinden başka hiç kimsesi yokmuş. Kızın yaşadığı yerin yakınlarında küçük bir göl varmış. Bu göle her gün geyikler su içmeye giderken örgülü kız da gider, onlara su verir, aynı zamanda onlardan süt alıp ağabeyinin çocuklarına verirmiş. Bir gün kızın yengesi kızın ağabeyine:

— Senin kardeşin çobanlarla oynaşıyor. Kim bilir neler yapıyor da çobanlar ona süt veriyor, demiş.

Ağabeyi de buna inanmış kızı takibe gitmiş. Örgülü kız göl kenarına vardığında daha geyikler gelmemiş. O da bir kayanın dibine oturup uzun saçlarını tahta tarağıyla taramaya ve geyikleri beklemeye başlamış. Ağabeyi onu saçlarını tararken görünce, içinden:

— Demek gerçekmiş. Kardeşim kendini çobanlar için güzelleştiriyor. Bu fakir fukara halimize bakmadan onlarla oynaşıyor, demiş.

O anda kardeşini çekip vurmuş. Örgülü kız yaralı haliyle ağabeyine:

— Beni neden vurduğunu bilmiyorum. Ama burada biraz daha kalırsan neden burada olduğumu anlarsın, demiş.

Ağabeyi üzülerek beklemeye başlamış. Bir süre sonra geyikler su içmeye geldiklerinde örgülü kızın kanlar içindeki halini görmüşler. Örgülü kız yaralıymış, geyiklerin hepsi bir ağızdan melemeye ve ağlamaya başlamış. Ağabeyi başını taşlara vurmuş ama nafile... Kız kardeşinin suçsuz olduğunu anlamış. Ama iş işten çoktan geçmişti. Örgülü kız daha yaşarken ağabeyine:

— Madem beni burada öldürdün, sakın eve götürme. Beni burada gömmenizi, mezarımın burada olmasını istiyorum, demiş.

Hala mezarı bizim köyün sonunda, karşıdaki tepeden görünür.

25. KIRMIZI TAŞ

Yıllar önce göçebe bir kafile çadırını bir köyün yanına kurmuş. Bu kafile hayvancılıkla uğraşırmış. Yakınına kondukları köyün insanları da hayvancılıkla uğraşırmış. Kafile ve köylüler hayvanlarının birbirine karışmaması için hayvanlarını farklı yerlerde otlatırlarmış. Hayvanları otlatmak için kafileden bir kız, köyden de bir erkek gidermiş. Bir gün bu iki genç birbirlerini görür, her gün bir araya gelip sohbet ederlermiş. Günler sonra bu iki genç birbirlerine aşık olmuş. İki genç durumu ailelerine anlatmaya karar vermiş. Ama aileleri bu duruma kesinlikle karşı çıkmış. Eğer ikisi bir daha görüşürlerse ikisini de öldüreceklermiş. Gençler buna rağmen birbirlerini sevmekten vazgeçmemiş. Bir gece yarısı birlikte kaçmaya karar vermişler. Bir gece buluşup kaçmışlar. Ama aileleri bunun farkına erken varmış. Hemen silahları alıp peşlerine düşmüşler. Büyük bir taşın yanında ikisini yakalamış ve öldürmüşler. İki gencin kanı taşa bulaşmış. Taş kanlar içinde kalmış. O günden beri hiçbir yağmur, kar ve fırtına taşın üzerindeki kanı çıkaramamış. Taş hep kırmızı kalmış. Taşın olduğu yere de o günden beri kırmızı taş denilmektedir.

26. YAZMAN KÖYÜ EFSANESİ

Uzun yıllar önce Cizre'de yaşayan Mir Botan adında Cizre'nin bir beyi varmış. Mir Botan halk üzerinde yoğun bir baskı oluşturmuş. Çoğu insan buna dayanamayarak Cizre'yi terk etmek zorunda kalmış. Birkaç kişi İdil tarafına doğru göç etmiş. Birçok köye sığınmak istemişler ama köylüler bunlara izin vermemiş. İdil'e yakın Oyalı köyüne kadar gelmişler. Bir gün insanların hayvanlarını erkenden ahırlarına kapattığını görmüşler. Bunun nedenini köylülere sormuşlar. Köy ağası burada bir kaplanın yaşadığını, bu kaplanın her gün gelip çocukları ve hayvanları yediğini söylemiş. O zaman Cizre'den kaçan grup içindeki Koroşk adında bir delikanlı o kaplanı öldürebileceğini ancak bir tüfeğe ihtiyacı olduğunu söylemiş. Köy ağası da tüfeği delikanlıya vermiş, delikanlı bir akşam vakti pusu kurarak kaplanı vurmuş ve öldürmüş. Bunu duyan köy halkı buna çok sevinmiş. Herkes Koroşk'u tebrik etmeye gitmiş. Köy ağası da Koroşk ve arkadaşlarına büyük bir araziyi bağışlamış. Böylece bugünkü Yazman köyünün temelleri atılmış olur.

27. MUCİZE

Bir zamanlar İdil'in Kayı köyünde birbirini çok seven bir delikanlı ile hanım hanımcık bir kız varmış. Birbirini çok seven bu iki genç kavuşmanın zorluklarını çekermiş. Köy ahalisi ve gençlerin aileleri onların kavuşmasını istemezmiş. Aileler ellerinden gelen her türlü zorluğu çıkarırmış.

Bir gün tüm zorluklara ve engellemelere rağmen gençler köyden kaçmaya karar vermiş. Yağmurlu bir sabah kimseye hissettirmeden köyün hemen aşağısındaki vadiden kaçmaya başlamışlar. Aileler ve tüm köylüler bu iki genci aramaya başlamış. Öğlene doğru ağaçların ve kayaların sık olduğu bir noktada gençler köylüler tarafından görülmüşler. İkisini de öldürmeyi kafalarına koyan aileler ve köylüler onları yakaladıkları anda bunu yapacaklardı. Çünkü gözleri kararmıştı.

Tehlikenin farkında olan gençlerden erkek olanı en azından kız arkadaşı kurtulsun diye onu oradan uzaklaştırmıştır. Kız arkadaşını kurtarmak için kendini feda etmek ister. Büyük bir kayanın yanında son anlarını düşünürken büyük kayanın birden ikiye yarıldığını görür. Delikanlı kayanın içine girerek saklanır. Bir anda gözden kaybolan delikanlıyı göremeyen köylüler oradan ayrılırlar.

Köylüler ayrıldıktan sonra delikanlı kaçar, sevdiği kıza kavuşur ve mutlu bir şekilde yaşamaya başlarlar.

EKLER 2

İDİL FOTOĞRAFLARI

Fotoğraf 2: İdil Çarşı Merkezi

Fotoğraf 1: İdil'in Genel Görünümü

Fotoğraf 3: Alanya Caddesi/ İdil.

Fotoğraf 4: Tarihi Timur Çeşmesi

Fotoğraf 5: Tarihi Meryem Ana Kilisesi

Kaynak Kişi 27 Derleme ortamı

Yazman Kövü/ İdil

İdil Futbol Sahası (Mexele)

ÖZGEÇMİŞ

26.08.1992 tarihinde Şırnak'ın İdil ilçesine bağlı Yuvalı köyünde doğdum.

EĞİTİM

1998-2006 yılları arasında Atatürk İlköğretim ilkokul eğitimimi tamamladım.

2006-2010 yılları arasında İdil Lisesinde lise eğitimimi tamamladım.

2010-2014 yılları arasında Kocaeli Üniversitesinde Türkçe Öğretmenliği bölümünde lisans eğitimimi tamamladım.

2017 yılında Artuklu Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde yüksek lisans eğitimine başladım.

İŞ GEÇMİŞİ

2014'ten bu yana Şırnak'ın İdil ilçesinde bulunan Veysel Karani Ortaokulunda Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktayım.

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İNTİHAL RAPORU

Tez Başlığı: İdil Masal ve Efsaneleri

Yukarıda başlığı gösterilen Tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam 221 sayfalık kısmına ilişkin 03/07/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından ''Turnitin'' adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, projemin benzerlik oranı % 16'dir.

Uygulanan Filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Alıntılar dahil

Açıklamalar:

Mardin Artuklu Üniversitesi ''Turnitin'' adlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı:Hayrettin ADLIĞ

Öğrenci No:17760005

Programı :Türk Dili ve Edebiyatı

Statüsü :Tezli Yüksek Lisans

Tarih ve İmza

03/07/2019

Danışman Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Şakire BALIKÇI

Anabilim Dalı Başkanı Onayı

Prof. Dr. Beyhan KANTER